

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

His TE Ri

CHRISTOPHER BOLLAS

Türkçesi Evren Asena

Christopher Bollas: 1943'te doğdu. ABD'nin Kaliforniya eyaletinde yetişti. Kaliforniya Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun olduktan sonra otistik ve şizofren çocuklar için bir gündüz merkezinde çalıştı. Burada Anna Freud, Bruno Bettelheim ve Margaret Mahler'in çalışmalarıyla tanıştı ama aynı zamanda Melanie Klein, Donald Winnicott ve Francis Tustin'in yazıları da bu derinden rahatsız iç dünyaları tasavvur etmesine yardımcı oldu.

Buffalo Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı alanında doktora yaparken Ego Psikolojisi üzerine klinik eğitimini tamamladı ve 1973'te Londra'ya taşınarak Tavistock Kliniğinde ve İngiliz Psikanaliz Derneğinde psikanaliz eğitimi aldı. Etkili süpervizörler ve eğitmenler arasında Paula Heimann, Marion Milner, John Bowlby, David Malan ve Francis Tustin vardı; ayrıca J-B Pontalis ve André Green'le çalışarak Fransız psikanaliziyle de ilgilenmeye başladı.

1980'lerin ortalarında ABD'ye dönüp Austen Riggs Merkezinde Eğitim Direktörü, Massachusetts Üniversitesi'nde Edebiyat Profesörü ve Harvard Cambridge Hastanesi'nde Profesör olarak geçici bir süre çalıştı. Sonrasında bir süre daha Londra'da yaşadı ve 2013 yılında kalıcı olarak ABD'ye döndü. O dönemden beri çalışma hayatına devam eden ve 100'ün üzerinde makalesi bulunan Bollas'ın *Freudyen An* ve *Güneşi Patladığında / Şizofreninin Gizemi* adlı iki kitabı daha Türkçede yayınlanmıştır.

HİSTERİ

CHRISTOPHER BOLLAS

Kolektif Kitap ~ 208

Histeri

Özgün Adı: *Hysteria*

© Christopher Bollas, 2000

© Kolektif Kitap, 2023

ISBN: 978-625-6896-06-2

Çeviren: Evren Asena

Yayına Hazırlayan: Adem Beyaz

Sayfa Düzeni: Semih Büyükkurt

Kapak Tasarımı: Kolektif Tasarım

1. Baskı, Haziran 2023, İstanbul

Sertifika No: 51867

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık

Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216

Topkapı, İstanbul - 0212 613 11 12

Sertifika No: 45750

kolektif. kitap, bilişim ve tasarım a.ş.

Asmalı Mescit Mah. Sofyalı Sok. No: 24/A Beyoğlu / İstanbul

www.kolektifkitap.com info@kolektifkitap.com

T: 0212 243 96 39

Bu kitabın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Taylor & Francis Group'dan alınmıştır. Yayıncının izni olmaksızın elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez. Tüm hakları saklıdır.

HİSTERİ

CHRISTOPHER BOLLAS

Türkçesi Evren Asena

İçindekiler

Giriş	9
1. Psikanalitik Karakterler	13
2. Cinsel Uyanış	31
3. Cinsellik ve Dönüşümleri	57
4. Başlangıçta Anne Vardı	83
5. Yokluğun Erotizasyonu	121
6. Babanın İşlevleri	139
7. Hikâyenin Baştan Çıkarıcılığı	169
8. Sıcak ve Soğuk	189
9. Gösteri(ş)	205
10. Bir Tiyatro Olarak Kendilik	223
11. Kötü Huylu Histerik	241
12. Aktarım Bağımlıları	275
13. Baştan Çıkarma ve Terapist	287
14. Son Bölüm	307
Kaynakça	341

Bedeni nefret ettiği bir mantığı kendisine dayatmış. Biyolojinin güttüğü bir bedeni, ıstırabını simgeleştirmek üzere kısmen zafiyete düşürdüğü, ancak bu zafiyetini pek de umursamadığı hayali bir bedenle ikame etmiş. Bu bedene kayıtsız kalacak. Cinselliği ona bölücü nitelikte görünüyor; cinselliğe dair düşüncelerini bastırsa bile, bir de bakıyor ki, bunlar o aklından sürgün etmiş olduklarının güçlü çekirdekleri şeklinde durmaksızın bilince geri dönmeye çalışıyor. Genellikle soğuk ve münzevi bir eda takınarak bu tür geri dönüşlerden kendini esirgiliyor. Veya tam tersini yapıyor, bir yönetmenmişçesine, o cinsel düşünceleri kendi iç dünyasının sahnesinde sergiliyor. Bu iki uç arasındaysa, ebedi bir masum olarak, yetişkin bedeninde bir çocuk gibi yaşayabildiği bir gündüz düşleri âleminde kendini kaybetmiş vaziyette. Hâletiruhiyesini ehil biçimde aktarabildiğinden, kendisine benzer mizaçtakiler de onun sıkışmışlığıyla özdeşleşebiliyor. Böylece de birbirine akraba varlıkların semptomlarını birbirlerine nakledebildikleri ruhsal bir ağdan müteşekkil bir cemaat içine yerleşmiş durumda.

İşte bir histerik.

Histeriyle ilgili her deneme, onun meşhur özelliklerini anmak zorunda. Histeri dendiğinde, bedenlerinin cinsel istekleri altında bunalmış, cinsel düşüncelerini bastıran, konversiyonlarına kayıtsız, ötekiyle had safhada özdeşleşen, kendini teatral tarzda ifade eden, kendini varoluşuna adayacağı yerde onu gündüz düşlerinde hayal eden, çocuksu bir masumiyeti erişkin dünyeviliğine yeğleyen insanlar akla gelir. Telkinden mustariptirler;

ya ötekinden kolayca etkilenir ya da düşüncelerini kendilerine refakat eden diğer histeriklere aktarırlar. Her ne kadar karakter bozuklukları âleminde ikamet eden başkaları da yukarıdaki özelliklerden bir veya birkaçını paylaşırsa da bunların tümü yalnızca histerikte tek ve dinamik bir biçim altında bir araya gelir.

Kendime biçtiğim vazife, bütün bu özellikleri histerik biçimin kalıbına dökecek bir teori temin etmek.

Histeri kuramları, sanki kuramlar birbiriyle savaşa tutuşmuş küçük ordularmışçasına bazı bakış açılarını diğerleri hilafına üstün tutmaya meyillidir. Histeriğin sıkışmışlığını yorumlamaya biyolojinin bir katkıda bulunduğu varsayıldığında –mesela biyo-lojinin [yani yaşamın mantığının] cinsel uyarılma aşamalarına kendini dayatması neticesinde histeriğin yaşadığı düş kırıklığı– bu, söz konusu açıklamanın büsbütün biyolojiye yaslandığı anlamına mı gelir? Histerinin –başlangıçta her zaman anne anlamına gelen– bir “birincil nesne”yle ilişkiye atıfta bulunduğu varsayıldığında, kendiliğin büsbütün annenin karakterinden türetildiği bir kurama yaslanıldığı anlamına mı gelir? Histerinin aile dinamiklerine göre kavramsallaştırıldığı varsayıldıgındaysa, kuramın illa ailevi hayata dayandırıldığı anlamına mı gelir?

Histeri denli karmaşık bir olguyu incelerken hem temel niteliklerini ayırtırmak hem de bütün bu bileşenlerin nasıl diğerlerini etkilediğini ve onlardan etkilendiğini bütünleşik bir bakış açısı altında bir araya getirebilmek üzere mümkün olduğunca fazla bakış açısını bir arada kullanmalıyız. Okur, burada kendiliğin biyo-lojisine [yani yaşamsal mantığına], ruhsal gelişimin evrelerine, nesne ilişkilerine ve kültür içindeki oluşumuna eşdeğere ölçüde önem verdiğimi görecektir. Kuramım –her ne kadar yer yer katılmasam da– temelde Freud’un histeri kavramsallaştırmasına dayanıyor; ama İngiliz nesne-ilişkileri teorilerinden Klein ve Winnicott’tan ve Fransız

psikanalitik düşüncesinden, özellikle de Lacan'ın eserinden etkilenmiş olduğum aşikâr.

Peki, hangi temelde yapılandırıyorum kuramımı?

Bu kitabın kuvveti de, sınırlılıkları da, tedavi ettiğim veya tedavilerini denetlediğim hastaların bana öğrettiklerine dayanıyor. Okur, sıklıkla bir histeriğin kendi namına konuşmasını nakletmek uğruna teoriyi bir kenara bıraktığımı görecektir; dolayısıyla kitap klinik örneklerle doludur. Belki de biraz alışılmadık yapıda bir kitap bu. Anne veya baba hakkında bir bölümde, kuramın onların etkilerine ilişkin sadece bir kısmı yer alabilir mesela. Tafsilat diğer bölümlerde bulunacaktır; bu durum kitabın ele aldığı tüm başlıklar için geçerlidir. Bu sebeple, ana odak noktalarında –cinsellik, konversiyon, baştan çıkarma, anne vb.– bazı tekrarlar olsa dahi, her seferinde bakış açılarının ufak değişiklikler barındırarak sunulmuş olduğu görülecektir. Metnin izlekleri, daha ziyade, Searle'ün deyimiyle (s. 2) “birbirini çaprazlamasına kesen süreçler” şeklinde ilerleyecek; zira ilk önce ders formatında verilmişti ve öğrenciler semineri adamakıllı takip edebilmek için ana argümanların yer yer tekrarlanmasına ihtiyaç duyuyordu. Esas biçimi muhafaza etmeyi tercih ettim, zira histeri kuramını ziyadesiyle karmaşık bulduğumdan, okurun bu tür farklılaştırılmış tekrarlardan faydalanacağını düşünüyorum.

Bu dersleri verme ve ardından kitabı yazma fikri 1980'lerin ortalarında ABD'de verilen klinik denetimlerden [*supervisions*] çıktı. Bariz biçimde histerik vakalar sunuluyordu, ancak sunanlar onların sınır-tipte [*borderline*] kişilikler olduğu kanısındaydı. Denetlediklerim, geçmişte türlü çeşitli kişilik bozuklukları sunmuşlarken, 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, neredeyse sunulanların her biri histerik bir vakaydı. Bundan ne sonuç çıkarmalıyım? Yavaş yavaş, terapi camiası içinde histeriyi yeniden ele alması da bir ihtiyaçtır. Bu talebin mevcut olduğu-

nu düşündüm. Şu her şeyi altına toplayan sınır-tipte kişilik tanısı belli ki artık hayal kırıklığı yaratmaktaydı ve histeriyi sınır-kışılığın kuramsal çerçevesi içinden düşünmek de bir nevi trajediyle sonuçlanmıştı.

Bütün bu klinik denetimlerin ortasında kendimi histeriye dair minik dersler verirken buldum, ardından en iyisinin konuyu yeniden düşünmeye hizmet edecek bir seminer vermek olduğuna karar verdim. Bu kitaptaki fikirler ilk olarak 1987 yılında, Edward Corrigan'ın nazik daveti üzerine New York Modern Psikoterapi Enstitüsünde sunulmuş, bu da histeri üzerine yine New York'ta, biri 1991, diğeri 1996'da iki seminere daha vesile olmuştur. Seminerlere katılmış olanlara eleştirileri için minnettarım. Daha sonra Chicago'da, Sao Paulo'da, Tel Aviv ve Malmö'de takdim edilen bu seminere katılan, özellikle de bu kitapta klinik vaka örnekleri yer alan psikanalist ve psikoterapistlere yorumları için teşekkür etmek istiyorum.

Ulla ve Lars Bejerholm'a ve Gabriella Mann ve Manoel Berlinck'e özel olarak teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Psikanalitik vaka incelemeleri aslında karakterleri tartışır; öyle ki, yeni bir binyılın arifesinde bulunduğumuz şu günlerin mesleki dergileri de, şu veya bu karakter bozukluğundan mustarip binlerce insanın tasviriyle dolup taşıyor. Ne ilginçtir ki bu yayınlar karakterin ne olduğunu tanımlamaktan ziyade, insanın kendi potansiyeliyle uyumlu bir karakter geliştirmede deneyimlediği başarısızlıkları inceliyor.

Nasıl yani?

Her kendilik [*self*] henüz gerçekleşmemiş, ancak ebeveynlerin bakım sürecinde temin ettikleri nesnelerin kullanımı sayesinde kısmen hakiki kendilik haline gelecek bir üslup veya tarzla dünyaya gelir. Eğer kendilik, varoluş üslubunu tesis etmede ve çevresi tarafından kendisine tedarik edilenlerle ilişkilenmede nispeten özgürse o takdirde bir yandan dünyayı kendine has bir tavırla oluşturup şekillendirecek, bir yandan da nevi şahsına münhasır bir estetiği hayata geçirecektir. Böylece her kendilik, belli bazı kişileri ve belli bazı nesneleri –edebi çalışmalar, müzik parçaları, hobiler, boş zamanı değerlendirme biçimleri– diğerlerine nispetle daha bir ilgiye değer bulacak ve ömrü müddetince inşa edeceği kendine has dünyasındaki kimi nesneler başka kendiliklerle paylaşıyor olduklarında dahi, bunlar yine de parmak izleri denli biricik bir tarzda şekillendirilmiş olacaktır.

Karakterin ne olduğunu bir başına, yalıtılmış surette tanımlamak mümkün değildir.

Psikanaliz nasıl şu veya bu türden bir çatışmayla (şizoid, histerik...) adlı adınca karakter bozukluklarını birbirinden ayırt ediyorsa, karakter halleriyle (mesela narsistik hal) karakter bozukluğunu (mesela narsistik bozukluk) da birbirinden ayırt eder. Birisini doğrudan bu etiketlerden biri altına yerleştirmek, pekâlâ basit bir karakter özelliğinden ibaret olabilecek olanı yapısal olarak sabitleştirmek anlamına gelecektir. Oysa başkalarının varoluşundan ziyade kendi kendisiyle fazlaca alâkadar olduğu ölçüde herkesin narsistik ruh durumları etrafında dolanıp durduğunu söylemek mümkündür. Birazdan da göreceğimiz gibi, insan ancak başkasına mütemadiyen ilgisiz kaldığı takdirde artık bu özelliğin kendilikle gerçeklik arasında temel bir ilişkiyi tanımlıyor olduğundan söz etmeye başlayabiliriz.

Karma karakterler var mıdır? Bir insan hem narsist, hem sınır-tip [*borderline*], hem şizoid hem de histerik karakterde olabilir mi? Burada kastedilen sadece hâletiruhiyelerden ibaretse o takdirde bir kişinin narsistik, sınır-tipte, şizoid veya histerik bir ruh haline girmesi pekâlâ mümkündür. Aslında normal dediğimizde de muhtemelen tek bir çatışmaya sapanıp kalma lânetine uğramamış, yani bünyesinde pek çok farklı çatışmayı barındırabilen birinden söz ederiz. Freud, her “normal” bireyin çocuksu [*infantil*] ruh hallerine girip çıktığı polimorf bir cinsel tarihçeye sahip olduğunu söylemiş, Klein da herkesin paranoid-şizoid ve depresif ruh durumları arasında veya Bion’un adlandırması uyarınca kişiliğin psikotik ve psikotik olmayan kısımları arasında gidip gelmekte olduğunu buna ilave etmişti.

“Normal” demek çatışmadan yana zengin demektir; ya da ancak gelip geçici derecede, yani kendiliğin kendine has bir varoluş ve ilişkilene biçimini ifade etmekte serbest kalmasına elverecek ölçüde hasta demektir. Hâlbuki ilerleyen bölümlerde histerik dediğimizde, Karma bir karakteri değil, bir karaktere

saplanıp kalmış olmayı, yani yapısal bir gecikmeyi kastediyor olacağız. İleride de göreceğimiz gibi, karakter bozukluğu birincil nesneyle özel bir ilişkiyi tanımlar: nesneye saplanıp kalmışlığın yalıtılmış dünyası aslında kendiliğin varoluşundaki bir gecikmeyi yansıtır.

Psikanalistler karakter bozukluklarını pek çok farklı biçimde ele alır. Burada amacım histeriyi diğer karakter bozukluklarının bağlamına oturtmaktan ibaret olduğundan, her bir tipi derinlemesine incelemekten ziyade minyatür betimlemelerini sunmakla yetineceğim. Böylelikle de benim “birincil” olarak adlandırdığım ve bu bozuklukların her birinde açıklanmayı gerektiren temel nesne ilişkisiyle kendimi sınırlayacağım.

Ruhsal sıkıntı içindeki biri [*disturbed*], bilinçdışı özgürlüğü kısıtlanmış ve birincil nesnesiyle bilinçdışı ilişkisinde kısıtırılıp kalmış biridir. Diyelim, bir otomobil sürücüsü gibi. O da eğer bir sorun yoksa aklına ne gelirse onu düşünmekte özgürdür; ancak otomobille ilgili bir sorun ortaya çıktığı takdirde, zihin derhal bu soruna odaklanacak ve hâletiruhiyesi de o sorunla başa çıkacak bir şekle bürünecektir.

Peki, nedir bu birincil nesne?

Bilinçdışı bir özgürlüğün hüküm sürdüğü durumlarda, birincil nesne daha ziyade boş bir ekran gibidir; o an olması istenen ya da olmasına ihtiyaç duyulan herhangi bir şey olabilir — o ana özgü gelip geçici istek, anı, gereksinim, düşünüm, plan ve kuramların zihinsel bakımdan nesnelleştirilmesi için açık ve kullanışlı bir uzam. Kaynağında, bebekteki iyi meme deneyimi, yani ihtiyaç anında mevcut olan ve o ihtiyacı gideren bir şey bulunur ve bu suretle de gerek kendiliğin gerek ötekilerin özgürce tahayyülüne imkân tanır. Düşüncelerimizin altını döşeyerek gündelik yaşamın en kendimize has bildiğimiz uğraşlarını ifade eden, böylelikle de bizleri bir nevi zihin seyyahı kılan, içersin ve dışımsın bir nesnedir.

Öte yandan, bir kez belli bir çatışma hâsıl oldu muydu, bu sefer birden tedirgin edici bir nesne beliriverecek –bazen varlığının dahi ayırdında olunmayan bir nesne– ve bilinçdışı özgürlük kendini derhal lüzumsuz bir çatışma tarafından kısıtlanmış halde bulacaktır. İşte sınır-tip, şizoid ve histerik durumların her biri, kendiliğin birincil nesneyle herhangi bir anda çatışmaya girmiş yapısına işaret etmektedir.

Birincil nesne nereden kaynaklanır?

Kökene, anneyle bebek arasındaki karmaşık ilişkidir. Eğer iyi meme dilediğimizce kullanımımıza açık bir nesneye temel oluşturuyorsa, tedirgin edici nesne de daha ziyade kötü bir meme gibi farklı türden bir tepkiyi tahrik eder. Ancak burada anne derken neyi kastettiğimizi belirtmek gerekiyor.

Annenin olumsuz bir nesne olarak deneyimlendiğini söylediğimizde illa onun karakterini kastetmiyoruz. Bir kere, hayatın en başında anne bir nesne gibi değil, çocuğun fiziksel, duygusal ve düşünsel yaşantısını olumlu ya da olumsuz yönde dönüştüren bir süreç olarak deneyimlenir. Sıkıntı içindeki bebeğini kucağına alıp onu sakinleştiren bir anne, aslen onun içsel sıkıntısını memnuniyete dönüştürmüş olur. Öte yandan, diyelim ki çocuğun ağzından bir bez parçasını biraz sertçe çektiği takdirde de pekâlâ bir memnuniyet halini memnuniyetsizliğe dönüştürebilir.

Anne, süreç olarak düşünüldüğünde, çocukta zuhur edecek diğer bir süreç olan özbakım sisteminin bir parçası şeklinde ona katılacaktır. Büyümekte olan çocuğun annenin dönüştürücü üslubuna karşı koyduğunu varsaydığımızda dahi, annenin sürecine ait bir şeyler, kendilerine ihanet edilmişlikleriyle de olsa, çocuğun seçimine içkin kalmaya ve kendilerini ele vermeye devam eder. Bütün bu ilişkilene kaideleri, hayata ve insani ilişkilere dair “örtük varsayımlar¹” oluşturacak bütün bu prose-

dürler, çocuk tarafından doğru düzgün düşünülmemiş olsalar dahi, örtük olarak içselleştirilecek ve onun bildiği evrenin bir parçasını oluşturacaktır. Bu varsayımları “düşünülmeksizin bilinen bilgiler” şeklinde adlandırmamız ve bütün bir hayatı da düşünülmemiş bu bilgilerin temellerinin adım adım akledilmeye çalışıldığı bir evrim şeklinde görmemiz mümkündür.²

Yine de annenin bilinçdışının, çocuğun ruhsal yaşamına ışık tutan derin bir tesiri mevcuttur. Heinz Lichtenstein annenin çocuğa bir “özdeşlik mührü” vurduğunu ileri sürmüş (1961: 79), Jean Laplanche da bilinçdışı yaşamı çocuğunkinden çok daha gelişmiş olduğu için ileride çocuğun bilinçdışı yapısının yerleşik bir parçasını teşkil edecek olan annenin aslında bir tür “gizemli gösteren” olduğunu yazmıştır (1992: 21).

İnsanın konuşmasını bir tür performatif işlev kılan söz edimleri aracılığıyla başkalarına aktarılmış kendiliğe içsel nesnelerin yansıtmacı akıbetine dikkat çeken Klein, kendiliğin gelişimini anneyle çocuk arasındaki yansıtıcı özdeşleşmelerin değiş tokuşu üzerinden açıklayabilecek bir kurama her daim açık kapı bırakmaktadır. Ancak Kleincılar hemen daima çocuğun anneye ne aktardığına; annenin de bu aktarılanı ne şekilde kabul edip, kapsayıp dönüştürdüğüne ve ardından da gerisin geri çocuğa yansıttığına odaklanmışlardır. Oysa Lichtenstein ve Laplanche tarafından gösterilen –ve şimdilerde yansıtıcı özdeşleşme kuramı tarafından da geliştirilmiş bulunan– doğrultuyu izlediğimiz takdirde, bilinçdışı daha fazla gelişmiş olan anne hem içsel bir nesne olan (gebelik öncesinde, esnasında ve çocukluğun o birbirini belli belirsiz takip eden gelişim evreleri sürecinde) hem de kendi ötekisi olan bebeğe dair pek çok düşüncesini çocuğa, ama sözel yolla, ama jest yoluyla yansıtıyor olmalıdır.

2. “Düşünülmeksizin bilinen bilgiler” kavramı hakkında bkz. *Shadow of the object* (Bollas, 1985). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Freud, zihinsel hayatı bu derece erken bir aşamada ele almış olmasa bile, “şey tasarımları” kavramı annenin bilinçdışına bir köprü kurmada hayli faydalıdır. Freud’a göre bilinçdışı, öncelikle birincil bilinçdışı örgütlenmelerinden oluşur; bunlar da kısmen nesne dünyasının birikimli tesiri neticesinde meydana gelen, güçlü bazı nesnelerin bilinçdışında bıraktıkları görsel, kinestetik ve sessel nitelikteki dil öncesi birtakım izlerdir. Klein’in yansıtımlı özdeşleşme [*projective identification*] kuramını Freud’un şey tasarımı [*thing presentation*] kuramıyla bağlantılandırmak mümkündür, zira Freud’un “şey tasarımı” dediği, bir ölçüde annenin yansıtımlı özdeşleşmesinin sonucudur. Böylece çocuk bilinçdışının biteviye yansıtımlı özdeşleşmeler vasıtasıyla annenin bilinçdışı tarafından doldurulması, çocuğa üflenen hayati nefesin ayrılmaz bir parçasını oluşturacaktır. Eğer annenin yansıtımları çocuğun yeni yeni gelişmekte olan o kendine has üslubu üzerinde şekillendirici rol oynuyorsa, o takdirde annenin bilinçdışının, çocuk kendiliğini hayali bir düzlemde geliştirdiğinden söz edebiliriz. 3. Bölümde annenin yansıtımlı özdeşleşmesini çocukla tensel ilişkinin bir ikamesi olarak ele aldığımızda bu konuya döneceğiz.

Diğer yandan, birincil nesneyle sadece kendiliğin bir başınlığındaki [*per se*] anneyi nasıl deneyimlediğini de kastetmiyoruz — her ne kadar annenin her ne surette var olmakta olduğu hayati bir önemi haiz olsa dahi. Gelişmekte olan çocuğun, babası ve onun kendine has dönüştürücü üslubu da, muhtemelen mevcut bulunan kardeşleriyle de, arkadaşları ve o arkadaşların ebeveynleriyle de ayrı ayrı deneyimleri olacaktır. Zaten içine doğulan ailenin bizzat kendisi, onun tek tek her bir üyesini aşan bir mantıksal varsayımlar karmaşasıdır; aile fikrinin bizzat kendisi dönüştürücü bir nesneyse de bütün o varsayımlar, aile üyelerinin hayatları müddetince sorgulanmaktan nispeten uzak kalır. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Melanie Klein ve onu izleyenler, birincil nesnenin, çocuğun sevgi ve nefret ekonomisinin dengesindeki değişimler aracılığıyla da tanımlanabileceği üzerinde durmuştur. Genetik sebeplerden ötürü hazzı erteleme kapasitesi sınırlı bir çocuk, annesini had safhada engelleyici nitelikte deneyimlemekte; bu da engelleyici nesneye duyulan nefreti artırarak aslen kendisine temin edilmesi gerekeni alıkoyduğu tahayyül edilen anne memesine yönelik haseti yoğunlaştırmaktadır. Elbette, burada Klein'ın çocuktaki bu aksaklığın unsurlarını nasıl tanımladığıyla veya nesneyle karşı karşıya gelen çocuğun hangi dönemde hangi öznel beceri ya da beceriksizlikleri temel bir faktör olarak önemseyeceğine dair tahayyülüyle hemfikir olma zorunluluğumuz bulunmuyor.

Bundan böyle birincil nesne dediğimizde, mevcut bulunan ötekilerle pek çok deneyimin, kimi zaman stres oluşturuvcu çevresel faktörler tarafından –örneğin hastaneye yatırılma, yeni bir eve taşınma, aileden birinin kaybı, ebeveynlerin boşanması– kimi zaman anne ve babanın karakter bozukluklarının erken çocukluk döneminin sıkıntılı deneyimlerinde yoğunlaşması tarafından, kimi zaman da kendiliğın bünyevi yükümlölükleri tarafından belirlenen bir nevi türevini kastediyor olacağız.

Neticede, birincil nesne kendiliğin ruhsal yapısı tarafından belirlenmiştir. Hayatın ilk yıllarında teşekkül eden bu ruhsal yapı, bütün ötekilerin kendilik nezdindeki konumlanışları olarak kabul edilecek birincil nesneyi yansıtır. Çatışma mevcut değilse zararsızdır belki; fakat kendilik bir kez sıkıntıya girdi miydi, onun patolojik yapısını aksettirmektedir.

Farklı karakter bozukluklarına değinirken, kolay anlaşılır olması açısından sadeleştirmeyi gerekli buluyorum. Birincil nesneye dair bir sıkıntıdan söz ederken anneye dair bir sorunu kastediyorsam, anneye ne kastettiğimi veya annenin neye tekabül ettiğini değil, PAK içinde bulundurmama ihtiyacımdan bahsediyorum. Bir diğer deyişle, PAK içinde bulundurmama ihtiyacımdan bahsediyorum.

gerçek bir niteliği anlamına gelebileceği gibi, çocuğu rahatsız eden çevresel faktörler veya çocuğun içinde bulunduğu koşulları annesine yansıtması anlamlarını da kapsamına almaktadır.

Baba, kendiliğin toplum kurallarını içselleştirerek onlara uyma zorunluluğunu tartışarak da olsa kabullenmesinden sorumlu tutulacaksa, anne de kendiliğin, varoluşun bizzat kendisini deneyimleyebilmesinden sorumludur. Babanın kendi rolünün gereğini yerine getirmekte sergileyebileceği başarısızlıklar nasıl çocuğu onun işlevini tahrip etmeye yönelik dinamik motivasyonlara sevk ederse, anne de bakım vermekte yetersiz kaldığı her durumda çocuğun kendiliği tarafından kaygı, öfke ya da depresyonla damgalanır. O halde, anne ve baba dediğimizde aslında ruhsal yapılara atıfta bulunuyor olmak durumundayız. Bu yapılar her daim en az üç kişinin (çocuk, anne, baba) faaliyetini yansıtacak, buradan zuhur ederek varlığa ve ilişkilenebilirliğe zemin teşkil edecek bir oluşum olarak içsel nesneyse kendiliğin “dünyaya” dair deneyiminin ta kendisi olacaktır.

Sonuç olarak, bütün karakter bozukluklarını kısmen de olsa anneyle ilişkiye bir tür uyarlanma olarak görebiliriz. Böylelikle de ister psikotik, ister sınır-tipte, ister nevrotik karakterden söz edelim, öncelikle kendiliğin anneyle ilişkiye dair kaygılarla bağlantılı bir kısıtlılığından söz etmiş oluruz.

Narsistik bozuklukla başlayalım.

Annesini dengesiz [*uneven*] nitelikte deneyimleyen çocuk, bu sorunu onu kökten yok sayıp, kendiliğinin bir parçasını onun yerine ikame ederek aşmaya çalışır. Klasik narsist tutum budur: satıhta kendine hayranlık. Çocuk, kendisinden gerçek anlamda farklı bir annenin yerine, ister annenin idealize edilmiş bir parçasını, ister hepten bir ötekini ikame ediyor olsun, narsistik strateji daima ötekini daha ahenkli bir nesneyle ikame etmeye, böylelikle de sükkün ve sükunet arayışını

destek oluşturmaya çalışır.³ Narsistler, o sıkıntılı ilişkilerinde aslında kendilerini idealize edecek, yani kendilerine duydukları hayranlıkla uyumlu birilerini ararlar. Burada her şey, ancak öteki itiraz edesiye dek yolunda gidecektir. Mesele, ötekinin kendisinden farklı olmasına tahammül etmekte zorlanmanın da ötesinde, farklılığın bizzat kendisine tahammül etmekte zorlanmasındadır. Narsistin stratejisi, büyük ölçüde kendisiyle öteki arasındaki farklılıkları yumuşatarak onunla idealizasyona imkân tanıyacak müşterek nesneler üzerinden ilişkilenebilir hedefer.

Biteviye ahenk peşinde koşan narsistler, onları farklılıkla yüz yüze gelmek durumunda bırakacak hakiki bir deneyimin karmaşasından keyif alamazlar. Bu yüzden daha az karmaşık meselelere eğilim gösterir, istemedikleri veya arzu etmediklerinden mümkün mertebe uzakta bir yaşam sürdürmeye çalışırlar. Bu da onları sıkıcı kılacağından, genellikle ilginç ve hayat dolu, ama bir yandan da esas idealizasyon nesneleri olan özgüvenlerini tehdit etmeyecek bir partner arayışındadırlar. Böylece, ötekinin hayata ilgisine tutunacak ve onun farklılık bir kez kabul edildiğinde katlanılması da mukadder çatışmalarından besleneceklerdir.

Bu gibi hastalar, psikanaliz esnasında bilinçdışı olarak analisti idealize eder, onun da bu aşka empatik bir aynalamayla karşılık vermesini beklerler;⁴ yargılandıklarını ya da eleştirildiklerini hissettikleri takdirdeyse öfke ve sıkıntı yaşamaya eğilimlidirler. Öylesi durumlarda analistin düşüncesinde içerilen farklılık ve ayrımları göz ardı edebilirler. En uç noktada, yani kendilerini idealize etme vasıtasıyla ahenklerini tesis edemedikleri durumdaysa, farklı anne-nesnenin toptan ortadan kalkması

3. Bkz. Herbert Rosenfeld, *Impasse and Interpretation* (1987).

4. Bkz. Heinz Kohut, *The Analytic Self* (1971) s://rantey.org

akabinde ortaya çıkan ruhsal bir boşluğun içine yuvarlanırlar. Böylece narsistik bir depresyonun zemini hazırlanmış olur. Depresyondan sadece dönüştürücü kudrette bir aşk pahasına kurtulabilecekleri inancındadırlar — o denli sarhoş edici bir aşk ki sayesinde yok edici eylemlere dair tüm o hatıralar, o boşluk ve o cani kendilik toptan bilinçten silinip gidebilsin.

Genellikle narsist kişiliğin tipik özelliklerinden biri gibi görülen narsistik öfke nöbetleri, paniğin dışı boşaltılması vasıtasıyla ahengin yeniden tesis edildiği anksiyete ataklarına benzerlik gösterir. Bilinçdışı şiddet içeren eylemler, farklılaşmış ötekini görmezden gelmeye yardımcı olabilirse de narsistler, ironik biçimde, üretken agresyondan yoksundur. Mücadele etmeye meyilleri yoktur — kendilerini veya fikirlerini öne atmaktan kaçınırlar, zira mücadele farklılığı ima eder, bu durumda da kendilik nesnelerince teşkil olunmuş ve hayli tahkim edilmiş bir cennete sığınır ve orada kalakalırlar.

Psikanalistler narsist hastaları en başta ilginç ve çekici bulsalar bile, sonraları sıkıcı ve yavan olarak deneyimlediklerinden seanslarda uyku bastırmaya başlar. Narsist, analistin yorumlayıcı çabasını genellikle olumsuz nitelikte vehmedecek, analist hiç konuşmamışçasına konuşmasını sürdürecektir, analist de manalı ve farklılaşmış bir nesne olarak var olabilmenin mücadelesini vermek durumunda kalacaktır.

Sınır-tipteki karakter [*borderline*] farklıdır. Birincil nesne burada kendiliği o denli kargaşaya sevk eder surette deneyimlenmiştir ki nihayetinde zihinsel kargaşanın kendisine eşitlenir.⁵ Basitleştirerek söylemek gerekirse: Çocuk sanki ritmik biçimde kesintiye uğrayan bir annelik deneyimlemiş, fiziksel veya ruhsal olarak biteviye kesintiye uğrayan bu deneyim neticesinde de şok, endişe, öfke, kayıp hissi ve yoğun zihinsel uğraşından

oluşan bir karışım anneye ilâştirilmiştir. Had safhada sıkıntı verici bu duruma çözüm olarak nesne bölünmüş ve küçük küçük iyi-anne parçaları birbirine ilâştirilerek, kırılğan da olsa öteki anneye alternatif bir ideal nesne inşa edilmiştir. Maalesef bu çözüm geçici kalmaya mahkûmdur, zira sınır karakter kendi çekirdek nesnesine ancak çalkantılı bir hâletiruhiyenin içerisinden geçmek pahasına ulaşabileceğini düşünmektedir. Sınır karakter bilinçsiz biçimde hep kargaşa arayacak, tümsekleri dağa, basit bir sinirlilik halini öfkeye dönüştürecek, en sıradan huzursuzlukları büyük öfke nöbetlerine dek tırmandıracaktır. Böylece, bilişsel gelişim sonucunda ulaşılabilircek daha gelişkin “bütüncül nesneler”, yukarıda tarif edilmiş olan parçalı vaziyetteki birincil nesneye kıyasla kendilerine ancak üçüncü sırada yer bulabilecektir.

Bunlar, aktarımları sürecinde analisti idealize ama kırılğan bir nesne ve kötülenip karalanacak, ama bir yandan da daha hakiki, daha birincil bir nesne şeklinde ikiye bölerler. Bölünmüş nesne arayışlarında, analistin yorum veya başka hususlardaki kusurlarını istismar edip, bu kusurları paranoid hezeyanlarını besleyen ziyafetlere dönüştürür, garip bir hazzı yoğun bir zihinsel ıstırapın perdesiyle örterler. Karşı-aktarım veçhesinden bakıldığında, bu tür hastalarla çalışan analistler kendilerini kaygılı, engellenmiş, çokça sinirli, kimi zaman öfkeli ve bazen de düpedüz kötü hisseder.

Şizoid için anne, teklifsizce sokulğandır; ancak narsist gibi nesneyi farklılığından soyamak ya da sınır kişilik gibi nesnenin eylemlerinden mürekkep bir duygusal kokteylin içinde kendiliğini kaybetmek yerine, şizoid geri çekilir ve şunları sorar: “Burada neler oluyor? Bu öteki de kim? Ben kimim?” Şizoid, ilişkisel uzamı bir nevi laboratuvara dönüştürmektedir; burada kendilik, araştırmacı bir bilim insanı haline getirilir. Bu araştırmalar neticesinde zihin binlerce farklı anne, baba ve kendi-

lik tarafından doldurulur. Her yoğun hayat deneyimi tekrar tekrar incelenecektir; ta ki doğrudan zihninin kendisi temel bir bağımlılık nesnesi haline gelinceye dek. Gelecekteki deneyimler şizoid tarafından öncede –bütün olası seçenekler göz önünde bulundurulurak– düşünülür; o kadar ki sonuçta düşünmenin kendisi deneyimin yerine geçecek duruma gelir.

Şizoid, aktarım esnasında, zihnini –ve onun çağrışımsal potansiyelini– kendi başına bir amaç haline getirmeye çabalar. Konuşmak ve iç dünyasını analiste anlatmak ister, ancak şizoid için duygusal deneyim, hep belli bir mesafede kalması gereken birincil nesneye yaklaşma ve teslimiyet ihtimalini artırabilecek olmasından ötürü ürkütücüdür. Sıklıkla analisti kendi iç yaşamına hayran bıraktıran karşı aktarımları tahrik edecek, hatta analist bile, zihninin kendi başına bir amaç olarak kabul edildiği şizoid bir vaziyete sürüklenebilecektir. Winnicott, Balint, Khan ve diğer bazılarınca ortaya atılan klinik yenilikler, tam da analitik yorumlamanın şizoidce istismar edilmesine cevaz vermeyecek psikanaliz içi teknikleri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Farklı karakterler arasındaki önemli farklılıklar derhal ayırt edilebilir.

Narsist bomboş bir kendiliği destekleme çabasıdayken, şizoid nesnelerle tıka basa dolmuştur. Sınır karakter zihinsel kargaşanın peşindedir, narsistse ahengini muhafaza etmek uğruna öfkeye kapılabilir. Duygusal yaşamı birincil nesneye teslimiyetle sonuçlanacak sıkıntı verici bir deneyim gibi gören şizoid duygusal bir kayıtsızlığa çekilir; sınır karakterse içinden çıkamayacağı tuzaklarla dolu duygusal karşılaşmaların arayışı içindedir.

Histerik en fazla sapkın [*pervert*] karakterle mukayese edilir. Bu ikisinin birbirlerinin ters yüz edilmiş halleri oldukları fikriyle hayli uğraşmış olan Freud, ...*Üç Deneme*'de (1905) sapkını histeriğe bir tür Freud'un taşığı gibi kullanmıştır. Yüzeysel

bakılınca, birbirlerinden çarpıcı derecede farklı görünürler; histerik cinsel içeriği bastırmakta, sapkınsa eyleme dökmektedir. Öte yandan, her iki karakterde de cinsellik sorunlu bir konumdadır. Her ikisi de bir tür bağıını koparmış [*dissociated*] oto-erotik vaziyette iş görmektedir; arzu nesnesinin peşine düşmüş sapkınla nesnesinin hayalini kurmakla iktifa eden histerik, farklı cinsel âlemlerde yaşıyor olmalarına rağmen, pekâlâ yolda veya sokakta birbirlerine temas edebilir veya karşılaşabilirler. Son bölümde bu ikisi arasındaki bazı benzerlik ve farklılıklara nasıl olsa değineceğiz, ama şimdi, burada, sapkının birincil nesneyle ilişkisine dair bakalım neler söyleyebiliriz?

Sapkınlar, kendi bilinçli iradeleri hilafına, cinsel varoluşlarının bütününe hükmeden belirli bir erotik sahneyi hayal etmeye ya da eyleme dökmeye zorlanırlar. Bu boyun eğdirilmişlik halini, denetimleri haricindeki bir durumu denetleyebilmeleri sanki mümkünmüş gibi, kendilerini dürtülerine hükmeder surette takdim ederek alt etme çabasına girişmişlerdir. Kimin hükmettiğine dair bu yanılsamayı yitirdikleri takdirde, sanki bütün varoluşları bu yanılsamanın sürdürülmesine bağıymışçasına, kişisel bir yok oluş hissine yakınlaşırlar. Psikanalistler, sapkınlığın karmaşık yapısında, ruhsal tükenmenin eşiğine gelmiş bir kendiliğin cinsel bakımdan tahrik edici bir –anne olarak deneyimlenen– ötekinden kurtulma çabasının gözlenebileceği kanısındadır. Bu anne çocuğunu, o sanki gizli bir cinsel nesneymiş gibi yüklemiştir [*cathexis*]; bir yandan çocuğu fantezi nesnesi gibi kullanırken, bir yandan da duygusallıktan uzak uyarım boşalması sahnelerini eyleme dökmüştür. Histeriğin annesi bütünüyle içsel olan nesnesiyle cinsel bir ilişki yaratmak üzere kendi hayali evrenine dalmışken, sapkının annesi bunu gerçeklikte eyleme dökmektedir. Bu annenin karakterinin bir yansıması olabileceği gibi, sadece döneminin koşullarını yansıtır da olabilir. Doğum sonrası depresyon ya da bir kayıp,

rahatsız edici bir hareket veya sayısız başka sebepten ötürü anenin çocuktan duygusal bakımdan uzaklaşması mümkündür.

Yani, çocukluk dönemindeki sapkın, cinselliğini, kişisel dürtü ekonomisinin ruhsallık içi kanallarca kendisine adım adım yaklaşılmasıyla –ve ileride başkalarının da kendisine katılabileceği içsel bir nesne arayışında– değil, habersizce yanına dek sokulmuş bir gerçekliğin sendeletici bir tasallutuna maruz kalmak şeklinde deneyimlemiştir.

Sapkının çocukluğunu düşünmeye devam ettiğimizde, ufak tefek ilişkilene parçacıkları bir yana bırakılırsa, kendilikle ötekinin bir türlü bir araya gelememiş olduğunu görürüz. Kendiliğin uyarılması bizzat parçalanma deneyiminin bir parçasını oluşturduğundan, sapkın, içinde bulunduğu çıkmazı aşabilmek üzere ipleri ele almak ve kendini uyarıcı pozisyona yerleştirmek zorunda kalmıştır. Yetişkin olduğunda da böylesi sapkın bir alışverişe teşne olabilecek olanları arayıp bulacaktır. Zorlantılı [*compulsive*] cinsellik, kendiliği öteki tarafından uyarılmış olan yabancılaştırıcı dürtülerden kurtarmanın aracıdır; bütün yapı bir kurbana yansıtılıp onunla özdeşleşilmekte, böylece bizzat öteki dağıtılmaya çalışılmaktadır. Sapkın cemaatler de, rol bölüşümü –bazıları fatihleri, bazıları da kaybedenleri oynar– ve her daim yabancılaştırmanın anayurdu olagelmış cinsellik evreni içinde yeni yakınlaşma tarzları keşfetme temelinde oluşur.

Sapkının birincil nesnesi, genellikle bilinçli isteği hilafına kendini peşinde koşmaya zorunlu hissettiği bir dürtü-nesnedir. Bu dürtü-nesne, sanki bir özneymişçesine kendiliğini arzularına yabancılaştıran bir dürtü-nesnenin peşinde koşturup duran bir ötekinde bulunacaktır. Kendi karşıtıyla karşı karşıya gelen sapkının onda bulup bulabileceği *tek şey*, ötekinin dürtü-nesnesi olmaktan başka bir şey olamadığı o çocukluk deneyimini hatırlatır tarzda cinsel boşalımla sınırlı bir yakınlıktır. İleride de göreceğimiz üzere, Sapkın, cinselliğin arzusunun bir ötekinin

imgelemine ait olduğu inancını histerikle paylaşıyor olsa bile, nihayetinde annenin kendi kendisini alelacele uyarabilmesi için bilfiil bir nesne olarak kullanılmış –ve bu uyarımı kendi dürtüsel deneyimiyle birleştirmiş– histerikse annenin uyarımının geri çekildiğini deneyimledikten sonra, annenin iç dünyasında salt oto-erotik surette halen yaşamaya devam ettiğini farz ettiği bu uyarımın peşine düşmüştür.

Psikanalitik karakterolojiyi incelemeyi ve her bir tipi birincil nesne ilişkisi üzerinden ele almayı boylu boyunca sürdürmek mümkün; ancak amacımız histerinin kapsamlı bir incelemesi öncesinde birincil nesne ilişkisinin ne olduğu hususunda okura bir fikir vermekle sınırlı olduğundan, her bir karakterin yukarıdaki minyatür takdimleriyle yetineceğiz. Bundan sonraki bölümler, bütün karakterler içinde pek çok bakımdan en karmaşığı sayılan histeriğin çok sayıda farklı cephesini ele alacak.

Histeriğin narsist, sınır ve şizoid karakterlerle karşılaştırılmasına elverecek bir model inşa ederek incelemeye başlayacağım. Kötü huylu veya habis histerik [*malignant hysteric*] (bkz. 11. Bölüm) dışındaki histeriklerin birincil nesne ilişkisi diğer karakter bozukluklarınınkinden farklıdır. Histerik kendiliğin, her ne kadar duygusallıktan uzak olabilse de, yoğun bir sevgi deneyimi mevcuttur; zaten annenin çocuğu hakkında anlattığı tutku dolu hikâyeler veya çocuğun yanında ona olan sevgisini sergilemesi de buna delalet eder. Eksik olan, ileride de göreceğimiz üzere, çocuğun cinsel bedenine –özellikle de cinsel organlarına– yönelik bilinçdışı bir arzudur; yoksa çocuk diğer bakımlardan annenin ilgi, tutku, yatırım ve bakımını deneyimlemede genellikle bir sıkıntı yaşamaz. Anne, çocuk vesilesiyle uğradığı hüsrana nedeniyle bir çatışma içindedir. Çocuğa böylesi bir birincil nesne mevcudiyetinde kendisinin anne nazarındaki yerini ve kimliğini sorgulamakta, o arzu nesnesiyle özdeşleşerek onu annesinin kendisi olarak görmeye çalışmaktadır. Histeri-

ğin hastalığı, birincil nesnenin arzusunu tatmin etmek uğruna kendilik üslubunun askıya alınmasında, yani özdeşleşmeye ve temsil etmeye dayalı bir strateji izlenmesindedir.

Histeriyi ele almak daima annenin karakterine dair belli bir kuramı da benimsemiş olmayı gerektirir. Kimi zaman çocuğun kaderini salt annenin zihniyeti tayin ediyor gibi görünür. Eğer öyleyse, birincil nesnenin çocuğa ait ruhsal bir ürün olduğu şeklindeki düşünceyi, annenin bizzat kendisinin histerik olduğunu iddia eden bir kuram lehine bir yana bırakmak icap edecektir.

Bu yaklaşım kısmen doğrudur. Anne, ironik biçimde, tam da çocuğuna destek olmakta başarılı olduğu içindir ki çocuğun kendi varoluşuna dair hissiyatı, sınır, şizoid veya narsistik karakterler için söz konusu olabileceği denli tehlike altında bırakılmamıştır. Daha psikotik olduklarını varsayabileceğimiz bu gibi bozukluklarda birincil kendilik nesnesi parçalardan meydana gelmiş bir kolaj veya kısmi nesnelerden oluşan bir yığından ibarettir. Histeriğin nesnesiyse tutarlı bir kendilik duygusuna destek çıkan bütüncül bir nesnedir; ama bunun da ötesinde, histeriğin öteki karakterin karmaşık veçheleriyle özdeşleşmede sergilediği benzersiz beceri, aslında annenin çocuğunda kendilik ve öteki duygusu geliştirebilme becerisine tanıklık eder. Anne, sadece bir konuda, cinsellik konusunda kendisini güvende hissetmemiş, ama çocuğuna bunu da aktarmıştır. Sırf bu kadarıyla bile, histeriğin annesinin çocuğuna hususi bir katkıda bulunmuş olduğundan emin olabiliriz.

Öte yandan, varoluşu tam da annesi tarafından bunca desteklenmiş olduğu için, histeriğin birincil nesnesi, kendisini yansıtabileceği ve ileride eyleme dökebileceği bir kimlik seçmesine elverecek herhangi bir öteki olabilir. Çatışma tastamam ortaya çıkmamışsa, birincil nesne, histerik tarafından aranıp bulunarak ötekinin arzu nesnesi şeklinde yeniden biçimlendirilesiye değin köşesinde bekleyebilmektedir. Bir kez çatışma ortaya

çıktığındaysa, henüz hangi ötekinden soyutlandığı bilinmeyen bu nesnenin eyleme dökme vasıtasıyla doldurulmasına çoktan başlanmıştır.

Artık meselenin canevine, yani histeriğin kendi cinselliğinden duyduğu hoşnutsuzluğa göz atabiliriz.

Üç yaşına doğru, genital biyolojik olgunlaşmanın beraberinde getirdiği yeni ve yoğun cinsel duyumların neticesi olarak çocukların cinsel bakımdan uyarılabilirliği belirgin bir biçimde artar. Mastürbasyonları sıklaşır ve daha bir hevesle yapılır hale gelir. Penis veya klitorislerine dokunmak suretiyle kendileri için keyif dolu tensel durumlar yaratmaya başlarlar.

Tıpkı Freud'un "Küçük Hans"ı gibi, ebeveynlerini de gayet doğal bir şekilde kendileri gibi davranmaya teşvik edebilirler. Hans dört yaşını biraz geçkinen, o esnada penisine dokunmamaya çalışarak banyo sonrası kendisini pudralamakta olan annesine sorar, "Neden oraya dokunmuyorsun?" Konuşma şöyle devam eder:

Anne: "Çünkü bu terbiyesizce olur."

Hans: "Ne demek o? Terbiyesiz? Neden?"

Anne: "Çünkü doğru değil."

Hans: "Ama çok güzel."

(Freud 1909:19)

Hans'la yaşıt her çocuk onunla aynı fikirde olurdu. Freud, kızına "külotunu" giydirmek için "elini çocuğun kasıklarının iç kısmından yukarı doğru götüren" bir hastasından söz etmiştir. Küçük kız birden bacaklarını annesinin eli üzerine kapatır ve "Anne, *bırak* ellerin orada dursun. Çok güzel oluyor," der. (A.g.e., s. 19)

Cinsel yoğunluktaki artışla birlikte çocuk anne ve babasının vücudunu daha aşikâr biçimde cinsel biçimler üzerinden hayal etmeye başlayacağından, zihinsel temsiller de farklılaşır.

Zihin, artık cinsellikle daha bir meşgul haldedir.

Oğlanlar olsun, kızlar olsun, bu yeni heyecanı annenin cinsel organlarını ya doğrudan arayıp bularak ya da “kazara” keşfederek bir şekilde eyleme dökerler. Bu tür girişimlerin (göğüsleri sıkıştırmak, kaba etleri avuçlamak, bacaklarıyla vücudun bir tarafını kısaç altına almak) keyif olarak mı, yoksa hoşnutsuzluk olarak mı deneyimleneceği anneye bağlıdır. Yine de zaman geçtikçe bu tarz münasebetler rahatsızlık vermeye başlar ve sonuçta ebeveynler çocukla bu şekilde ön sevişmeyi reddederler.

Freud her ne kadar erkek çocuğun annesiyle sevgi ilişkisini vurgulama eğiliminde olsa da –“Bir oğlan (iki ya da üç yaşından itibaren) libidinal gelişiminin fallik evresinde cinsel organında tatlı duyumlar hissedip, bir de bunları eliyle uyarmayı öğrendi miydi, annesinin âşığı haline gelmiş olur” (1940: 189)– aslında hem oğlan hem de kız çocukların anneye olan aşkını “erkeksi” nitelikte görmüştür.

Bu değişim bütün çocuklar için rahatsızlık vericidir. Anneyle önceden kurulmuş olan ilişki bir bakıma yeni bir dizi zihinsel temsil tarafından tahrip edilmiştir. Anne-bebek ilişkisi ta en başından erotik nitelikte olsa da “teskin eden-anne”nin “cinsel-nesne-anne”ye dönüşmesi, kendiliğin oto-erotik evreninin neredeyse bir parçası olan tensel açıdan bakım veren kişi suretinde işgal ettiği yeri bir ölçüde zedeleyecektir. Anne, artık kesin biçimde farklıdır, zira bedeni artık bariz biçimde cinsel arzunun nesnesi haline gelmiştir; bizzat-cinsellik [*in-itself*] çocuğun hayatını artık sonsuza dek değiştirecektir. Üç yaş civarında ortaya çıkan bu uyanışın çocuk ve annenin birbirleriyle olan önceki erotik ilişkilerini yeniden düzenlemeye tabi tutması aslında ironiktir, ama bu aslında daha sonraki değişimdir.

Annenin statüsündeki bu değişimin nedeni, oğlan veya kız, çocuğun libidosundaki değişimdir; neticede cinsellik her iki cinsiyetten çocuk için devrimci nitelikte bir deneyimdir.

Böylece, cinsellik kendilikle anne arasındaki ilişkinin masumiyetini berhava etmekte, henüz cennetten kovulmamış [*prelapsarian*] “anne” ve “baba” ütopyasını, artık kendilik ve cinsel nesnesinden müteşekkil bir dünyaya dönüştürmekte ve bağımlılığın o yalın varoluşunu arzuyla lekelemektedir. Köken-sel bir masumiyet duygusu yoktur; böylesi bir duygu ancak bir ilk günahattan sonra tasarlanabilir. Masumiyet, cinsel uyanışın [*sexual epiphany*] şafağında kendilik tarafından icat edilecek, gündelik olan tarafından kirletilme ihtimali bulunan şimdiki zamandan ayrılmaya zorlanarak, çok daha kolay kutsallaştırılabileceği geçmişe yerleştirilecektir.

Cinsel tacize dair kimi anılar, aslında cinselliğin kendilik sınırlarından zorla içeri sokulduğu o zamanlara dair hatıralardır. “Baştan çıkarmaya dair bir dizi fantezinin” diye yazar Freud (1906) “kişinin *kendi* cinsel etkinliğine (infantil mastürbasyon) dair bazı hatıraları savuşturma çabası şeklinde açıklanması gerektiğini öğrendim” (1906:274). “Histerinin Etiyolojisi” ndeyse (1896) “tecavüz teşebbüsü belki de henüz olgunlaşmamış kız çocuğu nezdinde arzuların o vahşi doğasını bir nefeste ortaya çıkarmaktadır” demektedir (s. 200-1) ve üstü kapalı olarak tecavüzün yalnızca vahşi bir adamın eylemine değil, aynı zamanda cinselliğin vahşi doğasına işaret ettiğini ileri sürmektedir.

Çocuğun oto-erotik uyarımlarıyla yoğunlaştırılan bizzat-cinsellik, ileride biraz daha detaylı göreceğimiz üzere, travmanın ve onun olanca dehşet vericiliğinin failidir.

Anneyi cinselliğiyle/cinselliğinde görmek, oral ya da anal uyarımlarca oluşturulmuş anneye basit bir ilavede bulunmak değildir. Pre-genital olan, bambaşka bir kategoride yer alır; tam da Gilbert Ryle’in belirttiği gibi (1963), aynı üniversitenin bi-

nalarıyla, adlı adınca üniversitenin neyi tanımlıyor olduğunun farklı kategorilerde yer alması gibi. Ryle'in meşhur örneğinde bir adam üniversitenin yolunu sorar, bütün binaları gördükten sonra bile üniversiteyi nerede bulacağını sormaya devam eder. Üniversitenin gördüğü binalardan ayrı bir kategoride yer aldığı, bu nedenle de yanlış bir soru sormakta olduğunun henüz ayırdında değildir. Üç yaşında cinselliği keşfeden çocuk da artık anneyi başka bir ışık altında görmeye başlamıştır. Cinselliğin kimi boyutları tıpkı üniversite binaları gibi bu uyanıştan evvel mevcut olsa dahi, anneyi cinselliğiyle görmek farklı bir kategorinin gerçekleşmesini gerektirmektedir. Çocuk, bir müddet sonra da anne ve babayı mesleklerini icra ederken görecektir ve bu sefer de onları, kendisince henüz yeni keşfedilmiş para-kazanan kategorisi uyarınca algılayacaktır.

Artık Freud'un ortaya attığı meşhur muammayı yeniden düşünebiliriz. Histerik, Freud'un önce ebeveynlerden birine atfettiği, ancak daha sonra aslında çocuğun fantezi hayatından kaynaklandığına kanaat getirdiği bir "baştan çıkarma sahnesi"nden mustariptir. Aslında baştan çıkarma sahnesi, çocuğun biyolojik mantığı vasıtasıyla peşi sıra arz-ı endam eden bizzat-cinsellikten başka bir şey değildir. İzleyen bölümlerde de görüleceği üzere, ebeveynler zaten ta en başından beri çocuğu yoğun biçimde baştan çıkarmış, onu oto-erotik kozasından çıkararak ötekinin tutkulu cinsel aşkı *içine* girmeye zorlamışlardır. Cinsel baştan çıkarma sahnesi, kendiliğin cinsel dürtüsüyle ötekinin baştan çıkarması arasında tam bir kesişim noktasını teşkil etmektedir.

Bu uyanış esnasında, bir yandan teskin edicilikle sınırlı bir tür anne imgesi ölüp giderken, bir yandan da cinsellik ve ölüm birbirlerine bağlanır. Artık cinsel bilinci teşvik eden acımasız dürtüsel durumların peşi sıra sürüklenen çocuk, annesinin arzusunun tahayyül edilebilmesi bakımından karşı karşıya

kalmıştır. Anne vajinası, Freud'a göre çocuğu kastrasyon veya hadım edilme kaygısıyla yüzleşmek durumunda bıraktığından ötürü dehşet vericidir; bu görüşe bir parça gerçeklik payı tanıyabiliriz belki, ama bunun yanında annenin sonsuza değin çekip gitmesiyle birlikte gelen sarsıntıya, böylelikle de her kendiliği gerçekliğin ta içinden kavrayıp etkisi altında bırakacak pek çok ölümden ilkinde, yani çocukluğun ölümüne de işaret etmektedir.

Cinsellik, kendiliğin içinde bir çatlağın doğumu anlamına geldiğinden bu ilk ölümün etrafında kümelenmiş tüm sorunları mıknaş gibi kendine çekmesi şaşırtıcı değildir — bunların en meşhuru da orgazmın ölümlle eşleştirilmesi olacaktır. Cinsel uyanış, sözel ve sözel-olmayan dünyaya gelişler arasındaki, erotik hareketler halindeki bedenle beden ve ötekinin fantezide tahayyül edilmiş biçimi arasındaki, bir itki olarak dürtüyle onun kültürle biyoloji arasındaki sınıra yerleşmiş zihinsel temsilleri arasındaki bağı tesis eder. Cinselliği çevreleyen –ve en basiti “nedir o?” olan– sorular, çocuğa dayatılmış esas bir karmaşanın [*complex*] sadece parçalarıdır. Peki, bu esnada kendiliğe ne olmaktadır? Bu gelişimi nasıl anlamak icap etmektedir?

Kohon, mühim denemesinde (1986), iki arzu nesnesi (anne ve baba) arasında sıkışmış, birinden ötekine gidemeyen histeriğin olanaksız konumu üzerinde durmaktadır. Bu arafta olma hali, bir yandan cinsel uyanışın sonucudur; çocuk aniden en az iki annesi, iki babası ve iki kendiliği olduğunun farkına varmıştır: pre-genital ve genital. Böylelikle de histerik, kimin kimi arzuladığı sorusuna kolayca yanıt veremeyecek, kimin neyi istiyor olduğundan bir türlü emin olamayacaktır.

Bütün çocuklar bu çatışmadan bir süreliğine de olsa kaçınmaya çalışır, bu değişime sebep olanın kendi cinsellikleri olduğunu kabul etmek istemezler. Huzura kavuşabilmek uğruna bunu anne-çocuk ilişkisinin dışına yerleştirmek, yani takdirdeyse,

parmak daima o üçüncü nesneyi, babayı göstermektedir. “O yaptı! Bütün bu huzurun bozulmasının müsebbibi işte o!” Baba “yeterince iyi” olduğu takdirde, bu yansıtmayı kabul eder ve ona sabırla katlanır, zira çocuğun dünyasında ne denli sevilesi bir figür olarak yer almış olursa olsun, nefret edilen ve istenmeyen yönleri olduğunu bilir. Dış dünyaya ve onun tüm alâmetlerine karşı çocuğun nefretine tanıklık etmek gibi önemli bir göreve tayin olunmuş babanın görevi, kendisine yansıtılanı kabul etmektir. (Bu uyarım yansıtılmasının, babayla cinselliğin özdeşleşmesi sırasında yeniden ortaya çıkıyor olması dikkate değer — bu da neden kız çocuğun onu seksi bulduğunu, erkek çocuğunsa cinsel mukadderatına ilişkin hazır bir nesne olarak gördüğünü kısmen açıklamaktadır. Baba, özdeşleşme olarak görülen ama aslında ironik biçimde bir geri almadan ibaret olan bütün bu süre boyunca, gelecekte tekrar yansıtılacak bu bastırılmış uyarıyı taşımak durumunda kalacaktır. Benzer bir yansıtma anneyle ilişkide de ortaya çıkacak, çocuk annesine besleyici ve bakım verici duygular yansıtacak; böylece kendilik, çok sonraları kendisi de bir ötekine bakım vermek durumunda kaldığında erken dönem yansıtımlarının narsistik geri dönüşünün keyfini sürebilecektir).

Histerikle aramızdaki benzerlik ve farklılıkları tez elden kavrayabilmek için, herkesin –kadın olsun, erkek olsun– bilinçdışı yaşamında, babası tarafından taciz edilmiş olduğuna dair bir fantezi bulunduğunu görmek önemlidir. Özellikle hastaların cinsel tacize dair “hafıza tazelenmesi” eksenindeki değerlendirmelere tereddütsüz inanıyor olmalarından kaynaklı mevcut kargaşa göz önünde tutulduğunda, bu saptama gayet önemlidir. Taciz denen, cinselliğin ta kendisidir, anneyle o zamana kadar olan ilişkinin kırılması ve cehaletten kaynaklanan mutluluğun, cinsel bilginin beraberinde getirdiği günaha dönüşmüş olmasıdır. Baba, “Ücretsiz olarak cinselliği verir, cinselliğiyle anne ve

çocuğun arasına bir kama sokarak çocuğun masumiyet hissini sonsuza dek sorunsallaştıracak mütecaviz bir simadır.

Bir zamanlar cennetlik olan her şey yılan tarafından mahvedilmiş, Tanrı-Ana artık bizi kaderimize terk etmiştir.

Köleliğe karşı ve kadın hakları için 1852’de ülkeyi baştanbaşa “gezip tozarak” konuşan siyah Amerikan aktivist Sojourner Truth, hak eşitliğine dair bir toplantıda kadınların toplumda daha fazla yer almasına karşı çıkan bir rahiple karşılaşmıştı. Şöyle demişti aktivist: “Şuradaki siyahlara bürünmüş adamcağız kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olamayacağını söylüyor, çünkü İsa kadın değilmiş! İsa’nız nereden geldi bakalım? Tanrı’dan ve de bir kadından! Yani, erkeklerin onunla hiç mi hiç alakaları yoktu.”⁶ Histerinin özünü tepetaklak eden –zira ilahiyat cinselliği İlahla kulları arasındaki ilişkiden dışlamakla kalmaz, bunun da ötesinde, şehvete ona adanmışlığın kadim düşmanını görür– Sojourner Truth cinsel babanın, günahsız gebeliğe yol açacağı varsayılan bir ilişkiden gayretkeş biçimde dışlanıyor olmasından kurnazca yararlanmıştır.

Cinsel babanın faydaları da vardır elbette; bilhassa da her tarafından habaset akan bir hergele suretinde. Günümüzde Kuzey Amerikan toplumunu zapt etmiş histeri salgınında mesela, baba, kişiyi cinsel içerikli ruh durumlarının nahoş etkilerinden esirgemek üzere mütemediyen kullanılmakta, zira kendilik ve onun o masum dünyası, salt cinsel açlıklarını tatmin edecek daha fazla çocuk kurban bulmak uğruna dünyayı turlayaduran, bir nevi cinsel av peşindeki erkeklerden korunma ihtiyacı altında kıvrınmaktadır.

Cinselliğin farkına varılması, ardından babaya yansıtılması ve bunun ardından da reddedilmesiyle cinsel baba hadım edilmiş olmaktadır — yani ya bir süreliğine bir köşede tecrit edilmiş

veya Hıristiyan ilahiyatında olduğu üzere toptan kapı dışarı edilmiştir. Eleştirel bir kerte olarak ortaya çıkarak içsel bazı yasaklar dayatan –bu arada tehditler de savuran– süperegoun bir bölümü yasakçı babanın içselleştirilmesinden kaynaklansa da, çocuğun zihni bir yandan da, o imtiyazlı anne-çocuk ilişkisini kesintiye uğratan cinselliğin zuhur etmesine itirazdan hareketle kendine has bir eleştirelliği geliştiredurmaktadır. “Burada neler oluyor?”, “Asıl yetkili kim?” gibi sorulara aracılık eden bu sorgulayıcı kerte, ileride süperegoya da sızacak ve babaya yönelik çeşitli şiddet biçimlerini hayata geçirmek üzere işe koyulacaktır. Öyle ki, babaya yönelik husumetin enerjisi, çocuğun tam da onun gerçekliğini ve cinsel işlevini reddetmesinden devşirilecektir.

Freud’un hadım edilme [*castration*] karmaşasına dair kuramı süttten kesilme, tuvalet eğitimi, gibi erken dönem hadım edilmelerini de kapsamına alır; biz bunlara bir de cinselliğin bizzat kendisinin hadım edilmesini ekleyeceğiz. Baba, bu sınır ihlalinin işareti haline gelecek ve artık geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde, cinselliğin istenmiyor olmasıyla ilişkilendirilecektir.

Adlı adınca hadım edilme karmaşası –genital organların sakatlanacağından duyulan korku– sadece enseste sevk edici itkilerin muhayyel neticesinden kaynaklanmaz; kendiliğin hem kendisinin hem de ötekinin cinsel organlarına tasallutta bulunmasından da kaynaklanır.

Üç yaşındaki cinsel uyanışı hatırlamak çok zordur; ne mutlu, elimizde onu pek çok bakımdan özetleyebilecek başka bir sahne mevcut. Çoğu insan 7, 8 ya da 9 yaşında olmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlar. Cinsel içerikli düşünceler o zamanlarda da mevcuttur; ama her nasılsa bütün o erkek ve kız âlemi, güçlü arkadaşlıklar, okul hayatı, okul sonrası oyunlar ve tatiller, hepsi neredeyse cennet gibi bir ortamı görünmektedir. Daha sonraları,

10 yaş civarında –kimisi için daha erken, kimisi için daha geç– beden yeniden değişmeye başlar. Bir ölçüde rahatsızlık veren –her ne kadar bekleniyor ve hoşnutlukla karşılanıyor olursa olsun– bu bedensel değişimle birlikte cinsel uyarılabilirlikte de bir artış meydana gelir. Ergen, cinsel düşüncelerin saldırısı altında kaldığını hisseder. Örneğin, eskiden beri tanıdığı arkadaşlarıyla birlikte sınıfta oturan 13 yaşındaki bir ergen, bir diğer öğrenciden şiddetle tahrik olur ve artık derse kendini veremez. Bu diğer öğrencinin sınıfta olması dahi gerekmez. Buradaki dürtü, tam da ergenin gizli kapaklı cinsel nesneler hayal ettiği sıralarda bir tür kargaşanın içine sürüklenmesi için kâfi miktarda tahrik edicidir.

Bütün bunlar keyifli ama rahatsız edicidir. Her şeyden önce, ergenler çocukluk arkadaşlıklarının bir daha asla eskisi gibi olmayacağını hisseder. Ergenlik öncesi yılların geriye dönük idealleştirilmeleri mümkündür, ancak bu da ergenlik kargaşasını bir kat daha vurgulamaktan başka netice vermez. Ebeveyn bedenleri şimdi bir kez daha yoğun bir cinsellik eşliğinde görülmektedir; her ne kadar pek çok ergen, ebeveyninin vücudundaki kusurlardan ötürü neredeyse bir tür rahatlama hissediyorsa da bunun asıl nedeni cinsel bakımdan uyarıcı vücutlara katlanmakta zorlanıyor olmalarıdır.

Bir kez daha, mevcut rahatsızlık bir diğerine yansıtılabilir. Baba, cinsel bakımdan tehlikeli görünebilir mesela, bu da çocuğun kendi bedensel uyarımlarını kabul etmekte zorlandığını gösteren yansıtımalı bir özdeşleşmeye işaret eder. Âdet olduğu üzere, ergenler kendilik cinselliğini birtakım cinsel idealler –müzik veya sinema dünyasından figürler mesela– üzerinden kurarlar, bu da cinsel yaşamın yabancılaştırıcı veçheleriyle başa çıkmada kendilerine zaman kazandırır. Zaman geçtikçe, ergen kendine yeni cinsel nesneler tayin eder [*nominate*] ve eskileri bir yana atar, nihayetinde de yaşadıklarıyla cinselleşen ilişkiler kurmaya

başlar; bu, diğer başka şeylerle de bir araya geldiğinde, ergeni kendi beden aygıtının hem sahibi hem de bir nevi idari mümessili kılarak kendi bedenine ilişkin muazzam bir aşinalıkla donatacaktır.

Eğer bunlar, ergenliğe ilişkin hatıratı canlandırmakta zayıf kalıyorsa, belki bir hastanın aşağıdaki değerlendirmesi ne kastettiğimizi açıklığa kavuşturmakta yardımcı olabilir:

Geçtiğimiz hafta bir iş toplantısında idim, etrafta hep o tanıdık simalar, sonuç raporunu hazırlamak için ediyordu, malum yılın bu dönemlerinde, şu yeni çocuk, Eddie üç haftadır oradaymış, ona, nasıl diyeyim, işte baktığımda, yani işte, halinden ve tavrından birden acayip biçimde uyarıldım. Patron bir ara bana ne düşündüğümü sorduğunda suratım kıpkırmızı oldu ve, biliyorum aptalca gelecek ama, herkes sanki aklımdan geçenleri biliyormuş gibi geldi. Elbette bir şey anladıkları yoktu, yine de kendimi iyi hissetmediğimi söyledim. Ama zaman geçtikçe daha da kötü oldum, kalbim çarpmaya başladı, başka şeyler de başladı... kendimi dışarı zor attım. Herife lanet okuyacaktım neredeyse. O gelene kadar harika bir yerdi burası, sadece işimizi yapıyorduk, ama sonra gitti ve her şeyi mahvetti.

Ergenlik ve erişkinliğe yaptığımız bu hızlı geleceğe dönüşün ardından, benzer bir biyolojik şok yaşayan fakat cinselliği anlamlandırmakta çok daha az beceriye sahip üç yaş çocuğuna geri dönebiliriz. Cinsel cazibenin olanca içeriğini yapı sökümüne tabi tutmak belki deli cesareti ister; ama en azından bir neticesinin, kendiliği, bedenler ve dürtüler hakkında çarpıcı bir farkındalıkla baş başa bırakmak olduğu söylenebilir — bu da histerik söz konusu olduğunda özellikle önemli bir noktadır, zira bedeniyile süregiden dışlanma, zıtlık/ma sıklıkla

tiğini gözden geçirmeye zorladığından, kendiliğin yalınlığa ve masumiyete duyduğu arzuyu da mahvetmektedir.

Daha fazla ilerlemeden önce, bu bölümün kendi içindeki akışına dair bir ironi üzerinde duralım. Biyo-mantığın [bi-o-logic] 3 yaş üzerindeki etkisini açıklayabilmek için mevzuyu ergenliğe, yani kendiliğin cinsel yaşamının ne denli önem arz ettiğini daha kolay hatırlayabileceğimiz bir döneme taşıdım. Yani, çocuğun *Nachträglichkeit* (“ertelenmiş etki”) patikasından yürüdüm. Ruhsal bakımdan henüz olgunlaşmamış olan çocuklar da cinselliklerinin anlamı üzerine düşünemez ve bu anlamı akletmeyi ileriye erteler. Cinselliğin kendilik üzerine tazyik edeceği bir sonraki dönem ergenlik olacağından, kendilik de cinselliğin travması üzerine düşünme yetisine işte ancak bu dönemde kavuşacaktır.

3 yaşındaki çocuksa cinsel yaşamının anlamının kimi yanlarını bastıracak, gelecekte yaşanacak deneyimler bir araya gelip çocuğun genital cinsellik deneyimi üzerindeki baskıyı kaldırasına dek bunları çok ötelere erteleyecektir. Bütün bunlara rağmen, 3 yaşındaki çocuk, kendisinin ne denli karmaşık yapıda olduğunu keşfetmenin en azından *eşiğine* gelip dayanmıştır.

Hakikaten, kendiliğin cinsel zihinsel muhtevasını kısmen de olsa fark eden çocuk, bunu annenin cinselliği kapsamına almaya başlar. Anne sadece bakım veren/tedarik eden anne olmaktan çıkmış; aynı zamanda arzulayan, özellikle –ve genellikle– de babayı arzulayan bir anne haline gelmiştir. Anne ve babanın dünyaya bir çocuk getirmek için bir araya geldikleri şeklindeki teskin edici yanılsamanın büyüğü artık bozulmuştur. Çocuk, var olmasını, Hz. İsa’dan (veya “Kutsal Aile”den) farklı olarak günahsız bir gebeliğe borçlu değildir. Cinsel bir ilişki yaşanmıştır. Bu durum bir yandan narsistik bir krizi harekete geçirir, zira çocuk kâinatın merkezi değil, ebeveynlerin esas olarak peşinde koştukları cinsel ilişkiyi kâinatın temel işlevi olarak görür. Bu

malumat, ne cinselliğin doğasına dair ebeveynlerin yapacakları bir bilgilendirmeye –her ne kadar bazı ailelerde böyle olsa da– ne de ebeveynleri tesadüfen yatakta veya hayvanları cinsel birleşme esnasında görmekle aktarılmaktadır. Çocuklar, ebeveynlerin cinsel ihtiras uğruna bir araya geldikleri fikrini, kendi oto-erotik maceralarının biyolojik hakikatiyle destekler. Haftanın önemlice bir bölümünü parmakları vajinalarında, elleri penislerinde veya anüslerini yoklayarak geçirirler. Yetişkinlerin cinsel ihtiraslarına dair teorilerini kendi bedenlerinin itkisi altında oluşturur ve cinsel birleşmeyi kendi çocuksu uğraşlarının ışığında tahayyül ederler.

Histerik için bir bedende cisimleşmiş olmak çifte bir yazgıyı beraberinde getirmektedir: Bir yandan artık hiç kimse tarafından hiçbir şeyin dışında bırakılmak istememekte, ama bir yandan da –kendiliğin gelişmekte olan beden bilgisine vakıf olduğu ölçüde– cinselliğin şoke edici sırları ışığında bedenini ve o bedenin bildiklerini edepsiz bir epistemolojiymişçesine deneyimlemektedir. Bu, histeriğin teşekkülünde hayati önemde bir faktördür, zira histerik farklı farklı şekillerde de olsa –19. yüzyılda zafiyet, 20. yüzyılda yorgunluk gibi– her zaman bedenle alâkalı bir soruna işaret eder. İstenmeyen her neyse beden tam da onu dayatmakta; kendiliğin beden tarafından bu istilasına verilen yanıt da sinirli [*irritated*] bir kayıtsızlıkla paranoid bir gazez arasında gidip gelmektedir.

Çocuğun cinselliğin anlamının bağlamsal nitelikte olduğunu ruhsal bakımdan akletmesi onda bir aşağılanmışlık duygusuna yol açar. Annenin arzusunun bu çocuğa sahip olma isteğiyle sınırlı olmadığı ve hem annenin hem babanın bağımsız cinsel istekleri olduğunun keşfi, ebeveyn dünyasının merkezindeki bir kendilik kurgusuna saldırı şeklinde hissedilir.

Bu yeni meseleler diyarında çocuklar yeni sorular sormaya başlar. Ümmüşle de doğuştan önce tereddüt

bilmek isterler. Diyelim cevap verildi, bu takdirde de genellikle baş gösterecek varoluşsal sorular tarafından serseme döneceklerdir. O zaman, hepimiz nereden geldik? Annem ve babam tanışmadan önce neredeydi? Nasıl tanıştılar? Büyükanmem ve büyükbabam neredeydi? Tanrı nerede? Öldükten sonra ne oluyor? Cennet nerede? Böylece çocuğun hayatındaki her şey, ama her şey hakkında yoğun bir sorgulama dönemi başlamış olur. Ebeveynler için ne denli tüketici de olsa, sırf cevap verebiliyor olmak, onları –Lacan’ın deyişiyle– bilmesi gereken kişinin yerine koyar. Bu cevaplarla aslında çocuğa gayet karmaşık talimatlar verilmiş olur. Eğer çocuk bu talimatlara riayet edecek olursa, artık o cevaplarda saklı cinsiyet temsillerine denk düşecek şekilde büyümesini sürdürür. Başka bir deyişle, 3 yaşındaki kendiliğinin krizinden sıyrılan çocuk, kimi özdeşleşmeler için zemini zaten hazırlanmış bulunan oedipal döneme adım atar.

Freud’un varsayımına göre, kendiliğin bilgi arayışını güdüleyen şey, çocuğun cinsel farklılığın ayrımına varmasından kaynaklı kaygıdır. Kadın cinsel organının görülmesi üzerine sorulan “penis nerede” sorusu, bütün soruların anası ve her türlü bilgi arayışının kökenidir. Çocuk-histerikse cinselliğin bu kargaşa yaratıcı mevcudiyeti karşısında bir nevi öğrenme güc-lüğü geliştirmekte, yani sahip olduğu malumat içinde birtakım boşluklar oluşturma yoluna gitmektedir.

Acaba “dikkat eksikliği bozukluğu” veya “disleksi” şeklinde tanımlanmış çocuklardan ne kadarı bilgiyi öğrenmek yerine dışarı püskürten veya bilişsel gelişimini bilinçdışı olarak sabote eden histeriklerdir? Histerik oğlan ya da kız, anneye ilişkilerinin cinsellik öncesi nitelikte olduğunu kabul ettirebilmek üzere bilginin masumiyetinden dem vuracaktır. Kendiliğin olgunlaşmasını sakatlamak pahasına bilişsel gelişime saldıracak, masum çocuk pozisyonunu simgesel bakımdan daima göklere çıkaracaktır. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Normal çocuklar, kendi gelişimlerine içkin olan kuvvetli bir mantığı kabul ederler. “Bu uyarımların gereğini yerine getirmek zorundayım” ifadesi “(anne) seni uyarıcı buluyorum”a dönüşecek; bu, önce “uyarımlarını uyarıcı buluyorum”a, sonra da “senin cinselliğinle özdeşleşeceğim”e evrilecek; nihayet “aslında ikimiz de bu işin içinde varız”la neticelenecektir. Dolayısıyla hem cinsel hem de ilerletici nitelikte birbirini takip eden cinsel özdeşleşmeler vasıtasıyla iş gören arzu sayesinde el değmemiş aşkın kaybı yumuşatılmış olacaktır. Oğlanların “annemi isterim” veya kızların “babamı isterim” nümayişleri, birincil arzunun erotik dönüşümleridir ve bu yolla birincil sahneyle özdeşleşilmektedir; bu da cinsel yaşamı hem doğurmakta hem de yönlendirmektedir.

Baba tarafından itilmiş olduğunu ayrımsamak özdeşleşme yoluyla dönüştürülür (“Şimdi ebeveynlerden arzu nesnesi seçmeliyim”), böylelikle de çocuğun nefreti cinselliğiyle kaynaştırılabilir hale gelir. Böylece çocuk kayıp, iktidarsızlık ve masumiyeti, birkaç yıl içinde cinsel tercihlerinin sergileneceği bir tiyatro sahnesine dönüştürmektedir.

Kendilik, karşı cinsiyetten ebeveynle evlenerek yeni çocuklar doğuracak, anne ve babasını, büyükannesini, büyükbabasını çok mutlu edecektir. Sadece onları değil, rahipleri, öğretmenleri ve küçük çocuk kültürünün her nevi muhafızını da elbette.

Ancak histerik, bu kabul töreninin kutsamalarına katlanmak şöyle dursun, kendi cinselliğinin yol açabileceği sorunlar karşısında dahi rahat değildir. İzleyen iki bölümde tartışacağımız sebeplerden ötürü histerik ilerlemeye direnecektir.

Histerik taciz-olarak-cinselliği babaya yansıtmasının ardından, kendilik ve anneyi cinselliğinden arındırmak suretiyle anneye dönme çabasıdayken, histerik-olmayan kendilik ve ötekini cinselleştirerek ilerler. Cinsellikten arındırma genellikle annenin cinsel olma kıyafet özelliklerinin idealleştirilmesiyle

gerçekleştirilir — anne Meryem’e, kendilik de cinsel bakımdan günahsız bir masuma dönüştürülür. Ötekinin mükemmel küçük kızı veya mükemmel küçük oğlu olmayı hedefleyen histeriğin idealleştirmesi, gücünü libidonun cinsellikten arındırılmasından almaktadır. Baba da benzeri bir bölme işlemi sonrası, kötü cinsel babanın bastırılması veya bilindik bir kötü cinsel adama yansıtılması –mesela televizyonda görülmüş bir tacizci– yoluyla bu düzene dâhil edilebilecektir; tıpkı cinsel annenin kötü cinsel kadına bölünerek sonradan bir fahişede tanınır kılınmasında olduğu gibi.

“Yeterince-iyi” histerik cinselliği bölücü bulup reddedecek ideal bir kendilik ve ideal bir anne inşa eder. Cinselliği onaylamayan bu içsel anne, histeriğin ebediyen kendi çocuğu olarak kalmasını istemektedir. Cinsellik tiksindirici addedilmek zorundadır (Tat duyusuna dair bu metafor, annenin bedeniyle oral ilişki üzerinden iş görerek, yansıtma ve özdeşleşme yoluyla kendiliğin genital deneyimi dışarı tükürmesine imkan tanır). “Ölüm dürtüsü güdümündeki” histerikse (ileride detaylarıyla tartışılacak) cinselliğin kendilik tarafından dışa vurulmasına şiddetle karşı çıkan soğuk bir anne inşa edeceğinden, çocuğa da frijit bir iyilik hali taslamak kalır.

Histeriğin ego ideali, mükemmel bir kendiliğe tutulmuş içsel bir aynadır. Freud, *Narsizm Üzerine*’de (1914), “kendilik sevgisinin hedefi bir zamanlar egonun kendisiyken, artık bizzat ego ideali haline gelmiştir” diye yazmaktadır. Ardından da “öznenin narsizmi, tıpkı çocuksu ego gibi kıymet verilesi her türden yetkinlik tarafından işgal edilmiş bu yeni ideal egoya doğru yer değiştirir” diye devam eder. Şöyle de neticelendirir: “Kendisine ideal olarak biçtiği, aslında kendi kendisinin ideali olduğu kayıp çocukluk narsizminin bir ikamesinden ibarettir” (a.g.e., s. 94). Freud’un bu denemesi kendiliğin normal gelişimi üzerine olduğundan, Kendiliğin ideali bir kendilik inşa sürecinin

bir nebze de olsa sıradan bir histeri barındırdığını düşünmek pekâlâ mümkündür. Gelecekte histerik olacak çocuk, katı ve saf bir ideale tutunmak suretiyle cinsel yaşamı tahkir edilesi bir şey olarak görecektir, muhtemel bir [cinsel] bulaşmanın üstesinden gelmek için de ya durmaksızın takdire şayan güzel davranışlar sergileyerek veya her türlü ilişkiden elini eteğini çekerek ideal bir kendiliğin mevcudiyetini kabul ettirmeye çalışacaktır.

Masud Khan (1983) histerik çocuğun gelişiminde sahte-kendiliğin ta kendisini görmektedir; hakikaten de sözde anne ve baba sevgisi adına dürtülerin ortadan kaldırılmasında, çocuğun kendi dürtülerinin yok edilmesi vasıtasıyla, cinsel ihtirasların bir tür kendini kurban etme vecdine dönüştürülüyor olduğunu görmek kolaydır. Bu fedakârlık, sadece kültürel bakımdan destek görmekle kalmaz, toplum ve ebeveynlerin hayranlığını da üzerinde toplar.

Kendiliği cinsellikten arındırma istikametindeki bu teşebbüs, histeriği kendi cinsel bedeniyle doğrudan çatışma içine sokar. Tam da genital organların arzulayan bir kendiliğe işaret ediyor olduğu kritik bir dönemde, histerik bu ihtimalin üstünü çizerek her tür cinselliği görüş alanından kovmakta ve bunların yerine cinsellikten arınmış, heykelimsi bir beden koymaktadır.

Freud genital organı cinsel farklılığın işareti olarak ele alıp oğlan penisinin kadın hasetinin nesnesi olduğunu belirtmişti; ancak hayli karmaşık bu sav böyle aşırı basitleştirilince, çocuğun genital organıyla özdeşleşme mücadelesinin diğer veçhelerinin gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Yine de cinselliğin artık çocuğu genital olanı kabul ederek onun gereğini yerine getirmek gibi ruhsal bir vazifeyle karşı karşıya bıraktığını söylemek mümkündür.

Penisi düşünelim.

Bir kere dışarıdadır; kendiliğin isteyip istememesinden bağımsız olarak cinsel faaliyetin işığı göstermektedir. Ereksiyon,

dışarıdaki bir şeye işaret eder, ama bakalım kendilik şeklin telkin ettiği işi yerine getirebilecek kudrette midir? Kim, kime hükmeder? Ruhsal izdüşümü olan fiziksel bir nesne olarak ele aldığımızda, neticede bir x'e duhula işaret eder; x önce vajinadır, sonrasındaysa duhul edilebilecek herhangi bir nesne olabilir. Ama mademki ilk nesne vajinadır, bizzat bu nesnenin neyi temsil ettiği araştırmanın psikolojisi açısından özel bir önemi haizdir.

Penis üremeye mi işaret eder? Ferenczi'ye göre ([1923] 1938), erkek ve kadının, bütün bir soyu içinden çıkaran o kayıp denize yeniden kavuşma yolundaki filogenetik isteklerini tatmin eden bir nesnedir. Rahim bu kayıp denizi, birleşme esnasındaki penis de kökenlerine dönme özlemindeki erkek ve kadını temsil ediyor olabilir mi?

Diğer yandan, adlı adınca hadım edilme veya kastrasyon karmaşası, kız çocuğu anatomisinde cisim bulan namevcut penisin ardı sıra bıraktığı boşluğun doldurulmasında çocuğun fanteziyi hangi şekillerde kullandığına odaklanmaktadır. Nerededir bu organ? Ona ne olmuştur? Bunu kim yapmıştır? Her biri öncekinden daha kaygı verici bu sorular, her bir cinsiyetin işgal edeceği özgül yeri tesis eder. Kayda değer sayıda kuram kaynağını bu sorulardan alır –en azından psikanalistin imgeleminde– ancak ben kendimi doğrudan konumuzla ilgili birkaç tanesiyle sınırlayacağım. Mademki genital organlara ilişkin bu sorular yukarıda tanımladığımız cinsel uyanışın ayrılmaz parçaları olarak ortaya çıkar, onlara yanıt vermesi beklenen de –tahmin edilebileceği üzere– kim fallusa sahip farz ediliyorsa, o olacaktır; yani babanın ta kendisi. Arkaik imgelemde yerleşik olan, bir organ-olarak-penisin Ana-Tanrı'nın Baba-Tanrı tarafından zorla yerinden edilmesi suretiyle annelerin ve bebeklerin dünyasına her türden duhul ve nüfuzun göstereni fallusla ikame edildiği an da içte zannın bu an olsa gerek.

Bu andan itibaren bir nevi sfenkse dönüşecek annenin sessizliğine refakat edecek felaketin önünü almak, ancak içinde gizlediği muammanın düşünce ve konuşma yoluyla çözülmesi sayesinde mümkün olacaktır. Ama çocuğun cinsel uyanışı bir kere ona yansıtılmıştır. Burada, öğrenilmiş ancak üzerinde konuşulamayan bir şey mevcuttur. Kaybolmuş, ama ne olduğu da hatırlanamayan bir şey. Çocuk, tam da artık konuşmayı öğrenmiş bir katılımcı olarak aile ve sosyal düzene adım atacağı sırada, cevabı derhal verilemeyecek sorular soran cinselliği keşfetmiş ve annesiyle ilişkisi sükûta uğramıştır. Her ne kadar geç çocukluk ve ergenlik dönemi bu soruya psiko-biyolojik bir cevap verebilecekse de hafızaya nakşedilecek olan esas olarak cinsel uyanışı çevreleyen travmatik deneyim olacağından, çocukla annenin ilişkisi dilsiz ve sessiz kalmayı sürdürecektir. Analizde suskunluk vasıtasıyla iş gören bu dilsiz sevgi ilişkisi, histeriğin erotik aktarımının içkin bir parçası olarak analiste olan aşkın dile getirilmez şekilde kalması üzerindeki ısrarına işaret etmektedir. Analist bunun şöyle veya böyle söze dökülmesi için ne yaparsa yapsın, hastanın yatırımı divana, sessizliğe, bedensel ambiansa (beraber nefes alıp vermekte olan iki beden) olacak ve bizzat kendisi aşk nesnesi kılınmış olan aktarım erotikleştirilecektir. Bu talep –analistin yorumlarına ve hatta hastanın kendi ifadelerine rağmen aşkın yaşamaya devam etmesi yönündeki talep– her insanın anneye olan erotik bağının yapısı üzerinde oturur.

Bir sahne.

Küçük bir çocuk, bir arkadaşıyla laflamakta olan annesinin kucağında oturuyor. Eliyle annesinin ağzını kapatıyor. Anne söyleyeceğini söyleyemiyor. Daha ziyade anlaşılmaz şekilde mırıldanmak durumunda kalıyor. Anne mırıldanıyor. Çocuğun keyfi yerinde. Ama diyelim, anne onun elini ağzından çekecek oldu veya ona rağmen konuşmaya çabaladı, o takdirde anneye çocuk arasında daha katı bir ilişki kurulması bekleniyor.

Çocuk neden anneyi susturmaya çalışıyor? Acaba niyeti onu simgesellik-öncesi bir düzende muhafaza etmek mi? Acaba annenin payına düşmesi gereken konuşmayan bir sfenks olmaktan mı ibaret? Önce dudaklarını kapatmaya, sonra da ağzına sokmaya çalıştığı eliyle annesini susturmaya çalışırken, aslında iki beden arasında bir köprü tesis ediyor. Ama anne konuşmasını sürdürüyor.

Anne söylemek istediğini bir şekilde söylerse, acaba çocuğa ihanet mi etmiş olacak? Acaba söylediklerinin içeriğinde mi bir ihanet var? Öyle olduğunu söylemek zor, zira anlattıkları genellikle çocuğun neyi nasıl becerip başardığını dile getirmekten ibaret. Bu, daha ziyade şekilsel bir ihanet. Çocukla olan ortak dünyalarına dair rapor vermesi gerekmiyor. İhanet eden bizzat kelimelerin kendisi.

Çocuk bu aşamada tekrar düşünüp taşınmak zorunda. Derhal girişilebilecek kimi uğraşlar –mesela [annenin arkadaşının] cinsiyetini tahmin etmek– nesne dünyasındaki bu gibi rahatsızlık verici değişiklikleri telafi edebilir.

Hadım edilme karmaşasına dair psikanalitik teoriler, ironik biçimde, aslen çocuğun kendi fantezilerini yansıtıyor olabilir, zira fallusa kimin sahip olduğu ve bunun ne anlama geldiğine ilişkin kayda değer sayıda tasavvur mevcuttur. Ancak bu teoriyi benimseyen bütün analistler, çocuk imgelemindeki babanın, kendiliği kötürüm bırakmakla tehdit eden korkulası bir figür olduğunda ve onunla uzlaşma mecburiyetinin o esnada annesine olan arzusunu bir çözüme kavuşturma yolunda oïdipal evreye doğru ilerlemekte olan ve anneyle ilişkisi hayali ama ağır tehditler eşliğinde yasaklanmış çocukta ortaya çıkaracağı kaygıda mutabıktır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, baba şiddetinin enerjisi, çocuğun cinselliği inkârından (kastasyon) kaynaklandığından, her yeni inkârla bir kat daha güçlenecektir.

Penis, sahibine imtiyaz kazandıran bir eklenti şeklinde oğlanın dışında arz-ı endam ededursun, vajina pek çok [başka] soruyu tahrik eder niteliktedir. Bir kere, sahibi için görünür değildir. Hakikaten, kızlar istemedikleri müddetçe pekâlâ onu incelememeyi tercih edebilir. Ruhsal bakımdan, sahibi onu araştırmasıya dek saklı kalan bir arzu nesnesine karşılık gelmektedir. Oğlan penisıyla daima hemhal vaziyettedir; kızsı vajinasıyla bu denli hemhal olmadığından onu daha ziyade hayalinde (imgeleminde) geliştirir. Daha sonraları, bir inceleme yapmak üzere aynanın karşısına geçip bacaklarını açtığı anda, önce o narin katlantıları ayırması gerekecek ve ancak bunun ardından çok katmanlı, durmaksızın açılan ve yeniden açılan bir nesneyi keşfetmiş olacaktır. İşte o anda da orada, kendilik kendi bedeninin içine bakmış olacaktır. Kız çocuğunun, x diyebileceğimiz herhangi bir açılışı ne kertede incelemek isteyeceği, hayatın beraberinde getireceği meseleleri ne derece incelemek isteyeceği türünden hayli derin soruların da zeminini hazırlar. Genç kadınlar vajinalarını adamakıllı incelemeye genellikle ergenlik döneminde daha bir eğilimli olurlar. Böylesi bir incelemeye giriştikleri takdirde, önce pubik kılları bir yana ayıracak, dudakları açacak, klitorisi bulacak ve vajinanın derinliklerini araştıracaklardır. Bu muayenenin sonunda, genç kadınlar hayali ve gerçek nesnenin ilginç bir yan yanallığıyla yüzleşmek durumunda kalırlar. Bazıları içinse, gerçeklikten çıkagelen bu nesne, hayal edilmiş vajinadan hayli farklı olacağından bir tür korkuya yol açabilir.

Bazı kadınlar, vajinanın bir yandan ölü bebekler ve “yapışkan” maddeler akıtan, diğer yandan da penis gibi sevimsiz ve delici nesneleri içine kabul eden rahatsızlık verici bir delik olduğunu düşünür. Diğer bazılarıysa, vajinanın bütün bir dünyayı içinden doğuran yer olduğu hissiyle yetişmiş olabilir. Her iki düşünce de çocuklukta, zira oğlanın bir kadın, vajinasının

karmaşık bağlantılar ve derin kişisel anlamlarla yüklü bir “nesne” olduğunu kavramıştır.

3 yaşındaki kız ve erkek çocuklar ruhsal bakımdan biseksüeldir. İmgelemlerinde karşı cinsiyetin genital organlarına da sahiptirler. Kız çocukların penisle fazla meşguliyeti genellikle kolayca görülebilir genital organa duyulan haseti yansıtsa da –burada her iki cinsiyetten çocuğun da ebeveynlerinin genital organlarına haset beslediklerini bir yana bırakıyoruz– ironik biçimde, kendi genital organlarını daha uzunca bir süre hayal etmek durumunda kalmalarından ötürü, bunların anlamına ilişkin hikâyeler anlatmaya erkek çocuklara kıyasla çok daha önce başlayabilirler.

Fakat genital organlar cinselliğe aracılık ettiğinden, histerik daha “üst” bir işlevsellik düzeyine kavuşmak üzere onları “görmezden gelmeye” [*disavow*] çalışacaktır. Böylelikle, genital organların kabulünden türeyen bütün zihinsel işlevler –yanıtların peşinde ısrarlı bir kovalama, yeni araştırma alanları açma– askıya alınmış olmaktadır. Histerik, bunların yerine küçük oğlan veya küçük kız çocuk kendiliğini destekleyecek özel bir tür cehalet geliştirecektir.

Erişkin histerikler “fazla karmaşık” olduğunu düşündükleri cinselliği terk etmeye eğilimlidir. Birkaç ayın sonunda erkek ve kadınlarla her tür cinsel ilişkiyi sona erdirmiş bir hasta: “Cinsellik aramızdaki her şeyi daha karmaşık hale getiriyor.” Son partneri kendisini çocuksu ve cinsel bakımdan olgunlaşmamış bulduğu için istememiş. Bunu o da kabul ediyor, cinsel bir ilişki istemediğini, partneri kendisini hakikaten seviyor olsa zaten cinselliğin aralarına girmemiş olması gerektiğini samimiyetle dile getiriyor. Ancak histeriğin cinselliği anne-aşkından bir ayrılma suretinde gördüğü dikkate alındığında anlam verilebilecek olan aşk ve cinsellik arasındaki bu karşıtlık, histerinin temel bir özelliğidir.

Çocuklukları sırasında kişiliklerinin adaptasyona yönelik kısmını yok sayma pahasına, kendiliğin daha kolay incinebilir veçhelerinin yanı sıra saf tutmaları, gelecekte cinselliği inkâr edeceklerinin bir işaretidir. Sosyal etkinliklerden uzak durabilir veya okula gitmek yerine anneden ilgi görmek üzere evde kalabilirler. Hastalanabilir ve böylelikle de anne veya onun yerini tutan herhangi birinden bakım vermesini talep edebilirler. Bedeni bakıma muhtaç bir nesne gibi takdim etmek, o bedeninin hasta ve iyileştirilmeye muhtaç olduğunu kabul eden bakım veren bir ötekiye olan gereksinime işaret etmektedir.

Oidipal evrede bu sefer de ebeveyn cinselliğiyle ve her bir ferdin aile içindeki yeriyle nasıl hesaplaşmak gerektiğine dair kafa karışıklığı baş gösterecektir. Genel eğilim, babayı çocukla annenin ilişkisinin ortasına teklifsizce sokulmuş, cinsel bakımdan da münasebetsiz bir pislik şeklinde görmektir; ancak mademki anne onu seçmiştir ve mademki psikolojik bakımdan bir kız veya oğlan olarak yeniden doğmak için cinselliğin hükümsüz kılınması ve İsa'nın Meryem'den doğması gibi doğulmuş olması gerekmektedir; o takdirde histerik, cinsellikten arındırılmış kendiliğine eşlik etmek üzere, cinselliğinden arındırılmış bir anne ve babaya rıza gösterebilecektir.

Psikanaliz, her bir cinsiyete özgü ruhsal karmaşalara dair pek çok farklı teori barındırır. Bir cinsiyetin ebeveynle ilişkisinin o cinsiyete özgü zihinsel zorluklar içerdiği muhakkaktır; ancak bir histeri teorisini –veya bu manada herhangi bir karakter teorisini– cinsiyet farklılığı üzerine inşa etmek mümkün değildir. İlerideki bölümlerde de görüleceği üzere, histerinin kadınlara özgü bir karmaşa olduğunu düşünmüyorum; bilakis, ne kadar kadın histerik varsa bir o kadar da erkek histerik bulunduğunu düşünüyorum (erkek iktidarsızlığı mesela, erkeklere özgü bir konversiyon semptomudur; tıpkı baş ağrıları, sırt ağrıları ve benzerleri gibi). Her bir cinsiyet

önceden tanzim edilmiş zihinsel haritalarla yüklenmiş olabilir; ancak psikanalizin atıfta bulunduğu cinsellik, kendiliğin cinsellik *içindeki* ruhsal pozisyonuna işaret eder: fantezide, canlandırmalar esnasında veya nesne ilişkilerinde. Heteroseksüel bir erkeğin bilinçdışı cinsel fantezileri lezbiyen nitelikte veya homoseksüel bir kadının cinsel fantezileri heteroseksüel nitelikte olabilir. İnsanın kendisini bilinçli bakımdan nasıl gördüğü elbette kendini ifade etme hakkı açısından önemlidir, ancak bunun cinselliğin nasıl ve ne şekilde inşa edildiğine dair psikanalistin yorumuyla çakışması gerekmez. Kadın ve erkek histeriğin, histerik karmaşanın özü üzerinden bölünebileceklerini düşünmüyorum. Bunların her ikisi de cinselliklerini tahrif edici surette deneyimlemekte ve çözüm olarak da cinsellikten arınma/arıtma [*desexualization*] peşinden koşmaktadır. Cinsel sınıfların –heteroseksüel ve homoseksüel– histerik karmaşanın özü üzerinden bölünebileceklerini de düşünmüyorum. Hem homoseksüeller hem de heteroseksüeller histerik olabilir ve dürtünün tahrif edici etkileri karşısında kendiliğin ortaya koyacağı itirazda ortaklaşabilirler. Her sınıf aşkınlığa kendine özgü bir patikadan ulaşsa da histeriye dair diğer tüm özellikler pekâlâ ortaklaşa paylaşılabilir.

Histeriğin, yani cinselliği bütün yaşamın tayin edici meselesi farz eden bir karakterin, kendi kimliğini cinsel farklılaşmanın mihenk taşında kurmuyor olması ironik olmanın da ötesinde bir durumdur. Hakikaten, genital organlar arasındaki ayrımları bulanıklaştırarak onları başka cinsiyetsiz genital organlarla kapatma dürtüsü, bizzat-cinsiyete dair her tür anlamı ortadan kaldırmaktadır. Hâlbuki günün sonunda normal bir insanın payına ne düşerse, histeriğe de o düşecektir: oğlan olmak da, kız olmak da, neticede gelişme süreci sırasında aile yaşamı içerisinde mevcut birtakım arzu ve özdeşleşmeleri barındıran bir kendiliğe sahip olmak demektir.

Ancak histeriğin en büyük paradoksu şehvi cinselliğin –bilhassa da genital dürtünün– ruhsal cinsellikle ikame edilmiş olmasıdır. Histerik, bir zamanlar kendilik üzerinde hükümlanlık kurmuş ve ona içten içe bir hayvan olduğunu kabul ettirmiş beden ve dürtülerin mantığına şiddetle karşı gelerek, tekinsiz bir biçimde şehvi uyarımı ruhsal uyarımla tersyüz etmiştir. “Petrarca* usulü aşk”ta kendilik, aşk nesnesinin görülmesiyle birlikte eleme sürüklenir. Ötekine dokunamayan kendilik, bu alıkonulmayı [*frustration*] olağanüstü bir eziyete dönüştürerek aşk nesnesinin bitimsiz tahayyüllerine sürüklenedursun, aşk nesnesi de giderek daha yukarılara yükselmektedir. Kendiliğin şehvi bedeni diğer bedeniyle, yani aşk nesnesine bizzat aşkın kendi iffetiyle dokunacak olan ruhla karşıtlığa düşmüştür. Aksi yöndeki her türlü telkin, bilhassa da bedeninin hasret duyduklarına kendiliğin de pekâlâ teslim olabileceği düşüncesi, ruhun bir aşk nesnesine sahip olabilme hakkını tahrip edecektir.

O halde histeriğin cinselliği, sadece kendi bedenini kurban etmekten ibaret olmayıp bedeninin, artık herhangi bir düşünceye konu edilemeyecek şekilde kökü kazındığı takdirde tatmini mümkün bir cinselliktir. Peki, o zaman, bunu histeriklerin de pekâlâ sevişebiliyor oldukları olgusuyla bağdaştırmamız nasıl mümkün olabilir?

İzleyen bölümlerde de göreceğimiz gibi, bu basit bir konu değil; ancak bir kafa karışıklığına meydan vermemek üzere, sevişmekte olan her histeriğin kendi kendine telkin ettiği bir tılsım altında bulunduğunu şimdiden aydınlatmak yerinde olacaktır. Dürtünün basıncına ve/veya ötekinin cinsel talebine mukabil, cinsellik alanına adım atabilir ve sevişebilse de aslında şehvi bir birleşmeye dair her şeyi zihinlerinden yok ederek bunun yerine ruhu koyarlar. Histerik saadet işte budur. Beden uyarım

* Aşık olma fikrine aşık olan kişi. –ç.n.

doğurdukça, dürtünün onu sürükleyebileceği istikametini yönünü değiştirerek daha yüksek ve saf tutku biçimlerine yönlendirme çılgınlığına kapılmış olan histerik, böylelikle ötekiyle olan cinsel-ruhsal ilişkisine yeni bir yön vermek üzere, onu olanca kutsanmışlığıyla tekrar bedenine alabilecektir. Kendini kurban etmenin acısı tutku haline gelmektedir.

Cinsel uyarım ruhsal uyarıma dönüştürülür. Ancak bu dönüşüm, en azından bilinçdışı olarak, kendiliğin ötekiyle birleşmesinin, hakiki değilse bile ruhsal olanaksızlığıyla bağlantılıdır. Histerik, dâhiyane bir çözümle, ikilemini Batı edebiyatının ana akım temalarından birine taşımıştır: Kendilik, karşılıksız aşk vasıtasıyla, daha yüksek biçimlerin gücünü keşfedecektir.

Sir Thomas Wyatt'ın "Bir âşıktaki karşıt tutkuların tasviri" şöyle başlar:

Huzur bulamadım, ama savaşım bitti;
Korkulu ve umutlu; yanıyor ve buz gibi donuyorum;

Şöyle de biter:

Ötekini seviyorum, o yüzden de kendimi seviyorum;
Acıyla besleniyor, ağrıyla gülüyorum.
Hayat da ölüm de canımı sıkıyor,
Ve evet, keyif belasıyla didişiyorum.

Talihin bir takdiri şeklinde tezahür edebilen karşılıksız aşk, histeriğin kendine seçtiği yoldur; histerik bu noktada hem sıcak hem de soğuk bir tutkudan söz ederek bu tür bir aşkın kendi bedeninden nefret etmeyi gerektirdiğini söyleyen Wyatt'la hem-fikir olur: Ötekine dokunabilme mutluluğuna ancak kendine eziyet etme pahasına varılabilir. Sapkındaki mazoşizm, hakikatten kaynaklanan bir uyarımın hatırlanması anlamına gelir-

ken (14. Bölüm), histeriğin mazoşizmi, bedensel uyarımın şehvi mantığının erotik olarak tersyüz edilmesi ve orgazma doğru ilerleyen dürtülerin kendiliği ötekiyle cinsel ilişkiden eksiltmek suretiyle yaratılacak çaresizlik dalgalarına dönüştürülmesidir.

3. Cinsellik ve Dönüşümleri

Beden tarafından dayatılan masumiyet kaybı, bilinçdışı olarak bedeninin şiddetle inkâr edilmesiyle sonuçlanacak denli sarsıcıdır. 18 yaşındaki “Dora”nın hikâyesi, bu travmayı Freud’un vakalarından pek azında rastlanabilecek berraklıkta ortaya koyar. [Dora], orta yaşlı bir aile dostları olan Herr K.’nin cinsel nitelikteki teşebbüslerinden rahatsız olunca babasına şikâyetle bulunmuş, o da kendisini Freud’a yönlendirmiştir.

Bir noktada, Herr K.’nin onu öpmeye kalkışmasını nahoş bulmasına dair Freud şöyle bir değerlendirmede bulunur: “Bir yabancıya şu anda sevgi duyuyor olmaktan kendisini korumak için babasına olan çocukça sevgisini imdada çağırmıştı” (1905a:86). Bu imdat çağrısının sebebi Herr K.’ye eğilimi olsa bile, bir yandan da bunu itici bulmuş olması, babasının (ve annesinin) cinselliğine dair sahip olduğu farkındalığın travmatik etkisinin daha büyük olduğunu ifade etmektedir. En azından, bir taraftan kendi babasından da kaçmakta, yaşadığı ıstırapın büyük bölümü de cinsellikten arındırılmış bir kendiliği tesis etme çabasından kaynaklanmaktadır.

Hatta Freud, gençliğinde frengiye yakalanmış olan Dora’nın babasının hem Dora’ya hem de annesine bunu bulaştırdığı, Dora’nın bu gerçeği, babasının cinsel geçmişine dair bir değerlendirmeye kulak misafiri olduğu sırada keşfettiği, bu açıdan bakıldığında da babanın cinselliğinin çocuk ve annenin cinsellik öncesi masumiyetini kirlettiği tahmininde bulunur.

Dora'nın rüyaları çekirdekteki bu travmayı yansıtmaktadır. İlk rüyasını şöyle anlatır (1905a:64):

Yanan bir ev var. Babam yatağımın yanında duruyor ve beni uyandırıyor. Hızlıca giyiniyorum. Annem durup mücevher kutusunu kurtarmak istiyor; ama babam “Kendimin ve iki çocuğumun senin mücevher kutun için yanmasına müsaade etmeyeceğim” diyor. Merdivenlerden koşarak iniyoruz ve dışarı çıkar çıkmaz uyanıyorum.

Freud bu rüyayı, Dora'nın onu gece yatağını ıslatmasına neden olacak denli uyaran mastürbasyonlarına dair hissettiği suçluluğun kılık değiştirmiş bir ifadesi şeklinde görmüştür. Mücevher kutusu, “*Schmuckkästchen*”, “genel olarak sağlıklı ve el değmemiş kadın cinsel organını tarif eden bir terimdir” (s. 91). Mücevher kutusu, Freud'a göre, cinsel bakımdan ayarlanmaya işaret eder; nitekim Herr K, Dora'ya aynı zamanda bir mastürbasyon nesnesini temsil eden bir mücevher kutusu armağan etmiştir. Freud'a göre, babanın söyledikleri mastürbasyon yapmak suretiyle ihtirasıyla evi yakıp kül edecek çocuğun üstü örtülü biçimde azarlanması anlamına gelmektedir.

Bu bana hikâyenin sadece yarısı gibi geliyor, en azından cinsellik karşısında Dora'nın yaşadığı şoku ve annesinin bekâretini yeniden tesis etme çabasını hafife alıyor. Annenin mücevher kutusunu kurtarma isteği –cinsel tutku sahnesi– pekâlâ, güvenli bir ev ortamına hastalık ve çılgınlık taşıyan cinselliğin kirletici etkileri karşısında, çocuğun, annenin bekâretini muhafaza etmeye devam etmesine dair isteğini yansıtıyor olabilir.

Dora'nın çatışması ikinci rüyada daha açık hale gelmektedir. Tanımadığı caddelerde dolanırken kendi evine denk gelir, içeri girer, orada bulduğu bir notta, annesi, Dora ebeveynlerinin haberi olmadan evden ayrıldığından ötürü ona babasının ölmüş

olduğundan haberdar edecek bir notu gönderemediğini söylemektedir. Ama artık babası ölmüştür; o halde eve dönebilir. Dora bir tren istasyonuna doğru yola çıkar, kendini kalın bir kütük içinde görür, ona eşlik etmek isteyen bir adamla karşılaşır, adamın teklifini reddeder, istasyonu bulur, eve ulaşır ve hizmetçiden annesinin mezarlıkta olduğunu öğrenir. Freud rüyasında nerede gezindiğini hatırlaması için Dora'ya baskı yapar; o zaman Dora, Dresden galerisine yaptığı bir gezide erkek kuzeninin ona eşlik etme teklifini reddederek yalnız gitmeyi tercih etmiş olduğunu hatırlar. "İki saat boyunca sessiz bir hayranlıkla Sistine Meryemi'nin önünde durdu. Ona resimle ilgili neyin bu kadar hoşuna gittiğini sorduğumda tam bir cevap veremedi. Sadece 'Meryem' dedi" (s. 96). Freud bu çağrışımı genç bir adamın gezinmesiyle özdeşleşme olarak görür ve rüyanın bir nevi bekâretin bozulması fantezisi içerdiğini buna ilave eder; bunun yarattığı kaygının üstesinden gelebilmek için de Sistine Meryemi'nin imgesine başvurulmaktadır. Freud, saf bakirenin işlevini kavramaya çok yaklaşmıştır; fakat sahne alan cinselliğin (ona eşlik etmek isteyen erkek kuzen, onu istasyona götürmek isteyen adam) asıl olarak Meryem suretindeki anneye dönüş isteğini uyandırdığını söylemekten geri durur. Ancak babanın ölümünden sonradır ki, anne kızının eve dönmesine izin vermiştir. Eğer çocuk, annesinin o el değmemiş bakım vericiliğine dönecekse –cinselliğin kendisinde tecessüm ettiği– babanın öldürülmesi gerekmektedir.

Freud, Dora'nın annesine karşı cinsel bir kıskançlık hissettiğini vurgulamakta haklıdır; öte yandan başka kadınları tercih eden babasına dair yaşadığı hayal kırıklığı da [Dora'nın] aile hayatına ne denli tutkuyla iştirak ettiğini gösterir. Yaşadığı çatışma, çocuğun sığınmak üzere Meryem Anayı aramak için hissettiği itkinin ardından eve ve aile hayatına geri dönüşünü yansıtır. Freud sadece onun arzularını inkâr edişini görmüş;

cinselliğin bizzat kendisinin inkâr edildiğiniyse fark etmemiştir. Bu açıdan bakıldığında, 18 yaşında bir genç kızın en başta cinselliği nasıl deneyimlediğini anlamaksızın (Freud'un heyecandan yoksun tartışması da buna dâhildir) onun arzularını mevzubahis etmekle, Meryem'in önünde mest olmuş bir şekilde durmakta ısrar eden çocuğu anlamayı da başaramamıştır. Meryem'i soracak olduğunda, [Dora] kelime öncesi [*pre-verbal*] anneye duyduğu aşkı sessizce onaylarmış gibi suskunluğa gömülmüştür. Bu geriye dönüşü kutsamak istercesine, analizden ayrılmadan önce iki saat daha Freud'un huzurunda kalmış, bu da Freud'un gözünden kaçmamıştır.

Meryem'e bakarken, Dora aslında bakışlarını annesinin yüzüne yöneltmek istemekteydi. Hıristiyan teolojisinde, özellikle de Orta Çağ kozmolojisinde, ilaha *yukarı doğru* bakıldığından, bedenin üst kısmı aşkınlığı temsil eder. Hıristiyanlıktaki sevgiyi besleyen gıda da budur; çocuğun kendisine süt ve sevgi veren annenin gözünde bir yer edinebilmesi üzerine temellenmiştir. Bir müddet sonra, aşağılardan bir şeyler gelecek ve bu cennetlik bakışı kesintiye uğratarak yeni bir düzen yaratacaktır. Hıristiyan dünyası bu kesintiye kutsal düzeni bozan her şeyin kendisinde tecessüm ettiği Şeytana atfeder. Dora'nın örneklediği, fakat –insan cinselliğinin evrenselliğini savunmakla çok meşgul olan– Freud'un görmeyi başaramadığı üzere, tensel olan ruhsal olana dönüştürülmediği ve ruh, genital organı ikame etmediği sürece, cinsel itkiler kendiliğın o kutsal nitelikteki birincil nesneyle ilişkisini yok edecek gibi gözükmemektedir.

Sonrasında, Freud başka bir itirafa odaklanır. Çocuğun cinsel farklılığı inkârında gerçekliğin inkârını, yani ileride yol açacağı bütün neticelerle birlikte psikozun temellerini görür. Bugünse analistler bu inkârda histerik bir psikozun oluşumunu gördüklerini iddia edeceklerdir; zira mesela şizofreniler, çok erken dönemlere dair istenmeyen bir gerçekliği algılayabilecek

zihinsel teçhizatın kurban edilmesini içermektedir. Hakikaten, mesela Bion'un eseri, büyük ölçüde, kişiliğin psikotik kısmının, istenmeyen düşünce bağlantılarının kurulmasına izin vermeyi reddetmesinden kaynaklanan irtibatlanmalara yönelik saldırılarla ilgilidir. Histerikte de irtibatlandırmalara benzeri bir saldırı mevcuttur, yalnız burada bilhassa kendilikte ortaya çıkan veya başkasınca ortaya atılan cinsel nitelikteki zihinsel içeriklere olan irtibat kesintiye uğratılmıştır. Dürtülerce ortaya çıkarılan cinsel temsilleri bir nevi negatif varsanı suretinde deneyimlemek ve ortaya çıktıklarında baskılamak üzere şiddetli bir masumiyet türü inşa edilmiştir.

İnsanın ruhsal gelişiminin karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda, Freud'un okurlarına herkesin histerik bir aşamadan geçtiğini ve "normal" denen insanın olsa olsa biraz daha normal olduğunu hatırlatması şaşırtıcı değildir — mahiyet bakımından değil, derece bakımından normal. Yine de normal bir çocuk kavramına sahip olmanın faydaları vardır.

Freud'un bir diğer vakası, dört yaşındaki Küçük Hans, birtakım komşulardan ve neredeyse karşılaştığı tüm küçük kızlardan cinsel bakımdan uyarılarak şehvete sürüklenmektedir. Gerçek hayatsa gerçek cinsel nesneler sunmaktadır, mesela yataktaki anne ve baba. "Babasıyla ve annesiyle birlikte yatakta yatmak Küçük Hans için de tıpkı diğer bütün küçük çocuklar için olduğu üzere erotik duygulara kaynaklık etmekteydi" (1905a:17); Hans annesini fiziksel yakınlığa davet etmek üzere, okşamayı çağrıştıran bir kelime bile icat etmiştir. Bu uyarımın "kaynağının" dürtüsel olmayıp, ebeveyn bedenlerinin fiziksel mevcudiyetinden türemiş olduğunu belirtmekte fayda var. Bu da çocukların nasıl olup da cinsel yönelimlerini az veya çok tayin edebiliyor olduklarını anlamakta bize yardımcı olacaktır. Şu veya bu cinsel nesneyi seçerler, zira cinsel dürtülerinin yoğunluğu bunu gerektirmektedir; böylelikle de cinsel nitelikteki

zihinsel durumlarını romantik bir düzlemde geliştirmek –böylece de onların yoğunluğunu azaltmak– üzere bir öteki bulurlar. Bu evredeki nesne sevgisi, çocuğun dürtülerini tatmin etme gereksinimiyle uyum içindedir; ötekinin bu dürtüleri tatmin eden nesne olarak erişilebilirliği aşikâr olduğundan, çocuk da öteki sayesinde Freud’un “erotik his” dediği şeyi keşfetmiş olur.

Bion’un meşhur bir görüşü uyarınca, düşünce bir düşünürü gerektirdiğinden, zihin de ortaya çıkan düşünceleri düşünebilmek için evrilmek durumunda kalmaktadır. Freud’un teorisindeyse dürtüler nesneyi gerekli kıldıklarından, nesne ilişkileri de dürtülerin ortaya çıkmasından türer.

Hans, ebeveynine kendinden büyük bir kız olan Mariedl’le beraber uyumak istediğini söyler. Freud, “... [ebeveyninin yanında] yatmanın onda erotik hisler uyandırdığından şüphe edilemez, bu nedenle Mariedl’le uyuma isteği de erotik bir his barındırmaktaydı” tahmininde bulunur (1905a:17). Doğrudan deneyimden kaynaklanan duygular, bu “his”sin artmasına neden olmakta, his de kendisine bir nesne talep etmektedir. Hans bu hissi tatmin edecek bir ötekini –annesi ve diğer kadınlar– keşfetmek suretiyle bu ikilemi pozitif (yani normal) biçimde çözüme kavuşturmuştur. Histerik strateji işte bunun karşısını hedeflemektedir: Kendiliği iki varlık arasındaki cinsel saadete doğru sürükleyen erotik durumları diğerlerinden mahrum bırakmanın bir yolunu bulmayı.

Freud, takip eden pek çok yazısında, çocuğun cinsiyet özdeşleşmelerini ve cinsel nesne tercihlerini hadım edilme kaygılarının bir nevi çözüme kavuşturulması şeklinde kavramıştır. Ancak Küçük Hans’ın babasına Freud’un verdiği talimat son derece ilginç olup, daha erken dönemle ilgili bir sebebi telkin etmektedir. Babanın dediğine bakılırsa, annesine çok tutkun olan [Hans] onun yatağına alınmak istemektedir. Şu sıralar atlardan korkmaktadır, zira son zamanlarda onların pipileriyle çok

fazla ilgilenmiştir. Ona kalırsa, “pipiyle bu kadar ilgilenmek, hatta kendi pipisiyle dahi bu kadar ilgilenmek doğru değildi ve böyle düşünmekte de gayet haklıydı” (1905a:28). Freud’un, oğlanın annesiyle yatmasının doğru olmadığını söylemediğine dikkat edilsin. Hakikaten de hem baba hem de Freud annenin Hans’ı “okşamak” üzere yatağına alacağını şöyle veya böyle kabul etmiştir. Annenin, babanın ve doktorun artık bir son verilmesini emrettikleri bu değil, mastürbasyondur.

2 Mart’ta, Hans atlardan yeniden korkmaya başlayıp, babası bu “saçmalığın”, “yürümüyor olmasından” kaynaklandığını söyleyecek olduğunda Hans derhal yanıt verir: “Yoo, çok kötü, çünkü ben her gece elimi pipime götürmeye devam ediyorum” (s. 30). Freud düşüncelere dalar: “Doktor ve hasta, baba ve oğul, Hans’ın mevcut durumunun patogenezindeki ana payı onun mastürbasyon alışkanlığına atfetmekte birleşiyordu” (s. 30); gerçi cümlesini “başka önemli faktörlerin” de bulunduğunu ilave ederek bitirir. Hakikaten de her ne kadar hepsi de oto-erotizmin terk edilmesinden türemiş olsalar dahi, Hans’ın annesine arzusu, babasından korkusu ve oedipal çatışmanın malum temalarının tümü burada önemlidir.

Dahası, bu terk ediş bir yandan erotik hissin cinsel nesnelere –anneler, diğer kızlar vb.– yöneltilmesi, bir yandan da kendini erotik surette uyarmanın caydırılması vasıtasıyla tamamına erdirilecektir. Mücadele, çocuğun zihnindeki herhangi bir arzu nesnesini hokkabazca içine yerleştireceği narsizmin oto-erotik zarfı –şüphesiz soyun devamına hizmet etmeyecek bir strateji– ile allo-erotik olan arasındadır. Nasıl ki Ekho, Narkissus’u kendi yansımasına duyduğu aşktan uzaklaştırmışsa, ebeveynler de çocuğu oto-erotik olandan uzaklaştıracak şekilde ayartmaktadır. Aynı zamanda, oto-erotik uyarımı caydırmak suretiyle, bu uyarım kaynağını arzu nesnesinin tam da kendilikten ötekine aktarıldığı noktada söndürmüş olurlar.

Daha önce de değinildiği üzere, bu tam da annenin rastlantı eseri cinsel nesne olarak ortaya çıkmasıyla iç içe geçecek; çocuk, ironik biçimde, ötekini oto-erotizm devreleri içinde sarıp sarmalayacak şekilde mastürbasyon yoluyla bu uyarılmışlığı boşaltmaya çalışacaktır. Yine de anneyi genital nesne üzerinden kendi bedenine geri getirme çabası hem ebeveynlerin kendini uyarmaya dair tembihleri hem de eşlik eden değişime uğramış ayartmalar tarafından akamete uğratılacaktır: Artık ebeveynler çocuğun kendi arzularını arzulamasını sağlayabileceklerinden, onun sırf bedenlerine yönelik aşkını, sevgi ve rehberlikleriyle değiştirmesini de temin edebileceklerdir.

Oto-erotik olanın çocuklardaki işlevi durumu iyiden iyiye karmaşıklaştırır. Zira çocuklar 15 ay civarında mastürbasyona başlarlar, her ne kadar öncesinde bedenleri anne tarafından sayısız okşamaya muhatap olmuşsa da. Bir sonraki bölümde tartışacağımız üzere, annenin, kendiliğin çocuksu [*infantile*] bedenine olan arzusu, insanın cinsel bakımdan iyilik halinde bulunabilmesi açısından kritik önemi haizdir; fakat eğer genital mastürbasyonun ilk aşamalarını ertelenmiş cinselliğin “hatırlandığı” bir an gibi görececek olursak (tıpkı *Nachträglichkeit*’ta olduğu üzere), o zaman kendini uyarmakta olan 15 aylık çocuğun bir yandan da annesinin ellerinde tatmış olduğu bedensel zevki hatırlamakta olduğu sonucuna varmamız icap eder. Anne çocuğu yeterince uyarmamışsa o zaman oto-erotizm annenin eksik kalmış duyusal bakımının yerini tutacaktır (Heimann, kişisel haberleşme, 1976), ama anne fazlasıyla baştan çıkarıcı olmuşsa da, çocuk annenin sevgisiyle kendini-uyarma arasında bilinçdışı bir bağlantı kuracaktır. Anne-çocuk arasındaki sevgi ilişkisinin anımsanmasının bir diğer şekli olan üç yaş çocuğunun cinsel uyanışı için zemin işte böyle hazırlanmış olacaktır.

Üç yaş çocuğu, kendini tekinsiz bir ruhsal mantık [*psycho-logic*] tarafından belirlenmiş bir sahnede bulmaktadır.

Çocuk annesine yönelik genital duyumlarında bir artış deneyimler, ancak bu genellikle önceki ön-ensestlerin [*protoincests*] hatırasını uyandıran, çocuğun kendi kendini uyardığı bir nesne aşkıdır. Kendi kendini uyarma, genel anlamda uyarılmışlığı düzenleyerek çocuğu kendi bedenine döndürür –böylece enestvari nesne aşkını dönüştürür– ancak her ne kadar bu aşamada artık sadece anne bedenince yaratılan uyarımın kendilikten boşaltılmasına hizmet eder hale gelmiş olsa da ebeveynlerin müdahalesi çocuğun bunu terk etmesini gerektirecektir. Çocuğun bulduğu çözüm böylece inkâr edilmiş olur; sanki çocuk “Bu ikilemin çözümü benim mastürbasyon yapmam, senin de bana mastürbasyon yaptırman” demekte; ebeveyn de onu sanki şöyle cevaplamaktadır: “Hayır, artık buna bir son vereceksin”. Kendince bulduğu çözüm yolu reddedilen çocuk bu durumda ne yapacaktır? Bu noktada, erotizasyon özdeşleşmeyle değiş tokuş edilir, daha doğrusu özdeşleşme erotize edilir. Çocuğa aslında pek çok açıdan onun çocuksu cinselliğine tepki oluşturmaların [*reaction formations*] neticesi olan birtakım “uygun” davranışlar sunulur. Daha önceleri bu özelliklerin dışavurumu istikametinde yönlendirilen libido, artık onlara karşı gelmekten tatmin olacak, bu sayede de ebeveynlerin sevgisini kazanacaktır.

Anne veya babayla özdeşleşen çocuk artık normlara uygun bir cinsel nesne arzulamaktadır; karar anı bir kez gelip çattığındaysa çocuğun zaten bir çeşit cinsel latans dönemi içinde bulunmasından ötürü yapacağı seçim daha da bir güvence altında olacaktır. Hadım edilmiş olan, annenin bedenine yönelebilecek bir penis değil, aslında bunun tam aksidir: Asıl olarak kendiliğe zevk veren penis veya klitorise boyun eğdirilmiştir. Hans’ın annesi onu 3,5 yaşındayken penisine dokunurken gördüğünde: “Bunu yaparsan pipini kesmesi için seni Dr. A’ya gönderirim. Sonra neyle oynayacaksın bakalım?” demiştir (1905a:7, 8).

Tedavi de en azından ilk safhasında çocuğa mastürbasyonu bıraktırmaya ve annesinin –ve başkalarının– gelecekte cinsel olarak temellük edilecek uygun cinsel nesneler olarak görülmesini sağlamaya dönük bir mücadele olacaktır.

Çocuğun cinsel uyanışı esnasında kendilikteki uyarımlar tuhaf bir bozulmaya uğrar. Kendiliğin bedeni bu aşamada cinsel bakımdan arzulanan her şeyi karşılayabilme yetisindedir. Mastürbasyonsa hoş görülmez, zira oto-erotizmin narsizmi, kendiliği ötekinden kopartan bir şeyler içerir; allo-erotik yatırım hilafına sürdürüldüğü takdirde, neticede soyun hayatta kalabilirliğini tehdit edebilecektir. Ebeveynleri tarafından cinsel uyarıma kaynaklık eden bedeninden feragat etmeye zorlanan çocuğun ruhsal gerçekliğinde, baba bu feragatin yasa-koyucusu olarak çocuğa cinsel araçlarını bir yana bıraktıracak bir hadıma nezaret eder. Feragat cinsel uyarımı derhal azaltacak, çocuk da cinsellik tarafından nispeten daha az işgal edilmiş bir zihinsel çerçeve eşliğinde kendilikler ve ötekilerden oluşmuş bir dünya içine yerleşmeye davet edilecektir.

Freud Küçük Hans'ı tartışırken “anneyi kendine nesne edinmiş yoğun bir uyarılmışlık içinde bulunduğundan”, “çocuğun her akşam mastürbasyon yapmak ve böylece tatmin olmak suretiyle tali bir boşaltım kanalı keşfetmiş” olduğunu söyler (1905a:119). Mastürbasyondan vazgeçmekle çocuk kendiliği arzu nesnesinden ayrı tutuyor bile olsa annesine dair önemli bir tatmin aracından vazgeçmeye özendirilmiş olmaktadır. Yine de, bu vazgeçışı –genital uyarımda bir artışla başlayan, bunun arzu nesnelerine iliştilmesiyle devam eden, cinsiyetler arasındaki farkların ayrımsanması ve genital bakımdan sakatlanılabileceği korkularının ilave olmasıyla daha da ilerleyen– cinselliğin kendini gerçekleştirmesi yolunda bir istasyon olarak kabul ettiğimiz takdirde, kendi kendini uyarmanın bastırılması dayatmasını, aslen çocuğun cinsel hayatının ebeveynleri tara-

findan “nazikçe” saldırı altında bırakıldığı, ön alıcı türde bir hadım edilme olarak görmek de mümkündür.

Daha farklı söylenirse, ebeveynler annenin baştan çıkarmasını düzenlemek suretiyle çocuğu anneye ve onun cinsel nesnesi babaya yönelik oto-erotik arzusunun otistik cinselliğinden uzaklaştırmaktadır. “Buna artık bir son ver” kendini uyarmaya yönelik bir ihtardır: “Bana daha sonra sahip olabilirsin” ertelenmenin neticesine dair bir vaattir. Hakikaten, anne ve baba en başından itibaren kendilerini çocuğa birer cinsel nesne halinde takdim ederek, oğlanı anne nesnesinin, kızı da baba nesnesinin sevgisi istikametinde baştan çıkartır, böylelikle de dürtünün nesnesini (oto-erotik bir nesne) ötekinin cinsel tatminiyle birleştirmiş olur. Birleşme tamamına erdiği takdirde, çocuk da kendi cinselliğini, cinsel bir nesne olarak ötekine yönelik tutku şeklinde “gerçekleştirmiş” olur.

Freud 1893 gibi erken bir tarihte, “Histerik hadisenin ruhsal psişik mekanizması üzerine” başlığı altında ebeveynlerin baştan çıkarma uğraşından söz eder:

Çocuk her iki ebeveyni, ama bilhassa da içlerinden birini, erotik isteklerine nesne edinir. Bunu yaparken de genellikle ebeveynlerin, her ne kadar hedefine nail olması aşikâr surette ketlenmiş bulunuyorsa da, cinsel bir etkinliği ziyadesiyle andıran şefkati tarafından işaret edilmiş bir istikameti takip eder. (s. 47)

Daha sonraları, “Üç Deneme”de (1905b), annenin “-çocuğa-bütünsel bir cinsel nesnenin ikamesi suretinde muamele ettiğini” belirttikten sonra, “çocuğun cinsel dürtüsünü uyandırıp, ileride bunun daha da yoğunlaşmasını hazırlamak suretiyle” “aslında sadece çocuğa sevgiyi öğretme vazifesini yerine getirmekte” olduğunu belirtir (s. 223). Winnicott daha sonraları,

çocuğun bu erotik anı kendine bir hak telakki ettiğini, memenin de her türden icadın anası olduğunu buna ilave edecektir.

“Bir çocuk dövülüyor”da (1919) “küçük kızın bütün ilgisi, *bu ilgiyi kazanmak uğruna muhtemelen her şeyi yapmış*, böylelikle de anneye karşı nefret ve rekabetin tohumlarını atmış olan babaya raptolunmuştur” derken, Freud yine ebeveynlerin baştan çıkarmasına atıfta bulunmaktadır (s. 10, italikler bana ait).

Anne ve baba çocuksu dürtüyü baştan çıkarır. Onun nesnesi olarak kabul edilmeyi isterler. Dürtü –kuramsal varoluşunu birincil bir fantezi suretinde telakki ettiğimiz takdirde– tıpkı önceden mevcut erotik bilgiye doymuş bir âşık misali memeye doğru sürüklenir.

Ebeveynlerin çocuğu ötekinin arzusu istikametinde baştan çıkarmalarının ardından çocukta başka kaygılar ortaya çıkar –özellikle genital bakımdan sakatlanabileceğine dair– ve tatmin ertelenir. Takip eden latans dönemindeyse çocuklar, ötekinin bedeniyle ilişkili bir cinsel uyarılmışlık hali elde etmek üzere doğal cinsel nesnelere, genellikle de başka çocuklara yönelirler.

O halde, bu karşılıklı alışverişi, ebeveynler ve kültür bakımından, kendiliğin geçici bir süreliğine cinsiyetten arındırıldığı sıradan bir histeri olarak düşünebiliriz. Freud, Dora’nın tedavisine dair değerlendirmesinde, semptomların kısmen çocukluk dönemi mastürbasyonlarından türediğini belirtmek suretiyle adlı adınca histeriyle açıkça bir bağlantı kurmuştur. “Çocuklar mastürbasyon yaptıkları sürece histerik semptomlara rastlamak zordur, ancak daha sonraları, bir perhiz [*abstinence*] dönemine adım atıldı mıydı, [bunlar] ileride daha başka ve daha normal bir tatmin şekli ortaya çıkana dek bilinçdışında yaşamaya devam eden mastürbasyon arzusunun yerini tutarlar” (1905a:25). Peki, bu normal tatmin şekli ne olabilir? Bu, “histerinin evlilik ve normal cinsel ilişki yoluyla iyileştirilebilmesi” (s. 79) olacaktır. Nasıl yani, diye sorabiliriz. Aslına

bakılırsa, bu çocuğun [Hans] ailesi –Freud’u da burada aile üyesi sayabiliriz– çocukta ortaya çıkan cinselliğe, onun genital uyarımlardan vazgeçmesini istemek suretiyle histerik bir yanıt vermiş olmaktadır. Eğer böylelikle çocuğun anneye duyduğu romantik aşk daha bir pekişirse –Hans’ta ve Dora’da olan da bu gibi duruyor– bu, cinsel perhizin ve peşi sıra onu izleyen aşk nesnesine artmış hasretin olağan bir sonucu olacaktır; –evlenmeyi bir süre boyunca ertelemiş olan– Freud’un gayet iyi bildiği bir ıstırap şekli. Şunu da ilave edebiliriz ki ailenin çocuk cinselliğinin ertelenmesini temin etmek üzere müdahale etmesinin nedeni, çocukların arzu nesneleri üzerinden *fiilen* bir aşk arıyor olabileceklerinden duydukları korku değil (ne de olsa, çocuğun tutkusunu candan surette ifade ettiği sayısız durumda, ebeveynler ve Freud bu tatlı iddiaları keyif içinde dinlemekle yetinmiştir), ama ailenin, kendi kendini uyarmada, kendiliğin fiilen ötekilere ihtiyaç duymayan içsel nesneler aracılığıyla tatmin olması pahasına farklı dürtülerin gücü altında aile yapısını bozacak bir yönelim görmesidir.

“Histerik atakların bazı genel özellikleri”nde “histerik hastaların çocukluk tarihçelerinin araştırılması neticesinde [gördük ki]” diye yazar Freud, “histerik atak, daha önce tatbik edilmiş fakat artık bir yana bırakılmış *oto-erotik* bir tatminin yerini tutmak üzere tasarlanmıştır” (1909a:232). Hakikaten de histerik atağın tipik özelliği olan “bilinç kaybı”, “oto-erotik olanlar dâhil, her türlü yoğun cinsel tatminin zirve noktasında gözlemlenebilen, gelip geçici nitelikte olsa dahi varlığı tartışma götürmez bir bilinç sürçmesinden türemiştir” (s. 233). Bu takdirde histeri, kendilik oto-erotizminin gizli saklı yaşamını ileriye taşımış olmaktadır.

“Histerik fanteziler ve biseksüellikle ilişkileri”nde (1908) Freud, oto-erotik anları, kendileri de oto-erotik olanın gündelik yaşamdaki vektörü olarak iş gören gündüz düşleriyle ilişkilendir-

dirir. Dikkatimizi gündüz düşlerine dalmış vaziyette sokakta yürümekte olan birine çeker; o denli kendi içine gömülmüştür ki fantezisinin sonuna yaklaşırken hızlanan adımlarıyla “hayal etmekte olduğu durumun zirvesini” işaret eder (s. 160). Histerik ataklar, her ne kadar Freud’un “mastürbasyon döneminde kendisine cinsel tatmin sağlamış fantezilere özdeş” (s. 161) olduğunu ileri sürdüğü bilinçdışı fantezilere dayanıyorlarsa da aslında “bu tarz gündüz düşlerinin istemsizce boy vermesinden” başka bir şey değildirler (s. 160).

Freud’un hadım edilme karmaşasının pek çok boyutuna “Oidipus Karmaşasının Çözülmesi” başlıklı 1924 tarihli denemesinde yer vermeye gayret etmiş olması dikkate değerdir. Çocuğun mastürbasyonunun ebeveynler –bilhassa da anne– tarafından hadım edilme tehditlerine yol açtığı gerçeğiyle dü-rüstçe yüzleşen Freud, “çocuğun fallik düzeyde bulunan genital örgütlenmesini bu hadım edilme tehdidinin yıktığını” yazar (s. 175). Fakat bu hemen gerçekleşmez, zira oğlan tehdi-de inanmaz. Ancak bir müddet sonra, “ne zaman ki *taze* bir deneyimle yüz yüze gelir, o zaman hadım edilme ihtimalini hesaba katmaya başlar” (s. 175); bu taze ve yeni deneyimse kadın genital organ-larının görülmüş olmasıdır. “Ancak bunun ardından penisin kaybı tahayyül edilebilir hale gelir ve hadım edilme tehdidi ertelenmiş etkisini ifa eder” (s. 176). Freud, oto-erotik tutkuların “karmaşaya ait cinsel uyarımın genital yolla boşaltılmasına” dönüştüğünü ileri sürmektedir. Bu, oğlan için tahayyül edilen senaryodur. Peki ya kız çocuk? Freud, “bu noktada malzememiz –anlaşılmayan sebeplerden ötürü– muğlak ve boşluklarla dolu bir hale geliyor” diye yazmakta (s. 177) ve “boşluklarla dolu” derken ne kastediyor olduğunun bilincinde olup olmadığına dair bizleri merak içinde bırakmaktadır. Zira olası bir hadım edilme, elbette ardında penisin –veya bir fetişin– görülmesiyle birlikte dolacak bir boşluk bırakmak durumundadır.

Freud aynı denemede, süttten kesilme ve kakayı salıvermek üzere teslim olma gibi diğer hadım edilme şekillerini de incelemişse de, bu tür erken veya küçük hadım edilmelerin, hadım edilme tehdidi üzerinde etkileri olduğunu düşünmeye elveren bir kanıt olmadığını iddia etmiştir. Bunun için, kadın genitallerinin görüleceği zamana dek beklenmesi gerekmektedir.

Peki ya bu görüntü, tam da kendisinin söylediği şey: yani, “boşluklarla dolu” bir gösterense? Bir dizi boşluğa işaret eden bir gösteren. Şöyle düşünelim, ilginç birtakım nedenlerden ötürü, genital organın görülmesi onu alıp götürmüş olanın görüntüsüne dönüşüyor. Eğer böyleyse, bu, ancak oğlan bunu penisinin ortadan kaldırılmış olmasıyla bağlantılandığında anlam kazanacak bir görüntü müdür, yoksa esas korkulması gereken hadım edilmenin, penisin anneyle hayali bir birleşme esnasında kaybedilmiş olması gerektiğine dair bir dilek midir? Bir mit yaratıldı diye, şu ya da bu kuramın şu ya da bu durumda zihinde bıraktığı bütün boşluklar doldurulabilir mi?

Freud’un genital farklılığın ruhsal yapıyı derinlemesine etkilediği hususundaki ısrarını tartışıyor değilim; vajinanın görüntüsünün bilhassa küçük çocuklar için daha fazla rahatsızlık verici olduğunu belirtmekle yanıldığını da düşünmüyorum. Öte yandan, genital organları devreye sokmakta fazla aceleci davrandığını, kılıcıyla oynayan bir oğlan misali, daha fazla rahatsızlık verici ruhsal unsurları gözden uzak tuttuğunu düşünüyorum. Freud’un başka her bakımdan fallus merkezli kuramında kadınlara bir yer bulmaya çalışırken sayısız vesileyle onlara yakıştırdığı gizem, tek bir fikir veya nesne tarafından doldurulamayacak şekilde üstbelirlenmiş bir uçurum olmaktan ibarettir. Hepimizin içinden doğduğu ve bir gün geri döneceği bu uçurum, kendiliğin insani varoluşa zuhur ettiği, cansızlaştıktan sonra da geri döneceği bu açıklık, uzama dair bu farkındalık hakikaten çok çarpıcı bir keşiftir.

Freud için burası, insan imgeleminin kendilik penisini kaybettiği yeri işaret eder. Gerçekte, penis –kendiliğin temsilcisi– yerini zaten yitirmiştir. Kendilik, yerinden edilmiştir; önceki daha basit yerinden edilmeler gibi değil –memeden, kakadan vs.– ileride geriye dönük olarak idealleştirilecek olan bir dünyadan da edilmiştir: cinselliğin farkına varılmasını izleyen cennetten kovulmanın öncesinde yer alan masumiyetin dünyası, seven bir anneye bağımlı olunan bir dünya. Vajinanın görülmesi zihnin bizzat kendinin görülmesi gibidir; insanın nerede olduğunu ve neleri kaybettiğini ilk defa görmesi gibi. Elbette, ebeveyn cinselliği yeni bir şekilde keşfedilecektir, fakat artık kadının gizemiyle, daha doğrusu her türlü gizemle, bilhassa da dil vasıtasıyla susturulmuş bulunan söz-öncesi sfenks anne tarafından bilinen gizemi yanı sıra taşıyaduran kadınla karşı karşıya kalınacaktır.

Freud'un oto-erotik olanın işlevini budamasını kabul edemeyiz; zira o, her ne kadar artık tamamen oidipal karmaşanın hizmetine koşulmuş olsa da kendiliği ebeveynin bedeniyle ilişkili olarak iş gören uyarımlardan boşaltmaya yardımcı olmaya devam etmektedir. Ama, bu şekilde ele alındığında, kendini uyarma, yaşamın başlangıcından bu yana tahrik olma ve boşalmanın motoru işlevini görmektedir. Anne kendi bedenini –çocuğun bedenine bir alternatif olarak– zaten her zaman uyarım ve boşalma aracı şeklinde sunmuştur. Ebeveynler çocuğu gelecekteki cinsel nesnelere doğru ilerlesin diye hadım etmekle tehdit edeceklerdir. “Kendinle oynamaya bir son ver ve hayatı bir yetişkin gibi hayal etmeye başla.”

Âdeti olduğu üzere, önceki basitleştirmelerini her seferinde tekrar gözden geçiren Freud, 1924 tarihli makalesini bir sene sonra “Cinsiyetler arası anatomik farklılıkların psişik sonuçları”yla (1925) düzeltmiştir. Üslubu, ebeveynlerin çocuğun mastürbasyonlarını sonlandırmaktaki gayesine dair çok daha

kuvvetli ifadeler barındırıyor: “çocuğa göz kulak olanlar tarafından erken çocukluk dönemine ait mastürbasyonun az veya çok *şiddetle bastırılması* hadım edilme karmaşasını harekete geçirir” (italikler bana ait). Ardından bir önceki yıl söylediklerini tekrar ediyor, “bu mastürbasyon Oidipus karmaşasına bağlıdır” ve “çok daha muhtemel” gördüğü “ikinci bir olasılıktan” söz ediyor. Peki, nedir bu? Bu, “mastürbasyonun ilk olarak bedeninin bir organının etkinliği şeklinde kendiliğinden ortaya çıkması ve ancak ileriki bir tarihte Oidipus karmaşasıyla ilişkilenebilir” (s. 250). Bu ilişkilenebilir, çocuğun hayal edilmiş nesnelerin ve el vasıtasıyla tatminin otistik evreninde kalmaması için ebeveynlerin çocuğun heteroseksüel arzusunu (ya da duruma göre homoseksüel arzusunu) baştan çıkartmasınca temin edilmektedir. Freud 1893 yılında da “nesne-tercihi oto-erotizmi arka plana iter” diye yazmaktadır (s. 45).

Çocuğun kendi geleceği istikametinde baştan çıkarılması icap etmektedir. Gelecek, ertelenmiş olanın çocuğun bugünündeki taşıyıcısı olarak işlev görür. Cinselliğin gerçekleşmesinin geleceğe ertelenmesi, kendiliğin geleceğe dair içsel hissiyatını libidinal bir vaatle doldurur. Histeriğin kısmen inkâr ettiği, işte gelecekle olan bu hayali ilişkidir.

Histerik semptomlar yalnızca oto-erotik yaşamın mahrem sürdürülmesini güvence altına almakla kalmaz, nesne sevgisinin iddialarına karşı da bir isyan teşkil ederler. Bizim gündüz düşü olarak bildiğimiz, Freud’unsu hiç kuşkusuz oto-erotizmin gündelik hayattaki bir uzantısı şeklinde gördüğü bir tür düşünme üslubunu besler — hatta *güder*: sokaktaki adam, demektedir Freud, yanı sıra yürüyenlerden kopmuş, hususi hayallerinin verdiği tatminin oto-erotik evrenine dalıp gitmiştir.

Bilinçdışı fantezi, safkan biçimde oto-erotik olanla allo-erotik olan arasında bir uzlaşmadır, zira kendilik kendi bedenini uyarmakta (safkan oto-erotizm) ama aklında ötekinin fantezi-

sini (allo-erotik) bulundurmaktadır. Normal gelişimde kendilik oto-erotik olana öncelik tanımaktan vazgeçerek inkâr edilmiş cinselliğin ıstırabına çözümü ötekinde bulacak; ancak Freud'a göre histerik, oto-erotizmi terk ederken bir uzlaşma arayacak, semptomda bir alternatif, oto-erotik yaşamın bir ikamesini bulmaya çalışacaktır: "Bu suretle mastürbasyon alışkanlığının terk edilmesi gerçekleştirilmemiş olacaktır" (1908:162).

Histerik-olmayansa, belirtildiği üzere, oto-erotik olanı gelecekle değiş tokuş etmiş ve oyunlar sırasındaki özdeşleşmeler vasıtasıyla geleceği şimdiden tatbika başlamıştır. Normal gelişimin gücü, gelecekte tatmin edilmek üzere bugün için ertelenmiş cinsel bakımdan ödüllendirilme vaadinde yatmaktadır. Çocuk, "ben bir gün X'le evleneceğim" diyebilecek kadar kavrayış sahibidir. Bu değiş tokuş –"sen oto-erotik olandan vazgeç, ben de bir gün sana x'i vereceğim"– uyarımdan özdeşleşmeye, bugünün itkilerinden gelecek üzerinden iş gören arzuya dönüşümü gerçekleştirir. Arzu ertelenmeyi kabul edip, kendilik de bir kez âşık olduğunda, şimdiki zamanda gerçekleşen evlenme, aslında geçmişin geleceği olmaktan ibaret olacaktır: "Ah, bunun gerçek olacağını biliyordum. İşte nihayet buradasın!"

O takdirde, geleceği düşünmek erotik bir dürtüdür; oto-erotizm vasıtasıyla geçmiş saadetin hatıraları etrafında dönüp duran libidoyu (parmak emmede hatırlanan meme) alır ve geleceğe, gerçeğin kanatlarında kendiliği bekleyeduran ideal bir cinsel nesne hayaline aktarır. Hem geçmişin hem de geleceğin aşk nesneleri kendiliğin fantezi dünyasında oluşturulmaktadır; ama hatıralarda yer alan cinsel nesne daima yeterli olacağından kendilik hiçbir zaman gerçekliği müzakere etmek zorunda kalmazken, gelecekteki cinsel nesne gayretkeş biçimde dış dünyada aranmak durumundadır. Bu sebeple psiko-gelişimi cinsel dürtüler ilerletir ve ölüm dürtüsü –orgazm üzerinden yaşanan ani bir yüksüzleşme– bunun karşıtıdır. Eros bütün doğasına rağmen

gerçekliktir, Thanatos'sa gerçekliğin dünyasından nefret eder ve onun yerine fantezileri koyar.

Oidipal dönemdeki çocuk “annemle cinsel ilişkiye girmek istiyorum” veya “babamla cinsel ilişkiye girmek istiyorum” demez, fakat “X’le evlenmek istiyorum” der. Karşı cinsten ebeveyn evliliğin şu anda vuku bulmasını yasaklayan bir rakip olarak görülür, zira genital organları sebebiyle o daha yukarıda, çocuksa cinsel kapasitesinin yetersizliğinden ötürü daha aşağıdadır. Bir kez daha, kendiliğin bedeni bir sorun şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çocuğun acil romantik özlemlerini inkâr eden sadece karşı cinsten ebeveyn değil, daha ziyade bedenin ta kendisidir. Histerik, bedenin yarattığı bu hüsrana tekrar be tekrar işaret eder.

İnsanoğlu/insankızı, çocuğu oto-erotizmin tekbenci [*solipsistic*] dünyasından çekip çıkartmak için kendi bedeninin cazibesini kullanmak suretiyle onu annenin yoğun sevgisi istikametinde baştan çıkarmaktadır. Bu başarılıldığı an –bu an aslında birkaç yıla yayılır– baba da hem oğlan hem de kız çocuk için görünüşte anneyle cinselliği men eden (kısmen doğru), ama asıl olarak çocuk cinselliğini men eden bir engel haline gelmiştir.

Oidipus karmaşası, genitalerin henüz sadece anneyi cinsel bir nesne olarak temin edebildiği biyolojik gelişimdeki o anda çocuğu baştan çıkarmak suretiyle ebeveynlerin yaptığı filogenetik yatırıma çok şey borçludur. Çocuğun tahrik olmaya getirdiği çözüm –mastürbasyon– reddedildiğinden, mevcut ikileme daha ileri bir cinsel çözümün aranıp bulunması gerekmektedir. Gelecek cinselleştirilecek ve kayıp, özdeşleşme yoluyla kurban etme arzusuna dönüştürülecektir. Tutku, kendini uyarmak suretiyle dışa boşalmanın yerini alacaktır. Mastürbasyonun ebeveynler tarafından yasaklanması çocuğun cinselliğini hedeflemez, bebegin cinsel nesnesini (sadece genital organları) hedefleyerek onu yetişkinin cinsel nesnesi istikametinde ilerlemeye özendirir:

Rüyalarındaki kadın veya erkeğin enfes bir şekilde maddeleştirilerek ete kemiğe büründürülmesi.

“Geleceğe bakmak”, kendiliğin cinsel bir vaadin yerine gelmesini tasavvur etmesi anlamına geldiğinden erotik bir birimdir. Gelecek, genital olanın gerçekleşmesine, kendilik cinselliğinin olgunlaşmasına dayanmakta, oidipal [dönemdeki] çocuk genital bakımdan yetersiz olduğunu bildiğinden, şimdiki zaman, çocuğun sözünü yerine getirebileceği gelecek zamanla değiş tokuş edilmektedir. Oidipus mitinin çocuğu, bu sefer uygun teçhizat eşliğinde geri dönerek rakibini fethedecek ve cinsel nesnesiyle çiftleşecektir.

Gelecek geldiğindeyse –ergenlikte– çocuk ebeveyne tekrar bakar ve gördükleri karşısında kör olur. Karşısındaki artık cinsel bir nesne değildir. Kendilik, yerine getirilmemiş vaadin ve daha evvel kendisine verilmiş güvencelerin boşa çıkmasıyla başa çıkmaya çalışırken gelecek bir kez daha ertelenmek durumunda kalacaktır. Ancak şimdi cinsellikteki yeni kabarma dalgası ergeni akran grubundan cinsel nesnelere yöneltmekte, onlar da bu sefer vadettiklerini gerçeklik içinde yerine getirebilecek gibi gözükmektedir.

Yani geleceğine doğru ilerleyen kendilik, yerine getirilmemiş erotik vaatleri de bir tür ihanet edilmişlik hissi eşliğinde beraberinde taşımaktadır. Oidipal dönem bir değiş tokuş anıdır. Çocuk, annenin başından beri bebeği cezbetmek suretiyle oto-erotizmden çekip çıkaran cinsel bir nesne olduğunu keşfeder. Hem oğlan hem de kız çocuk, onun bedenini kendiliğin haricinde yer alan bir arzu nesnesi olarak şehvetle arzularsa da ancak kız çocuğun arzusu en saf halinde ötekileşmiş bir arzuyu kendisinde cisimleştiren babanın sevgisine doğru yönlenebilecektir. Narsizmin nesne sevgisiyle bu şekilde değiş tokuş edilmesi cinsel tutkuyu da dönüştürür; romantik aşk, artık cinsel tutku tarafından yönlendirilmeye başlamıştır; dolaysız

arzu nesnesi kurban edilir ve değeri bu suretle artırılmış olur; tatminin ertelenmesi, geleceğin cinselleştirilmesi suretiyle, aradan geçen zamanla birlikte vadedilen ödülü de büyütür. Bu açıdan baktığımız takdirde, oto-erotik olanın ekonomisinin nasıl bir kez daha romantik aşkın ihtiva ettiği kurban etme ve erteleme çifte işlevleri tarafından kandırılmış olduğunu görmemiz mümkündür.

Ertelene gereklidir, zira insanoğlu/insankızı mastürbasyoncu nesiller yoluyla hayatta kalmaz. Tür [*race*] oto-erotik hazdan allo-erotik arzuya ilerlemek zorundadır; bu geçişi sağlayacak olan da kurban etme, erteleme ve cinsel umut gibi tümü de nihayetinde cinsel birleşmenin ön sevişmelerini teşkil eden temeller üzerine bina edilmiş romantik aşktır.

Histerik yukarıda sözünü ettiğimiz ertelemeyi kabul etmez ve ebeveynlerin aoseksüel varlıklar olarak idealleştirildiği oto-erotik düşlemleri devam ettirmeye çabalar. Histerik-olmayan tedricen cinselliğe ilerler, cinsel organlar bir kez daha “belirdikleri” zaman –ergenlikte– artık ortamda erişilebilir cinsel nesneler mevcuttur. Histeriğiye yas beklemektedir, zira daha önce el değmemiş cinsel gerçekleşmesini ebeveyniyle yaşayacağı vaadine inanmış olduğundan, bu vadin yerine gelmemesi kendiliği ideal ötekisiyle cinsel nitelikte olmayan bir birleşme yolu aramaya mahkûm eder: anneyi ya da babayı *andıran bir sima*.

Bir histerik çözüm, genital organları görmezden gelmek ve bakire anneye onun çocuk aşığını diriltmek üzere kendini kurban etmenin vecdini kullanmaktır. Bir diğer uzlaşma, gerçeklik taleplerine vaktinden önce–bazen cinsel bakımdan maceracı– şeyleştirmelerle cevap yetiştirmek, nesneden nesneye koşturmak, görünüşte yoğun bir biçimde geleceğin mantığına yatırım yaparken hakikatte bu vaktinden önce gelişmişliği çocuk cinselliğinin uyum-öncesi [*pre-adaptive*] dünyasına

süatle dönme niyetiyle kullanmaktır. Normal insan geleceğine koşadursun, histerik geçmişi arzulamaktadır.

Histerik ya ağır biçimde idealleştirilmiş biriyle evlenir; bu durumda cinsel birleşme bir nevi hipnotik an suretinde yaşanacaktır –böylelikle de cinselliğin büyüleyici etkileri genitalleri zihinden silecektir– veya ebediyen hayal kırıklığına uğratan biriyle; bu durumda da ideal nesne sayısız gündüz düşü vasıtasıyla gün be gün zihinde taşınacaktır. Her hâlükârda, aşk yaşayan pek çok çift, ötekinin derin biçimde idealleştirildiği ölçüde bir tür histeriğe döner. Ancak burada vadedilmiş olan tatmin zaten bu kadardır ve değişik tokuş kabul edilmiş gibi gözükmektedir. Fakat histeriğin aşkı, derin oto-erotik uğraşların bir ötekine yansıtılmasından ibaret olduğundan, öteki, içsel olandan farklılaştığı an acıyla karışık bir hayal kırıklığı sökün eder. Histerik-olmayansa erotik bilginin zorlayıcı çeşitliliği içerisinde durmaksızın yenilenen erotik bir ötekini keşfeder, bu da her cinsel birleşmeyi öncekilerden farklı kılmak suretiyle kendiliğe insan yaşamındaki başka hiçbir şeye benzemeyen bir saadet yaşatır. Histerik, erotik bilgiyi paylaşmadığından ya kör gibi ya da kopuk bir vaziyette sevişerek, aslında ötekini mastürbasyonuna aracı kılar. (Daha sonra tartışacağımız üzere, erotik bilgi çocuğun anneyle olan sevgi ilişkisine dayandığından, histerik, erotik kapasitesinin yetersizliği nedeniyle bir tür bedensel mahrumiyeti yeniden üretir.)

Buna karşılık histerik, cinselliğin varış noktasını ön sevişmede arar — bir dizi dokunuşla uyarılma artırılır, ama bunlar genital tatminin getireceği rahatlamayı hedeflemez ve kendini geri çekme veya hüsrarla sonuçlanır. Histerik saadet bu kurban etme zemininde boy atar, –cinsel birleşmenin eşiğine kadar getirilmiş olan– kendilik ve öteki daha büyük veya üstün bir aşka ta-nıklık etme uğruna geri çekilir. “Bekle. Seviyorsan, beklersin.” Hakiki aşk ertelemедedir. Sevişme denen muharebede içerili

bu çatışmayı sezen histerik, genital anın üstesinden gelebilmek üzere kendi bedenini ve ötekini bilinçdışı bir şekilde uyarır; böylelikle her ikisi de yüzlerini gelecekte çevirmek suretiyle erotik olaya ait hatıralarca yeniden oluşturulmuş bir geçmişe döndüklerinde, kendiliğin oto-erotik düşlemlerine hizmet etmek üzere hafızaya ilişkin duyumlardan derlenmiş mükemmel bir kolaj artık oluşmuş bulunacaktır.

Oto-erotik olan, ötekinin hazzını inkâr eder. Bu, Freud'a göre histeriğin pozisyonunun kalbinde yer alır. "Histerik ataklara ilişkin bazı genel görüşler" (1909a) adlı kısa denemesinin sonunda hayret verici bir noktaya değinmektedir. Histerik "bilinç kaybı", demektir, "oto-erotik olanlar dâhil her türlü yoğun cinsel tatminin zirve noktasında görülebilen gelip geçici ama varlığı tartışma götürmez bilinç sürçmesinden türemiş bir tür *absanstır*" (s. 233). Bu "absanslar"* "öznenin bütün dikkatinin tatmin sürecine yoğunlaşmış olduğu" erken dönem oto-erotik zihinsel durumlardan kaynaklanmakta, "tatminle birlikteyse dikkatle yapılmış bütün bu yatırımın ortadan kalkmasıyla bilinç içinde bir boşluk oluşmaktadır." Buradan hareket eden Freud şu zihinsel mekanizmayla bağlantı kurar: "*Fizyolojik* nitelikte olduğu söylenebilecek bilinçteki bu gedik daha sonra, bastırma kerte tarafından reddedilen her şeyi yalayıp yutana dek bastırma hizmetinde genişletilecektir" (s. 234).

Böylece histerik, bir tür düşünce tarzında vecd imkânı yakalamış olmaktadır: bilinç kaybının orgazmı. Bastırma mekanizması cinselleştirilmekle kalmaz, ne denli ustalıkla gizlenmiş de olsa, bir tür oto-erotizme dönüşür. Bu çözüm hayli dikkate değerdir. Histerik, "bastırma hizmetinde genişletil[mek]" su-

* *Absence*: Bir epileptik nöbet şekli olan ve başka bazı epileptik nöbetler gibi bilinç kaybıyla karakterize olan absans, aynı zamanda "yokluk", "noksanlık" anlamına gelir -ç.n.

retiyle içerikten yoksun erotik hayaller tılsımına dönüşmüş bulunan cinsel vecd hali esnasında ortaya çıkacak bu bilinç kaybıyla özdeşleşmek suretiyle cinsel hayatın içeriklerinin ötesine geçmiş olur ve bu şekilde bir tür saflık elde eder. Cinsellik bu yeni kaybın *içindedir*, cinsel içeriklerin elenmesi, ironik biçimde, yeni bir cinsellik şekline dönüşmüştür.⁷

Orgazmın yarattığı absanslar sayesinde bilinçten kaybolan kendiliğin, aslında olanca mutlulukla içinden çıkmış olduğu “boşluğa” düşmüş olması mümkün müdür? Cinselliğe dair bilgi kendiliğin birincil nesneyle olan ilişkisini tehdit ediyorsa, o takdirde bastırma, cinsellikten dışlanmışlık anlarında oto-hipnotik erotikaya dair keşiflerde bulunmanın ustalıklı bir yöntemi midir? Histerideki deliliğin nedeni olduğu da söylenen, dolanıp durmakta olan rahim, Ferenczi’nin (1923) sözünü ettiği denizin hareketi midir? Dolanıp durmakta olan rahme dair bu antik teoride aslında filogenetik bir bilgi mi hüküm sürmektedir? Eğer erkek (ve kadın) boşluğa girip de rahmin oradan uzaklaşıp gitmiş olduğunu görürlerse, bu aslında dönebilecek bir yerimizin olmadığı anlamına mı gelir?

Daha sonra da göreceğimiz üzere, histerik kurban etmenin önemlice bir bölümü, cinsel nesneler ortaya çıkacak olduğunda uzaklaşıp gidecek bir anneyi cinselliğin kendilikten ayırdığına ilişkin inanışlardır. “Kadın ne ister?” aslında türümüze sorulmuş bir sorudur: “Cinsellik bizden ne bekler?” Basit bir hislenme mi? Duhûl mu? Nereye kadar ve ne süreyle? Ne

7. Bastırma uğraşı, bu nedenle, “noksan” olana –karakterin içeriğine veya kendisine ilişkin zafiyetler– arzu şeklini veren oto-erotik bir eylemdir. Bölme edimi (ve yansıtma özdeşleşmeler) erotik olanı “taşıyabilir” belki, fakat kendi başına alındığında orgazmın vecd halinden ziyade, oral ve anal tahliyenin izlerini barındırır. İçeriklerin bölme ve yansıtma özdeşleşme vasıtasıyla yeniden şekillendirilmesi, zihinsel yaşamın ilk dönem şekillerinin anne ve çocuk arasında gelip gidedurduğu, bastırmanın bütünüyle cinsel yaşamdan türediği, bilgilendirmek suretiyle şekillendiren [*in-formative*] “daha erken” döneme ait iletişim biçimlerini yansıtmaktadır.

amaçla? Hangi beklentiyle? Ve devam edebilir mi? Freud'un bir kadın adına cevaplayamayacağını varsaydığı soru, aslında kadının hepimiz adına üstlenmiş olduğu bir sorudur: Kadının ne istediğini bilmiyoruz, ne istediğimizi bilmiyoruz, bizden ne istendiğini bilmiyoruz ve hayatımız ilerledikçe –hangi noktada olursa olsun– kendimizi “neyin içine sokmakta olduğumuzdan” bir türlü emin olamıyoruz.

Bu meselelere sonraki bölümlerde döneceğiz, ama şimdi kendimize başka bir soru soralım: Çocukları histeriye eğilimli kılan nedir? Başka bir deyişle, neden bazılarının payına böyle bir geçiş ayını düşer de başka bazılarına düşmez? Buna bir cevap bulabilmek için, her zaman olduğu gibi, varlığımızın ve yanımız sıra bulunan ötekinin kökenlerini ele almaya dönmemiz gerekiyor.

Mitolojikleştirilmiş şekliyle narsistin annesi, bebeği onun ötekiğine dair her şeyi silerek ortadan kaldırmaya itecek derecede hüsrana uğraticı bir simadır. Arnold Modell'a göre (1973) bu anne bebeği öylesine çileden çıkartır ki onun güvenilmezliğiyle başa çıkabilmek uğruna çocuk da ötekine olan bağımlılığından sıyrılmaya ve kendiliği ötekinin yerine ikame etmek suretiyle her şeye baştan başlamaya çabalar. Sınır-tipte karakterin annesiniyse bizzat kendi karakterinden veya harici koşullardan kaynaklı sebeplerden ötürü duyumsal ve duygusal bakımdan sinir edici, bilinçdışı olarak terk etmekle tehdit ettiği bebeği çalkantılı zihinsel konumlara sürükleyen biri şeklinde tahayyül ederiz. Böyle yapmaktadır, zira sunup sunabileceği beden, ancak bu kadarına elvermektedir. Şizofrenin annesine gelince, bebeğin onu tam da olduğu haliyle algılaması ruhsal bir yok oluşa yol açabilecek denli tehlike arz edeceğinden (bir kez daha, karaktere veya harici koşullara bağlı sebeplerden ötürü), şizofren zihinsel becerilerini terk etmekle sonuçlanacak radikal bir sürece adım atmak zorunda kalmıştır. Zihin, gerçekliğin doğasına hassasiyet göstermeyi bir yana bıraktığı ölçüde –demektedir bu strateji– ötekinden kaynaklı acıyı deneyimlemeye de daha az yatkın olacaktır.

Bütün bu kurgular fevkalâde tek yanlıdır: Sadece anne huzursuzluk verecek surette tahayyül edilmekte, çocuğun payı-naysa bu annenin başarısızlıklarının türevi boş bir levha olmak

düşmektedir. Bilhassa çocuğun sevgi ve nefreti paylaşırma üslubunu bir yana bırakan bu mitlerin sınırlılıklarını akılda tutmakta fayda var. Sınır-tipteki çocuğun çalkantılı zihinsel çerçevesi kaotik bir nesneyi yansıtır; ruhsal bakımdan kendini tahrip etmekte olan şizofren yok edici bir nesne yaratır; narsistin kalın kafalılığı da temas edilememiş olan bir birincil nesneyi dışa vurur; yani birincil nesne denen miti –eğer istenirse– bütünüyle yansıtılmış malzemeden oluşturmak pekâlâ mümkündür.

1. Bölümde de tartışıldığı üzere, kendiliğin istenmediği için yansıtılmış bulunan kısımlarını taşımakla yükümlü kılınmış olanlar sadece babalar değil, aynı zamanda annelerdir. Ebeveynler bunu gayet iyi bilir. Küçük çocuklar her fırsatta annelerini suçlar. Baba için bile. Ebeveynlik becerisinin büyükçe bir bölümü, bir yandan düşünce ve ifade hürriyeti adına çocuğun bu yansıtılmalarını kabul etmekten, bir yandan da bu tür gelip geçici boşaltımların çocuğun suçluluk hissi ve diğer zihinsel çerçeveler tarafından onarılmasını temin etmek üzere zamanın ve diğer zihinsel çerçevelerin sahne almasına imkân tanımaktan geçer.

Ebeveynler kendilerine kara çalınmasını kabul etmek durumundadır, zira çocuğun içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan sorumlu tutulmaları kısmen de olsa isabetlidir. Mademki çocuğun ihtiyaçlarına göz kulak olması icap eden annedir, o takdirde kendisini zihinsel veya bedensel olarak hasta hisseden çocuk da anneyi mesul tutacaktır. Sağlıklı olma durumundan nasıl iyi bir anne mesul tutulursa, hastalıktan da kötü bir anne mesul tutulacaktır.

Şu ya da bu annenin çocuğunu nasıl hüsrana uğrattığını düşündüğümüz takdirde, aslında bütün çocukların anneleri tarafından hüsrana uğratılmış olduklarını kabul etmek durumunda kalırız; aslına bakılırsa, çocukluk, kendiliğin ömrü müddetince üstesinden gelmeye çalışacağı azap verici bir dönemdir.

Annenin kendiliği nasıl hüsrana uğrattığını düşündüğümüzde, aslında annenin adı altında sıralanan olanca muhteviyatı düşünürüz: fetal döneme dair kimi hatıralar, nasıl doğmuş olduğumuz, hayli çelimsiz zihinsel yapısı vasıtasıyla yaşadığı deneyimi işlemeye çalışan bebeğin ulaştığı ilkel nitelikteki bazı sonuçlar ve diğer başka sayısız zafiyet.

Annenin adını düşünmeye kalktığımızdaysa, yaşanmakta olan deneyimin içerdiği her türlü musibetin kendilik tarafından “anne” [*mama*] adına yansıtıldığını kabul etmek durumunda kalırız. Birincil nesne, bebeğin ötekini nasıl görüyor olduğu üzerinden oluşturulacak, ileride, bizzat bizler öteki haline geldiğimizde de, kendilik içinde cereyan edecek hususi diyalogların temel bir özelliğini teşkil edecektir.

Varoluşa dair sıkıntımızı yüklenmiş olan anne, pekâlâ canlılığımızdan da bizle ortaklaşa istifade ediyor olabilir. Annenin bebeğine, genellikle emzirilme erotizmi, yani başlı başına bir cinsellik türü vasıtasıyla ileteceği erotik aşk doğurgan bir anelik için şarttır. Memeleri sütle dopdolmuş olan anne, acıkmış bebeğin ihtirasla saldırmasını ve emzirme sonucunda bütün vücuduna yayılacak o sıcak hazzı can atarcasına bekler. İnsaf nedir bilmeksizin açlığını gidermeye çalışan bebeğin içinden kaynaklanan dürtüler, annenin mevcudiyetinin gayet belirgin etkisine baskın çıkabilecek denli güçlü olmasa, bebek muhtemelen annenin erotizmi altında ezilebilirdi. Annenin emzirmeden aldığı hazla bebeğin beslenmekten aldığı zevkin birleşmesi, birbirine kavuşamayan âşıkların bakışmalarını andıran bir bakışmayla tescillenir. Dürtü kendi zihinsel nesnesini yaratıp (meme), kaynağının ihtiyacı istikametinde sevk edildiğinde (açlık), annenin erotik tutkusu çocuğun emzirme dürtüsüyle buluşur –Sophokles’in *Kral Oedipus* eserinde konu edilmeyen bir kesişim– ve her ikisi birden dönüşüme uğrar. Dürtünün bütün istediği sönümlenmektir, ancak annenin erotizmi onu ötekinin

arzusuna bağlayacak ve bu şekilde yeni bir nesne oluşturulmuş olacaktır. Yeni nesne, ne dürtünün nesnesidir (yani zihinsel bir tasarım olmaktan ibarettir), ne de öteki olarak anne şeklinde anlaşılabilecek olmaktan ibaret bir nesnedir: [yeni nesne] dürtüyle öteki arasındaki alışveriş neticesinde keşfedilen bir nesne veya karşılıklı erotik deneyimin kalıntılarından hareketle ruhsal yapıya işlenmiş bulunan nesne haline gelmiş deneyimdir.

Emzir[il]me, anneyi ve bebeği somatik, erotik ve duygusal bir deneyimle doyurur. Neyse ki bu durum gündelik unsurlar tarafından değişime uğratılmaktadır; anne, keyif duyamayacak veya erotik ilham alıp veremeyecek denli yorgun olabilir ya da dikkati dağılmış, belki telefonda konuşuyor olabilir. Benzer şekilde, bebek de beslenmekten keyif alacak bir hâletiruhiyede olmayabilir; bu durumda, dürtüleri kendisini zorlamaya devam ettiği ölçüde memeye can sıkıcı bir mütecavize nasıl yaklaşırsa öyle yaklaşacaktır. Erotik tutkunun bu türden almaşıkları günbegün bebek-anne romantikasının içine sızar: Yani gerçeklik, karşılıklı aşkın o narsistik kendinden geçmişliğine erkenden dâhil olur.

Anne erotizmini salt emzirme yoluyla aktarmaz. Çocuğu baştan çıkarıcı ses imgelerine boğar; bütün o agular ve gugular çocuğu otistik içe kapanmışlık halindeki mevcudiyetinden söküp çıkararak bu sesi arzulamaya sevk etmektedir. Çocuğun jestleri “agular” ve “gugular” gibi onomatopelerle kelimelendirildiği takdirde, bedeni de bu ses imgeleri istikametinde yayılıp genişler; annenin *parole*’ü işte budur. Eğer dil (John Muller’ın belâgatle öne sürdüğü üzere, 1996) ataerkil düzenden türemiş bir üçüncül nesne, yani hayali bir birlik halinde bulunan kendilikleri bölen bir nesneyse, o takdirde annenin konuşması da beden-ego eylemine dair akustik bir göstergedir. Annenin ihtiyaçlarının duygusal mânâsı tarafından güdümlenen bu konuşma, bebek bedenindeki hareket eden kısımlara ilişecektir.

“Bir dizi görsel, akustik, taktıl, kinestetik ve başka türden tasarım tarafından teşkil edilmiş bir çağrışımlar karmaşası” (Freud 1915:213) demek olan anne konuşması, bebek nezdinde daha ziyade bir şey tasarımıdır. “Bu sayısız tekil izlenimler” (Freud 1917:256) ancak sonradan, yani bilinçdışının derin çıkmazlarından bilinçöncesine ve nihayetinde de bilince hareket etmelerinin ardından kelimelere bağlanacaklardır. (Mesela kimi yetişkinlerin kelimelerin sessel özelliklerine çokça kapılarak, sözlerini pekâlâ bildikleri bir şarkıdaki kelimelerin anlamını kendilerine hiç sormamış olmaları nadir değildir.) Annenin konuşması sayesinde dil ve arzu, çocuğun arzusunu ifade etmek üzere kendilerinde-şey-olarak-kelimeleri kullanmaya başlamasından çok önce birbirine bağlanır. Annenin bebek bedenine “söz geçirmesi”, aslında ona işitsel parmaklarla dokunmasıdır; böylece daha kelimelerin bedene dönüşmesinden evvel bunun tam tersi gerçekleşmekte, yani beden kelimelere dönüşmektedir.

John Forrester (1990:13), histeriğin tedavisinin, hastanın “kelimeleri ‘doğru yere’ yerleştirmesine, yani onları bedeninde yakalayıp tutmak yerine sese dökmesine” dayandığını söylese de bebek-anne ilişkisinde seslerin bedende yakalanıp tutulduğunu akılda tutmak önemlidir. Bütün histerikler kelimeyi bedende tutmaya eğilimlidir; mesela konversiyonlar [dönüştürmeler] anneye dair bir tür erotizmin “anımsanma”ıdır. Ancak annenin kelimeleri fiziksel dokunuşu *ikame ettiğinden*, histerik de kelimenin sessel imgesinde aslında kendiliğin erotik bedenini aramaktadır; bu nedenle de tedavinin dönüştürücü adımları bedenden sese, oradan da gösterene doğru ilerlemelidir. Histerik, kelime tasarımına şey tasarımı şeklinde muamele etmek suretiyle ötekinin bilinçdışına doğrudan tesir etmektedir. Sergilediği o afacan davranışların gayesi, ötekinin yüzüne “oohlar” veya “woowlar” eşliğinde bir gülümseme oturtmaktır. Ağzı

ardına kadar açıp, çehreyi baştan aşağı değiştiren aşk gibi ünlü kelimeler, gerçeklik bilgisini barındıran ünsüz kelimelere kıyasla daha bir tercihe şayandır. Histerik, kelimenin ne manaya geldiğini veya ne ifade ettiğini değil, neye tesir ettiğini dikkate alır. Bedenini ötekine göstermekle kalmaz, ışıltılı bir tahrik topacı şeklinde ötekinin bedenine girmek, ötekinin dünyasında yer alan şey tasarımlarıyla ilişkilenmek, yani sistemsel bilinçdışı içinde bir tür cinsel birleşme gerçekleştirmek niyetindedir.

İronik biçimde, psikanaliz tam da derinlemesine bir bilinçdışı iletişim barındırdığı için histeriği anne içinde süregelen yaşamından yoksun bırakacak, serbest çağrışımların ürettiği olanca anlam zenginliği histeriğin imgelemine simgesel olanın düzenine, yani anne imgelemindeki yaşamını dil tarafından aracılık edilen bir ilişkiler alanına aktaracaktır. Dil edini mi, kendiliği anneye ait akustik malzemeyi kaybetmekle karşı karşıya bırakıyorsa, kendiliğin vücut bulmuş varlığının anne tarafından fiziksel olarak takdis edilmemiş olmasının ıstırabını yaşayan çocuğun kaybı çok daha beter ve acı verici olacaktır, zira dilin şey-tasarımlayıcı niteliği, kendilik bedeninin anne tarafından erotize edilebilmiş olmasında saklıdır.

Takip eden bölümlerden birinde de göreceğimiz üzere, anne düzenindeki hayatın –Freudcu bir bakış açısından– çocuk ve annenin birbirleri üzerindeki karşılıklı tesirlerinden ibaret olması icap eder. Çocuk söz konusu olduğunda bilinçdışı, öncelikle kendiliğin anneye ilişkisinin izlerini barındıran şey tasarımlarından meydana gelmektedir. Hakikaten, –birincil bastırılmış bilinçdışını oluşturacak olan– şey tasarımları arasındaki ilişki, pek çok bakımdan çocuk ve anne arasındaki ruhsal sistemin *ta kendisidir*. Yani bilinçdışı, şey olarak annenin etkisi altında şekillenmiş olmakla kalmaz; sistemsel bilinçdışı, bu anneyi ömrümüz müddetince muhafaza da eder. Histeriklerin kendilerine has dert ve becerilerini anlamak isti-

yorsak, öncelikle şey-tasarımlarınca teşkil edilen bir düzenin peşinde koşmakta olduklarını takdir etmemiz gerekir; öyle ki, bilinçdışı iletişimin birincil bastırılmış sisteminden aldıkları güçle –babaya bağlı olan– simgesel düzenin üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Sergiledikleri tutku da genellikle anneyle olan erotizmden izler taşımaktadır.

Annesi erotizasyonu reddederek sessiz kalmış olan asetik [münzevi] histeriğin yazgısı, buna istisna teşkil eder. [Bu anne] bir varlık olarak çocuğa sevgisini iletirse de onun cinselliğini onaylamaktan kendini alıkoyarak kelime yerine sessizlik aktarmaktadır. “Şşşşşşt. Bir şey söyleme”. Bu sessiz anne, ölüm dürtüsü tarafından esir alınmış bir kendiliğin sessizliği şeklinde içe alınacaktır.

Erken, yani vaktinden evvel olgunlaşmış olan histerik, çocuğunu telafi kabilinden yaşam içgüdüleriyle bağlama çabasındaki anne tarafından kelimelere boğulmuştur. Histerik ancak daha sonraları, yani kelimeleri teatral bir etki meydana getirmek üzere kullanan bir lafebesine dönüştüğü vakit, kaybetmiş olduğu şeyin yarattığı paradoksu kavrar: Zihinsel içeriğini boşaltmak için kelimeleri kullanırken, aslında arzusundan boşalmıştır. Bu sadece psikanalizde sağaltılabilir bir kayıptır, ama orada da safkan bir tesirin belirsiz bir mânâ uğruna yitirilmesi şeklinde bir bedelin ödenmesi gerekir.

Şimdi anneyle erotizme dönebiliriz.

Bir anne bebeğini sayısız şekilde okşar ve sever. İster kullaklarını ısırsın, ister karnına üflesin, ister ayaklarını okşasın, ister saçlarını karıştırsın; her defasında çocuğun erotik yetisini tahrik etmiş olur. Günlük bez değiştirme ve banyo rutinleri sırasında bebeğin cinsel organlarıyla anüsünü okşamak suretiyle ses, jest ve mimikleriyle onu uyarır. Çocuklarsa bu selamlamalara keyifle ciyaklayarak, tekmeler atarak ya da konuşmanın hazzını kendilerince denemek suretiyle karşılık verir.

Freud, gelişmekte olan çocuğun cinsel ve saldırgan libidoları “kaynaştırmasının” temel bir ruhsal dev olduğuna inanıyordu. Her iki dürtünün bir araya getirilmesi sregitmekte olan ruhsal bir işlevdir belki; ama cinsellik ve saldırganlığa eşlik etmede annenin rolünü ihmal etmiştir, zira bebeğin cinselliğinden ve saldırganlığından keyif aldığı oranda o da dürtülere iştirak etmektedir. Esas kaynaşma da onun ellerinde gerçekleşir. Annesi bezini değiştirirken sırtüstü yatmakta olan bebek onun elini tekmeler ve keyifle ciyaklar. Anne ocuğun tekmesine kendi saldırganlığıyla karşılık vererek onun ayağını iter ve belki de: “Aaa, anneciğe problem çıkarmak istiyorsun, öyle mi?” diyerek onun saldırganlığını açıkça onaylar. Yıllar yılı, her gün, çocuğun sayısız cinsel ve saldırgan bedensel dışavurumlarından keyif almak suretiyle dürtüleri birbirine bağlar ve uyarak canlandırmış olduğu bedeni dile taşır.

Histeriğin annesini tahayyül ettiğimizdeyse farklı bir simaya tesadüf ederiz. Benim yorumum onu daha basite indirgeyecek, zira tasvir etmemiz gereken sahne davranışsal bakımdan dramatik nitelikte olmak zorunda değilse de fevkalâde kapalı incelikler içerebilir. Dahası, çocuğu yukarıda sözünü ettiğimiz türden selamlama [*celebrate*] ve takdir etme yetisine sahip yeterince-iyi-bir anne de pekâlâ geçici olarak engellenmiş olabilir veya vücut bulmuş bir varlığa karşı tetikte duran ocuk, annenin arzusunu reddedebilir.

Örneğin bir anne, kendi annesinin ölümünün ikinci çocuğunun doğumuna rastladığından bahsetmişti. O denli yasa boğulmuştu ki, diğer çocuklarında yaşadığının aksine, çocuğunun doğumunu selamlayamamıştı ve ocuk da bunun ceremesini çekmekteydi. Başka bir anneyse, diğer iki çocuğunun aksine, neden üçüncü çocuğunun bedenini sevmediğini bir türlü anlayamıyordu: “Doğduktan sonra ona baktığım anda itici bir şeyler olduğunu fark ettim. Kendi kendime, bir hata oldu ve

bu çocuk benim değil, dedim.” Yıllar boyunca bu çocuğun bedensel varlığından haz alamamış olduğunun farkında olsa da ona mesafelenmesi gayet incelikli ve dramatik olmaktan uzaktı, üstelik yaşadığı ambivalansla hem özel yaşamında hem de psikanalizi esnasında mücadele ediyordu. Başka bir annenin birkaç çocuğundan ilki, tam da eşinin bir ilişkisinin olduğunu öğrendiği sırada doğmuştu. Bebek erkekti. Bebeğin bedenine, özellikle de penisine, kaderlerinin sapları tarafından tayin edilmesine müsaade eden erkeklere öfkelenmeksizin bakamıyordu. Bir keresinde: “Onun bedenini öfkeyle kucakladım” demişti. Diğer bir anneyse bebeğini her ne kadar sarmalayıp sallıyor olsa da onda bir kayıtsızlık olduğunu seziyor ve bunun kendisine arzusunun karşılıksız kaldığını hissettirdiğini söylüyordu.

Şu takdirde bazı kadınların bebeklerinin bedenini haz eşliğinde onaylamıyor olmasının sayısız nedeni olabilir. Aynı ikilemden yakınan bir başka anneyse pekâlâ histerik olabilir. Bu tipte bir anneyi tanıtmak üzere hastalarımın birinin söylediklerini aktarmaktan daha iyi bir yol düşünemiyorum.

Yıllar boyunca günün birinde çocuk sahibi olacağımı düşündüm, zira bu bana göre kendini gerçekleştirmenin gayet doğal bir yoluydu. Benden küçük olan erkek ve kız kardeşlerimi çok severdim, zaten ben de bir parça çocuktum. Evde onlarla takılacağım zamanı ipe çekerdim. “Anne” kelimesini severdim ve bana da böyle hitap edilmesini arzu ediyordum. Gerçi işim nedeniyle buna imkân bulamayacağımdan endişelenmiyorum değildim. Güzel bir planlama ve çocukların özenli bakımı sayesinde yine de mümkün olabileceğini düşünüyordum. Zaman geçtikçe, evlenmemin ardından kendimi sıkışmış hissetmeye başladım; sadece otuzlarımın ortasına gelmiş olduğum için değil, eşimle olan ilişkimde de fiziksel bir şeyler eksikti. Birbirimize yoldaş-

tık, ama cinsel bakımdan pek de yakın sayılmazdık, bense sarılıp kucaklayabileceğim yumuşacık bedenler istiyordum.

Hamile kaldığımda doğuma dair bütün kitapları okudum ve her şeye hazır olacağımı düşünüyordum, bazı yönleriyle hazırdım da. Ama doğumun ne kadar süreceğini ve ne denli zor olabileceğini hesaba katmamıştım –15 saat sürmüştü– sanırım bu kadarı başka pek çok kadın için de sarsıcı olurdu. Kitabı deneyim başka, hakiki deneyim bambaşka! Her neyse, asıl sorun zaten bu değildi. Asıl bundan sonrası hem çok şaşırtıcı, biraz can sıkıcı, ama daha çok hayal kırıklığına uğraticıydı. Yani, şimdi dönüp geriye baktığımda. O zamanlar sorunu inkâr etmiştim. Sorun şu ki, küçük bir kız doğurmuş olmaktan çok mutluydum, onu görmek ve hareketlerini izlemek, bütün o sevimlilikleri, hepsi bana heyecan vermişti, ama vajinasını görmek beni şoka sokmuştu. Nasılsa öyle olacağını bilmeliydim elbette, hatta bildiğime emindim. Başka kız bebeklerde gördüğüme emindim. Orada gördüğümse açık ve devasa bir yaraya benziyordu, derin bir kesik gibi, bir de sanırım boyutu –bedeninin kalanına oranla– bana en korkunç gelen tarafıydı.

Her neyse, sonraki aylarda ona banyo yaptırırken ona dokunmak bir yana, bakışlarımı dahi kaçırıyordum. Deyim yerindeyse, onu hissetmeksizin temizlemek üzere türlü çeşitli teknik geliştirdiğimi anımsıyorum. Mesela bazen anüsünden başlayıp göbek deliğine kadar bir hamlede siliyordum. Tabi ki bu pek hijyenik değildi. Sonra Çin’de üretilmiş, bedenin o kısmını kapatmak için kullandığım tüylü kabarık kumaşlar keşfettim. Ellerine ve ayaklarına dokunmayı, yüzüne bakmayı ve yanaklarından öpmeyi seviyordum, ama cinsel organına dokunmam gerektiğinde sanki ellerim değişiyordu. Ya tutuktum, ya çok hızlı ya da üstünkörü. Şimdi geçmişe baktığımda bunları görebili-

yorum. O zamanlar inkâr ettiğimi zannediyordum belki, ama içten içe vajinasıyla ne yapacağımı bilemediğimi biliyordum.

Zaman geçtikçe bu durumun onun kız olmasıyla ilgili olduğunu düşündüm. Ama sonra bir oğlum oldu ve aynı problem tekrar ortaya çıktı. Onun penisine nasıl dokunacağımı bilemiyordum, genellikle tutuk şekilde ve sevmeksizin dokunuyordum, hatta böyle bir teşebbüsten hepten korktuğum zamanlar da oluyordu. Garip olan şu ki problemin ne olduğunu bildiğimi dahi düşünmüyordum. Ya da en azından bir problem olduğunu. Sanırım başlangıçta bu durumu, görevlerimin beni çok yorduğu ve bunun yerine getirmem gereken bir görev daha olduğu şeklinde düşünmüştüm. Yani her şeyi fazlaca çalışıyor olmama vermiştim.

Bu kadının tarif ettikleri bence bir annenin bebeğinin bedenine dair yaşayabileceği problemin güzel bir ifadesidir; bu problem bebeğe aktarılarak ileride belki histeriye bir yatkınlık oluşturacaktır. Hasta, sonrasında bu hatıraları detaylandırmış ve kızının vajinasının ona büyük ve şişkin gözüktüğünü, oğlunun penisiniyse sanki “kendine ait bir yaşamı” varmış gibi deneyimlediğini anımsamıştı. Dikleşip sertleşmesi, ona oğlunun bedeninden ayrılabilceğini düşündürmüştü: “Hatta bir kez sadece ‘defolmasını’, yani atlayıp giderek bizi terk etmesini istedim. Ancak bu ihtimalin gerçekleşmesini, saklanmakta olan bir fare misali tahayyül ettiğim zaman, bedene iliştirilmiş olarak kalmasının daha evla olduğuna kanaat getirmiştım. Bütün bunlar tuhaf bir şekilde hoşuma da giden, düpedüz ‘uçuk fikirlerdi.’”

Anne, cinsel bir varlık olarak bebeğine, bilhassa da onun duyusal olarak onaylayamadığı cinsel organlarına yönelik yoğun bir ambivalans sergilemektedir. Bu durumda annenin

bakım vericiliği “el sürme”den ibaret hale geleceğinden bebeğin bedeninin anne eliyle erotikleştirilmesi mümkün olmaz. Bu açıdan bakıldığında, histeriği zafiyete uğratan felcin kökeninde, anne dokunuşuna dair bir zafiyetin yattığı sonucuna varmak mümkündür. Annenin ambivalansını bebeğe aktarmış olduğunu, bebeğinse cinsel organları eşzamanlı olarak aşk nesnesi olmaktan yoksun bırakıldığı takdirde bu mesajı alacağını, dahası bu türden annelerin çocuğun başka bölgelerini –mesela yüzünü, ayaklarını, omuzlarını, karnını, sırtını– onaylamak suretiyle telafi yoluna gidebileceklerini, böylelikle de bu bölgelerin alternatif erotik bölgeler haline geleceğini varsayabiliriz: Bugün anne tarafından harekete geçirilen bu gibi yer değiştirmeler, ileride yeni uyarım kanallarının şekillendirilmesine hizmet edecektir.

En azından kuramsal düzeyde, artık histeri oluşumunda rol oynadığı bilinen temel bileşenleri birbirine bağlayan bir ağa sahip olduğumuzu kaydetmek önemli:

1. *Bastırma* (anneden gelen uyarımın bastırılması);
2. Bunun bebeğe *aktarımı*;
3. Bebek bedeninde *dönüştürülmesi* [*conversion*];
4. Annenin dokunuşunun *zayıf kalması* [*enervation*];
5. Genital-cinsel bölgelerin genital-olmayan erotik bölgelerle *yer değiştirmesi* vasıtasıyla bu zayıflığın telafi edilmesi, genital-olmayan bu bölgelerin parıl parıl parlayan bir arzu tarafından yılbaşı ağacı misali ışıklara boğulması;
6. *Sözün bedene geçirilmesi*yle bu telafinin daha da katmerlendirilmesi, bastırılanın bu sayede “şey tasarımı” şeklinde bedende muhafaza edilebilmesi;
7. Nihayetinde bebeğin, cinsel kendiliği kabul edilemez bulan bir ötekiyle *özdeşleşmesi*.

Anlatımına önceki sayfalarda genişçe yer verdiğimiz şu anne, çocuğun cinselliğini itici bulmaktaydı; yine de erotik düşlemine ricat etmeden evvel emzirme konusunda bazı teşebbüslerde bulunmuş ve bunlar ona bir dereceye kadar tahammül edilebilir de gelmişti. Anne ambivalansının derecesi, çocuğun yatkınlığını tayin etmede önemli bir faktördür. Eğer anne emzirmeyi tahammül edilemez düzeyde cinsel içerikli bularak çocuğun arzusuna olan yatırımını hepten geri çekerse, bebeğine de bunu aktarır. Hatta emzirmeden tamamen kaçınmayı tercih etmesi dahi mümkündür.

Meme, kendiliğin ötekiyle ilişkisinin nirengi noktası, yıllar sonra kendilik ve öteki arasındaki arzu ekseninde kendi yerine geçecek olan genitalin de öncüsü ve habercisidir. Uyarılma memeden başlamakta, ağızdan bedene ve oradan da tepeden tırnağa varlığın bütününe yayılmaktadır.

Anne çocuğun genital cinselliğini reddetmek suretiyle –yani sesiyle onaylamayarak, bakışlarını kaçırarak, dokunuşunu sertleştirip tutuklaştırarak– bedenin –artık merkezleştirilmiş bir cinselliğin mikro odakları haline gelmiş olan– diğer bölgelerine doğru yer değiştirmesine yol açmakla erotik yaşamın çekirdeğini imha edecek, hakiki cinselliğe karşı bir savunma kabilinden de, yüzeysel cinselliği ona ikame edecektir. Annenin ifade tarzı da bu merkezleştirilmiş cinselliğe katılacak, genital olmayan bölgeleri onaylayan “Oh!... Ne de büyük... ayacıklar” gibi bir laf, erojen bölgeler tarafından yakalanıp ele geçirilecek ve onaylanmamış genitallerin yer değiştirmiş bir temsilcisi şeklinde kelimeyle bedeni birbirine bağlamak suretiyle her ikisini birden derinin altına yerleşmiş sığ bir mezara gömecektir.

Beden yer değiştirmiş libidoyla âdet olanın ötesinde yüklenmiş olacağından, bu değiş tokuş (yani genital organların bedenin geri kalanıyla değiştirilmesi) çocuğu cinsel uyarımı

histerikçe idare etmeye yatkın kılar.⁸ Dolayısıyla histerikler, ön sevişmede genital olanlar haricinde kalan erojen bölgelerin uyarılmasını fevkalade cazip bulurlar, ancak genital kendilik⁹ reddedilmek zorunda olduğundan, bu saadet aynı zamanda depresif bir öfkeye de kaynaklık eder. Kendilik erken bir yasa girmiş gibidir, zira histerik-tipte erotizm en temel doruk deneyiminden kaçınmakta ve bu genital kaçınma bilinçdışı olarak memenin reddedilmesini hatırlatmaktadır. Çocuğu temel erotizmden alıkoyacak üçüncül uyarımlardan beslenmeye doğru iten bu yer değiştirme, arzuyu bilinçdışı bir kederle doyurur.

Pek çoğumuz, bedeninin yer değiştiren kısmıyla anne arasındaki erotik bağlantıyı hatırlayabilir. Bir hasta, sırtının annesi tarafından ovulmasını tuhaf ama tensel bulduğunu hatırlıyor.

Annem harika ve hayat dolu bir insandı ama genellikle bana dokunmazdı. Mesela bana hiç sarılmamasını kastediyorum — birbirimizi uzun zamandır görmemiş bile olsak. Keyfinin yerinde olduğu kıkırdamasından ve o esnada yapıp ettiklerini, mesela bahçeyle ilgileniyor olmasını anlatmasından anlaşılırdı, ama asla fiziksel temas kurmazdı. Ancak yaşı biraz ilerlediğinde onu yanağından öpmeme izin vermeye başlamıştı; sanırım bunu tahmin ettiğinden daha keyif verici bularak şaşırmıştı da. Ama bu durumunun hayret edilesi bir istisnası mevcuttu. Ben çocukken, hatta ergenliğimin başında bile, sırtımı ovardı. İyice küçükken, bunu akşam

8. Aksi belirtilmedikçe, bu metin boyunca genital olandan veya genitalin çocuk üzerindeki etkisinden söz ederken, ruhsal bütünleşmenin genital aşamasını veya psikanalistlerin fallik dönemini (genital dönemden hemen önceki cinsel uyarım dönemi) değil, genital uyarımın zihindeki farklı ruhsal kayıtlarını kastediyorum. Bedenin farklı kısımlarının farklı ruhsal tarihçeleri vardır: ağzın hikâyesi, anüsün efsanesi, kulağın öyküsü, genitalin tarihi gibi.

9. Genital kendilik, sadece genital evreyi değil, çocuğun genital uyarım deneyimlerinin tarihçesini de içine alır.

yatağa yattığımda yapardı; bana “arkanı dön de sırtını ova-
yım” derdi ve ben uyuyuncaya dek uzun uzun sırtımı ovardı.
Erişkin olana kadar fark etmemiştim, fakat kendisini ziyaret
ettiğimde anneannem de aynısını yapıyordu, muhtemelen
annem de ondan öğrenmişti. Annemle aramızdaki, varlığına
müsaade edilen tek tensel haz biçimi buydu.

Bu anlatılanlar, gösteren olarak bedenin, yani Freud’un histeri
çalışmaları ve klasik dönüştürme [*conversion*] kuramı için
temel önemdeki şeyin bir biçimi olabilir. Eğer öyleyse, beden
daha ilk ilişkisinden itibaren, yani anne genitalle olan ilişkisini
bastırarak, onun yerine iş görebilecek başka bir beden kısmı-
nı keşfettiği andan itibaren dönüştürülmeyi deneyimlemekte
demektir.

Mademki anne aşkı cinsel ön sevişmenin ilk talim meyda-
nıdır, bütün o enerji dolu dokunuşlarında iğrenme ve aliko-
nulmuşluktan izler barındıran histerik anne de, cinsel ambiva-
lansa dair bir malumatı ıstırap dolu bir arzu şeklinde bebeğin
bedenine taşımak, hatta deyim yerindeyse bunu onun üzerine
“kusmak” suretiyle onun beden bilgisini, yani kendiliğin bu
düşünülmeksizin bilinen parçasını şekillendirecektir.¹⁰

Freud, “Narsizm üzerine bir giriş”te (1914) bir organın “ero-
jen olmasının” “cinsel bakımdan tahrik edici uyarımların zihne
gönderilme etkinliği” olduğunu ve bazı “erojen bölgeler[in]...
genitalleri ikame ederek işlev görebil[diğini] ve onlara benzer
şekilde çalışabil[diğini]” belirtir. Ama genital organın karak-
teristik bir özelliği “kanın hücumuyla şişerek ve ıslanarak her
türden duyuma açık hale gelmesidir” (s. 84); dolayısıyla diğer
organların genital organla aynı işlevi görebilmesi, onların da

10. “Düşünülmeksizin bilinen” [*unthought known*] kavramı için bkz. *The Shadow of the Object* kitabım (Bollas, 1985).

uyarılma sonucu aynı şekilde kanla dolmasını veya dolmuş gibi davranmasını gerektirir. Çocuğun ağzını, gözlerini, kulaklarını, ayaklarını, karnını vb., onlar şişip büyüyene kadar uyaran anne, genital organlara olan ilgisini, genital olmayan ama uyarılabilir eşdeğerlere doğru yer değiştirmektedir. Belki tam da burada, yeme bozukluğu olarak anılan rahatsızlıkların da bedenın şişmesini ve boşalmasını kapsadığına (anorektik, bedenın çok fazla yağdan şişmiş olduğuna inanır), bu türden fikirlerinse kısmen de olsa bedenın cinselliğinden duyulan bir ürküntüden kaynaklandığına, yani bedenın şişmeyi ve süzülmeyi içeren bir hastalık şeklinde cinselleştirilmiş olduğuna işaret etmek gerekiyor.

Anne, genitaler haricindeki erojen bölgelere aşırı-yatırımda bulunmak suretiyle cinselliği bilinçdışı olarak çocuk bedenının sathına yaymakta, böylelikle de yoğunluğunu genitallerden uzaklaştırmaktadır. Genital erotizm (ve nihayetinde genital birleşme) denince cinsel derinliğin mevcudiyeti –yani adlı adınca girme veya girilmenin mevcudiyeti– anlaşılıyorsa, histerik erotizm denince anlaşılması gereken de cinsel derinlikten kaçınma uğruna sathın cinselleştirilmesidir.

Beden terapisi denen çok sayıda terapinin ellemeler içermesi kayda değerdir; bu tür kimi tedavilerin mazhar olduğu muazzam ilginin kısmen kendiliğın bir nevi bedensel onay bulmuş olmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığını kendimize sorabiliriz. Başkası tarafından dokunuluyor olmak –masaj veya beden terapisi gibi çeşitli şekillerde– pekâlâ, ötekinin eliyle şifa bulmanın tipik bir örneğı gibi görülebilir. Fakat, ironik olarak, bu tarz tedaviler bazen (olağan koşullarda) tatmin edilmesi mümkün olmayan bir iştahı kabartabilmektedir, zira buradaki el sürmenin erotik olmaması icap eder, bu da tedavinin tekrarına bağımlı hale gelinmesiyle sonuçlanabilecektir. Kişi histerikse o takdirde beden terapisi de kendiliğın erotik ihtiyaçlarını geri

çevirmek üzere birincil nesneye eklenir, zira bedeninin sadece yüzeyini okşayan bu terapi alışlageldik birleşmeyi dışlamaktadır.

Tahmin edilebileceği üzere, annenin bebek bedenine verebileceği yanıtlar muazzam genişlikte bir yelpaze teşkil eder. Daha alışıldık tarzda ambivalan durumlar, yukarıda genişçe yer verilmiş olan (s. 45-47), bebeğinin genital organlarından haz alamayan annenin değerlendirmesiyle benzerlik taşır: Bu annenin çocuğun cinsel bedenine dair tutumu, bir davetin ustalık ve incelikle reddedilmesi şeklinde anlaşılabilir. Öte yandan başka bazı anneler, bebeklerinin genital organlarını aşikâr surette onaylamaz ve onları temizlemeyi dahi katlanılması icap eden “pis bir iş” gibi görürler. Başka bazıları, çocuğun genitallerini mastürbasyona müsait şekilde takdim etmesini “edepsiz” bulabilir ve kıza vajinasını gösterecek şekilde bacaklarını ayırmasını yahut oğlana penisini sergilememesini tembihleyebilir.

Annenin çocuğun cinselliği karşısındaki ambivalansı, genital organın tümünün annenin körlüğü tarafından sarılıp sarmalandığı negatif bir varsanı haline gelebilir. Bir hasta bunu kusursuz anlatıyor.

Bugünlerde zorluk çekiyorum, size söylemem gereken fakat söylenmesi hiç de kolay olmayan şeyler var. Kendimi oğluşuma bakarken ya da onu süzerken... yani demek istediğim onun penisine bakarken yakalıyorum. Tuhaf bir nesne, her bakımdan hem de. Aklımdan ne geçiyor, en ufak bir fikrim yok. Onun, yani aslında oğlumun, benim bedenimden çıkmış olması çok acayip. Benimle alakası yok diye düşünüyorum ama aslında var. Fakat sanırım fazla şey oluyorum... neyse, bu biraz konunun dışında... Sanırım keyfim de onunla ilişkili olarak değişiyor ya da daha ziyade onunla ilgili değişik duygularım oluyor, çok, birbirinden çok farklı duygular. Bazı günler, daha doğrusu bazı zamanlar

harika olduğunu düşünüyorum, görünüşüne şaşıyorum, onu görmek hoşuma gidiyor; fakat birkaç saniye sonra onu çirkin, ayıp, hatta tamamen “gereksiz” buluyorum: gereksiz, evet, işte doğru kelime bu. Bu hislerimin bir kısmını [oğluma] aktardığımı farkındayım; mesela onu yıkarken bazen ona penisi hakkında güzel şeyler söylüyorum, bilirsiniz işte; “ne kadar güçlü bir çocuksun” ya da “ne güzel penis” gibisinden; bazen de sanki bana onunla caka satıyormuş gibi geliyor, o zaman da onu kesmek istiyorum, buz gibi kayıtsızlaşıyorum. Kayıtsız da değil aslında. Aslında ondan nefret ettiğimi hissediyorum. Ama aynı zamanda çok yoğun duygular uyandırıyor gibi. Bütün bunlar oğluma nasıl yansıyor, en ufak bir fikrim yok.

Bizim de yok aslında. Ancak bu hasta, her annenin bilinç dışında farklı yoğunluklarda mevcut bulunan, genital organlara dair hepimizce paylaşılan ambivalansa bilinç seviyesinden bir ışık yakıyor. Bebeğinin cinsel organına bakamayan annenin aksine, bu anne adeta onun içine yutulmuş durumda. Sonrasında oğlunun penisine dair çok farklı duygulanımlarından da bahsetmişti. Kimi zaman kıkırdıyor, kimi zaman gülüyor, kimi zaman onu azarlıyor veya kendisini depresif hissetmekle kalmayıp bir de bunu ona aktarıyordu. Böyle bir annenin tutarsız davrandığını, hem tutkulu bir aşk hem de tutkulu bir iğrenme hissettiğini söyleyebiliriz.

Freud, Frau Cacile M’yi tedavi ederken, onun, şiirlerinde ortaya çıkan sıra dışı ölçüde gelişmiş “biçim duygusu”na değinme fırsatı bulmuştur (Breuer ve Freud 1893:180). Bu da “duygusal bakımdan yüklü bir fikrin simgeselleştirme aracılığıyla bedensel düzeyde dışa vurulduğu” histerik semptomatolojinin “kişisel” veya “iradi faktörler”le değil, kelimeyle beden arasındaki temel bağlantıyla ilintili olduğu sonucuna varmasına yol açmıştı.

Histerik, sözlü bir ifadeyi “düz manasıyla”, “kalbine bir hançer yemek” veya “suratına bir tokat yemek” kabilinden sözlerle ifade ederken “kelimeleri fazla gevşekçe kullanıyor değildir, tam da bu sözlerde ifade bulan hissiyatı bir kez daha dile getirmektedir” (s. 181). Freud, “kalbine bir hançer yemek” ifadesinin, kişinin “göğüs nahiyesinde hissettiği ve ancak bu kelimeyle ifade edilebilecek” bir ana ait olabileceği sonucuna varmıştır. Benzer şekilde, bir şeyi “yutulması güç” bulmak ifadesi de kelimeyle beden arasındaki bağlantıyı elverir, zira bu türden bir ifade ona göre “bir hakarete yanıt vermekten imtina ederek kendimizi konuşmaktan alıkoyduğumuz zamanlar yutağımızda meydana gelen sinirsel duyumlardan” köken almaktadır (s. 181).

Anne bebeğinin bedenine söz geçirmekle, aslında kelimeyle beden arasındaki bağlantıyı oluşturmaktadır. Bu, annenin –her ne kadar çocuğuna destek olmaya çaballıyor olsa da– çocuğa kendi depresyonunun bir uzantısı gibi muamele ettiği, depresyondaki anne ve çocuklarına dair filmlerde görülebilir: Lynn Murray’nin filmlerinde mesela, bir yandan bebeğine bir nesne uzatırken, bir yandan da “zavallı aşkım” veya “zavallı bebecik” laflarını bebeğin ruhuna ve bedenine geçiren bir anneye sıkça tesadüf etmek mümkündür.

Şu takdirde, kelimelerini erotik kaygı veya erotik ambivalansla yükleyerek bebeğin varlığına söz geçirmeye çalışırken bunları ona aktaran anneyi, histerik anneliğin bir türü olarak kabul edebiliriz. Sonraki bölümde de değineceğimiz üzere, bu anne, manik bir aşkınlık biçimi olarak kullandığı ve birleşme içeren cinselliğe tercih ettiği cinsellik dili sayesinde çocuğu vaktinden evvel bazı özdeşleşmelere meyilli kılabilir. Negatif varsanılara başvuran anneyse çocuğunu perhiz [*abstinence*] üzerinden bir tür aşkınlık psikolojisi edinmeye eğilimli kılar. Öte yandan bu kategoriler birbirinden zannedildiği ölçüde farklı ve değiştirilemez değildir, zira nihayetinde her ikisi de çocuğun

cinsel kaderine dair annenin yaşadığı ıstıraptan emareler taşır. Dahası, olgunlaşma sürecinin karşısına ölüm dürtüsünü yerleştiren çocuk da anneye erotik değiş tokuşu reddederek şizoid bir erotizmi tercih etmiş olabilir: birleşme içeren tenselliğe alternatif olarak ses veya görüntünün yüklenmesi [*cathexis*].

Bununla birlikte, anneye dair yukarıda tarif edilen türdeki süreçlerin, annenin bizzat çocuğun varlığından nefret etmesi demek olmadığını akılda tutmak önemlidir. Bu anneler, sadece çocuklarının cinselliğini onaylamaktan geri durmuş annelerdir. Değerlendirmemizin bu aşamasında, bebeğini seven, ancak onun genital organları ve cinsel içerikli davranışları karşısında deneyimlediği güçlükten rahatsız olan bir anneden söz ediyoruz. Eğer annenin kendisi de histerikse farklı bir sevme şekline doğru kaçamaklar yapacaktır. Konuşurken olsun; işaret ederken, anlatırken veya bir canlandırmaya [*performance*] kalkıştığı vakitlerde olsun; daima oğlunu veya kızını sevebileceği bir sahneyi temin edecektir. Çocuğuna olan sevgisinden söz etmek ve bunu sergilemek bir yere kadar her annenin sıradan bir özelliğidir, ama bebeğinin cinselliğini itici bulan bir kadının bu sevgiyi anlatması ve sergilemesi, suçluluk ve suçluluğu tazmin etme ihtiyacı nedeniyle bir kat daha yoğun olacaktır.

Dahası, bebeği sesinin erotikasıyla selamlaması, onu cinsellik dolu bir bakışla okşaması veya onun bedeninden duyduğu hazzı kendi bedeniyle drama şeklinde sahnelemesi; bunların tümü de çocuktan henüz bir basamak uzaktadır. Yani bebeğin hakiki bedeniyle ilişkilennemekte, ama olanca kuvvetiyle onun hayali ikizini yüklemektedir. Hoşunuza gitsin ya da gitmesin, histerik annelerin çocukları onu hayali bir yoldaşla, belki de annenin ilk sevgi nesnesi olmuş bir eşlikçiyle paylaşmak durumundadır.

Histerik, 9. Bölümde tartışacağımız üzere, kendiliği öteki tarafından incelenmeye açık bir etkinlik şeklinde gözler önüne

sermektedir. Bu konumlanış, kendiliğin gelişimi sürecinde, yaşamak için gerekli ama ruhsal bakımdan da dönüştürücü kelimelerin öğrenildiği, annenin diliyle çocuğun cinselliğinin kaynaşmış olduğunun varsayıldığı noktadaki bir duraklama veya fiksasyonu ifade eder. Histerik bize, bedeninin cinsel ifadesiyle, ötekinin o bedene olan arzusunu kelimelere dökmesi arasındaki bağlantıyı kabul edemediğini göstermektedir. Bu yüzden de bunun tekrar ve tekrar gösterilmesi gerekmektedir. Bu basit gerçeği, banyo yapmakta olan ve yüzünde bilmiş ve gülümser bir ifade eşliğinde penis veya vajinasını annesine göstermek üzere bacaklarını ayıran bir oğlan veya kız çocuğunda görebiliriz. Peki, anne buna ne diyecektir? Bu gösteri(ş), acaba dile nasıl taşınacaktır?

Genital organlar haricinde de olsa, bedenini cinselleştirilmiş bir zevk nesnesi şeklinde sunduğu müddetçe, histeriğin kendi bedensel varlığını annenin arzusuyla bağlantılandırması mümkündür. Ama genital itki anne tarafından itilmiş olduğuna dair bilinçdışı hatıraları uyandıracığından en temel düzeyde işlenmemiş kalmaya devam eder. Anne, bebeğin genitalleriyle ölgün bir el vasıtasıyla ilişkilenecek, bu nedenle de onu onaylayıp kelimelere dökmekten geri durduğundan, genital uyarım da dönüştürülmemiş surette kalakalmıştır. Histeriğin, genital organlar harici erotik dönüşümlerin aşırılığından mustarip olması kayda değer bir husustur; öyle ki, sık sık teşhirci bir tiyatroya meyletmesi dahi mümkündür; yine de iş genital olana gelip dayandı mıydı, kendilik aniden ve dramatik biçimde erotik akıbete dair her duygudan yoksun çocuksu bir yaratık haline dönüşüvermektedir. Hakikaten, histeriğin erotizmine mahal veren erojen bölgeler hoşnutluk verici teşhir ve iletimler için fırsat yaratabilirler belki, ancak daha sonra gelecek elem de yine bu temas noktalarında yoğunlaşacaktır.

Bu konuya daha sonra değineceğiz. Şimdilik, histerik söz konusu olduğunda işlevi olağanın ötesinde kısıtlanmış olan

annenin anlatısına bakmak durumundayız. Bir bakıma, anlatı pratik anneliğin yerini tutmaktadır. Çocuk, gelişim sürecinde ancak annenin anlatısı içinde canlı bir sima olma fırsatı bulmakta, anne ona hayatın hem her bir yönünden hem de ilişkilerinden söz etmekte, bu anlatı da arzusunun hakiki olandan anlatısal olana veya gerçek olandan hayali olana akışı sayesinde libidinalleştirilmektedir. Genellikle, hele de anne ve çocuk iyi eşleşmişlerse, çocuk ileride bir hikâye anlatıcısı olacak, muhtemel gerçek deneyimler, bilhassa da cinsellik barındıran bazı deneyimler karşısında ittifak kurabileceği bir alternatif olarak anlatıdan keyif almayı bilecektir.

Annenin bu tarz bakım vericiliği ve kendiliğin iç dünyasının evrimi neticesinde, çocuk, annenin iç dünyasının sessiz odalarında, özellikle de onun düşlemlerinde yaşamaya devam ettiğine dair bir teori oluşturmaktadır. Zira kendilik, içsel nesne şeklindeki hakiki ötekilerle tam da düşlemlerde bir araya gelme fırsatını yakalar.

Diğer yandan, bu tarz alelade düşlemler ötekinin duysal ve erotik varlığının görelî yokluğunu ikame ediyor da olabilirler; ironik biçimde bu öteki de, el altında hazır bulunan hakiki ötekiler pahasına, içsel erotik nesnelerle ilişkilenecek olan birincil nesneye yansıtılmıştır.

Yetişkinlik döneminden bir örnek burada yardımcı olabilir. Genç bir kadın üçüncü aşk ilişkisinin de hüsrarla neticelenmesi üzerine psikoterapiye ihtiyaç duymuştu. Zamanla açık hale geldi ki, ne zaman bir sevgilisiyle birlikte yatakta olsalar, ondan “herhangi bir şey yapmadan önce” hayata ve ilişkilerine dair konuşmasını istemekteydi. Bir saat ya da daha fazla bir süre boyunca gündelik olaylar ve hayatları hakkında birbirlerine hikâyeler anlatıyor, kendisi de ancak bunun ardından sevişebileceğini hissediyordu. Sevişme biter bitmez, sevgilisine nasıl bulduğunu soruyor, ardından aklına ne geliyorsa hemen her

konuda konuşmak ve konuşmak istiyordu. Anlattıklarından çıkardığım kadarıyla, sevişme üç saat sürüyorsa, ön sevişme ve cinsel birleşme on dakikadan fazla sürmüyordu, kalan süre konuşmaya harcanıyordu. Sevgilileri arasında, onun bu konuşma talebi karşısında hüsrana yaşamayan yoktu. Ona göreyse, bunların hepsi de duyarsız ve işlerin kendi bildikleri şekilde olması konusunda fazla ısrarcıydı. Konuşmanın ve anlatmanın kendisi için sevişmekten daha canlı bir cinsel hayatı temsil etmekte olduğunu anlaması bir parça vakit aldı. Neyse ki, cinselliğine derin bir düşmanlık besliyor değildi; zamanla sevgilileriyle gönlünden geçenleri paylaşabileceğini, ama bunu gerçekleştirmiş bir arzunun bilinçdışı kaçamakları şeklinde değil, ortam uygun olduğu takdirde yapabileceğini keşfetti.

Fiilen mevcut bulunan ötekileri içsel nesnelere dönüştürme ihtiyacında olduğunun farkında değildi; sevgilileriyle uzun hikâyeler paylaşmak yoluyla onları önce anlatı nesneleri haline getiriyor –hem böylece sevgilinin anlatısı içinde kendiliğin işgal ettiği yeri ısıtmış oluyor– ancak bunun ardından erotik nitelikli içsel nesnelere dönüştürüyordu; bu suretle sevişmenin o kısa şimşegi esnasında içsel nesneyle hakiki öteki bir anlığına olsun kaynaşmış olmaktaydı. Sevgililerinden biri bu anın garipliğinden dem vurmuş, başta sevişmekte mütereddit ve kendisine dokunulmasından rahatsız görünse de –kararsız, gergin ve ürkek– orgazm esnasında yüzünde beliren delimsi ifadenin, uzun zamandır aranan bir şeyi bulmuşluğu telkin ettiğini söylemişti. Bu durum normal orgazm esnasındaki bilinç kaybından farklıdır, zira daha ilerideki bir bölümde de göreceğimiz üzere, normal orgazm, fantastik olanın erotik bilgiyi işe koşmakla ortaya çıkan kuvvet tarafından temellük edilmesidir. Histerikse, bunun aksine, tam da hakiki olana dokunduğu noktada oto-erotizm içinde kaybolmaktadır; tıpkı yukarıdaki hastanın, sevgilisinin beden ve cinselliğini, ancak

arzunun hayali nesnesine yakınsadığı oranda kabul edebilmiş olması gibi.

Ötekinin anlatısında yaşamak.

Freud'un sözünü ettiği bir histerik (1895), Frau Emmy von N, Freud'a anlattığı ve/ya sahnelediği anlatıların içinde yaşıyordu. Freud, 1 Mayıs 1889 günü –onunla tanıştığı gün– onu “kafası deri bir yastığa gelecek şekilde divanda uzanırken” (s. 48) bulmuştur: Analitik konumlanış, böylelikle standart hale gelmesinden önce icat edilmiş olmaktadır. İkinci gün, çabucak adapte olmuş gözükmesinden ötürü, “hipnoz hakkında okumuş olduğunu kabul edebiliriz” (s. 51) demektedir Freud. 8 Mayıs'ta, “*Frankfurter Zeitung*'da okumuş olduğu”, “ürkütücü hayvan hikâyelerini” anlatarak Freud'u “eğlendirir” (s. 51). Çıraklardan biri, bir çocuğun ağzına beyaz bir fare koymuş, çocuk da korkudan ölmüştür. Emmy bunu anlatmaktadır, ancak bir noktadan sonra sahnelemeye de başlar: “Elini birkaç kez açıp kapadı. ‘Kıpırdama! Sus! Dokunma bana! Bu yaratığın, yatağına girdiğini düşün!’ (İrkilerek)” (s. 51). (İlginçtir; Freud buradaki aktarımsal göndermeyi ıskalamıştır, zira arta kalan zamanda ya Emmy'ye masaj yapmakta ya da banyo yaptırmaktadır. Histeriye dair henüz gelişme sürecinde bulunan kavrayışını aksettirecek şekilde, her ikisinin de Freud'un dokunuşunun önemini atlayarak –en azından bilebildiğimiz kadarıyla, zira *sözü edilmemiştir*– kendilik ve ötekine dair hikâyeler içinde kaybolmuş olmaları ilginçtir. Yani, her ikisi birden bedenden anlatıya *doğru* hareket etmiş bulunmaktadır. “Ruhe!” sadece “uyarım istemiyorum” anlamına gelmez, aynı zamanda “bir şey söyleme!” anlamına da gelir, böylelikle de her ikisinin birden annenin sessizliğinde sığınak aramasına göndermede bulunur).

Freud hipnoz sırasında onun anılarını siler, nihayetinde bu abreaktif tekniğin bilindik bir kullanımıdır; fakat “o uyurken *Frankfurter Zeitung*'a bak[ar]” (s. 51) ve hikâyede farelerden

veya sıçanlardan söz edilmediğini görür: Bunları Emmy ilave etmiştir. Burada hem hasta hem de analist özdeşleşimlere yol açan bazı hakikatlerle yüz yüze kalmak üzere ötekinin anlatısına girmiş bulunmaktadır.

Aynı akşam Emmy, Freud'a çocukluk hatıralarını anlatır; “her hikâyenin sonunda tepeden tırnağa titriyor ve yüzüne bir korku ve dehşet ifadesi yerleşiyordu” (s. 53). Ertesi sabah, 9 Mayıs sabahı, mürebbiyesinin “getirdiği etnolojik atlasta yer alan, Amerikan yerlilerinin hayvan kostümleri giydiği bazı resimler kendisini şoka uğrattır” (s. 53). Resimleri düşünmeye devam ettiği ölçüde korkuya kapılır, Freud da onu sakinleştirmeye çalışır. Yine aynı akşam, hanımefendisi vakti zamanında tımarhanede bulunmuş olan bir hizmetçinin “kendisine korkunç hikâyeler anlattığını” hatırlar ve bunları anlatmaya başlar (s. 55).

Emmy hatıralarına ve başkalarının anlattıklarına dair hikâyeler anlatmaya devam ederken Freud da bu türden sahneleri onun zihninden uzaklaştırmayı –ve belki bilinçdışı olarak, histerik kendiliği işittiklerinin veya gördüklerinin insafına bırakmaktansa, ona düşüncenin kendilikten hareketle ileriye doğru yönelmesine imkân tanıyacak boş bir ekran temin etmeyi– hedeflediğinden, histerik aktarımın yapısını derinlemesine kavrayamamıştır; yani, ötekinin hikâyelerinde kilitli kalan ve onlarla özdeşleşip sonra da onları anlatmaya ve sahnelemeye mecbur bir kendiliği. Aradan zaman geçtikçe, Emmy’nin yüzünü buruşturup çarpıtmasının annesinin ölüm maskesiyle özdeşleşmesinin (Emmy 19 yaşındayken bir gün eve gelir ve annesini çarpılmış bir yüz ifadesi eşliğinde ölmüş bulur) neticesi olduğunu keşfederiz — öyle gözüküyor ki, bu anne de tımarhanede bulunmuş ve bence büyük olasılıkla çocuğuna anlatı ve sahneleme nesnesi olarak yatırımda bulunmuştur.

Freud, kendiliğin öteki içinde işgal ettiği yeri okuyabilmektedir. “Yavaş yavaş, hastaların yüzlerinden” demektedir, “itirafla-

rının önemli bir kısmını gizleyip gizlemediklerini okuyabilmeye başladım” (1895d:79). Bu düşünce daha sonra karşı-aktarım olarak adlandırılacak, hasta analisti kendi içinde bulunduğu durumla doğrudan bilinçdışı bir ilişkiye sokacaktır. Freud, tıpkı bir histerik gibi, ötekinin yüzünü okuyarak bir hikâyeyi tespit edebilmekte bilinçdışı bir hüner edinecektir. Ama hikâyenin içeriğiyle özdeşleşerek onu anlatan veya ötekinin önünde sahneye koyan Emmy’den farklı olarak, Freud gördüklerini yazmayı ve böylece de yazının bir parçası haline getirmeyi seçer. Yine de, histerinin bir biçimi olarak bu türde bir aktarım yorumsuz bırakılamaz; Freud’un bu vakaya dair –1924’te yazmış olduğu– nihai notu şu şekildedir: “Bugün hiçbir analistin bu vakayı yüzünde acı bir tebessüm belirmeksizin okuyamayacağını farkındayım” (s. 105). Öte yandan, ne kadar ironiktir ki, Emmy’nin anlattığı dokunaklı hikâyeleri dinlemekten kendisinin de böylesi bir tutuma ne denli yaklaştığını bulduğundan söz etmez. Dayatmacı bir öteki tarafından esir alınmışlığını anlatan birini işterek (veya okuyarak) nereye varılacağını merak eder. Ve ne kadar ilginçtir ki, Freud’un muhayyel okuru anlatımı ve canlandırmayı, sözel olanla görsel olanı birleştirebilmektedir: zira yüzünde bir tebessüm belirmektedir.

Histerikler, kendiliğin mevcut ve hakiki ilişkileri içinde pekâlâ daha açık biçimde ifade edilebilecek önemli birtakım libidinal ilişkilerin şimdi annenin iç dünyasında tutuklu kaldıklarını –ve zaman zaman onun anlatılarında veya canlandırmalarında kendilerini dışa vurduklarını– keşfettikleri ölçüde, öteki nezdinde kim olduklarından kaygıya kapılırlar. Bütün ilişkilerinde, istila ettikleri bir öteki nezdinde kim olduklarını öğrenmek konusunda maharetli olduklarından, genellikle sınır-kişilik şeklinde yanlış bir tanı alırlar; zira burada da belli bir tür sınır ihlali mevcuttur. Bu gibi sınır ihlalleri, ötekinin gizli arzu nesnesi olmak bakımından kendiliğin statüsünü keşfetmeyi

hedefler; oysa sınır-kişiliğin istilası her iki tarafı da ortaklaşa huzursuz kılacak bir nesne yaratmak suretiyle tarafları sınır-tip-te bir zihinsel çerçeve içinde birbirlerine bağlamaktadır.

Histeriğin “cinselliğime ne oldu?” sorusuna cevabı, birbirinden ayırıştırılamaz iki becerinin gelişmesiyle sonuçlanır. Bu sorunun cevabı ötekinin içsel dünyasında bulunduğundan, histerik bu dünyaya girmeyi ve annenin arzusuna denk düşen nesneleri bulmayı ister. Bu nesne bir kez inşa edildi miydi, histerik onunla özdeşleşir ve onu annesi nezdinde temsil etmeye çabalar. Bu beceriler (özdeşleşme ve temsil etme), ötekinin arzusuna erişmek ve onu temsil etmek söz konusu oldu muydu, sıra dışı beceriler sergileyebilen histerikler tarafından kayda değer ölçüde geliştirilebilir. Bu nedenle de, ister histeriğin daima annenin fallusu olduğu söylensin –yani annenin imgelemindeki fallusun eyleme dökülmesi olduğu söylensin– ister annenin kendilik nesnesi –veya anne arzusunun herhangi bir nesnesi– olduğu söylensin, daima kendini kurban edici nitelikte olacaktır. Histerik, hakiki kendiliğini terk etmiş ve onu annenin arzusu olduğunu varsaydığı nesneyle ikame etmiştir. Gündelik ve üzerinde çok da düşünülmemiş bin türlü sıradan edim esnasında kendiliği kendi üslubuyla takdim etmenin yerini, ötekinin arzu nesnesini takdim etmek alır; bu da temsil etmenin [*re-presentation*] hayli dolambaçlı bir yoldur, zira akamete uğraması anksiyete, bedeliyse yasla neticelenecektir.

Hakiki kendilik, nesne dünyası içinde sahte bir yön arayışı uğruna terk edildiği takdirde, histerikler kendiliğin kesintiye uğrama anı şeklinde düşünebileceğimiz bir durum sergiler. Histeriklerle çalışan psikanalistler bu hastaların hiç yoktan birdenbire “Siz ne düşünüyorsunuz?” ya da “Rekabetçi olduğumu söylediniz, bu sizin beni bir nevi dişi ejderha gibi gördüğünüz anlamına mı geliyor?” gibi sorular sorduğunu belirtir. Böylece, bir anlığına da olsa, analistle daha önceden kurmuş oldukları

çağrışımsal iş birliğinden kendilerini kopartmış olurlar. Geriye adım atar, analisti hastasına dair kavrayışını annenin histerisi içinde sergilemeye davet ederler. Bu içsel nesne daha sonra her iki taraf arasında paylaşılan tutkulu bir arzu nesnesine dönüşür. Sınır-tipte hasta analistin ıstırabını ortaya çıkarmak için uğraşır ve böylece her iki tarafı karşılıklı öfke ve umutsuzlukta birleştirir. Histerikse her iki taraf için de oyun nesnesi işlevi görebilecek, içine hayali bir arzu nesnesinin yerleştirildiği kopmuş bir uzamı arar.

Histerikler analist nezdinde kim olduklarını anlayabilmek için onun özel hayatına dair detayları araştırabilir. Sınır-tipte analizansa istilacı ve zulmedicidir; analistte huzursuzluk yarattığı için, hasta ve analist aynı birincil nesneyi paylaşırlar. Histerik cazibeli ve ayartıcıdır –analist de genellikle duygusal bakımdan yüklü özel düşüncelerini açığa vurmaya zihinsel bakımdan meyyaldır–, sınır-tipte hastaysa zulmedici ve sinir bozucudur — burada analist savunmacı bir zihinsel çerçevede hareket edecektir.

Bununla birlikte, ötekinin neyi arzuladığını annenin dokunuşundan çıkartamayan histerik, erotik cazibesine bir kanıt bulabilmenin endişeli ihtiyacı içindedir. Bu da onu, analistin arzusuna dair bir kanıt ortaya çıkartmak üzere onun içsel (veya özel) yaşamına aşırı-yoğun, hatta istilacı akınlar düzenlemeye yöneltebilir.

Histerik, aynı zamanda, kendiliğin arzusunun anne tarafından feshedilmek suretiyle silinmesine maruz kalmıştır; bu silinme, kökenindeki saldırganlığın izlerini taşıyan bir tür boşluk veya yokluk şeklinde yaşamaya devam eder: Nerede “saldırganlık” vardysa, “orası” feshedilerek silinecektir. Akıldan ne geçtiğine ilişkin bir soruya, genellikle “hiçbir fikrim yok” veya “bilmiyorum” gibi kuru cevaplar vermek suretiyle klinisyeni kısa kesecektir. Bu türden ani silinmeler, hele bir de

iki kişi belli bir tür ilişki geliştirmişlerse, iyiden iyiye manidardır. Mesela bir analizan, saatimizin tam ortasında, “ne demek istiyorsunuz?” veya “bir daha tekrar edebilir misiniz?” diyerek çalışmamızı akamete uğratmaktaydı. Bu sorular kendilerine hemen her zaman hayret edilesi fırsatlar yaratıyor, görünen içerik berrak ve kafa karıştırıcı olmaktan uzak olduğu ölçüde daha da muammalı bir hal alıyorlardı. Böylece beni ruhsal iş birliğinden adlı adınca bilişe, yani daha bilindişi çalışma biçimlerinden așırı-yayılmış bilinç biçimlerine davet ediyordu. Seansta konuşulanların üzerinden bir kez daha geçerek bu bir saati deneyimlemenin nasıl bir şey olduğunu söylerdi. Sıklıkla, o seansla geçmiş seanslardan parçaları birbirine eklemek suretiyle bunları bile isteye zulmedici bir biçimde halı gibi dokurdu. Birbirimize dair kavrayışımızı böylesine bozarak, o saatte veya geçmiş seanslarımızda konuştuklarımıza dair kendi “versiyonum”u anlatmam için beni kışkırtmaya çalışırdı. Her ikimizi de hikâye anlatıcısı olmaya davet ediyor gibi gözüktüğünü söyledim; o bana her ikimiz hakkında bir hikâye anlatıyor, beni de aynısını yapmaya davet ediyordu. Hayatını herkese anlatmanın onun için ne denli önemli olduğunu uzun zamandır konuştuğumuzdan –yani onun için önem taşıyan herkes, uzak ve yakın geçmişe dair sonsuzca yinelenen bu hikâyeleri dinlemek zorunda olduğundan– aslında her ikimizi birbirinden ayrı, birbiriyle ilişkisi olmayan yaşamlar yaşamaya ve sadece, kendiliğin intizamsız düşüncelerinin içsel nesnesi olmak bakımından ötekinin değişen statüsüne işaret eden hikâyeleri aramızda değiş tokuş etmeye davet ettiğini göstermek artık mümkün olmuştu.

Kendilik cinselliğinin anne tarafından inkâr edilmesine oğlan ve kız çocukların getirdiği cinsel özümmler arasında farklılık var mıdır? Sınırlı bir anlamda, evet. Erkek çocuk, kendiliğin cinsel bakımdan farklı oluşunda bir sığınak bulabilir, böylece sahip olduğu farklılığın onu cinsel akıbetine otomatik olarak

farklı bir yoldan ulaştırabileceği şeklinde bilinçdışı bir düşünceyi sürdürebilir. Bilinçdışı kaderin azabını kız çocuğun daha şiddetle yaşaması muhtemeldir, zira anne kendisiyle aynı cinsiyeti paylaştığından, onun kızının cinselliğine dair yorumunun otomatik olarak tam ve eksiksiz nitelikte olduğunu kabul edeceğini varsayabiliriz. Cinsiyet aynılığı, cinsel yaşamın ve ruhsal yaşamın aynılığını telkin eder. Fakat bildiğimiz üzere, kızlar ve kadınlar ömürleri müddetince bu düşüncelerle ve bu düşüncelerin harekete geçirdiği fantezilerle mücadele etmektedir; öyle ki, bu serüvende bir ironi görmemiz dahi mümkündür: Farklılığa ilişkin varsayımları tarafından kendilerini tanımlama mücadeleleri zayıflatılan ve daha az berrak bir kendilik hissiyatıyla teskin edilen erkeklere kıyasla kadınlar annelerinin bilinçdışından daha fazla farklılaşmayı başarmış olabilirler.

Cinsiyet kategorileri aracılığıyla düşünmenin esas sıkıntısı tekil vakalardır. Şeyleri açıklama iddiasındaki bu türden büyük şemaların çok fazla istisnası vardır ve 2. Bölümde tartıştığımız üzere, kişinin cinselliği onun cinsiyetiyle eşdeğer değildir. Negatif Oidipus karmaşası geliştirmiş bir erkek, bilinçdışında babasıyla sevişiyor olsa da, karısı ve çocukları nezdinde aşıkâr bir heteroseksüel olabilir. Erkek arkadaşlarına futbol maçı için bilet almaktan haz duyarak veya çocuklara bazı şeyler öğretmek üzere ünlü atletleri işe alan bir kamp danışmanı şeklinde de cinselliğini yaşayabilir. Bunu daha da karmaşık hale getirmek ve böylece insan cinselliğinin ne denli sınırlanmış olduğunu daha maharetle göstermek istersek, negatif Oidipus karmaşasının, esasında babanın negatif karmaşasıyla –yani babanın da kendi babasına olan aşkıyla– bir özdeşleşme olduğunu ekleyebiliriz. Daha da karmaşıklaştıralım. Vakamızda olduğunu varsaydığımız ve onu dışı pozisyonuna yerleştiren bilinçdışı homoseksüellik –öteki erkeklere hizmet etmek için tutkulu bir eğilim– esasında dedesinin kendi annesinin ölümüne bulduğu

çözümdür. Dolayısıyla hastanın babası, kendi babasının annesini kaybetmesi sonrasında duyduğu kederi oğluna devretmiştir; böylece de buradaki homoseksüellik annenin kaybını telafi etme amacını taşımaktadır. Daha da karmaşık hale gelecek. Ama nihayetinde, insan cinselliğini cinsiyet bayrağı altında şemalaştırmaya kalkışmak, kendiliği, psikanalitik soruşturmanın sınavından geçemeyeceği denli aşırı bir basitleştirmeye maruz bırakmak anlamına gelecektir.

Bu takdirde, histeriğe dönecek olursak, kız çocukta ruhsal bir yatkınlığın otomatik biçimde mevcut bulunduğunu varsayamayız. Cinsiyet bakımından aynılığın, yaşamındaki sorunları tayin ettiğini düşünebilir veya düşünmeyebilir. Pekâlâ, erkek kardeşi, annesinin bedeniyle kendisinininkinden bile yoğun bir biçimde özdeşleşmiş ve kendiliğini annesinin kendiliğinden ayırtırmakta daha fazla güçlük yaşıyor olabilir. Hakikaten, histerinin çekirdek meselesi her iki cinsiyetin de annenin sevgisini genital organlardan esirgediğini hissetmeleridir. Her ne kadar bu, çocuğun genitallerinden ayrı düşünölemeyecek olan cinsiyetinin kıymetinin teslim edilmesinden geri durulması gibi gözüküyorsa da, anne esas olarak, erkeklerinki olsun, kadınlarınkı olsun, her tür genital organa dair bir tiksintiye iletmektedir. Anne cinsel bakımdan demokratiktir; hem kendi vajinasını hem de kocasının penisini eşdeğer ölçüde itici bulduğu gibi, kızı ve oğlana da eşit derecede tiksintiyle muamele etmektedir.

En iyisi, reçetelere göre psikanalitik rol icat etme tiyatrosunu mümkün mertebe sınırlamaktır. Ama şu ana dek ben de bir anne tahayyül ettim; ona mitik bir yer verdim ve çocuğuyla ilişkisinde ona belli bir rol biçtim. Karakteri sınırlamakla dayatılan reçetelere –yani histerik karakterin aslında kendi kendini tanımlayan sınırlarına– atıfta bulunmakla, fiilen mevcut bulunan bir insana rol dayatmak arasındaki ince çizgide yürüyorum. Başka bir hikâyeye, histeriğin babasının hikâyesine geçmeden

bunu aklımızda tutmamız gerekiyor. Ben bu hikâyenin doğru olduğuna inanıyorum, ama onun ben ve benim gibi başka psikanalistlerin imge veya hayallerinden hareketle inşa edilmiş olduğunu da biliyorum; zira hastalarımızı düşünebilmek için teori yaratmak zorundayız.

Tam bu anın içerdiği ironinin elbette farkındayım: Histeriğin kendisini nasıl ötekinin hikâyesi içinde var ettiğini anlatırken, ben de, bir nevi seyahate çıkmış ve konaklayacak bir yer arayışındaki her histeriğe kapının açık olduğu bir hikâyeyi oluşturmaktayım kendi hesabıma. Başka türlü mü mümkün değildi.

Bu paradoksun çözümü, psikanalistin histeriye dair kuramını seanslar esnasında hasta için alenen sarıh kılmasında yatar. Hastaların tümü bunu analistin gücü ve bakış açısı şeklinde anlayıp onaylayacak –ki öyledir zaten– ve genital cinselliğin entegre edilmesinden ve buna tekabül eden, olgunlaşma sürecine geri dönmüş olmasından aldıkları haz ölçüsünde kendilerini bulmaya başlayacaklardır. Peki, bunun salt bir boyun eğmeden ibaret olup olmadığını nasıl bileceğiz? Histeriğin bizim arzumuzu –bu özel durumda, histeri kuramımızı– okumadığını ve onu tatmin etmek için hareket etmediğini nasıl bileceğiz? Neticede histerik bunu her durumda ve her zaman yapabilir. Öte yandan, başka bir açıdan bakarsak, histeriğin analistin arzusunu tatmin etmesi, aynı zamanda hastanın hakiki kendiliğine dönme arzusunun da tatmin edilmesidir. Nasıl mı?

Analist hastayı, kendiliğin bilinçdışı yaşamını ifade edebileceği bir ortam işlevi gören, açık nesne diyebileceğimiz bir şeyin önüne yerleştirmeye çalışmaktadır. Histerik, eğer analistin arzusunu kopyalayarak tatmin etmekle yetinirse, analitik saat içinde bilinçdışı özgürlüğünü kazanamayacaktır. Analizan, kendisinin haberdar bile olmadığı analistin arzusundan ve onun sembolik düzendeki kaba bir sürçmeden ibaret tatmininden ne derece özgürleşmiş olduğunu ancak serbest çağrışımla açığa vurur. Bi-

linçdişı özgürlük durumundaki kendilik, imgelerin, duyguların, kelimelerin ve ilişkisel konumlanışların özgür oyununda etrafa dağılmış vaziyettedir; uyum durumundaysa, analizan analistin yorumlarını ya doğrudan ya da dolaylı biçimde aynalayacak, yani bu yorumlara öngörülebilir nitelikteki bağımlılık karşıtı eylemler aracılığıyla akla yatkın itirazlar getirecektir.

Histerik analistin hikâyelerine direniyor bile olsa, onun nezdinde kim olduğunu analistin bizzat kendisinden dinlemekten keyif alır. Bu hikâyeyi anlatmak, bir süreliğine de olsa hem hastaya hem de analiste keyif verebilir. Ama en nihayetinde, bu yorumlama dizileri bıktırıcı bir hal alır. Analist de bunu sürdürmekte gönülsüzleşir. O zaman her ikisi birden başka konulara döner ve zaten olması gereken de budur. Eğer bu kitap kararında bir uzunluktaysa, okur da son sayfalara yaklaşırken yorulacak ve başka yazarlarca yazılmış başka metinlere geçmek isteyecektir. Öyleyse, işlevini yerine getirmesini müteakiben, bir hikâyenin yükünden veya yatırımından doğal yoldan arındırılmasını –hem hasta hem de okur için– ümit etmek gerekir.

Analist kendi konumunun içerdiği paradoksu analiz etmelidir: Bir çeşit yorumlayıcı otorite olarak hastayı çocuksulaştırmakta, bu suretle de histeriğin arzusunu tatmin etmektedir. Hasta, klinisyenin histerik itaate dair analizinin içine yerleşmiş yorumlama sürecinin *üstesinden gelmek* zorundadır. Kişinin analizi neticesinde, histerik yapı, hastanın birbiriyle çatışan zihinsel durumlardaki –psikotik, nevrotik, normal– çeşitlilikten ve ruhsal uykunun –biteviye tekrarlayan zihinsel sükûnet molarları– şefkatli hazzından keyif alabilmesine imkân tanıyacak ölçüde geri çekilir.

Kendilik ruhsal uyku sırasında kabuğundan çıkar, bilinçdişı yaratıcılığı destekler ve geliştirir; mesela o gecenin rüyasını hazırlar veya henüz konu belli bile değilken bir makale üzerinde çalışmaya başlar veya...

Bıraktığımız yere dönecek olursak, bizzat-hikâye daima anne bedeni olarak işlev görmektedir, bu, bir histerik için sürekli cazibe demektir. 2. Bölümde Sir Thomas Wyatt’tan alıntı yaparken belirttiğimiz üzere, histerik tutku eğer şehevî uyarımın kendini kurban etme vecdine dönüştürülmesi –kendiliğin artık bir ruh ikizi arayan, ama ancak belli bir mesafeden arayan bir ruh haline gelmesi– ise bizzat-şey-olarak-hikâye de bu kendiliğin var olabileceği erotik bir mekân haline gelmektedir. C. S. Lewis, Sidney’in *Arcadia*’sı hakkında yazarken, Lucy Hutchinson’ın kocasına dair hatıratından bir hikâye aktarmaktadır: yani kocasına anlatılmış, kendisinin naklettiği ve vakt-i zamanında Sidney’i etkilemiş olan bir hikâye!

Kısa bir zaman önce orada yaşamış bir kadının ve ölümünün ardından onun için ağlayan insanlarla karşılaşan şu beyefendinin hikâyesini anlatmıştı ona; adam kendisine anlatılanlara o denli hayran kalmıştı ki dipsiz bir melan-koliye boğulmuştu; her gün kadının ayak izinin olduğu tepeye gidiyor, yere uzanarak gün boyu onu öpüyordu; ta ki sonunda ölüm onun bu ruhu içine kaçmışlığına son veresiye dek. (1944:331)

Lewis “gerçekliğin de kurgu kadar aptalca ve tatsız olup olmadığını pek çok okurun sorabileceği” (s. 331) düşüncesiyle bu olayı başka kurgusal alternatiflerle karşılaştırır. Fakat histeriğin erotizmi, gerçek hayatı hikâyenin alemine taşımaktadır; böylece, yukarıdaki hikâyedeki beyefendi, hanımefendinin ölümüyle ilgili hikâyeyi duyduğunda sadece hikâyeye kapılmakla kalmamış, bütün yaşamını takatsiz düşme pahasına nihayetinde tam da hikâyenin içine girecek bir simaya dönüştürmüştür. Kadına, deyim yerindeyse, evvela bu hikâyeyi işitmiş olanların kulaklarından girmiştir; şimdiyse onu okuyanların gözlerinden girmek-

te, bunu da bilmektedir. Son bölümde de tartışacağımız üzere, histerikler başkalarının hikâyelerine kendilerini adamak hatta yaşamlarını feda etmek üzere girerler; hiçbir edebiyat onların ilgisini psikanalistlerin yazdıkları denli cezbedemez. Analistler daha kiminle ne şekilde ilgileniyor olduklarını bilmeden evvel, onlar psikanalistin arzusunu tatmin etmeye başlamıştır bile. Histerikler hakkında yazma iddiasındaki psikanalist işte bu ironiyi asla gözden kaçırmamalıdır.

Bu bölümü histeriğin kendini hastanelere nasıl takdim ettiğini tartışmadan tamamlamamız mümkün değil. Charcot'un kollarında kendini kaybeden histeriğin fotoğraf ve çizimleri, onun çektiği ıstırabın silinmez bir imgesini teşkil eder. Divan, adeta histeriğin düşmekte olan bedenini yakalamak için icat edilmiştir. Günümüzde de histerikler, bedensel bir rahatsızlık eşliğinde, en iyi ihtimalle yeni bir hastalığın keşfedilmesine hizmet etmek üzere, en kötü ihtimalle de gereksiz yere vücutlarının bir parçasının aldırma için doktorlara ve hastanelere başvuruyor. Öte yandan, kendilerini bu şekilde sunmalarını, kendiliğin hastalık-olarak-bedeni onu seven bir ötekine sunma arzusunun (doktor burada sevgiden mahrum bedenlere alâka gösteren biri olur) kısmen aktarımsal bir ifadesi olarak gördüğümüz takdirde, histeriğin o sürekli hastane ziyaretlerini, kendilikle tekrar alâkadar olunması suretiyle bebeğin bedenini bu sefer arzulanabilir bir şey olarak yeniden keşfetmesi için anneye yapılmış çağrılar şeklinde anlamamız mümkün olur.

Şu takdirde, histeriğin doktora yarı-erotik aktarımı, her ne kadar uygunsuz gibi görünerek hastane ekibini endişelendirse de, bütün o hastane müracaatlarının ve şifa arayışının asıl gayesi budur. Elbette doktor histeriğin istediğini ona temin edemez, ancak hastanenin değerli vaktini boşa harcıyor diye histeriği kötölemek de hatalıdır: Hastanın sevgi temin etmek için bedenini fırsat bilmesi ve bu uğurda sahte bir bedensel

rahatsızlık eşliğinde başvurması, aslında hastanenin bu kişi tarafından şaşılması ölçüde isabetli bir biçimde kullanılması anlamına gelir. En başından beri bedene içkin bir hastalık mevcut değildir, bütün mesele annenin kendiliğinin cinselliğini reddetmiş olmasıdır. Rahatsızlığı gerçek bir rahatsızlık olarak onaylanacak oldu muydu, hatta küçük bir ameliyat ihtimali de belirdi miydi, hekimin akıldan da nasibini almış sevgisine muhatap olacağını hissederek sevinir. Sevginin, bedeninin bir parçasını –bilinç dışında daima genital parçayı– ortadan kaldırmasında saklı paradoksu bir yana iten histerik, cerrahın ilgisinde, bedenin ihtiyaçlarını karşılamak bakımından annesininkinden çok daha canlı bir el bulur.

Histerik her şekilde, bedenini tekrar ve tekrar sunmak üzere hastaneye döner. Bunu yapmakla bilinç dışı olarak histerinin seyrini tersine çevirmeye çalışır; her ne kadar, ironik biçimde, artık annenin bastırmasını cerrahın bıçağı tevarüs etmiş gibi gözükmekteyse de. Psikanalize gelip, kendiliğini divana boylu boyunca yaydığına da, histerik, tekrar görülmesi ve yorumlanması istenen bir bedeni tekrar göstermiş olmaktadır. Hasta her ne kadar bedenine atıf yapılmasına direnç gösterecekse de hakikat şu ki, psikanaliz, kısmen de olsa, sefil bir bedeni ayrıcalıklı kılmak için en uygun yerdir. Psikanalist, boylu boyunca yayılmış bu bedende saklı Uyuyan Güzeli uyandıracak mıdır? Analitik şifanın yolu konuşmadan geçiyorsa da hastanın psikanalizi kendiliğinin cisimleşmiş ıstırabının ötekinin gözleri önüne serildiği bir sahne veya bir resim şeklinde anlaması histerinin hakikatidir. Analistin sözleri histerik kişinin öteki bedenine, ruhta cisimsizleşmiş bedenine dokunma, okşama biçimleri olarak algılanacaktır. Analistin hastanın bastırılmış arzularına dair seçtiği kelimeler sayesinde histerik kişinin bastırılmış içerikleri bilince geri dönmekle kalmaz, bastırmanın daha temelde yatan biçimi de –kendilik cinselliğinin anne tarafından reddi–

kendilik cinselliğini adlandırma ve tanımlama arayışındaki analist tarafından dönüştürülür. Histeriğin bu sürece direnci her daim çift taraflıdır. Analistin hastayı Meryemanacığınan ayırması alarm zillerini çaldıracak, ama cinselliğin kelimelere dökülmesinden alınan haz da histeriği daha önce deneyimlemediği bedenlenme şekilleriyle tanıştıracak ve aktarım sürecinde gerçekleşecek bu tatmin sayesinde bilinçdışında yeni bir annelik ve yeni bir yenidoğan ufku yaratılmış olacaktır.

Histeriğin yeniden doğumu sembolik düzen üzerinden vuku bulur, zira yeni bir annenin örtük biçimde hazırlanmasının yolu konuşmadan geçmektedir. Öte yandan, şaşırtıcı biçimde, sembolik düzen, hayali ve gerçek [düzenler] üzerinde bir *Nachträglichkeit* gerçekleştirmektedir; histeriğin bedenini kelimelendirmenin art-etkisi, kendiliğin onu geriye dönük olarak cinselleştirecek hayali bir potansiyelle yüklenmesidir; bu da, histeriğin cinsel ilişkilerin gerçek dünyasına yeni bir içsel beklenti takımıyla adım atmasına olanak sağlar.

O halde psikanalist, anneyle babanın bir bileşimi; çocuğun anneye dair anılarını uyandırıp dönüştürmek için babanın simgesel işlevini kullanarak histeriği iyileştiren biridir. Analist, anne-çocuk ilişkisini ortaya çıkaracak bir uzamda hastanın bedenine dair konuşmak istediğinin işaretini verdiği an, birbirlerini ve bebeklerinin bedenini arzulayan bir anne ve bir baba da yaratmış olacaktır. Her ne kadar histeriğin bitmez tükenmez ıstırabına bizzat psikanalizin istemeksizin katkı sunması mümkünse de (mümkündür ve neden mümkün olduğunu 12. Bölümde göreceğiz) sürecin yapısı en temelinde sağaltıcıdır. Her analistin yapması gereken –tekrar ve tekrar– yapı kendini eyleme dökmekte iken ona dair konuşmaktır. İyileşmenin işaretiyse, analist ve hastanın konuya ilgilerini yitirerek başka meselelerle uğraşmaya başlamaları olacaktır.

Annenin kâh mevcut, kâh namevcut oluşu, nihayetinde herkesin hayatında bir yokluk yaratır; ancak histerik bu yokluğun çocuğun cinselliğinden hararetle kaçınılmasından kaynaklandığını düşünmekte, çocukla anne arasındaki erotik sorunsal da bir yarık suretinde temsil edilerek kendini ortaya koymaktadır. Öyle ki, bu yokluk, kendiliğin cinsel yükünden arındırılmasıyla [*decathexis*] doyurulmakta, bu da çocuğa arzuyu özlem suretinde telkin etmektedir. Daha ileride de göreceğimiz üzere, histerik ötekinde bir yoksunluk yaratmak için kendini yok eder; yalnızca arzu uyandırmakla kalmaz (mesafelendiği veya terk ettiği zamanlar), aynı zamanda ötekinin arzusunu bir tür yokluk şeklinde cisimleştirip somutlaştırır.

Varlık olmadan yokluk¹¹ anlamsız olacağından, histerik, yokluğu sahneleyebileceği varlık biçimlerini de yaratmaktadır. İletişimin, sıkça rastlandığı üzere birdenbire kesilmesi hayli çarpıcıdır. Bu sadece (önceki bölümde tartışıldığı üzere) bir başkasının mevcudiyetinde anlatılan hikâyeler vasıtasıyla içsel nesnelerin libidinalleştirilmesine davet etmekle kalmaz: 3. Bölümü hatırlarsak, Freud, histeriği simgeleyen “absansları” oto-erotik düşlemlerle bağlantılandırmış, histerik absansa [yokluk] özgü o

11. “Yokluk” [*lack*] Lacan’ın hayli özgül bir şekilde kullandığı bir terimdir. [Lacan’ın teorisi] her ne kadar bazı bakımlardan benim kullanımımı desteklese de karışıklığı önlemek adına, okur, bu kullanımı Lacan’ın doğru bir uygulaması olarak kabul etmemelidir.

“bilinç içi gedi[ğın]”, “bastırma hizmetinde genişletile[rek]” bir tür boşluk, yani “bastıran kerte tarafından reddedilen her şeyi yalayıp yutan” “bir kerte” haline geldiği sonucuna ulaşmıştır. Yani, burada bizzat kendini koruma araçları erotikleştirilmiştir — belki çok incelikli surette ama yine de histeriğin o beklenmedik mesafelenmelerini anlamaya elverecek ölçüde. “Bu söylediğinle tam olarak ne demek istediğini söyleyebilir misin?” sorusu hoppa ve biraz da şaşkınca bir ses tonuyla ifade edildiği takdirde, oto-erotik bir tılsım kabilinden iş görecektir ve histeriği masumiyetin hazzıyla tatmin olmuş kılacaktır.

Histerik kopuş veya ayrışmanın [*dissociation*] bir yönü çocuğun erotik varlığının anne tarafından bölünmesinden kaynaklanır. Anne, bir yandan çocuğun bedensel kendiliğinin, kendi erotik nesnesi olduğunu bilmezden gelmekte; ancak bir yandan da, sözleriyle olsun, jestleriyle olsun, hayli tensel bir şekilde meşgul görüldüğü hayali bir çocuğu, kendi çocuğunun gözleri önünde nesneleştirmektedir. Sanki önünde ona tutulan bir kitaptan bu çocuğa olan aşkının hikâyesini okumakta, kendi çocuğunun dikkatini buraya yönlendirmekte, bakışları ve sesiyle de çocuğun bu hikâyeye perçinlenmesini sağlamaktadır.

Öte yandan, bilhassa da erişkin histerikler söz konusu olduğunda, herhangi bir anlatım ya da canlandırma karşılıklı ilişkilenenin hakiki durumunu yansıtmayabilir; zira bunlar kendi hayatlarını hikâyeleştirmek hususunda gayet becerikliyseler de, bu hikâyeler cinselliğe ilişkin temsilleriyle tuhaf biçimde uyumsuzdur. Cinsel olmayan bir durumu betimleyecek olduklarında, jestlerle veya alt-anlamlara göndermede bulunarak cinselliği ima edebilirler (Searle 1979:1), ama sıra cinsel yaşamın kendisi hakkında konuşmaya geldi miydi, sesleri kayıtsız bir tona bürünür. Histerik, gündelik ve sıradan bir işi tarif ederken ayartıcı biçimde kıkırdarsa, aslında analisti hastanın iç dünyasını bir soru vasıtasıyla istila etmeye davet eder. Soru sorulacak oldu-

ğundaysa, histerik geri çekilecek, böylelikle de ötekinin arzusunu takip ettiğinde ne olup biteceğini analiste göstermiş olacaktır.

Histeriğin her noktasına sinmiş, içkin cinselliği nasıl değerlendirilmelidir? Mademki genital cinsellikle çatışma halindedirler, cinselliği reddediyor olduklarında dahi neden bunca seksi gözükmektedirler?

Histeriğin yokluk uğraşını erotikleştirdiğini ileri sürmüştük; yani cinsellik ruhsal ve kişilerarası gerçeklikten çıkartılmakta, bu çıkartma işleminin kendisi cinselleştirilmektedir. Ardından da genital bölge dışındaki diğer erojen bölgelerin aşırı cinselleştirilmesiyle bedenin merkezsizleştirilmiş erotik bir vasıtaya ve genellikle annenin yer değiştirttiği, kendiliğin hem tahammül hem de tatmin etmeye çalıştığı bir uyarıma dönüştüğünü buna ilave etmiştik. Bütün bunlar nasıl olup bitmektedir?

Bir kez daha, histerik aslında bütün çocukların yaptığını yapmaktadır, her ne kadar bunu daha yoğun biçimde ve aslen bir tür telâfiyi hedefleyen gerekçelerle yapıyor olsa dahi; yani dürtüsel yaşamın bir kısmını hissi bakımdan tatmin edici biçimde salıverme imkânını oto-erotizmde bulmaktadır. Ancak, oto-erotik sahne, imgelemede allo-erotikle yan yana durduğundan, histerikler kendilerine özgü bir oto-cinsellik geliştirmişlerdir. Kendilerini annenin gizli arzu nesnesi olarak hayal eder, ardından da kendilerini uyararak bu nesneyi erotikleştirirler; bu da ya anneye tekrar anlatılır ya da onun huzurunda eyleme dökülür. Annenin cinselliği de oto-erotik temellere dayandığından, bu anlatı ve canlandırmalar içsel nesneye –öteki pahasına– olan aşkı ifade eder.

Anne ve çocuk başarısız bastırmalardan kaynaklı bir hazza yaslanan alternatif bir erotika* geliştirmişlerdir. Görünüşte,

* *Erotica, erotics*: Erotik nitelikteki edebi, sanatsal veya dekoratif fenomenler bütünü –ç.n.

anne çocuğun cinsel organına dokunmayı reddetmektedir –veya ambivalan bir biçimde dokunmaktadır– ama dokunuşun yokluğu da kendine özgü bir cinselliği telkin eder. Çocuk, annenin erotik yaşamının belki de kendilik üzerine boca edilemeyecek denli güçlü olduğunu düşünür. Böyle bir uyarımın yokluğundaysa çocuk kendini okşayarak ötekiyle paylaşmayacağı cinsel nitelikli zihin içeriklerini nicelikçe çoğaltmaktadır. Kendiliğin bu şekilde bizzat kendisi tarafından uyarılması esnasında çocuk geçici olarak dünyadan kopar, ne anlama geldiği herkese malum bakışların eşlik ettiği bir kendinden geçmişlik içinde düşlemlere kapılır. Zamanla, benzeri bir ifadeyi, yani göze görünmez arzuların hazzını yansıtan bir ifadeyi annesinin yüzünde de görecektir — belki biraz Mona Lisa’nın gülüşü gibi bir ifade. Bu ifade, her ikisi tarafından paylaşılan erotik bir nesne halini alır. Ama diğer yandan da, hayat bedeni mütemadiyen uyarmaya devam etmekte, beden de bu deneyimin hayaletsi dokunuşları tarafından istila edilmişliğin eşiğine gelip dayanmış bulunmaktadır.

Karl Abraham (1913) kulağın erojen bir bölge olduğunu iddia etmiştir. Ses, erotik bir vasıta olarak işlev görebilir — sadece annenin tatlı tatlı mırıldanmasını düşünmek yeterli olacaktır. Lacan (1977) ise bakışın da erotik bir nesne olduğunu iddia etmişti; annenin bakışının, arzusunun yokluğunu dile getirdiğinde dahi, erotik aşırı-yatırımla yüklenebildiğini yukarıda görmüştük. Hakikaten, iki sevgili namzetinin ilk karşılaşmalarının o ilk dakikalarındaki erotik iletişim, bu türden fiziksel olmayan erotik vasıtalar –ses ve görünüm veya bakış ve söz– sayesinde başarıya ulaşır. Saray aşkı* geleneğiye işte tam bu noktada devreye girmekte ve Dante’yle Beatrice ya da Petrarca’yla Laura

* İlk olarak Orta Çağda popüler olmuş, soyluluğu ve zarafeti yücelten, cinsellik barındırmayan türde bir aşk mefhumu –ç.n.

türünden karşılıksız aşkı işleyen sayısız hikâyede olduğu üzere, erotik doyum yerine, yokluğun kendisi yüceltmeye başlamak-tadır.

Annenin yokluğu histerik için erotik bir eylem olarak an-laşılır; paradoksal bir andır bu, cinsel bedene fiziksel temas ya temastan yoksun bir dokunuşa –ses ve bakış– doğru yer de-ğiştirir –ki bu durumda kendilik-öteki farklılaşması hiçbir biçimde hakiki bir arzuyu içermemiş demektir– ya da sürekli gerilim halinde bir tümcinsellik [*pansexuality*] yaratmak üzere bedenın başka noktalarına yayılır — ki bu da bedenın mustarip olduğu seks-ağrısını dindirecek olan genital bir bağlanmanın elde edilememiş olduğuna işaret eder.

Kanlı canlı histerik anneleri olan erişkin analizanlar, an-nelerinin biteviye kendi kendilerini uyarmak suretiyle nasıl da tuhaf bir erotik zehirlenmeye varacak denli heyecanlandığını hatırlar — babayla cinsel ilişkiye yönelme anlamında değil, kendi kendilerine yarattıkları, bedenlerini tüketesiye yoracak, anlatıma ve canlandırmaya dayalı bir vecd yaşantısı anlamında.

Bir hasta.

Annem aşk filmlerine gitmeye veya aşk romanları okumaya bayılırdı. Sinemadan eve döndüğünde ya da çalışma oda-sından dışarı çıktığında heyecanla dolup taşardı. Bir filmde Ava Gardner ve Rock Hudson'ı izlemişse, sadece filmin hikâyesini anlatmakla kalmaz, aynı zamanda Ava Gardner'ı bizim önümüzde canlandırmakta da ısrarcı olurdu. Hatta takip eden günlerde bile Ava Gardner *olmaya*, onun gibi konuşmaya ve hayatı başka türlü olsaydı ünlü bir aktris olabileceğini söylemeye devam ederdi. Bizleri asıl zorla-yansa, her ne kadar onunla dalga geçiyor olsak da, onun hakikaten erotik bir vecd halinde, adeta ruhu ele geçiril-mişçesine hareket etmesiydi. Çok, çok yoğundu ve eğer alay

etmekte fazla ileri gidersek gazaba gelerek bizlere nankör olduğumuzu, neden hâlâ bizlerle olduğunu kendisinin de bilmediğini söylerdi.

Annenin ve çocuğun birbirinden ayrı oto-erotizmleri arasında ilginç bir iş birliği mevcuttur.

Yukarıda da değindiğimiz üzere anne, anlatım ve canlandırma yoluyla çocuğunun gözleri önünde onun bir ikizini yaratmakta ve adeta “Ah, işte bak buradasın, hikâyelerimdesin, senin önünde seni canlandırmalarımdaydın” demektedir. Çocuk, bu ikiz kendiliği, erotik bir yoldaşmış, anne ve çocuğun ortaklaşa yatırım yaptığı aynasal bir yaratıkmışçasına benimser. Bu, ilk başta her ikisini bir arada tutan bir arzu nesnesidir. Ancak zaman geçtikçe, bu ara dönem cinsel nesnesi çocuk tarafından kendiliğin bir uzantısı şeklinde temellük edilecektir.

Bir diğer hasta.

Annemi çok iyi tanıdığımı söyleyemem, fiziksel olarak pek sevecen değildi, her ne kadar beni kendi bildiği şekilde sevmiş olduğunu, bana aşıkâr ve yoğun bir ilgi göstermiş olduğunu bilsem de. Bu en çok beni alışverişe çıkardığında belli olurdu. Giyim mağazalarına giderdik ve beni uygun gördüğü şekilde, farklı farklı tarz ve renk kombinasyonlarında giydirdi. Bu esnada inanılmaz bir gerilim içinde olurdu, artı, yılın hangi zamanında ne çeşit ve ne renkte kıyafetlerin giyileceğine dair çeşit çeşit teorileri vardı. Muhteşemdi. Beni giydirdi ve, buraya dikkat, bana “küçük taş bebeğim” derdi. Tuhaf olansa, onun küçük taş bebeği olmadığını bilmeme rağmen, öyle süslenmiş şekilde aynaya baktığımda ve onun yüzündeki heyecanı gördüğümde, bu taş bebek “ben”in heyecan verici olduğunu düşünürdüm. Hatta bunu geliştirdim de. Kendime has bir yürüyüş ge-

liştirmiş, yeni bir konuşma şekli icat etmiştim, bazı hobileri de erkenden edinmiştim; sanki bir aşk tarikatındaymışım gibi hissederdim. Annem cenneteydi, bazı açılardan ben de öyleydim ve her ikimiz de bu taş bebek “ben”e aşıktık.

Üçüncü bir hasta.

Annem bana “küçük erkeğim” derdi ve bunu tarif edemeyeceğim kadar seksi bir biçimde söylerdi. Bunu söylemek utanç veriyor, ama geçmişte o bana böyle dediğinde genital bir sancı hissettiğimi, neredeyse uyarıldığımı hatırlıyorum. Ne zaman bana “küçük erkeğim” dese kendime dair bir imge aklıma gelirdi; bazen de bana yeni bir kıyafet aldığında beni giydirir, sonra geri çekilip bana bakar, bana küçük erkeğim der, sonra ellerini omuzlarımda gezdirerek kıyafetimi düzeltir, sonra da değişik ama hoş bir şekilde ellerini arkamda gezdirirdi. Ama bunun haricinde asla bana el sürmezdi. Yine de, söylemem gerekiyor, bu küçük erkeği ve beni dönüştürdüğü imgeyi seviyor olmasından hoşnuttum.

Bu çifte kendilik, histeriğe has bir kopuşu [*dissociation*] yansıtmaktadır. Hakiki kendilik cinsel bakımdan askıya alınmıştır, ancak anne ve çocuğun oto-erotikasına yaslanan bir tür ara kendilik yine de geliştirilebilmiştir.

Bunun ardından anne ve çocuk arzusunun gerçekleşmesini ortaklaşa reddetmekte “birleşirler”; ancak, ileride de göreceğimiz üzere, eğer anne kendisini derin bir gizliliğe gömer ve çocuğa kendi yaşamına dair bir telkinde bulunmazsa, o takdirde çocuk annenin bu ketlenmesi neticesinde donuk ve hatta annenin suskunluğunda mahpus gibi hissedecektir. Bu tarz insanlar psikanaliz esnasında analistin sessizliğini hapse-

dici şekilde deneyimleyecek; erotik aktarımın gerçekleşmesiye ancak analistin gizli arzusu olarak farz edilenin önemli ölçüde maddileştirilmesi neticesinde mümkün olabilecektir.

Masud Khan'a göre (1983:52) histerik, annenin duygusalılık ve egoyu desteklemekteki kusurunu telafi etmek üzere, cinsel konumları istismar eden vaktinden önce olgunlaşmış bir cinsel gelişim sayesinde, annenin bakım vericiliğinden nispeten yoksun kalmış olmanın üstesinden gelmeye çabalar. Cinsellik annenin bakım vericiliğindeki noksanlığı telafi etmek için istismar edilmiş olduğundan ötürü, histerikte kendi cinsel cazibesine yönelik bir tür gazez meydana gelmektedir. Bana kalırsa histerik, kendiliğinin hakikaten taşbebeksi bir nesne olduğunu kabul ederek aslında onu bölmekte, bu nesnenin ürünü o tuhaf sahte kendilik de –sanki icat edilen bir arzu gibi– öteki için cazibe oluşturmaktadır. Göreceğimiz üzere, bu durum histeriklerin kolayca yanlış anlaşılmasına ve özellikle de seksi ya da ayartıcı görüldükleri anlarda, kendilerini cinsel bir nesne gibi takdim ediyor olduklarının zannedilmesine neden olmaktadır.

Histeriğin böyle durumlarda yaptığı, bedenini aslen oto-erotik ama bilinçdışı olarak herkesin paylaşımına açık bir ilgiyle yüklemektir. Bedene yönelik bu oto-erotik özen, içinde ebeveynlere dair bir gerilim veya yoğunluğu barındırmaktadır. Histerik, vaktinin önemli bir kısmını bedenine çekidüzen vermeye hasreder. Eğer bir kadınsa sözünü ettiğimiz, kendisini makyaj ve mücevherlere gömecek ve böylelikle cinsel nesnesini bedeni etrafında inşa edecektir.

Bedensel kendilik adeta bu tarz bir bakımla yüklenmeli, bir ötekiyle cinsel birleşmede harcanmamalıdır. Diğer yandan, histerikler cinsel ilişkiye girerler elbette, bunu ne denli karmaşık yollardan yaptıklarından ileride bahsedeceğiz, ancak bu ilişkileri daha ziyade oto-erotik yaşamları için sahne topladıkları “depolama” fırsatları gibi kullanırlar. Önlerine her

çıkanla düşüp kalktıkları bir cinsel hayatları olsa da bütün bu cinsel serüvenler de neticede oto-erotik varoluşlarını beslemeye hizmet etmektedir. Cinsel birleşmede mevcut bulunan kendilik, her daim bir dublör, yani bir arzuya vekâlet eden cinsel bir ara-nesnedir. Bir histeriğin içsel kendiliğiyle cinsel ilişkileri arasında, bakire bir kukla ustası sanki kendi imgesini bir öteki nezdinde cinsel bir nesne misali oynatıyormuşçasına derin bir ruhsal uçurum bulunacaktır.

Bir hastanın kısa ve özlü bir şekilde ortaya koyduğu gibi.

Aslında bir kadınla çok uzun süre beraber olmadım. Bir yerlerde veya bir partide bir kadın göürdüm ve onu derhal şiddetle tatmin edici bulurdum. Kendi kendime kıyafetleri olmadan nasıl görüneceğini sorardım. Sonra da onu baştan çıkarmaya koyulurdum, fakat daha sevişmemiz biter bitmez, ona dair tüm ilgimi kaybederdim. Sadece, belki birkaç gün veya bir hafta sonra mastürbasyon yaparken onu hayal ederdim, iyi de olurdu. Nihayetinde bu da cinsel ilişki gibi bir şeydi, ama onun bazı mecburiyetleri de yoktu. Pek çok kadınla birlikte olduğum için de kendimi böyle azmış hissettiğimde aklıma getirebileceğim pek çok farklı sima olurdu. Seksi olan ben, ben değilim aslında, ama içimden çıkarttığım, kadınlara karşı öyleymişim gibi görünebileceğim bu adam. “X”le (birkaç aylık bir kız arkadaş) bir süreliğine bu role girebildim, öyle olduğuna inanmaya çalıştım, ama bir gün sanki bir rüyadan uyanmışçasına kayboldu.

Sevişmek, cinsel ilişkinin seksî bir kendilikten dolayım lanmasıdır. Oto-erotik kendilik, bir ötekine cinsel ilişki esnasında temas eder.

Bir hasta.

Bir erkekle, ancak onun başka bir kadınla seviştiğini dolu

dolu hayal ediyorsam birlikte olabildim. Seviştiği kişi ben olmazdım. Genç, küçük göğüsleri olan ergensi bir kadın bu daima, bir şekilde zorlanıyor ve –bazen iradesi dışında bağlanıp– ilk kez içine giriliyor. Bunu muazzam tahrik edici buluyorum ve genellikle birlikte olduğum adamın kim olduğunun dahi farkında olmuyorum.

Kendi kendini uyarmak, histeriğe ihtiyacı olanı temin etmektedir. Ötekinin sevişme üslubuna teslim olabilmekse nadiren mümkün olmaktadır. Öteki, üzerinde arzusun gizli nesnesini taşıyan içsel nesnenin yansıtılacağı bir ekran olmak durumundadır. Histerik, cinsel ilişki esnasında ötekinin cinsel jestlerinden uzak hissedecek, partnerleri de genellikle bu uzaklıktan yakınacaktır. Bir bakıma histerik sevişirken kendi oto-erotikasına bir suç ortağı bulmuş, cinsel ilişki iki kişilik bir mastürbasyon haline gelmiştir.

Bir danışanım sevgilisinin doymak bilmezcesine sevişmesini garip olarak tanımlamıştı. Adeta teknik bir el kitabı uygulamaya geçiriliyormuşçasına yoğunmuş:

Rob’la on yıldır evliydik ve her ne zaman sevişsek, onun kafasındaki çok özel bir becermeyi –çok pornografik olduğunu düşündüğüm– tamamlamak uğruna bedenimi istismar ettiğini hissederdim. Sadece benim cinsel zevklerime duyarsız olmakla kalmıyordu, ne zaman onunla sevişmeye koyulsam, beni iterek, “buna bayılacaksın bebeğim” diyerek bedenimin etrafında bir hareket ediyor, kalçalarımı yalıyor, omuzlarımı ısıyor, ayak parmaklarımı emiyordu; bunları adeta beceriksiz bir sanatçının önceden şekli belli bir resmin noktalarını birleştirmesi gibi yapıyordu. Ona bunu söyleyecek cesaretim hiç olmadı. Kendini büyük bir âşık olarak görüyordu. Seks teknikleri üzerine dünyalar kadar

kitap okuyordu ama, lanet olsun, ben kendimi kitapçının seks teknikleri bölümündeki plastik bir manken gibi hissediyordum. Bunun haricinde hiçbir zaman cinsellikle ilgili değildi. Günün ya da gecenin geri kalanında asla cinsel görünmüyordu. Hiçbir zaman bedenimin onun bedeniyle “karşılaştığını” hissetmedim. Hiçbir zaman bir şeylerin tadını çıkarma fırsatımız olmadı. Erotik hayat hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

Oto-erotizm (annenin) boşluk veya eksikliğini telafi eder; ama sadece annenin kendi eksikliğini değil, aynı zamanda annenin arzusundaki bir eksikliği de. Bu anne, çocuğun bedeniyle erotik bir iletişimden kendini geri çektiğinde, bütün o tensellikten imtina etmesi ve gerçeklikteki namevcudiyetiyle aslında kendi kendini tatmin etmeye muktedir bir içsel dünyası olduğunu telkin etmektedir. Annenin bu özelliğine tutunmayı tercih eden çocuklar oto-erotizmi annenin bedeni şeklinde kullanır, kendi kendilerini uyararak (ve kendilikle öteki arasındaki cinselliğe ancak fantezinin gizli ve içe dönük dünyasında izin vererek) annenin yaptığını yapar ve onun gibi olurlar. Ötekinin yokluğunu dolduran cinsel fanteziler hayli tuhaf bir şekilde sahte mevcudiyetler –ötekilerin cinsellikle hayal edilmesi– oluşturur ve kendilikle anne arasındaki erotikayı oluşturan eksiklik hissini ortadan kaldırır. Bu yüzden de ya histeriğin o cinsel sahnelerden vazgeçmesiyle boşluk yeniden tesis edilecek –ve dolayısıyla bir tür seri histerik yaratılacak– ya da durmaksızın ortaya çıkan erotik fantezilerin birtakım ortadan kaybolmalar tarafından gasp edilmesiyle arzuya ancak yokluk yolundan gidilebileceği yeniden tesis edilmiş olacaktır.

Bir diğer hasta.

Üç çocuk annesi Marie “keyfi yerinde, evliliği yolunda bir ev kadını” idi. Analize gelmişti, zira ömrü müddetince kafasını

meşgul eden bir şeyden rahatsızdı. Her gün, gün boyunca, bir film karakterinin kendisine eşlik ettiğini hayal etmekteydi; süpermarketten kendisiyle beraber alışveriş yapıyor ve bu arada onun tercihlerini takdir ediyor, mutfakta yemek yaparken yanında durarak onun aşçılık becerilerine hayran kalıyor, çocuklarını almaya giderken otomobilde kendisine refakat ediyordu. Kocasını odadayken orada olmuyor, bazen de ortalarda gözükmüyor, [Marie de] onun hasretini çekiyordu. Elbette gerçekte onun orada olmadığını biliyordu; öylesine sürekli biçimde yoktu ki, bir nevi yokluğuyla vardı. Evliliği, eşiyle birlikteyken varlığını hissedemiyor olsa da –bunu pişmanlıkla ifade ediyordu– aklını başından alan bu gizli aşığı yaptığı yatırım tarafından geçersiz kılınmış gibi geliyordu. Hayaline tutsak, dikkati biteviye dağınık vaziyetteydi; eşiyle sevişmekten zevk alabilmesi için gerekli olduğunu düşündüğü ruh haline bir türlü kavuşamıyordu. Erotik bilgisinden istifade edebilecek durumda değildi.

Ama burada bir duralım, erotik bilgi de nedir?

Anne bebeği tüm bedeniyle sever: beslemek üzere memeleri, üzerinde uyutmak için göğsü, oturtmak için kucağı, zıplatmak için dizleri, sarmalamak için kolları ve o sonsuz dokunuşlar için de elleri vardır. Bilgisini, fiziksel olarak sergileyeceği yüzlerce hareketle aktarır: emzirerek, okşayarak, onunla güreşerek, gıdıklayarak, çekerek, dürterek. Eğer “yeterince iyi bir anne”yse sadece bilinçdışı fantezilerini bedensel iletişime aktarmakla kalmayacak, bebeğin jest yoluyla ilettiği taleplerini de kendi bedeni üzerinden bilinçdışında yoruma tabi tutacaktır.

Annenin kendi bedenine dair bilgisi, kendiliğin beden bilgisinin bir parçası haline gelecek ve kendiliğin tenselliğine öncülük edecektir. [Bu tensellik] bebeğin dürtüsel ve bedensel gereksinimlerinin anne tarafından dönüştürülmesinden türeyecek, zaman içinde de, kendiliğin bedensel varoluşunu nasıl ifade edeceğinin bir parçasını teşkil edecektir.

Freud'un da dediği gibi bu bir sevgi ilişkisidir. Erotik bilginin temeli, annenin sezgisel beden bilgisi tarafından oluşturulduğundan, âşık birbirlere bedenine teslim olduğunda yeniden ortaya çıkmaktadır. Âşıklar belli anlarda, kısa süreli de olsa belli bazı zamanlarda, vücudun belli bazı yerlerine uygulanan belli bazı basınç ve vücudun belli bazı gevşemeleriyle karakterize temas alışverişleri aracılığıyla, ortak bir orgazma giden yolda değişken bir yoğunlukta hareket ederler.

Erotik bilgi, kendiliğin iş görebilmesi için ötekinin dürtüsünü talep edebilmektir; rahmin fetüse basıncıyla başlar, annenin temasıyla devam eder. Annenin, kendini bedensel hazzın mantığına yaslayan erotik hüneri hakkında bedenin bildiğidir.

Ne hazindir ki pek çok histerik bu bilgiden nasıl haz alacağını bilemez. Genellikle bundan bihaber vaziyette, kendi oto-erotik evrenlerine dalıp gitmişlerdir ve oradan çekilip çıkarılmaları da kolay değildir. Yine de, psikanaliz aracılığıyla veya şans eseri becerikli bir aşığa denk geldikleri takdirde, oto-erotik mahpusluklarından kurtulabilir ve erotik hayata intikal edebilirler.

Bir hasta kelimenin hakiki anlamında koşarak odama girmiş ve bu tür bir erotik dönüşümden söz etmişti.

Evet, şimdi X'le beraberdim, hani size şu bahsettiğim yeni kadın ve biliyorsunuz işte, favori kadınıma hayal etmekteydim ki, bana bu hakikaten şahane şeyi yaptı. Ensemde nazikçe ısırarak sırtıma tırmandı. Bu beni uçurdu. Omurgamdan yukarı doğru bir ürperti geçti. Daha sonra aşağı indi ve göğüslerinin dokunuşunu sırtımda hissettim ve sonra beni tekrar ısırdı ve sonra... buradan sonra ne olduğunu hatırlamak zor. Tek bildiğim olabilecek en iyi anlamda "kendimi kaybetmiş" olduğum. Fantezim bednimi terk etmiş, her şey sadece ikimizden ibaret olmuştu.

Hayatımda hiçbir kadınla bunu yaşamamıştım. Sanki bana bir şey öğretmekteydi ve onun kulağını emdiğimde zevkten attığı o çığlık... Hatırlayamıyorum. Sanırım... biliyordum ki ilk defa biri benle sevişiyor, ben de ilk defa biriyle sevişiyordum.

Zemin hazırlayıcı bir etken olarak dikkati anneye yoğunlaştırmak illa onun histerik çocuklar yaratacağı anlamına mı gelir? Şart değil.

“Yeterince iyi” bir histerik anne anti-histeriyi teşvik eder ve kendi nevrozunun bulaşmasına karşı bir nevi ruhsal aşılama yapar. Kendisiyle dalga geçercesine aslında şunu der: “Allah aşkına çocuklar, bedeninize ve cinselliğinize dair anneniz gibi çuvallamayın sakın”. Bir yandan kendisini komik duruma düşürmekte, bir yandan da anti-histeriyi seferber etmektedir: “İyi bir cinsel hayatınız olsun istiyorsanız, başka kapıya müracaat etmek durumundasınız.” Kendini böylesine alenen reddetmek, çocuklarını nevrozdan sakınma isteğine hizmet eder.

Önce bir hasta. Ardından histerik bir anne.

Hastanın analizde annesinden bahsetmeye gönlü yoktu, zira annesinin hakikatte olduğundan da kaçık olduğu şeklinde hatalı bir yoruma kolayca fırsat tanıyacağı kanısındaydı.

Annem eksantrikti. Ortada hiçbir neden yokken, aile toplantılarında gözyaşlarına boğulurdu, zaman zaman kıyafetlerini yırtar ve bir parçasını koparırdı, işittiği konuşmaların bir kısmını sanki kendi yaşamış gibi sahneye koyardı; bütün bunlar aile hayatımızın o denli bir parçası olmuştu ki üzerinde fazla düşünmemiştim. Hatta erkek ve kız kardeşlerim ve ben –sanırım– onu yalnızca *anne* olarak görmüyorduk, mükemmel anlamda iyi bir *anne* olarak görüyorduk. [Hayatta] çuvallamış olduğunun hepimiz farkındaydık. Ama

bunun üzerimizdeki etkisi tasavvur edebileceğiniz şekilde değildi, sanki ironiyle dopdolu bir tarafı vardı, sanki kendi kendisiyle kafa buluyordu. Sanki bir parça stand-up yapan bir komedyen gibiydi, ama abartmamak da lazım, zira –sanırım– kendisine gülünsün diye oynamıyordu, fakat daima bu acayıpliklerini ciddiye almamamızı ya da üzülmememizi söylüyor gibiydi.

Bu hasta annesini çok seviyordu; kız ve erkek kardeşleriyle birlikte o da fiziksel şefkat görebilsinler diye annesi tarafından ara ara babasına gönderiliyordu, zira babaları cinsellik konusunda daha tutarlı ve daha az ikilem sahibiydi.

Bir anne bu yönünü hatırlıyor. Bir seansın ortasında:

Ben, aslında yani, *çocukların* gerçekten harika olduklarını düşünüyorum. ben... ben... ben tabii zaman zaman onlara *tam anlamıyla berbat* davrandım, tamamıyla korkunç, kudurmuş bir cadı gibi... ama görüyorsunuz işte... Bana en güzel mani olan “X” (en büyük oğlan) idi, çünkü çok düz ve dar görüşlüydü ve günde birkaç kez “Anne! Kendine gel!” derdi ve ben de kahkahayı basardım. Ondaki bu şeye ihtiyacım vardı ve... kabul ettim bu oyunu... çünkü biliyorsunuz ... allahım... hayat sıkıcı olabiliyor... bütün bunlarda eğlence de var. Elbette [hayatta] çuvalламıştım ben, ama çocuklarımın bunu bilmesine izin verdim... buna şüphe yok. Et kesemiyordum, Hıristiyanlığa yapılan referanslara tahammül edemiyordum, onların o yeni arkadaşlarından önce nefret ediyor, üç gün sonra onlara âşık oluyordum, ve... yani işte görüyorsunuz... onlar da, ben de ciddiye alınmamam gerektiğini biliyorduk. Beni ciddiye almak için çıldırmış olmaları lazımdı, oysa hepsi fevkalade duyarlı çocuklardı. Dış kapının mandalı olan kaçık bendim.

Belki de bütün bunlar anti-histerinin, annenin kendisiyle dalga geçtiği ve bunu da aileye ilettiği bir biçimine işaret etmektedir. Çocuklarına dair anlattıklarından, tümünün kariyer ve aile sahibi olduklarını ve annelerine de hayli düşkün olduklarını çıkarsayabiliyordum. 11. Bölümde de habis histeriği tartışırken göreceğimiz üzere, “yeterince iyi” histerik anne, çocuğun kendi nevrozuna bağlanmasını önlemek için ufak ufak ve ironik olarak sevecenliği de içerecek şekilde kafayı sıyırmamanın bir yolunu bulacaktır, ki çocuklar oidipal döneme adım attıklarında cinselliklerinin onaylanması için dönüp annelerine bakmasınlar. Öte yandan, [annenin buradaki] yokluğu, cinselliğe doğrudan histerik bir tasallut anlamına gelmek zorunda değildir –en azından kaçınılmaz biçimde bu anlama gelmez– zira anne erotizme hakemlik edecek olmaktan istifa etmiş olmaktadır.

Bu anne, çocuğu farklı tipte bir cinsel nesne, yani erotik ihtiyaçları kabul edebilecek zihniyetteki bir nesne peşinde cinsel akıbetini kovalasın diye teşvik etmektedir. Her kendilik üslubunun bir parçası –karakterimizle uyumlu, kendine has biçimsel bir estetik şeklinde gördüğüm bir parça– bir tür varlık estetiğini ifade edip geliştirme dürtüsü, deyim yerindeyse bir tür akıbet [*destiny*] dürtüsüdür. Kişinin üslubunu tekrar tekrar ortaya koymayı hedefleyen bu tarz bir dürtü, kısmi doyumuna kendisini geliştirecek nesnelerin seçilmesi ve kullanılmasıyla ulaşır. Yaşama dürtüsünün bir parçası olarak anlaşılması gereken akıbet dürtüsü, var olabilmek ve hakiki bir kendiliği ifade edebilmek yolunda nesneleri kullanma itkisi ve allo-erotik tercihin birincil saikidir. Kendilik, ötekini –ve dünya nesnelerini– arzulamak suretiyle, kendini ifade edebileceği karmaşık bir nesneler dağarcığını önünde bulmaktadır, ancak oto-erotizm bundan tamamıyla farklı, daha ziyade –nesnelerin arzuyu söndürmek için kullanıldıkları– ölüm dürtüsüne benzer bir dürtüdür. Histeriğin oto-erotizmi, en iyi ihtimalle geçmişte kalmış kendiliğe

dair bir arzu olabilir; o takdirde de kendiliğin cinsel kaderine kolonileştirilmiş bir nesneler dünyası hükmedecek, histerik de aktif bir arayıcı değil, pasif bir toplayıcı haline gelecektir. Annenin anti-histerisi, sadece geçmiş nesne seçimleri üzerindeki tılsımı bozmakla kalmaz, bir arzu nesnesi olarak geçmiş üzerindeki tılsımı da bozar. Bunun yerinde, artık, arzulanabilir nesnelerle karşılaşma olasılıkları vasıtasıyla kendiliğin akıbetini gerçekleştirecek olan geleceğin ta kendisi bulunacaktır. Histerik, kendiliği ancak kader kısmet mahsulü düşlemlerde ziyaret eden bir geçmişi erotize ededursun, arzusunu tatmin edecek nesne arayışındaki histerik-olmayan, geleceği erotize edecektir.

Ölüm dürtüsüyle hareket eden histerik, kendiliği erotik ilişkisellikten çözer ve oto-erotik durumlar için ihtiyaç duyulan, anneye dair erotik bir nesnenin inşa edileceği uzamı tam da annenin yokluğunda bulur. Erotik ilişkinin amacı dürtüleri söndürmek, uyarım seviyesini azaltmaktır. Belki çocuktan bile daha canlı olan anne, sürekli uyarım veren bir güç şeklinde mevcut olduğundan, çocuk onu uzakça bir yere koymak zorunda kalmıştır.

Ölüm dürtüsü güdümündeki histerik, annenin ambivalansını suiistimal edecek ve onu kindar emelleri doğrultusunda kullanacak; ebeveynlerini cezalandırmak üzere yatırımını onlardan çekerek, onları bir nevi ayazda [donmaya] bırakmaya çalışacaktır. Hakiki aşkın (ve anne yatırımının) mekânı olarak tahayyül edilen ilkel sahneye duyulan yoğun haset, onun ortadan kaldırılmasıyla birlikte artık nefrete dönüşmüştür. Ölüm dürtüsü sevkindeki histerik, birincil sahnenin intikamını alma uğruna önce ötekinin arzusunu baştan çıkarıp, son dakikada ilişkiyi reddedebilir veya ilişki sonrası sevgilisine öfkelenip kindarlaştırabilir. Cinsel sahne, ölüm dürtüsü sevkindeki histerik nazarında her zaman anne ve babanın mekânı olduğundan, kendi katılımının onların iznine tabi olmak gibi bir taviz içereceği

kanısına varmıştır. Anne sevgisini arayan ve onun arzularını gerçekleştirme peşinde koşan yaşam dürtüsü sevkindeki histeriğin tersine, ölüm dürtüsü güdümündeki histerik, annesine olan sevgiyi öldürecek ve ötekinin beklentilerinden sistematik surette intikam alacaktır.

Kendiliğin herhangi bir karakteri üzerinde annenin etkisini düşündüğümüzde, belki de en iyisi, hepimizin kişiliğinde potansiyel sınır-tipte, şizoid ve histerik (vb.) yapıların saklı durduğunu hatırla tutmaktır. Annenin çocuklarından birine dair ruh hali, bu karakter yapılarından birini yoğunlaştırabilir. Beş çocuklu bir ailede sözelimi, anne, çocuklarından biriyle sınır karakteri akla getirecek bir füzyon yaşarken, bir diğerinde şizoid tarzı anımsatacak bir kopukluğu ya da bir başkasında histerik bir yanıtı tahrik edebilir. Sonuçta, stratejiyi çocuğun kendi egosu seçecek, kendiliğin bilinçdışı ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak karakter yapısının hangisi olduğunu tayin ederek ona doğru ilerleyecektir.

Anne ve bebeğe bu kadarı yeter. Bakalım babaya dair neler var?

Babaya yönelik olağan ve zaruri yatkınlık, öncelikle onun her bir işlevine değinen anne tarafından telkin edilir: aile imgeleminde yer alan bir sima, kendi namına tesis edilmiş olan yasanın müdafii ve gözden ne denli ırak olursa olsun, her an gerçeğin ta bağrından çıkıp gelebilecek bir öteki. Anne, bu babaya dair sadece konuşmakla kalmaz, aynı zamanda ona yönelik sevecen duygularını da ortaya koyar. O halde, [baba] en başından beri kendisine defalarca işaret edilmiş, hayatı önem arz eden bir üçüncü nesne olarak, oidipal dönemde bebeği bekleyen ikinci doğumuna hazırlayacaktır.

Hayat güzel ve her şey yolunda gidiyorsa, baba, kızının ya da oğlunun en erken dönem çocukluğuna iştirak edebilir. Mevcudiyeti, yukarıda sözü edilen işlevlere –sembolik, hayali ve gerçek– indirgenemezse de, çocuğun bu işlevleri deneyimlemesinde önemli rol oynar. Böylesi bir babanın geçiş sürecinin babası olduğunu, yani anne düzeninde annenin işleviyle baba düzeninde babanın işlevi arasında bir yerlerde bulunduğunu varsayabiliriz.

Eğer durum gerçekten böyleyse, bu baba, anne düzeninin taşıyıcısı olmaktan baba düzeninin eş başkanı olmaya uzanan yolculuğunda anneye eşlik etmiş olur. Bu düzenler, anne veya baba namına iliştirilen farklı ruhsal işlevler uyarınca çalışan varlık ve ilişkilene biçimleridir. Gerçek anne ve babalar her iki düzende birden işlev görür.

Daha fazla ilerlemeden evvel, annenin düzeni ve babanın düzeni dediğimizde ne kastediyor olduğumuzu biraz daha düşünelim. Psikanaliz, içsel anneden veya içsel babadan söz ettiğinde hem kendilikteki anne ve baba imagolarını kapsamakta, hem kendilik üslubunun bu içsel nesnelere yansıtılmış kısımlarını kastetmekte hem de doğrudan içkin ruhsal yapılara işaret etmektedir. Anne namına bir yapı ve baba namına başka bir yapı mevcuttur. Bu yapılar, işlevlerden meydana gelir. O halde, farklı işlev gruplarına işaret etmek istediğimizde, bilhassa da bu işlevler arasındaki farkı vurgulamak istediğimizde, annenin ve babanın düzenlerinden söz edebiliriz. Ruh, uniseksüel değil biseksüel olduğundan, kendilik de birbirinden ayrı ama aynı zamanda birbirine denk bir dizi işlevi kullanmaktadır. İçsel anneden veya anne düzeninden söz ettiğimizde, içine almayı, gebeliği, doğumu, kavrayıp tutmayı ve bir o kadar da sözel olmayan iletişim biçimlerini kastederiz. İçsel babadan veya babanın düzeninden söz ettiğimizdeyse, içine girmeyi, döllemeyi, bekçilik etmeyi, tehlike karşısına dikilmeyi, kanunun tesis ve tatbikini kasteder; Musa İşlevi [*Mosaic Function*] demekle de bu düzene özgü iletişim tarzına işaret ederiz.

Freud'un bilinçdışı kuramı bu iki yapı arasındaki farkı göz önünde tutar. Birincil bastırılmış bilinçdışı, "şey tasarımlarından", yani nesne dünyasına dair birikmiş deneyimlerden –görsel, somatik, kinestetik, işitsel– köken alan içsel örgütlenmelerden meydana gelmektedir. Kendilik, dünyadaki nesneleri henüz kelimelerle düşünemezken içine almaya başlar; yaşamın bu dil öncesi işlemleri, bebeği kendi bedeni içinde tutmuş olmak suretiyle onu aylarca kendi bedeni, kendi duyguları ve kendi tahayyülleri üzerinden bilip tanımış olan annenin himayesi ve sezgisel yönlendiriciliği altında gerçekleşir: anne ve bebeğin miras edinerek yaşamın ilk aylarında kullanacağı bir iletişim ve bilme biçimi. Anne, bebeğine babasından söz edebilir, ama

o daima bu resmin dışında kalmaktadır. İlk bakışta baba için talihsizlik olarak görülebilecek bu durum –dışarıdaki bir yabancı olma durumu– anne-bebek çiftinin önce yaşamda kalması, sonra da ruhsal bakımdan gövrebilmesi için hayati önemi haizdir, zira hamilelik ve erken dönem bebek bakımı, anne ve bebeği dışarıdan gelebilecek tehditler karşısında savunmasız bırakacak denli uzunca bir süre belli bir yerde ikamet edilmesini gerektirir. Bu alanı korumak, ihtiyaçlarını gerçekliğe uygun biçimde gidermek ve gerekirse de çifti müdafaa etmek uğruna doğrudan o gerçekliğin karşısına dikilmek babanın en ilkel bir işlevidir. Bebek, çocuk haline geldiği ölçüde, yaşamın bebek-anne çifti haricinde bulunan daha pek çok parçadan müteşekkil olduğunu keşfedecektir. Annenin bebeğin bedenini bir ezgiye dökerken kullandığı kelimeler diyelim, meğerse onun icadı olmayıp dilin karmaşık yapısından türemişlerdir; dilse meğer ilahiyat ve akademi âlemlerine konuşlanmış dil zaptiyeleri tarafından gözetim altında tutulan gramer kuralları uyarınca işleyedurmaktadır — tümü de elbette bebeğin gerçeklik deneyiminin henüz çok ötesinde şeyler.

İlk önce şey tasarımlarından meydana gelmiş olunması, birincil [olarak] bastırılmış bilinçdışının, düşünülmeksizin bilinen bilgilerle, yani konuşmayla, imgelemele, duyguyla veya canlandırılmak suretiyle kısmen de olsa temsil bulabilmeleri için daha gelişkin düşünme biçimlerinin evrilmesini beklemek zorunda olan bilgilerle dolmuş olması anlamına gelir. Freud'un bilinçdışı kuramı hemen tamamen, kendiliğin düşünceleri artık dil vasıtasıyla düşünüp, sakıncalı bulduklarını –Freud'a göre, dil öncesindeki çocuğun dürtüsel ihtiyaçlarının beden haricindeki herhangi bir kendiliğe doğru ittiği düşünceler– bastırabildiği ikincil [olarak] bastırılmış bilinçdışına odaklanmıştı. Çocuk-taki bu türden içeriklere dair “hayır” ve sansürler, babanın şahsında, kendiliğin hayatta kalabilmek için uyum sağlamak

zorunda olduğu daha örgütlü ve kanuni bir yapıya kavuşmuş olacaktır. Böylece, men eden düşünceler, men etme işlevinin bizzat kendisiyle –yani, kendiliğın bilinçdışı yaşamındaki babanın ilkel bir kalıntısı şeklinde istenmeyenin sürgün edilmesi işleviyle– bağlantılandırılmış olacaktır. *Kral Oidipus*’ta babasını öldüren ve ardından dönüp annesiyle yatan Oidipus’un sürgününe İokaste değil, Laius hükmetmiştir.

Anne ve babanın düzeni derken, bilinçdışının iki boyutundan söz ediyoruz: birincil bastırılmış bilinçdışının yaptığı iş ve ikincil bastırılmış bilinçdışının yaptığı iş. Birincil bastırılmış bilinçdışının annenin düzeni uyarınca işlediğini ve temel “ya-sa”sının, deyim yerindeyse *almak* [reception] olduğunu öne sürüyorum. İkincil bastırılmış bilinçdışınınsa babanın düzeni uyarınca işlediğini ve *bastırma* yasasını izlediğini kabul ediyorum. Davet etmek ve def etmek. Evet ve hayır. İkili karşıtlık. İçsel dünyada, içsel anne ve babanın her gün ilişkiye girmesi zaruridir. Nasıl Freud’un kuramında şey tasarımları ancak kelimelere iliştikleri ölçüde bilinç için erişilebilir hale gelirse, içsel anne ve baba dünyaları da mütemediyen ilişkilenererek çiftleşmelerinden doğacak üçüncü nesneleri yaratmaktadır.

Histerik, örnek bir vatandaş veya işveli bir aşk nesnesi gibi görünmesine elveren bir sahte kendilik sayesinde bu çiftle ittifak kurmaya çabalar. Bir yandan anne düzeninin hassas zarfı içinde kalmaya devam etmek ister: yani şefkat, görsellik ve işitsellikle kucaklanmış vaziyette. Dışarıda kendisini bekleyen dünyanın kuralları ona bu zarfın zorla yırtılması gibi görünecektir. Histeriğın bulduğu çözüm, baba yasasının saydamlığını bulan-dırmak suretiyle altını oymak için ne yapılabiliyorsa yapmak, babaya erişilmesini engelleyebilecek duygusal durumlardan müteşekkil anne-zarfının kendiliğın ve ötekilerin zihninde ortaya çıkması için uğraşmaktır. Histerik, gerçekliği en güzel gündüz düşlerinde yaşar, hatta gündüz düşlerinin etkisini kalıcı

kılmanın bir yolunu bulmuş da olabilir; ancak bütün bu tatbiki ruhsal edebiyat, nihayetinde gerçekliğin, içerideki zarfın sihirli gerçekçiliği uyarınca ustalıklı biçimde manipüle edilmesinden ibarettir. Freud'un (ve daha sonra Winnicott'un) da belirttiği gibi, kendilik, sanatsal ve kültürel yaratılar sayesinde bunu zaten gün be gün yapmakta, yani kendilik yatırımlarının her iki yanını birden beslemektedir: derin bilinçdışının dünyasını –ki her daim kelimeden yoksundur– ve ıslıl ıslıl parlayan nesnelerin ve onların üstünü örten dilsel zarfın dünyasını.

Şimdi histeriğin serüvenine dönelim. Annenin çocuğun be-densel varlığına dair arzusuna, babanın anneye arzusu eşlik ediyorsa, bu şöyle anlaşılır: “Annem benim bedenimi arzuluyor. Mademki babam annemi arzuluyor, o zaman onun arzusunu da arzuluyor ve dolayısıyla o da beni arzuluyor.”

Çocuk, histeri istikametinde ilerliyorsa, burada bazı problemler olacaktır. İlk olarak, annenin babayı arzulanası üçüncü bir nesne olarak görmüyor olması mümkündür. Bunun bağlamsal sebepleri olabilir; mesela baba, anne ve çocuğu terk etmiş, anne de onu söyleminden def ederek başarısız bir üçüncü nesne kılmış olabilir. Ya da anne karakter bakımından histerikse, birbirinden farklı iki babayı aktarmış olabilir: bir yandan sihirli ve gerçek dışı ideal bir nesne, bir yandan da ancak ambivalans eşliğinde değerlendirilebilecek, zulmedici de olabilen gerçek bir nesne. [Anne] onun cinsel bakımdan tehlikeli olduğunu veya fiziksel bakımdan itici olduğu düşünüyor da olabilir.

İkinci olarak, baba sıkıntılı olduğu için işlevlerini yitirmiş olabilir. Eğer annenin ambivalansı şiddetliyse onun da kendi kendini iptal etmiş bulunan babaya katılması mümkündür; bu durumda çocuk, anneden ve babadan oluşan bu bulamacı nasıl kullanması gerektiğine veya anne ve baba düzenlerinde iş gören farklı işlevlerin nasıl bütünleştirileceğine dair tereddüt içinde kalacaktır. Bunun yol açacağı kargaşa hayli ağır seyredebilir

ve kötü huylu veya habis histeriyi tartışırken (11. Bölüm) göreceğimiz üzere buradaki ebeveynlerin kendi kurallarını önce inkâr edip sonra çocukların önünde eyleme döküyor olması mümkündür. Fakat şimdilik rahatsızlığı daha hafif düzeyde seyreden histeriği tartışacağız.

Histerik, sahte kendiliği içsel kanaatlerine ikame ederek ambivalansa dair problemini geçici olarak da olsa çözer. Bu, çocuğa sanki kendini feda veya kurban etmiş gibi hissettirir, zira dış görünüş uğruna içsel ruhsal gerçeklik askıya alınmış, babaya adeta şu söylenmiş olmaktadır: “Kendi gerçek arzularımdan vazgeçiyor ve istediğini sana vererek benden bekleneni yerine getiriyorum.” Çocuk, bunun ardından babanın narsizmine dair şöyle bir kuram oluşturabilir: “Anneme ve bana hükmeden ey sen; sana boyun eğmemizi istiyorsun ve biz de boyun eğiyoruz. Seni alt edecek denli güçlü değiliz. Senin kurallarını sadece bir gün yeterince güçlenip seni yerinden etmek için kabul ediyorum.” Buradaki baba kısmen gerçeğin yerini tuttuğundan, şimdi bunu gerçeğe yönelik bir hitap şeklinde okuyalım: “Gerçek. Sen gelip huzurumuzu kaçırana dek annem ve ben gayet iyiydik. Senden nefret ediyorum gerçek, ama seni alt edecek kadar güçlü olmadığımı kabul etmek zorundayım. Sana uyacağım. Ama bir gün, büyüdüğümde, seni alt edecek kadar güçlü olacağım, seni reddedecek ve anneme geri döneceğim.” Histerik, başarıyı nihayetinde reddetmek için arayandır; hayatının tam ortasında işini ve ilişkilerini bir yana atarak farklı bir varoluşun peşine düşendir. Daha en başından, muhayyel ve ideal bir dünyaya geri dönebilmek uğruna uyum sağlamıştır.

Bir hastanın yaşamının bir kısmına dair anlatımı bu ruh haline dair bir şeyler yakalıyor:

Her neyse, işte her zamanki gibi sürünüyorum, dokuzdan beşe çalışıyorum ve işimden nefret ediyorum. Burası [bir

üniversite] bir fabrika, hiçbir işe yaramaz akademisyenlerin birbiri ardı sıra çırpıştırıldığı bir yer. Tüm hayatım boyunca, 20 yaşımdan beri çalışıyorum. Hiç ara vermedim ve dürüst olmak gerekirse bıktım artık. Neden bu şekilde mücadele etmeye devam edeyim ki? Kazandığımın çoğunu kanımı kurutan kadına {eski eşi} gönderiyor olmak da berbat. Bu lanet şeye kimin ihtiyacı var? Eh... yorulдум, sıkıldım, hayatım boyunca mücadele ettim ve artık başkaları yerine kendimi düşünme zamanı. Bana gereken bu hengâmeden çıkmak, bu şehirden defolup gitmek, oraya geri dönerek {Batı Amerika sahilinde bir ada ismi söylüyor} sadece takılmak ve bu dünyanın baş ağrılarından uzak kalmak. Bunu sürdürmek zorunda değilim...

Bu hasta, babasının her zaman onu eleştirerek hiçbir zaman onaylamadığını düşünüyor, üniversitedeki iş arkadaşları ve amirlerine dair de benzer duygular besliyordu. Kent, dünya, hatta hayatın kendisi bile fazlasıyla talepkâr addedilmekte, pekâlâ gerçekleşmiş olabilecek –ve ileride mutlaka gerçekleşmesi gereken– daha asude bir varoluşa yönelik tecavüzlermiş gibi hissedilmekteydi. Analiz ilerledikçe, babasının davranışları ne kadar can sıkıcı olursa olsun, bunları hâlâ hatırlıyor olmasının, içindeki babaya, yani tatmini erteleten, fedakârlığa, sorumluluğa ve başarıya vesayet eden babaya hâlâ saldırıyor olmasından kaynaklandığının farkına vardı. Babaya saldırmakla gerçekliğe de saldırmış oluyor, dolayısıyla kendi yaratıcılık ve üretkenliğinin altını oyuyordu.

Histerik için baba, çocuk kaybettiği ölçüde güç kazanan bir sima şeklinde deneyimlenir. Çocuğun kaybettiği, anneyle bir zamanlar eşsiz bir birleşme yaşanmış olduğu yanılsamasıdır; Oidipal evreye –kısmen babanın statüsünün tam anlamıyla idrak edilmesine denk gelir– adım atan çocuk histerik, kendi

gücünün babası tarafından çoktan yerinden edilmiş olduğunu hisseder. Bu, klasik Oidipus hikâyesine ilginç bir rayiha katmaktadır. Sophokles'in dramasında Laius, oğlu tarafından öldürüleceği kehaneti üzerine ondan kurtulmaya çalışır; oğul da oyunun akışı içinde kim olduğunu bilmeksizin babasını öldürür. Aslına bakılırsa, çocuğun Oidipus karmaşasını temel alan bir başka efsaneyle bu olay örgüsünü tersine çevirmek mümkündür. Çocuk çoktan kral olmuştur; ama babasının bir gün onun annesiyle yatmış olduğunu ortaya çıkarmak suretiyle onu "öldüreceğinden", yani hayatındaki bir kavşak noktasının kendisini tahtından edeceğinden habersizdir. Ruhsal gelişim sürecinde hepimiz "anasını beceren tip"ler sayılırız; annenin rahminden çıkar, memelerini emer, onunla uzun süreli bir sevişmeye gireriz. Sonra belli belirsiz farkında olduğumuz –ve başka bir yere yolladığımız– birisi geri döner ve kim olduğumuzu bilmeden bizi öldürür!

Öte yandan, "babanın geri dönmesi", hakikaten de kendiliğin tam anlamıyla "öldürülmesi" anlamına gelir, zira çocuk, baba düzeninin kütüğüne kaydını yaptırmakla bebek kendilik ve onun annesinden ayrılmış olmaktadır. Aslına bakılırsa, engel-olarak-baba¹², çocuğun gelecekte karşılaşacağı zorluklarla başa çıkabilmesi için hayati önemdedir; zaten oğlan ve kız çocukları da, varlığı arzu edilmeyen bu simayla çatışmaya kalkışmakla, aslında kendi geleceklerine hizmet ediyor olduklarının bilinçdışı olarak farkındadır.

Histerik de bütün bunların farkındadır. İleriye doğru yürümeye devam etmenin hayatta kalmak için temel önemde olduğunu zaten bilmektedir; ama artık bunun vaktinden evvel büyüyebileceği –ve iyi bir oğlan veya kız olabileceği– vaatlerinin

12. Adam Phillips'in *On Kissing Tickling and Being Bored* adlı kitabında "Looking at Obstacles" adlı muhteşem makalesine bakınız.

de bir parçası olduğunu ve bu uğurda babayı “benimsemenin” [*adopt*] de bir o kadar önemli olduğunu kabul etmek durumundadır. Böylece, anne ve babanın yetişkin taraflarıyla manik özdeşleşmeler gerçekleştiren bu çocuklar mükemmel küçük adam veya mükemmel küçük kadınlar haline gelirler. Annenin arzusunu keşfedip canlandırma becerileri, şimdi babanın (yani gerçeğin) arzusunu tatmin etmekte daha bile işe yaramaktadır. Ancak babanın arzusunu tatmin etmekle, engel-olarak-babanın üstesinden gelmek aynı şey değildir. [Babanın] arzusuyla özdeşleşmek, babanın yasasına ve bütün temsil ettiklerine karşı gelecek olan çocuğu bekleyen çile ve imtihanı savuştursa da onu tuhaf bir biçimde annenin düzenine hapseder.

Hadım edilme karmaşasının bir işlevi, anneyle herhangi bir şekilde koşulsuz ilişki kurma teşebbüsündeki kendiliğe gerçeğin indireceği darbeyi kendinde cisimleştiren babaya dair bir kaygıyı seferber etmektir. Bu kaygı, nihayetinde babanın cinselliğinin farkına varılması, bir kardeşin doğumu, başka ailelerin keşfi, okulun gerektirdikleri, akran grubunun keyfi tercihleri ve daha niceleri türünden gerçeklik tarafından ifa edilmiş diğer hadım etmelerle ilişkilendirilir. Babayla savaşmak artık gerçeklikle çatışmayı andırmaya başlamıştır. Peki, histerik bu kaygıyla ne yapar?

Bir bakıma, iyi kız ve iyi oğlan, ebeveynin arzusu olarak tahayyül ettiklerini ete kemiğe büründürmek üzere hakiki kendiliklerini askıya alacak ve Barbie çocuklar haline geleceklerdir. Bu çocukların olağanüstü derecede iyi çocuklar *oldukları* söylendiğinde, aslında çağdaş Batı kültüründe yüksek değer biçilen nesneler oldukları kastedilmektedir. Bu, öğretmenin yardımcısı olmaya soyunan, fazlasıyla olgun görünen, davranışlarından cinsel merakı ya da saldırganlık içeren ayrıntıları ayıklamış, etrafındaki yetişkinler kadar büyümüş olma çabasındaki iyi kız örneğinde daha aşikârdır. “Maço” olmaya çalışan büyü-

müş de küçülmüş oğlandaki –sporda, akademik başarıda ya da toplumsal faaliyetlerde öne çıkması mümkündür– ve zeki, cazibeli, kadınsı, küçük koket kızdaki gerginliği fark etmek zor değildir. Bu çocuklar, yetişkin dünyasıyla manik özdeşleşmeler vasıtasıyla sahte bir kendiliğin sözde olgunluğunu inşa etmiş olmanın getirdiği gerginliği yaşar, serüvenlerine dâhil etmedikleri bir kendilik kısmınıysa işlenmemiş, çocuksu bir varlık şeklinde bir köşede bırakırlar. Dahası, bu çocukların gerginliği hadım edilme karmaşası tarafından desteklendiğinden, ileride yetişkin oldukları zaman da, yaşamlarının bir noktasında korkunç bir şeyin sahne alarak bütün varsayım ve başarılarını yok edebileceğine dair bir korku barındırırlar.

Babanın arzusuyla sahte bir kendiliğin sözde olgunluğu üzerinden özdeşleşme, babayla çatışmaktan kaçınmayı sağladığından, bir anlamda babanın işlevinin de hadım edilmesi anlamına gelir. Bu kız ve oğlanlar bir açıdan tatlı ve çekici gözükürlerse de, aslında babanın reddini yaşamlarının daha sonraki bir dönemine ertelemişlerdir — bu da ileride pekâlâ şiddetli biçimler alabilecek bir karşı gelmedir, zira babanın arzusuyla bu nevi sahte özdeşleşmeler de aslında ona karşı gelmenin bir diğer biçimidir.

Bu karmaşık bir meseledir. Bir yandan bakıldığında, 5-6 yaşındaki bu çocuk daha şimdiden fazlasıyla büyümüş gözükmektedir; önce ergenliğe, sonra da yetişkinliğe doğru aynen bu şekilde ilerlemeyi sürdürmesi mümkündür. Diğer yandansa, bu gelişmeye belli kaygılar eşlik edecektir; hakiki kendilik askıya alınmış olduğundan hayli kırılğan bir ilerleyiş olacaktır bu. O halde, çocuk kendiliği sürdürme –ve yetişkin benliği reddetme– şeklindeki histeriklere özgü davranış acaba hangi noktada ortaya çıkmaktadır? Yetişkin gibi gözükken çocuk ve yaşamını bir çocuk olarak sürdürecektir yetişkin arasındaki bu bariz çelişkiyi telif etmek nasıl mümkün olabilir?

Aslında bu çelişki, çocuk kendine sahte bir kimlik edindiği andan itibaren mevcuttur. Zira bu altı üstü bir canlandırma veya *performan*stır: toplum tarafından ne denli takdir görürlerse görsünler, iyi kız ve iyi oğlan neticede içsel dünyanın gerçekçi olmayan dışavurumlarıdır. Bu küçük adam ve kadınlar, çocukluklarındaki cinselliği aşacak şekilde onun üzerinden atlamış ve erişkinliğe sıçramışlardır.

Bu nasıl mümkün olabilir? Mademki erişkin bir görünüme sıçradılar, aslında bunun tam tersini yapmış olmaları, yani cinselliğe de vaktinden evvel sıçramış olmaları gerekmez mi? İlk bakışta öyleymiş gibi gözükseler de cinselliği bir performans misali alenen sergileyen çocuk –küçük koket kız veya küçük maço erkek– cinselliği deneyimlememekte, onu sadece oynamaktadır. Bu adam ve kadınlar, yetişkin olduklarında da hünerlerindeki bu paradoksu muhafaza edebilir, yani hayli ayartıcı ve cinsel görünseler de, bir âşık tarafından cinselliği devam ettirmeye davet edildikleri vakit, ondan yüz çevirerek, cinsellikle karşılaşmaya bir alternatif kabilinden baştan çıkarıcı oyunlarına [*presentation*] geri dönmeye çabalayabilirler.

Yetişkin dünyasının imgelemiyile vaktinden evvel özdeşleşmek, çocuğun babanın namıyla özdeşleşmesini bertaraf etmekte ve babanın düzeni karşısında ambivalan bir tutuma yol açmaktadır. Hakikaten, çocuk babanın işlevini “babacık”a dönüştürmekle bilinçdışı olarak onun fallusunu hadım etmekte, ortaya çıkan bu yumoşvari nesne aracılığıyla hem fallusu hem de babanın gerçekliğe hakemlik işlevini bir yana itmiştir. İşte bu babanın idealleştirilmesi sayesinde cinsellik iptal edilecek ve baba da yoluna artık cinselliğinden arındırılmış bir nesne olarak devam edecektir.

Histeriğin babayı idealleştirmesi çok yaygındır, ama aynı annenin idealleştirilmesinde olduğu üzere asıl amaç nesneyi cinselliğinden arındırmaktır. İdeal olan (cinselliğinden arın-

dırılmış baba), iyi adam denince akla ilk gelecek olana tipik bir numune teşkil etmek üzere, yani hadım edilmişliğini kabul etmiş –bilinçdışı olarak öyle olduğu varsayılmaktadır– bir kanun koyucu suretinde tesis edilir. Histerik onu artık ideal çocuk şeklindeki daimi statüsünü sürdürmesine izin vermiş bir ebeveyn şeklinde tahayyül eder. Bunun en bilindik örneği, babasını idealleştirerek onun kimseyle kıyaslanamayacağını düşünen histerik kadındır. “Babasının kızı” olmak, alelâde olana meşru bir istisna teşkil etmekte ve kendilik masallarındaki prenseslere dönüşmektedir. Bu baba kendiliğin gündüz düşlerinin altyapısında her daim bir tahta sahip olacak *hayali* bir sembolik simadır. Yani, kendiliğin babası olsa da, aslında annenin yapısını ikame eder; böylece kendilik artık yeni bir ailede, cinsel farkındalıkların olgunlaştırıcı ve belirleyici gücü tarafından rahatsız edilmeyeceği ideal bir dünyada desteklenmeye devam edilebilecektir.

Bununla birlikte, kültüre ve topluma canlı bir katılım için baba düzeninin kabullenilmesi şart olduğundan, cinselliğinden arındırılmış bir baba, kendilikteki bir işlevin kötürüm kalması demektir. Babanın idealleştirilmesiyle kazanılan, fallusun inkârıyla kaybedilmiş, bu da kendiliği gücünden etmiştir. Bu çatışma, histeriklerce şu ya da bu ölçüde kavranabilir. Ama kişisel evrime dair birbirinden çok farklı şu iki kavrayışın ortasında kalmışlardır. Babanın düzenine tam anlamıyla girdikleri takdirde gerçekliği, ruhsal gelişimi, ve anneye dair kimi kayıpları kabul etmek zorunda olduklarını bilirler. Bu yola girmeyi reddetmekse kendiliği yaşam müddetince annenin düzeni içinde tesis etmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla, bir nevi arafta takılı kalan histerikler, genellikle bunların her ikisine de meyleder, fakat kendilerini bir çeşit ruhsal çıkmazda bulurlar.

Bir hasta.

Aslında ben iki kişiyim. İş yerinde hayli sorumluluk sahibi ve olgunum, insanlar benim hakkımda iyi düşünüyor. Evden çıkıp da trene bindiğimde o günü ve neler yapacağımı gerçekten iple çekiyorum. Görünüşüm hoşuma gidiyor, yani giyimim, çoğu zaman tam olarak kendim gibiyim, her ne kadar kendime bir yandan gıpta edeceğim bir mesafeden bakıyorsam da, yani bu aynı zamanda bir rol gibi. Ama şikâyetçi olduğum bir rol değil. Öyle olduğunu düşünüyorum, çünkü evimin kapısından içeri girdiğim an bir çocuğa dönüşüyorum. Koşu kıyafetimi giyiyorum ve sevgilimi sinir edecek derecede bebek gibi konuşuyorum. Her şeye taktığım küçümen isimler var ve ben de küçük bir oğlanım. Partnerim seks hayatımızın kısmen namevcut olduğundan yakınacak oldu mu, seksi sevmediğimi söylüyorum: biraz alaycı ve huysuz bir şekilde. Seviştığımızdeyse bana keyif verdiğini fark ediyor ve şaşıırıyorum, fakat sonrasında onun bedeninden kaçıyorum, doğrusunu söylemek gerekirse onu itici buluyorum. Fakat penisim için bir şekilde müteşekkirim –ona Tommy diyorum– Tommy sevişmek istiyorsa o zaman benim için sorun yok, ben de ona eşlik ediyorum.

Otuzlu yaşlarının başında bulunan bu hasta, hayatındaki bölünmeden ve evdeki çocuksu davranışlarından şikâyetçiydi. Partneri için bu durumun ne denli tüketici olduğunu biliyordu, fakat kendisini içten içe geriye doğru çeken bir şeylerin de farkındaydı; bu da onu tüketiyordu. Öte yandan, küçümen kelimelerle ve bebek konuşmasıyla kendisine yarattığı dünyanın konforunu da seviyor, “anneciğin dünyasında” pohpohlanan küçük bir çocuk olmaktan da büyük keyif alıyordu. Bunun onu işyerinde içine girdiği ruh halinden uzaklaştırdığını ve her iki konumlanışın birbirinden ne kadar farklı olduğunu bilmekteydi. Hatta ani kaygı atakları geçirmekteydi, analiz ilerledikçe bunların bir zi-

hin biçiminden diğerine geçmekten kaynaklandığı, bu geçişlerin her birinin de nihayetinde diğer düzene saldırı anlamına geldiği ortaya çıkmıştı. Bilinçdışı olarak, evde babanın düzenine, iş yerinde annenin düzenine karşı geliyor; bir dünyadan diğerine geçecek oldu mu yaşadığı kaygı da küstürdüğü dünya tarafından sakatlanacağı korkusunu tescil ediyordu.

Histerikler çocuk ve yetişkin kendilikleri arasındaki bu çatışmayı genellikle tarif edebilirler. Büyümenin problemlerini çocukken nasıl düşünmüş olduklarını ve cinselliğe dair tiksintilerini hatırlayabilirler. Yetişkin hayatlarında, geliştirmiş oldukları sahte kendiliğin manik tarafını –bir zamanlar vaktinden evvel gelişmiş olmak, onları sihirli bir biçimde, 50 yaşındayken bile genç erişkinlermiş gibi gösterebilmektedir– bir başkasına cinsel olarak ulaşmak için kullanırlarsa da bu öforik anın kısa sürmeye yazgılı olduğunu ve bir süre sonra ötekinin bedenine –bilhassa da genitallere– ilişkin bir iğrenme hissinin yaklaşımaya koyulacağını bilirler. Bu ruhsal iğrenmeler karşısında, kendiliği dürtülerin sarhoş edici gücüyle uyuşturmak bir avuntu sağlasa da orgazmdan sonra uyuşukluğun etkisinin geçeceğini ve ötekinin gerçek bedeniyle karşı karşıya kalacaklarını da bilirler.

Başka bir hasta.

Aslına bakılırsa bana ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Hangi kadınla olduğumun bir önemi yok. Uyarılmış ve sertleşmişsem bedenleri bana mükemmel gözüküyordu, gerçi bedenlerini aslında gerçekten görmediğimi, daha ziyade zihnimde onlara dair bir imge olduğunu biliyordum. Fakat yine de bu imge çok arzuladığım bir şeye dairdi. Ama boşalıp da üzerlerinden bir yana çekildikten sonra onlara baktığımda gördüğüm şey sadece “et” oluyordu, et derken gayet sevimsiz bir şeyden bahsediyorum. Oralarını hiçbir surette görmek istemiyordum. Eğer görecektim olursam, omur-

gamdan yukarı doğru bir ürperti peyda oluyordu. Bana hep sümüklü bir istiridye gibi görünüyordu ve bunu becermek istemiş olabileceğime inanamıyordum.

Histeriklerin yumurta kapıya gelip dayandığında evlenmeyi gerçekten istiyor olduklarından bir türlü emin olamamaları şaşırtıcı değildir. Düğün gününde kirişi kıran biri varsa, bu genellikle ötekiyle paylaşılacak bir cinsel hayata ve beden bedene bir ortak yaşama hemen orada taahhüt verme gerçekliğinden kaçan histeriktir. Ama histerikler, zaten ömürleri müddetince önlerinde zorlu tercihlerin bulunduğunu düşünürler: anneyle olmak ya da babayla olmak; çocuk olmak ya da yetişkinliğe yükselmeyi kabul etmek; yalnız kalarak bir oto-erotika içinde konumlanmak ya da bir ötekiyle allo-erotika içinde konumlanmak. İlginç biçimde, tercihlerini ayrıcalıklı kılmak, onlara babayla ve onun düzeniyle olan çatışmalarında şaşırtıcı bir telafi imkânı sunar. Pek çok açıdan bir ikilem olan tercih yapacak olma düşüncesinde, güce temel teşkil edecek bir şeyler bulurlar. Yani, tercihin ve bir tercihte bulunmanın insanın özel bir ayrıcalığı olduğunu vurgularlar. Bir örnek, ele gelmesi kolay olmayan bu durumu aydınlatmaya yardımcı olabilir.

Bir yemek organizasyonunda on beş kadar kişi karşılıklı keyif alıp verdikleri neşeli bir muhabbete dalmıştır. Ama içlerinden bir kadın diğerlerinin aksine rahat görünmemekte ve onlar konuşurken somurtmaktadır. Yemek sona ererken ev sahibi herkese dondurma dükkânına kısa bir yürüyüş yapmayı ve külahlarını aldıktan sonra kahve içmek üzere eve geri dönmeyi isteyip istemediklerini sorar. Tarif edilen kadın dışında herkes derhal kabul eder. Ama o da itiraz etmemiştir. Bunun yerine, diğer insanların ne düşündüğünü anlamak üzere bakışlarını kendisine çevirebileceği denli uzunca bir süre duraksar. Cevabı ilginçtir. “Katılabilirim sanırım.” Bunu söylerken katılabilecek

durumda olduğu için kendisinin de gitmeye niyetli olduğunu kastetmemektedir; daha ziyade söylemek istediği, teknik olarak kendi kabiliyetiyle [katılabilme kudret ve yeterliliği] ilişkili bir mesele söz konusu olduğundan, üzerinde düşünmesinin pekâlâ meşru olduğudur. Arkadaşlarından biri onu dürterek “Aa hadi ama hoşuna gider senin de” dediğinde, cevaben “Ama burada bir tercih yapmam lazım ve ben henüz karar vermedim.” der. Başka biri “Tamam, düşünüyormuş, biraz zaman tanıyalım” derken, kadın düşünceli ve kendine dönük görünmektedir. Daha sonra bitkince gülümser ve “Peki geliyorum” der. Bunun grup üzerindeki etkisi de ilginçtir. [Kadının kararı], kutlamaya meydan verecek bir şey olmak şöyle dursun, grubun hevesini kaçıran bir şeye dönüşmüştür ve civarda yapılacak bir yürüyüş artık herkese daha az sevimli gözükmemektedir.

Bana kalırsa, bu insan, tercih kudretini karşı karşıya olduğu iki seçenek –gitmek ya da kalmak– karşısında ayrıcalıklandırmaktadır; bu olay bana ilk anlatıldığında histerik hastalara dair önemli bir özelliğın burada canlandırıldığını fark etmiş, karşı karşıya kaldıkları ikilem sayesinde özel olmanın gayet incelikli bir yolunu bulduklarını düşünmüştüm. Birbirine karşı iki seçenek arasında gıpta edilesi bir uzlaşma sağlamak bir bakıma kayda değer bir şeyse de böyle insanlar eşliğinde yaşamak zorunda olanlar için de kuşkusuz hüsrana yaratıcıdır.

Yemekteki kadın, aşikâr ki, kendisini şizoid gibi görünecek denli yalıtılmıştır, zira içsel nesneleriyle ilişkisi, bir karara varmadan önce düşünüp taşınırken kendisini izlemeye mecbur bıraktığı mevcut ötekilerle olan ilişkisini yerinden etmiştir. Ancak kendiliğın yalıtılması, daha yukarıda tarif edilmiş olan, erken olgunlaşmışlığa alternatif bir yol olarak da kullanılabilir, histerik de böylece cinselliğın sakatlayıcı etkileri karşısında asetik bir çözüm geliştirebilir. Asetik veya münzevi histerik, bedenın cinsel tatminini reddetmek suretiyle cinselliğın aşkınlığını göstermiş

olmaktadır. Nasıl ki çocuk, bizzat kendi cinselliğini reddeden bir anneyle birleşemezse, asetizm de kendini kurban etmek uğruna nesneyle her türlü ilişkilenemeyi reddeder. Hakikaten, histeri tarihi, dürtünün özelliklerini bir cazibe unsuru halinde kuşanıp onu süsleyen ama sonunda gerçekliğini reddeden kur düşkünü çapkınlar kadar, cinsellik olmaksızın yapabilen asexik histeriklerden yana da zengindir.

Ölüm güdümündeki histeri işte bu asexik yolu seçerek annenin arzusunu (var idiyse) ve ebeveyn cinselliğini kurban etmek üzere kendilik cinselliğine saldıracaktır. İleride anorektiği tartışırken, ölümle güdülenen histerinin, ebeveyn dünyasının beklentilerine saldırmak için kendiliği nasıl bedenden uzaklaştırdığını göreceğiz.

Demek ki elimizde cinselliğin ıstırabına getirilen birbirinden tam anlamıyla farklı iki histerik çözüm var: asetizmle getirilen bir çözüm ve erken olgunlaşmakla getirilen bir çözüm. Asexik histeri, tutkusunu bedenın anne tarafından yüksüzleştirilmesinden alır ve anti-libidoyu bir güç kaynağı olarak kullanır. Ölüm güdümündeki bir histeridir. Petrarca usulü aşkta görmüş olduğumuz üzere, nesnenin yokluğu kendiliğın tutkusuna kaynaklık etmekte, bu tutku ne denli mazoşist nitelikte olursa olsun, nihayetinde, fiziksel olarak namevcut olandan ötekine yönelik –salt ruhani düzeyde de kalsa– bir aşk doğabilmektedir. Bu, ölüm dürtüsüyle yaşanan bir aşk hikâyesi ve histerikleri kendilerini öldürmeye kadar götüren tutkudur.

Erken olgunlaşan histeriyse yaşam dürtüsünün dışavurumudur, zira bu yolu takip eden histerik, aslında bebeğinin cinselliğini ruhsal olarak yüksüzleştirmiş olan annenin telafi etme çabalarını yüklemektedir. Annenin yer değiştirmiş erotizmini (bebeğın bedeninin genital olmayan kısımlarını bu annenin cinselleştirdiği hatırlanmalı) ve bebeğe olan aşkının sözel ve teatral yollarla tasvirini bir araya getirmek suretiyle, bir tür

sahte kendiliğin tutkulu enerjisi eşliğinde kendiliği erişkin cinselliğinin dünyasına taşımaktadır.

Fakat histerik her iki tarafı da –cinselliğin vaktinden evvel temellükü ve asetik inkârı– barındırır ve yaşamı süresince bir çözümün daha baskın çıkması, karşıt çözümün kaybolduğu anlamına gelmez. Hakikaten de önüne gelenle cinsel ilişkide bulunan histerikler aniden –ve sonsuza dek– cinsellikten arınmış hale gelebilecekleri gibi, asetik histerikler de birdenbire telaffuz edilmiş bir cinsellikle infilâk edebilirler.

Ölüm-güdümlü histeri, annenin histeriye eğilim yaratmada oynadığı rol üzerindeki vurgumuza bazı ek nitelermeler yapmamızı gerektiriyor. Ölümle güdülenen histeriğin annenin babaya olan yatırımında imrenilesi bir libido akışı bulması, bu libidoyu kendiliğin yüksüzleştirilmesinin neticesi şeklinde yorumlamak için kafi gelebilir. Buna bir de yaşamın peşi sıra giden olaylarını, yani çocuğun hadım edilme karmaşasını, Oidipus karmaşasını, kardeşlerin doğumunu, olgunlaşma süreçlerinin basıncını ilave ettiğimizde, 6 yaşına gelmiş ölüm-güdümlüdeki histeriği, hayatı canına tak etmiş halde bulabiliriz. Aile, okul ve toplum hayatından sessizce geri çekilmek, ölüm-güdümlü histeriğe pekâlâ cazip bir yol olarak gözükebilir, ne de olsa bu yolun taşları onu kendine zarar veren davranışlardan alıkoymaya çalışan küçük bir kasaba dolusu insanın kırık kalplerince döşenmiştir.

Ölümle güdülenen histeriğin hayata saldırısı kısmen bedene ve beden cinsel ihtiyaçlarına beslenen nefretten güç alır. Assisili Françesko, çok sevilip şımartılmış, ağzı da bozuk bir çocuktur mesela. Her iki ebeveynin üzerine titrediği bu çocuğun karakteri, 1202'deki Assisi ve Perugia savaşı sırasındaki bir yıllık esaret ve muhtemelen bir kahraman olduğunu kanıtlamak üzere savaşıma niyetiyle 1205'te İtalya'nın güneyine yaptığı bir sefer ertesinde yumuşamıştır. Yeltenmiş bulunduğu bu tehlikeli imtihanın ardından –ailesinin ve köyünün uğurlamaları zih-

ninde henüz tazeyken– cesareti kırılmış olarak Assisi’ye geri dönmüştür. Spoleto’da bir rüyete [*vision*] nail olduğunu iddia etmişse de ailesi ve arkadaşları onun kılık kıyafeti bir yana bırakmış olması karşısında önce hayal kırıklığına uğrayıp sonra da serseme dönmüşlerdir. Fukaralığa iltica etmiş, cüzamlılarla takılıp kiliseleri restore etmeye başlamıştır. Hiddete kapılan babası köy meydanında herkesin önünde yargılanmasını talep etmiş, bunun bitiminde Françesko bütün kıyafetlerini çıkarmış –ve babası ve hemşerileri karşısında çırlıçıplak kalmış– sonra da ailesiyle tüm bağları koparmıştır. Bu noktadan sonra tam anlamıyla bir asetik olmuş ve kendi mezhebini kurmuştur.

Yaşamına ve hâletiruhiyesine dair son derece etkileyici değerlendirmesinde Nitza Yarom (1992), Françesko’nun babasıyla çatışmasını İsa’yla özdeşleşip onun oğlu haline gelerek çözdüğünü, böylece de “ambivalanstan uzak bir baba-oğul ilişkisi” tesis ettiğini iddia etmiştir (s. 52). Yarom’a göre, Françesko babasını “öldürmek” suretiyle tüccar, savaşı ve sevecen bir kardeş olma becerisini ortaya koymuş, büyüyüp serpilebilmişti.

Françesko’nun asetizminde cinselliğin ve onunla ilişkilendirilmiş babanın şiddetle inkârını görebiliriz. Françesko, hakiki babasını inkâr etmek suretiyle, içinde yer aldığı kültürün her hâlükârda tapınırcasına sevdiği ruhani babasına katılabilecektir. Bu [çözüm] histeriğe hakikaten bir nevi zafer imkânı sunmaktadır, zira bu “öteki” baba, erkek ve kadınların hayallerinde var olmayı sürdürmekte, kutsal kitap ve güzel sanatlar başta olmak üzere farklı temsil vasıtaları sayesinde tanınmaktadır. Ruhani âleme yükselen asetik histerik, bilinçdışı olarak anne ve bebeğinin âlemine dönmüş olacaktır; Meryem ve İsa beraberliğinin öne çıkartılmasında da bilinçdışı olarak sergilenen bir eğilim. Yarom, “Orta Çağ azizlerinin yaşamında genellikle annenin ilahi görevi desteklediğine, babaninsa karşı çıktığına” (s. 54) işaret etmektedir ki aynısı Françesko’nun annesi için de

geçerlidir. Dolayısıyla Hıristiyanlığın, cinselliği olan babanın ortaya çıkardığı sorunlara histerik bir çözüm öneriyor olması dikkate değer bir husustur. İsa'nın hikâyesi, Katolik ruhban sınıfında cinsiyetlerin birbirinden ayrı tutulması ve cinselliğin bırakılması, şehvi ihtiyaçların karalanarak ruhani erdemlerin özendirilmesi ve insanın daha güzel bir âlemdeki ruhani varlıklara karışmak üzere bu dünyadan ayrılımlarının selamlanması — bütün bu öğretiler, cinselliğin kendiliği ihlalinden histerikçe kaçabilmek için elverişli bir kanal sunmaktadır.

Françesko, açık ki, kendini önce beylik bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmış ama başarılı olamamıştır. Karakterine dair yaşadığı hayal kırıklığı ve hiddetli babasının aşağılamaları neticesinde dünyevi babasını reddetmiş ve annesi namına daha yüksek bir ilişkinin imtiyazını yardıma çağırmıştır.

Cinselliğe getirilen bu iki karşıt çözümün yan yanalığı—inkâr ederek aşkınlaşmak ve sahte özdeşleşmelerle aşkınlaşmak—genellikle histerik varoluşa tuhaf bir özellik katar.

Klinik bir örnek.

Erkek bir danışan seanslara dar kot ve tişörtlerle geliyor ve bir yandan flörtçü bir üslupla konuşurken, bir yandan da cinsel kuklalar gibi hareket ettirdiği elleriyle bedeninin üst kısımlarını okşuyordu. İş cinselliğe geldiğindeyse, elleri bedeninin yanına düşüyor, bedeni hareketsizleşiyor, çocuksu bir ses tonuyla sanki bu konular pis şeylermiş gibi konuşuyordu.

Kadın bir danışan her seansa apayrı kıyafetlerle gelmekteydi ve had safhada seksi ve flörtçüydü. Böyle zamanlarda konuşkan ve alımlı gözükür, eğlenceli olmaya çabalırdı. Başka bazı seanslaraysa koyu renk kıyafetlerle gelir, genellikle sessiz kalır ve tam anlamıyla kopmuş görünürdü. Kendini takdim esnasında sergilenen ve gayet yaygın olan varlıktaki bu bölünmeye ileride tekrar döneceğiz; ama bu bölünme, aynı zamanda, histeriğin pekâlâ çoğul kişilik bozukluğu şeklinde takdim edebileceği şeye

de kaynaklık etmektedir — yeter ki bunu arzu nesnesi bilecek bir klinisyen bulunabilsin.

Histerikler, birbirinden apayrı iki kendilik sunmanın yanında, muhtemel başka kendilikleri de deneme balonları misali ortalığa salabilirler. Sinemada izlediği bir karakteri eyleme dökmek üzere çıkan bir çocuk gibi histerik de okumalarından veya sosyal girişimlerinden gördüğü veya hayal ettiği bir karakterin kimi yönlerini eyleme dökmeye hazır surette çıkabilir. Her biri, *eskinin de gerisinde kalmış* ama geleceğe salınmış bu hayali kendilikler, daha ziyade ontolojinin ince zanaatlarıyla yürütülen bir deneyi andırır.

Bir önceki bölümde görüldüğü gibi, histerik-olmayan, genital cinselliği ilerideki bir zamana ertelemek suretiyle yetişkin dünyasını özümserken, histerik, geçmişten herhangi bir nesneyle özdeşleşerek onu geleceğine taşımaktadır.

Psikanalitik karakterler arasında büyüme karşısında en fazla ambivalans barındıran histeriktir. Çekici bir kız ya da oğlan veya ayartıcı bir adam ya da kadın olmak verilebilecek en büyük taviz gibi görünmekte, en azından çocuk kendiliğinin, erişkin beklentilerinin karşıtı bir yerde konumlanmasını temin etmektedir. Bu insanlar hayatlarında birçok başarı elde etse de seçimlerinin koşullarına dair gizli bir hoşnutsuzluk beslerler. Babanın düzenine girmiş olmakla –çocuk aktörler şeklinde bile olsa– anneleri üzerindeki iddialarından vazgeçmiş olacaklarına dair bir his içlerinde dırdır edip durur. Kendilik yeni biçimler istikametinde itildiği ölçüde, histerik, anlayışsız taleplerinden ötürü babasına gazez besleyecekse de, öte yandan hadım edilme kaygısı da kayda değer düzeydedir; zira babaya bir kez bilinçdışı olarak saldırmış bulunmaktadır ve histerik artık erişkin yaşamının her türlü başarısının kaderin cilvesi sonucu parçalara ayrılabilceğini hissedecektir. Bu tür bir bilinçdışı kaygıyla ironik biçimde ondan önce davranarak başa çıkmak

üzere dramatik nitelikte –ve genellikle kendini tahrip etmekle neticelenecek– kariyer, partner ve aile değişiklikleri neticesinde histerik, felaketi başına yine kendisi getirmiş olacaktır. Taviz vermek suretiyle uzlaşma tesis etmenin paradoksuna –yani öteki tarafından hadım edilmenin önünü almak için kendi kendini hadım etmeye– tam da yok edilmesi hedeflenen kaygıların daha beter azdırılması ilave olmakta, babayı onun işlevini üstlenerek yenme çabası, babaya saldırılmış olduğundan ötürü artık güvende olunamayacağına dair bilinçdışı korkuya eklenmektedir.

Babasından ancak kısmen istifade edebilen histerik, onu kaybettiğinin farkındadır: Onunla ve sosyal gerçeklikle daha sağlam bir karşı karşıya geliş pekâlâ mümkündü. Burada belli türde bir keder –kaybedilmiş olana dair– ve histerinin melan-kolik yapısı saklıdır: Varoluşa hakiki kendiliğin katkısı kay-bedilmiştir. Kendilik yerine dublörü sahne alarak onun sosyal gerçekliğe katılımını parlak bir şekilde canlandırabilir belki, ancak gerçeklikle çatışmak ve onu sadece oynamak hayli farklı şeylerdir. Diğer insanların işleriyle nasıl meşgul oldukları ve topluma nasıl dâhil oldukları görüldükçe, sahtekârlığın verdiği azap da artar. Histeriğin hakiki kendiliğinin bir kısmı da yansıtılmalı özdeşleşme vasıtasıyla tahayyül edilen normal bir öteki tarafından taşınmaktadır. Melankolik yapı, bu ikinci kayıp tarafından dinamik biçimde beslenir ve histeriğe has tuhaf bir hasetin üzerine ilave olmasıyla daha da beter hale gelir: ötekinin olgunluğuna haset etmek. Âdet olduğu üzere, haset kendiliği zayıflatıp ötekini güçlendirdiğinden, bir yandan hakiki kendiliğin yansıtılmalı özdeşleşme döngülerinin, diğer yandan da ötekinin keyfini sürdüğü olgunca hazlara hasetin sonucunda, histeriğin payına daha da çocuksulaşmak düşer. Histerik gündüz düşlerinde olgunluğu düşlemleyerek bunu telafi etmeye ve başkalarının önüne hakiki başarılarla değil, hayali olanlar vasıtasıyla geçmeye çalışacaktır. Nasıl ki hayali düzenin

sembolik düzenle yarışa tutuşması ve neticede onu gasp etmesi murat edilmişse, gündüz düşlerinin de sosyal gerçeklikle kanlı canlı meşguliyete baskın çıkması murat edilecek, bu da histeriği, kendiliğini gerçekliğe katmaktansa, kendilik ve gerçekliğin mütemadiyen tahayyül edildiği bir düşünce sistemine sığınmaya teşvik edecektir.

Anne namına hareket etme çabası histeriğin egosunu zayıflatarak kendiliğin gerçekliğe tutunma yeteneğini daha da azaltır. Ama baba da histerik oldu muydu, işler bundan da kötüye gider. Histerik baba, çocuğun gelişimini nasıl etkiler?

Önce erkek bir histeriğin tasviri, sonra da kendi kelimeleriyle nasıl bir baba olduğu.

Alanında çok başarılı, azametli ve korkulası bir sima olarak görülen 35 yaşında bir iş adamı. Analizde ortaya çıktığı üzere, bu görünüm önceki patronlarının taklidine ve liderlik üzerine okumalara dayanarak özenle düzenlenmiştir. Örneğin, bir kitapta okuduğuna göre yeni bir pozisyona gelindiğinde güç devşirebilmek için birkaç kişiyi işten atmak suretiyle otorite tesis etmek gerektiğini okumuş; o da öyle yapmış, bu da ona beş yıl boyunca orta büyüklükte bir şirketin yöneticisi olarak çalışma imkânı tanımıştı.

Evle iş arasındaki eşiği geçerek kravatını boynundan atmasıyla beraberse küçük, afacan, sinir eden, bazen de çekici bir çocuğun karakterine bürünmekteydi. Çocukların şu ya da bu türden tüm ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara genç bir ergen suretinde katılan kocasına göz kulak olmaya hazır görünen eşi, ailedeki en istikrarlı sima gibi gözükmüyordu.

Analizin başlarında çocukların oyunlarına nasıl katıldığından söz etmekteydi, ancak bu oyunların yapılandırılmamış ve düzensiz bir futbol maçı veya doğaçlama bir sessiz sinema türünden daha ziyade kargaşa niteliği taşıdığı giderek daha açık hale geldi. Genellikle günün yanlış bir vaktinde –yemekten

ya da yatmadan hemen önce– oynanan bu dürtüsel oyunlarla, kendi deyimiyle çocukları “histerik” bir ruh haline sokuyordu. Çocuklara ödevlerinde, gerçek bir beceri edinmelerinde veya filmler, tiyatro oyunları, sergiler gibi kültürel nesneler deneyimlemelerinde eşlik etmek türünden olgunlaşmalarına katkı sağlayacak herhangi bir konuda yardımcı olmayı sistematik biçimde reddetmekteydi. “Çok yorgun” olmaktan veya kendisine zaten haddinden fazla meşgul olduğu iş dünyasını hatırlatan bu tür teşebbüsleri “fazlasıyla depresif” bulmaktan şikâyet ediyordu.

Çocuklarsa onu genellikle eğlenceli buluyordu. Maskaralığı çoktu. Evdeki herkesin içine işleyen kıkırdaması bulaşıcı nitelikteydi. Çizgi film karakterleri gibi konuşuyor, yıllar içinde tesis etmiş olduğu rolleri canlandırıyordu.

Eşinin onu sevdiği aşikârdı. Adam yetenekli, karmaşık, kırılğan ve kendince sevecendi ve sanırım eşi, tıpkı çocukları gibi ona da göz kulak olmaya kendini adamıştı. İlişkileri kesintiler içeren bir cinsellik barındırmaktaydı ve hasta sevişmekten çok da hoşlanmadığını açıkça belirtmişti. Sevişmekle cinsel birleşmeyi birbirinden ayırıyordu ve havaya girdiğinde karısına “atlayarak” doğrudan cinsel birleşmeye geçmeyi tercih ettiğini belirtiyordu. Karısının görünüşü onu bir anda tahrik edebilir –bilhassa belli bir elbise giymişse– veya erotik bir fantezi hayal edebilirdi. Sevişmeyi –bu ona göre ön sevişme dâhil herhangi bir şey olabilirdi– istemiyordu, zira karısının hakiki bedenine bilhassa da cinsel organına bakmanın kendisi için caydırıcı olduğunu ve ereksiyonunu kaybettiğini keşfetmişti. Kendi penisinin görünüşünü de sevmiyor ve onu can sıkıcı buluyordu; hep de öyle bulmuştu — derhal duhule yeltenmek onu gözden uzak tutmanın bir yoluydu.

Bir seansta, çocuklarının ergenlik döneminde kendisinden bir nevi uzaklaştığını anlatmasını müteakiben, babalığına dair aşağıdakileri söylemişti. Bu yorum analizin dördüncü yılına

aittir ve hasta, bir baba olarak kendi histerisini düşünmekten ötürü depresif bir hâletiruhiye içindedir.

Bazı açılardan iyi bir babaydım belki, ama bazı açılardan da değildim. Gerçek bir baba olmak istemiyordum: yani şey yapacak... neyse, o zamanlar ne olduğunu bilmiyordum. Otoriteyi üstlenmek istemiyordum ve her şeyi “X”e (eşi) bırakıyordum çünkü o benden daha gerçekçiydi. Birçok bakımdan çocuklar için üzülüyorum. Oğluma iyi bir baba modeli olamadım ve şimdi onun kimi davranışlarının benimkilere benzediğini görebiliyorum, çünkü ben de evde hep küçük bir çocuk gibi kalarak bir nevi babalık işlevime “saldırmaktaydım”. Bu onun için iyi değildi. Kızıma gelince, ondan sevgi ve şefkat istiyordum, o da bunları bana verdi, ama cinsel bir varlık olduğuna dair benden “cinsel” bir onay istediğinde, ne demek istediğini bilmiyormuş gibi davrandığımı biliyorum. Ona hiçbir zaman iltifat etmedim, bedeni için hiçbir şey satın almadım, ama “babam aldı” diyebileceği ve benim arzumun simgesi şeklinde taşımak istediği bir şeyler istediğini biliyordum. Çekilmiştım...

Bu minyatür hikâye, histerik babaya dair kimi unsurları yakalamış görünüyor. Gördüğümüz üzere bu, babalık işlevlerini yerine getirmeyi reddeden, ama çocukların otorite-karşıtı pozisyonları eyleme dökmelerine iştirak eden bir adamdır. Bu durum, en başta çocuğun “cinsel ehliyet” arayışını onaylama yetersizliği olmak üzere pek çok sonuca yol açabilir: kız çocuk söz konusu olduğunda babanın aldığı bir nesneyi giyme veya takma (akrabalık sistemlerinin cinsel nesneleri evden eve nakleden değiş tokuş ekonomisi uyarınca) arzusunun –diğer başka arzuların yanında– ihmaline; oğlan çocuk söz konusu olduğundaysa babanın ehliyetinin ondan tevarüs edilebilmesinin ihmaline.

Erkek histeriğin babanın pozisyonunu işgal etmeyi ve onun karısına arzusunu temsil etmeyi reddetmesi, çocuklar açısından kullanım potansiyeli barındıran önemli ruhsal yapılara saldırı anlamına gelir. Adam Limentani (1989) “vajina adam” olarak andığı bir tür erkeği tasvir etmiş, Juliet Mitchell (1997) ise bunun Freud’un tasavvur ettiği şekliyle hadım edilme karmaşasındaki babanın yanı sıra iş gören farklı türdeki bir baba paradigmasını oluşturduğunu iddia etmiştir. Mitchell, Freudcu babayı halen aile kümelenmesinin çekirdek nitelikteki ötekisi olarak kabul edip edemeyeceğimizi de sorgulamıştır.

“Vajina adam” babanın düzeni yerine annenin düzenine kabul edilme arayışındaki bir tür erkek histeriktir. Böylece, bütün histeriklerin isteğini gerçekleştirmekte, yani babanın sahne almasını reddederek, hayranlık beslemek veya özdeşleşmek suretiyle anneye yeniden müzakere edilecek daha yoğun bir bağ kurmaya çabalamaktadır.

Histerik anne, daha önce bahsedildiği üzere, nasıl babayı herhangi bir şekilde dâhil etmeye mukavemet ederek birincil sahneyi reddetmekteyse, histerik babanın da aynı şekilde kendi işlevini söküp parçaladığını görmek mümkündür. Hakikaten de yukarıdaki klinik özetle baba kendi işlevini eşine yansıttığından, artık hem o hem de çocuklar, babanın yapısını görebilmek için ona bakmakta, o da kendisinden bekleneni nezaketle temin etmektedir.

Babanın bu sembolik işlevi üstlenmeyi reddetmesi hayli karmaşık bir aile gerçeği olup, sınır-tipte, histerik ve sapkın karakterler arasındaki farklılıklara dair daha sonraki tartışmamızı ilgilendirmektedir. Böyle babaların “yeterince iyi” oldukları takdirde tavırlarında “anti-histerinin” başka bir biçimini somutlaştırmak suretiyle çocuklarını kendi pozisyonlarının habisi olabilecek etkilerine karşı aşıladıklarını akılda tutmak belki yerinde olacak. Bunlar, çocuklarına “başarısız babaya” veya

“kaçık babaya” dair sadece bir his değil, aynı zamanda belirgin bir iskelet de ilettiklerinden, bu da diyalektik imgelem uyarınca çocuğun aklına tam aksi yönde bir tahayyülü getirir. Böylece hakikaten nazik ve hassas varlıklar olduklarını çocuklarına gösterebilir ve erişkin bir kendilik edinmekteki başarısızlıklarından duydukları samimi pişmanlığı onlara iletmış olurlar.

Böyle bir babanın çocuğu bunu iyi ifade eder.

Babam tanıdığım en cömert insanlardan biriydi. Herkesi yemeğe çıkarır, hikâyeler anlatmayı, başkalarını da anlatmaya teşvik etmeyi severdi. Yüzlerce fıkra bilirdi, sözel olarak çok şefkatliydi; daima başkalarına ne kadar şanslı ve akıllı olduklarını söylerdi. Bir parça rol yapıyor bile olsa –çünkü evde daha içine kapalı olabilen, dışarıdaki cana yakın haline hayli uzak biriydi– yine de bu ona has olduğunu düşündüğümüz bir özellikti ve bunun için onu severdik. Ama çok çocuksuydu. Öyle yapmacıkça gülümseyen bir şekilde değil, baştan ayağa tüm bedeniyle. Örneğin, ilk olarak ergenlik dönemimde fark ettim ki ne zaman tanımadığı biri tanıştırlacak olsa ya saklanır ya da spordaki idolüyle karşılaşan küçük bir çocuk gibi kıvrak hareketlerle adeta dans ederdi. Sesi yükselir, çokça kıkırdar ve bolca terlerdi. Ya da evde ne zaman ailevi bir meseleyle uğraşsak –bir tatilin planlanması gibi basit veya ekonomik sorunlar gibi daha çetrefil şeyler– şaka üstüne şaka yaparak bizi güldürmeye çalışır ya da bir anlığına farklı yetişkin rollerine bürünerek –bazen de onlara farklı sesler vererek– bizi sinirden deli ederdi, ama bir yandan da biraz korkutucuydu, zira her kimse gerçekten de o olduğunda ısrar eder, üstüne vardığımız için kötü olan biz olurduk. Tatlıydı ama kaotikti.

Toparlarsak hem anne hem de baba kendi işlevlerini reddedebilir ve histerik oldukları takdirde bunu kendi cinselliklerinden ve onu taşıyıp iletme sorumluluğundan gayet incelikli bir biçimde çekilerek yapabilirler. Bu çocuklar için kafa karıştırıcı olsa da bazı histerik ebeveynler kendi kendileriyle alay etmek suretiyle onları cinsel modellerini başka yerde aramaya teşvik etmiş olurlar. Histerik bir ebeveyn kendi işlevini histerik-olmayan diğer ebeveyne yansıtabilir; örneğin anne, bedenin erotikleştirilmesi işlevini babaya devredebilir veya baba, yasa koyuculuk işlevini anneye devredebilir. Her iki ebeveyn de histerikse çocukların yaşama adım atabilmelerine ve kendileriyle aynı hataları yapmamalarına yardımcı olabilmek üzere onları kendileriyle alay etmeye teşvik edebilirler. Böyle olduğu takdirde, buradaki kendi kendisiyle alay etme, kendini kurban etmeye dair de bir şeyler barındırır, zira başka işlevlere hizmet ediyor olsa bile, aynı zamanda ebeveyn rehberliğine ihtiyaç duyan çocuklar için gerçek bir yardımdır. Histerik aileler yaratan çocuk ve ebeveynleri daha sonra inceleyecek ve bir sonraki bölümde baştan çıkarma ve istismar meselesine bakacağız.

Yine de anne ve babanın her kendilik için daima en önde gelen ruhsal yapılar olduğunu vurgulamamız gerekiyor. Kendiliğin içsel süreçlerinin hakiki annenin ya da hakiki babanın var olma ve ilişkilene biçimlerinden –kısmen– türemesine benzer şekilde, içsel yapılar da, çocuğun yaşamın ilk ay ve yıllarında kendi üslubunca değişeduran zihinsel yatkınlıkları yanında, bir kültürün anne ve babanın düzenine dair yorumlarının aktarılmasından da türerler. Kendimizi histerikle sınırladığımız takdirde, idealleştirilme ya da kötülenme neticesinde farklı işe yaramazlık görünümleri arasında bir uzlaşma arz eden, zayıflamış, ama sahte kendilik vasıtasıyla ilişkilenebilecek ve bir kazanç elde edebilmek uğruna belli derecelerde sömürülebilecek içsel baba yapısına sahip birini görürüz. Histerik, annenin ken-

dilik cinselliğine ilişkin arzusundan hiçbir zaman emin olmadığı gibi, olgunlaşmanın tamamına erdirilmesi vaadiyle çocuğu anneden ayıracak bir sima olarak babanın sağlamlığından da emin olamaz.

Bu dengesizlik babaya içkin bir zafiyetten olduğu kadar, histeriğin babanın işlevinin altını oymadaki azminden de kaynaklanır, ama bu bölümü –ve kitabın bu kısmını– önemli bir ikaz yapmaksızın sonlandıramayız.

Kendiliğin cinsel vaadinin anne tarafından iptal edilmiş olmasının ceremesini çekmiş olmak, her ne kadar kendiliği histeriye yatkın kılsa da, ailenin dölleyicisi şeklindeki sembolik işlevinin kendisine tanıdığı hak sayesinde baba bu eğilimi hafifletebilecektir; zira baba, fallusu müdafaa işlevi (burada, kendiliğin güç kazanarak ilerleyebilmesi için onu anneye erişimden alıkoyma şeklinde yorumlanmıştır) üzerinden çocuğun cinsel bakımdan ilerlemeye devam etmesine dair arzusunu sembolleştirmektedir. Çocuk, cinselliğinin ihsas ettiklerini kısmen yok etmeye çalışıyor olsa bile, baba onun cinselliğinin nihayetinde gerçekleşmesine dair arzusunu münasip biçimde iletebildiği takdirde, histeriği çaresizce geçmiş i erotikleştirmeye terk etmemiş ve onun geleceği erotikleştirmesine yardımcı olmuş olur. Öte yandan, psikanaliz tarafından tasavvur edilmiş karakter bozukluklarına dair tekil, sabit ve sonucu önceden belli bir seyir telkin edilmek istenmiyorsa, histerik için de şu ana dek söylenmiş olanların haricinde hiçbir şey söylenmemelidir ki şematik türde bir yapılanma ortaya koyma tehlikesinden kaçınılabilsin. Ne mutlu ki herhangi bir bireyin ruhsal gerçekliği bunun geçerli olmasına meydan vermeyecek denli çok değişken içermektedir. Kendiliğin ruhsal tarihçesi şu ana dek tartıştığımız her şeyi kapsamına almakta ve diğer pek çok ötekiyle aynı ruhsal çatışma sınıfını paylaşıyor olduğunda bile –ki hepimiz paylaşıyoruz– her kendiliğin kendisine has çözümü biricik bir sıralamayı takip etmektedir.

4. Bölümde tasvir ettiğimiz üzere, tipik bir anne emzirmeyi bebeğiyle yoğun bir erotik iletişim olarak görür. Yeni keşfettiği bu zevk kaynağına (henüz ilkel ve dürtülere dayanan bir nitelik arz ediyorsa da) dair içi rahat ve kendinden de eminse, erotik bir varlık olarak bebeğinden aldığı zevki ona da iletir. Memenin emilmekten aldığı şehvetle, bebeğin emmekten giderek artan surette aldığı şehvet karşılaşır; her ikisine de derin bir tatmin sağlayan bu alışverişin bir tür karşılıklı orgazmı neticelenmesinin ardından, bebek uykuya dalarken, anne de saadet içinde pırıl pırıl parlar.

Freud bebeğin bizzat-cinselliğin bağımsız doğasını parmak emmenin hazzı sayesinde keşfettiğine işaret etmişti; zira bu durumda emme zevkinin tadını çıkarmak için memeye ihtiyaç yoktu. Bu süreç çocuksu oto-erotizme temel teşkil edecektir; ama ilginç biçimde, oto-erotik nesneleri değiş tokuş etmek suretiyle anne de genellikle gidişata müdahale etmektedir. Bir yandan emmesi için parmaklarını bebeğe sunarken, diğer yandan kendisi de bebeğin parmaklarını emerek oto-erotik nesneyi anne libidosuyla takdis etmektedir. Kendi parmağını emen bir bebek, aslında annesinin de emdiği bir nesneyi emmekte, oto-erotizmle allo-erotizm böylelikle birbirine bağlanmaktadır.

Annenin baştan çıkarmaları alabildiğine ince bir sanattır. Mesela, bebeğin “kakası” başında adeta cıvıdayıp durarak, bebeğin keyfi anal boşaltım hazlarını bir yana bırakması ve anne arzusunu tatmin edecek bir tür anal kontrol hissi edinmesi

yolunda onu baştan çıkartır. Kaka yapmak istediğini annesine haber veren bebeğe annesi “Afffferin güzeller güzeli kızıma” ya da “Ne kadaaaaar akıllı bir oğlan” diyerek kıkırdadı mıydı, bebek de böylesi durumlarda içinde tutmakta ısrar etmenin annenin sevgisi bakımından bir tür *Liebestod** anlamına geleceğini keşfetmiş olur. Freud başlarda, ergenlikten önce cinsel tacize uğramış bir çocuğun olayı anlayabilecek zihinsel kavrayıştan yoksun olduğunu, bir korku deneyimlemişse bile, bu korkunun düşüncesini deneyimlemiş olamayacağını düşünmüştü. Erken dönemde cinsel tacize uğramış bir çocuk, ancak ergenlikten sonra, cinsel organların zihinsel temsilleri daha bir kavranabilir hale geldiği vakit olan bitenin zihinsel etkisini hissedebilecek hale geliyordu. Bu hatırlama hem esas travmayı hem de ona refakat eden duygulanımı bastırmadan azat etmekteydi.

Freud, önceki tüm olayların –cinsel olmayan olayların da– cinselleştirilebileceğini Strachey’nin “ertelenmiş etki”, Fransızların *après-coup*, Laplanche’ın sonradanlık [*afterwardness*] şeklinde tercüme ettiği *Nachträglichkeit* kuramının bir parçası olarak keşfetmişti. Terim, genişlemiş anlamıyla kullanıldığında, daha önce yaşanmış herhangi bir hadisenin, bugün yaşanan gerçeklik üzerindeki etkisini kapsamına almaktadır. Ancak ergen cinselliğinin çocuk kendiliği üzerindeki etkilerini hesaba kattığımız takdirde, bütün çocuklar geçmiş –az veya çok– geriye dönük olarak [*retrospectively*]¹³ cinselleştirirler. Ergenlik, elbette geçmiş-

* *Liebestod* (Almanca): Sevgi yitimi –ç.n.

13. Jean Laplanche’in *Ötekilik Üzerine Denemeler* isimli kitabına John Fletcher’in yazdığı (1999) mükemmel girişte belirttiği üzere, *Nachträglichkeit* ve geçmiş gözden geçirme bir ve aynı süreci tarif etmez. Sonradanlık, cinsel bir hadisenin etkisinin yaşamın daha ileri dönemlerinde, dolayısıyla da farklı bağlamlarda ortaya çıkmasını tanımlar. Geçmiş gözden geçirme, geçmiş olayların şimdiki zamanın cinselliğine göre yeniden yapılandırılması anlamına gelir. Her iki terim birbirinden farklı olsa da ben her ikisini birden *Nachträglichkeit* şemsiyesi altına almak istiyorum, zira teoriimin önemli bir bölümü, kendiliğin, çocuk cinselliğinin etkileri i ömrü müddetince deneyimleyeceği fikri üzerine oturuyor.

teki bir cinsel tacize dair bastırmanın toptan ortadan kalkması için fırsat oluşturmuş olabilir; bu durumda ya hafızanın ya da bir nevi ruh-içi yankı şeklinde travmanın bugüne uzanan tesirinin altında kendiliğin ezilme ihtimali mevcuttur.

Ancak çocuk, cinsel olmayanı da cinselleştirebilir. Örneğin, 16 yaşında bir oğlanın çocukluğuna dair birçok keyifli anısı vardır: 4 yaşında babasının kucağında futbol maçı izlemesi, 6 yaşında birkaç keyifli dakika süresince annesiyle jakuzide oturması, 8 yaşında amcasıyla balık tutması. 16 yaşına geldiğindeyse bedenlere ve bedenlerin cinselliğine dair farkındalığı daha bir artmış olacağından, babasının kucağının aynı zamanda onun cinsel organlarının bulunduğu alan olduğunu ayımsayıverir. Annesini üzerinde mayosuyla hatırlamaktadır, ama vücudunun şekli artık sanki daha farklıdır. Amcaları, kuzenleri ve diğer akrabaları tarafından taciz edilen çocukların hikâyelerini okumuştur ve aklından gelip geçiveren bir düşünce ona amcasının kendisini belki de bu sebepten ötürü o gün balığa çıkardığını söyler. Bu fikirler ve geriye dönük diğer yatırımlar genellikle bilinçdışı ya da ön-bilinçte kalacak ve hiçbir sonuca varmayacak, başka bir deyişle kendiliğe inanılası gelmeyeceklerdir. Elbette bazen, özellikle de çocuklara dair bir tür şüphe salgınının hüküm sürdüğü İngiltere'nin bazı bölgeleri ve Kuzey Amerika gibi yerlerde, geçmişini olağan bir şekilde gözden geçirmekte olan bir çocuk, bir anda aslında neler olup bittiğini anlamış olduğu zannına kapılabilir. Üstüne üstlük, belki kısa süre içinde bunu erkek ya da kız kardeşine de söyleyebilir ki, bu durumda cinselliğin cinsel-olmayan geçmiş olaylara yansıtılması bir kişiden diğerine aktarılmış olur.

Nachträglichkeit kuramına ve histeriğe dair bu çalışmamız açısından temel önem taşıyan zaman dilimine dönelim: yani 3 yaş civarındaki çocuğun annesi ve babasıyla deneyimine. Huzursuzluk veren cinsellik, vazifesi kendisine def edileni sineye

çekmek olan babaya yansıtılmış ve onunla özdeşleştirilmiş bulunmaktadır.

Ancak bu baba, pekâlâ cinsel açıdan huzursuzluk veren ve müdahaleci nitelikte deneyimlenmiş bir annenin ilk defa düşünmeye konu edilmesi anlamına da gelebilir. Zira bu dönem boyunca ve takip edecek oidipal dönemde çocuğun babaya karşı sergilediği karmaşık tutum, anneye dair ilk hatıraları da içermektedir. Babanın bir yandan huzursuzluk verip, bir yandan da belli yaramazlıkları onaylamaması, onaylamayan anneye dair hatıraları uyandıracaktır. Hakikaten, istenmeyen veya müdahaleci addedilen ötekine dair bilgi henüz keşfedilmemişken yaşanmış bütün bu travmalar –yani kendiliğın kanlı canlı büyülenmeci deneyimine indirilen rutin gündelik darbeler– artık babanın namı altında düşünülebilir hale gelmiştir.

Babanın sahne alışı, ironik biçimde, garip bir hoşnutlukla karşılanır. Ona ve onun müdahaleciliğine dair düşünmek, çocuğun annenin müdahaleciliğine dair düşünmesine de imkân tanır. Cinselliğın onun üzerinden düşünülmesi, annenin cinselliğini hatırlamaya da olanak sağlar.

Artık çocuk ilk defa anneyi öteki olarak düşünmektedir. Babanın namına iştirilmiş “üçüncü kişı olmak” şimdi çocuğun anneyi üçüncü bir nesne olarak hatırlamasına imkân vermektedir. Fakat nasıl olur da ikili bir ilişkide yer alan ötekinin âdeta timsali, aynı zamanda üçüncü nesne olabilmektedir?

Kendisi için arzulayan, bu arzuyu, kısmen çocuğunu kapsamına alsa da, onun ihtiyaçlarından bağımsız kılabilen, kendi içsel çatışmalarına ve çocuğuna olan ilgisi haricinde kendine özgü isteklere sahip bir sima olarak anne, *ama bu* anne, çocuğu koruyup esirgeyen çevrenin dışında bir yerlerde daima varlığını sürdürmüştür. İşte bu dışarıda-olan-anne, ikilinin ötesinde var olmasından ötürü üçüncü bir nesne statüsüne işaret etmiş olmaktadır. Bir zamanlar anne düzeninin taşıyıcısı olmuşsa

da uzun zamandır kendilerini babanın düzeni sayesinde gerçekleştiren arzuların tatminine yardımcı olmaktadır.

Baba, [dışarıda-olan] annenin bir zamanlar sahip olduğu üçüncü nesne statüsünü miras alır ve sürdürür; çocuk, bu babayla müzakere edebildiği ölçüde anneye karşı karşıya gelecek, onun üçüncülüğüyle yüzleşmek zorunda kalacaktır: annenin saldırganlığı, annenin arzusu, annenin bencilliği. Oidipal baba, bir bakıma annenin sonradanlığıdır [*maternal afterwordness*], yani deneyimlenmiş ancak temsil edilememiş olanın şimdi babanın sima ve işlevi üzerinden düşünülmesidir.¹⁴

“Üç Deneme”de (1905b) Freud, bakım vermekte olan annenin “kendi cinsel hayatından kaynaklanan duygularla ona [bebeğe] baktığını” ve ona “bütüncül bir cinsel nesnenin ikamesi” şeklinde muamele ettiğini yazmaktadır (s. 223). Jean Laplanche’sa bir dizi çetin ve cüretkâr makalede (1992) annenin cinselliğinin bebeğe iletildiğini, annenin bilinçdışı şekillenmişken çocuğunki henüz namevcut olduğundan, annenin çocuğu “meme benden ne istiyor?” sorusunu cevaplama zorlayan bir muamma haline dönüştüğünü iddia etmiştir. Histeriğin ileride soracağı “annenin içsel dünyasında bir nesne olarak ben kimim?” sorusu nasıl aslında bütün insanlara teşmil edilebilirse, yukarıdaki bu soru da kanaatimce bütün bebeklere teşmil edilebilir.

Bebeği kendi bedeninin ve emzirmenin anne tarafından erotikleştirilmesinden kurtaracak olan nedir? Bu, bebeğin birincil

14. Bu psikanalizin –elbette kuramcısına göre– çocuğu hadım etmekle tehdit eden ve fallusa sahip olan arasında yaptığı ayrımı açıklamaya yardımcı olabilir: anne ya da baba. Aslında her ikisi birden dememiz gerekiyorsa da neticede hadım edilmeye dair kaygı ve fallus sahibinden duyulan korku babanın adı [veya namı] ile ilişkilendirilir, zira çocuk kaygısını ancak Oidipal babayla olan ilişkisi sayesinde tam olarak kavramsallaştırabilir.

fantezisinde türeyen dürtüsüdür (*Trieb* değil)*. Erotik nesne (meme) düşünmeden yoksun iki aşığın ortak erotik nesnesidir.

Normal bir bebek için bu erotik bağ, kendilik varlığının temelidir ve anneye cinsel birleşme, ertelenmiş bir eylem olarak ömür boyu, bilhassa da erotik anlarda kendini ifade edecektir. Bunun ilk travmatik art-etkisi, biyolojisinden kaynaklanan kabarmalar neticesinde 3 yaş çocuğunun annenin erotizminin artık farkına varmasıdır. Elbette bu erotizm baştan beri oradadır, ama ancak şimdi –yani sonradan– hakkında düşünülebilir hale gelmektedir. Laplanche’in vurguladığı üzere, anneyi artık “gizemli bir gösterene” dönüştüren bu art-etki travmatik niteliktedir. Histerik için bu, kendiliğin cinsel olandan ayrılmışlığını hissettiği andır; adeta geçmişten bugüne yankılanan bir “sana söylemiştim” sesi eşliğinde çocuğun kendi bedenine yabancılaşmasıyla, annenin onun bedenine daha önceki yabancılaşması birbirine bağlanır. İşte histeri ancak burada, cinsellikten yüz çevirmenin birbirinden ayrı iki döneminin tam da bir araya geldikleri noktada karakterin bir nevi sabitleşmesi şeklinde meydana çıkar.

Histerik-olmayan için de kendilik cinselliğinin ve anne erotizminin ilk defa düşünülebilir olması sarsıntı yaratıcıdır. Ancak kendi dürtüsünün dinamik izlerini hala muhafaza eden bu çocuk, bir de artık kendi *Nachträglichkeit*’ına sahip olduğunda, dürtünün buradaki tarihçesi anneyi bir seks nesnesi kılacak şehvete el vereceği için, bu art-etki sayesinde oedipal evreye doğru ilerleyebilecektir.

* “Drive” ve “instinct” terimlerinin ilgili yazındaki kullanım, ayrışma ve kesişim alanlarına dair tartışmaların köklü bir tarihi vardır. Her ne kadar metnin (sadece) bu noktasında Bollas, Freud’un kullandığı “Trieb” ile onun İngilizce çevirilerindeki karşılığı “instinct” arasında bir nüans gözettiğini vurgulama gereği duymuşsa da metnin tümünün çevirisinde “instinct” teriminin Türkçede dürtü şeklinde (nispeten) yerleşikleşmiş kullanımı tercih edilmiştir –ç.n.

Pek çok annenin emzirmenin erotik doğası karşısında yaşadıkları şok, şaşırtıcı olmaktan uzaktır. Emziren annelerin Batı toplumlarında görmezden gelinen bir nevi getto kültürünü oluşturmaları da işleri pek kolaylaştırmaz. Emzirmekten zevk alan anneler bunu diğer emziren annelere bile itiraf etmekte zorlanırlar; annelik hakkındaki kitaplar bu zevke nadiren temas eder, doktorların ve doğum sonrası bakım uzmanlarının bunu mevzubahis ettiklerine de pek az rastlanır. Üstelik bütün annelerin ömürlerinin bu dilimini unutmak için güçlü ruhsal sebepleri vardır — birkaç yıl içinde bu erotik ilişkiye dair belli belirsiz hatıralar haricinde hiçbir şey kalmaz.

Aslına bakılırsa pek çok anne emzirilmeye verdikleri erotik tepki karşısında dehşete düşerek emzirmeyi ansızın bırakıverir. Olumsuz tepkileri bir bir sıralamaya lüzum yok; annenin böylesi bir tiksintiye derhal çocuğa aktaracağını belirtmek kâfi olsa gerek, ve 3 yaş çocuğu kendi cinselliğini yıkıcı olarak değerlendirdiğinde de, erotizm anneye ilişkiyi bir kez daha kopartacak, geçmişteki karşılıklı erotizmlerinin anne tarafından reddedilmiş olduğuna dair bilinçdışı hatıralar su yüzüne çıkacaktır. Bu kopuşun yapısının babaya yansıtılması kökendeki travmanın bilinçdışı nesnelleştirilmesinde çocuğa yardımcı olursa da şimdi de cinselliğin her türlü dehşetinin zorunlu cisimlenişi olan baba üzerinden tekrar sahneye konacaktır.

Cinselliği olan annenin kabullenilmesiye kendilik cinselliğini de kabul edilebilir kılar ve kendiliğin daha önceki cinsel aşamalarına ilave eder. Hayli kaba biçimde “pre-oidipal” denen cinsellik –dürtülerin erojen bölgeler ve onlara tekabül eden zihinsel nesneler üzerinden gerçekleşmesi– ancak oidipal dönemde tam anlamıyla düşünülebilir; hakikaten, bu geçmiş varoluşun ilk kez düşünülmesidir ve erken dönemlere ait psikoseksüel çatışmaları başka hiçbir şey oidipal üçgenin yapısından daha incelikli biçimde temsil edemez.

Oidipus, geçmiş yıllarını Thebai'da yüz yüze geldiği karmaşa üzerinden düşünmüştür. Sophokles'in hikâyesi, tıpkı *Nachträglichkeit* kuramı gibi, geçmişin ancak insan yaşamının sonraki aşamalarında doğru biçimde düşünülebileceğini vazederek; öyle ki *Nachträglichkeit* teriminin, bizzat insan gelişiminin doğasını temsil edip etmediğini insanın kendisine sorası gelir. Bizler de bildiğimiz şeyi ilk kez düşünmemize izin veren hadiseler ve ruhsal değişimler yoluyla, her zaman sadece bilinen ama düşünülmeyen bir şeyi tercüme etmiyor muyuz?

Ama göreceğimiz üzere, histerik, cinsel tercüme için oidipal dönemi kullanmaz. En iyi ihtimalle, birbirini çelen iki seçenek arasında arafta kalmaya çalışır: ya aşkın ve aseksüel bir kendilik ya da erken olgunlaşmış bir sahte-kendilik. Histerik, deyim yerindeyse, babayı hem kabul eder hem de etmez, geçmişe dönük olarak anneyi hem cinselleştirir hem de cinselleştirmez, kendiliğin arzusunu hem miras alır hem de almaz. Histerik yaşamı boyunca, cinsel arzusuna girip çıktığı ölçüde, sıcak ve soğuk, tutku ve kayıtsızlık arasında gidip gelir.

Gregorio Kohon histeriklerin kendi cinsiyetlerini bilmediğini yazar. Arafta olmak hem kız hem oğlan olmak demektir — ama eklemek gerekiyor; genitalleri olgunlaşmamış, bu organları daha fazla zihinselleştirmeyi reddeden, anneyi ve kendiliği geçmişe dönük olarak cinselleştirmeyen, dolayısıyla babanın işlevini de gerçekten kabul edemeyen bir kız veya oğlan.

Histerik karakter oluşumunun ölüm dürtüsü güdümündeki daha uç örneklerinde farklı türde bir *Nachträglichkeit* vardır: Burada çocuk, annenin yatırımını çekmesini (kısmen bastırma sonucu) taş gibi kaskatı kesilerek deneyimler. Bu kaskatı kesilme halinin harcı genellikle idealizasyon tarafından karılmakta, böylece libidonun yerine güvenilirliğinden kuşku duyulmamacak katı nesneler konmaktadır. Bu tipte bir histerik, genelde ya kendini manastırvari ortamlardayalıtmaya çalışacak ya

da başkalarının yanında anti-libidinal bir pozisyonu benimseyecektir: kendisi şiddetle cinselliksizleştirilmiş, dünyayı da aşkın ve steril bir cemaat şeklinde cinselliksizleştirmeye çalışan bir bekaret.

Bu şizoid histeride kendilik katı veya katılaştırılmıştır, ancak adlı adınca şizoidden farklı olarak, histeriğin amacı cinsel olanı dondurmak ve arzuyu manastırvari bir konumda hapsetmektir. Çocuğun bedensel varlığına derinlemesine kırgın bir anne deneyimleyen şizoidse bedenini bir pislik yığını olarak tahayyül edip öyle görmektedir. Annenin arka tarafından dışarı atıldığına inanan şizoid, onun çocuğa sevgiyle dokunmaktan nefret ettiğini düşünür ve kendisinin annenin beden ve varlığından kaçınmasını ödünlemek üzere genel olarak beden ve ihtiyaçlarına dair bir horgörü geliştirir. Histeriğin bedeniyle olan çatışmasıysa anal bir çatışma değildir; beden sadece cinsel bakımdan saldırgandır, yoksa başlı başına itici bir nesne değildir. Histerik için itici olan cinsel birleşme halindeki beden ve vajinal kanaldan geçerek doğmuş olmaktır, şizoid incinmişlikse pis kokan bir bedenin inkârıdır.

(Ölüm dürtüsü güdümündeki histeriğin, cinselliği olan bedene yönelik nefreti, cinsel birleşmeye yönelik ömrü müddetince sürdüreceği bir saldırıyla sonuçlanabilir: ilkin annenin kendilikle erotik birleşmesine, sonra ebeveynlerin cinsel birleşmesine, daha sonra da kendiliğin ötekiyle ilişkisine saldırı. Annenin erotizmine yönelik haset, oto-erotik çözümlere meydan verecek, bunlar da anneyi paralyze edecektir. Anne, biteviye kendini uyarıcı surette sunduğundan, çocuk da henüz manastıra gidemeyecek olduğundan, erotizmini kendini uyarak giderecek, yani ölüm dürtüsünün hizmetine girecektir. Biraz daha ılımlı biçiminde, arzu nedeniyle değil, içinden zuhur edecek uyarımın önünü almak üzere mastürbasyon yapan erişkinin durumu budur).

Histerik bir yere kadar oto-travmadan mustarıptır. Zira oïdipal evreyi reddeden çocuk, kendiliği ve onun ötekilerini geçmişe dönük biçimde taş gibi kaskatı kılarak libidinal kendiliğini belli bir karakter duruşunun içinde dondurmak suretiyle kendi kendini bir travmaya maruz bırakmış olmaktadır. Bedenlerini vahşice kırbaçlayan dindar histerikler, cinselliklerini de vahşice inkâr eder ve kendilik cinselliğinin sadece taşlaşmış bir parçasını eyleme dökerler.

*Nachträglichkeit*ın da kendi sonradanlığı vardır. Pekâlâ ikinci bir eylem de ortaya çıkabilir. Geçmiş, sonradanlığın ardından bir kez daha gözden geçirilebilir: Geçmişteki kendilik durumu, bu anda mevcut kendilik tarafından bu anın koşullarına göre değiştirilebilir. Çünkü, önceki kendiliklerimizi gözden geçirirken bir önceki versiyonu silmez, eskisinin yanı sıra yaşamaya başlayacak yeni bir nüsha yaratırız; tıpkı bir ressamın birbirine benzeseler bile aslında aynı imgenin farklı versiyonları olan resimleri gibi. Önceki bir kendilik durumunu her gözden geçirişimizde iki kendilik yaratmış oluruz: birinci versiyon ve ikinci versiyon.

Bu sıradan ruhsal etkinlik, bir şeyin veya birisinin çocuğun alanına girerek onun masumiyetini zedelemiş olduğu şeklinde zamansal bir yanılsamaya yol açar. Bu, yıllar sonra esas versiyonuna meydan okuyan daha sonraki döneme ait bir çocuktur. İnsanın ömrü müddetince yürürlükte kalan bir paradigma uyarınca, masumiyet içeren her versiyon, yeni ve rahatsız edici bir başka versiyonun tehdidi altındadır. Fakat bu yeni bakış açısı da bir kez sindirilip hakikat addedildiğinde, bir tür bütünsellik edinerek başka bakış açıları nezdinde masumiyet kazanır; ta ki, ruhsal yaşamın işleyişinin sahne alacağı bir sonraki yorumlamaya dek.

Nachträglichkeit düşüncenin doğasının ta kendisidir, özellikle de sonradanlık [*afterwardness*] ile geçmiş gözden geçirme-

yi [*retrospection*] birbirinden ayırdığımız takdirde. Geçmişteki ruhsal gerçekliklerimizin bizi etkileyerek ancak bugün bütünüyle düşünebildiğimiz geçmiş şoklarımıza anlam vermeleri sürecinde, sadece geçmiş bugüne sızmakla kalmaz, bugünkü kendilik de geçmişine dönerek ister istemez kendisinin yeni nüshalarını yaratabilir. Ruhsal gerçeklikten söz ettiğimizde, sonradanlık ve geçmiş gözden geçirme birbirlerinin yanı sıra çalışıyorlarsa da birbirlerinden apayrı zihinsel olgulardır.

Histeriyi göz önüne alırsak, çifte bir eylemin arzuyu ve karşı-arzuyu birbirine karşı oynadığını görebiliriz. Cinselleştirme-ye taşlaştırma refakat eder.

Bugünkü kendilik geçmişteki bir kendiliğe dönerse, geçmiş kendilik, kendi geleceği olarak anladığı yerden davetsizce sokulan bir şey tarafından etkilendiğini hisseder. Histeriğin baştan çıkarma ve tacizi nasıl anladığını değerlendirirken, özellikle onun sonradanlık ve geçmiş gözden geçirmeyi nasıl deneyimlediğine dikkat kesilmek durumundayız. Sanki masum bir kendilik, önce libidinalleştirilip sonra taşlaştırılmıştır. Veya daha betimleyici konuştuğumuzda, kişi cinselliğin her ziyaretinin, taşlaşmanın artçı travması tarafından takip edileceğini hisseder.

Bir hasta.

Yaşamım boyunca içten içte çok masum ve saf olduğumu düşünürdüm. Çocukken –sanırım 9 ya da 10 yaşındaydım– vücudumun belirli yerlerine bakardım, özellikle bacaklarıma bakardım, gülümser ve güzel bacaklarım olduğunu düşünürdüm. Sonra büyümenin nasıl bir şey olduğunu, nasıl bir genç ve sonrasında da nasıl bir yetişkin olacağımı düşünürdüm. Değişeceğimi biliyordum, fakat bedenimin yine de aynı kalacağını, bacağımın da benleriyle ve diğer özellikleriyle aynı kalacağını düşünürdüm. Kim olduğumu da çokça düşünürdüm. O anda kendim için ne kadar önem-

li olduğumu daima hatırlayacağıma, bunu hiçbir zaman unutmayacağıma, ileride bir gün dönüp geriye baktığımda o anki halime dair hiçbir pişmanlık veya hoşnutsuzluğum olmayacağına dair kendime söz verirdim. Odaya göz gezdirir, gazete veya üzerinde tarih olan başka bir şey bulur, o anı veya o tarihi her zaman hatırlayacağıma söz verirdim. Ama birkaç aya kalmaz bütün o anları unutmuş olurdum. Aynı zamanda şu “gelişimin ilk adımları”nı, örneğin yüzümde kılların ilk kez ortaya çıkışını, belirli bir şeye dair ilk ereksiyonumu, bir kızla ilk öpüşmemi, ilk kez... bilirsiniz ya, bütün ilkleri... onları da hatırlıyordum. Tuhaf bir kayıp ve ihlal edilmişlik hissediyordum. Masumiyetimi kaybettiğimi, saflığımı yitirdiğimi ve bu “mihenk taşları”nın her birinin aslında kendime bir ihanet olduğunu hissediyordum. Abartmak istemiyorum, çünkü aynı zamanda zevk alan bir yanımda vardı, fakat hakiki bir çatışmadan yoksun bir durum da değildi bu.

Ne zaman ki yaşamımda yeni bir evre başlayacak olurdu –yeni bir şehir, yeni bir iş, yeni bir sevgili ya da yeni her neyse– kendimi yeniden masum hisseder ve herhangi bir değişim o masumiyeti tekrar ihlal edecekmiş gibi gelirdi. Her şey öyle bir noktaya gelmişti ki, size gelmeye başlamadan önceleri, bir kitapçıya sırf bakınmak veya yeni bir yazarın yeni bir kitabını almak için giriyor ama onun yerine yazdıklarını çok beğendiğim ve artık o masum halimin bir parçası olmuş olan yazarlara rastladığımda onların kitaplarından birini almak zorundaymışım gibi hissediyor –ve genellikle alıyor– sonrasında da defalarca okumuş olduğum bir kitabı tekrar okuyordum. Örneğin, ergenliğimden bu yana her sene bir kez okuduğum *Kıyıdaki Değirmen*’in sanırım on beş farklı versiyonunu edinmişim.

Analize otuzlu yaşlarında başlayan bu adamın tasviri, masum kendiliğe olan histerik sadakati bir parça aydınlatıyor. Tarif ettiği şey belli bir ölçüde hepimiz için geçerlidir. Ağır bir rahatsızlığı yoktu, fakat hayattaki yeni deneyimlere karşı anlam veremediği çocuksu bir direnişi olduğunu fark etmişti. Eşi onun “cinsel tekniklerinin sıkıcılığından” yakınıyordu, zira sadece, ona “masum” görünen misyoner pozisyonunda sevişiyorlardı. Daha maceracı olabilecek herhangi bir şey ona “sapkın” hatta “pis” gelmekteydi.

Nachträglichkeit kendiliğin ruhsal gelişimine yardımcı bir özellik olduğundan, histerik, geçmişin gözden geçirilmesini teşvik eden hadiselerden genellikle kaçınır. Hayata bilinçdışı olarak katılabileceğinden korkar. Yeni deneyimler eski –ve saklı kalmış– arzu ve çatışmaları ortaya çıkaracak, bunlar harekete geçtiği takdirdeyse histerik sadece bir kız veya oğlan çocuğu olmaktan çıkarak erişkin olmaya zorlanacaktır.

Bir uzlaşma arayışındaki histerik, yaşam deneyimlerini bazı açılardan güçlü, fakat savunması ve denetim altına alınması daha kolay süreçlerle ikame eder. Edebi deneyimin hayatın yerine ikamesi buna bir örnektir; böylece romandaki cinsel ve duygusal serüvenler sadece aynada yansıyan, yani bir adım da olsa daha uzakta bulunan bir kendiliği etkilemiş olacaktır. Böylelikle, geçmişteki herhangi bir kendiliğin okurun zihinselliği üzerinden bugüne taşınması mümkün kılınmış olur. Okuma deneyiminin kontrolü ne de olsa histeriğin elindedir; kendilik her zaman için pekâlâ sayfayı çevirmeyi reddedebilir veya daha müsait bir zamana dek romanı bir yana bırakabilir. Bu tür ruhsal gerçekleştirmeler daha güvenlidir, zira nihayetinde metne bağlı yaratılar olduklarından kendiliği o denli etkilemeyeceklerdir.

Otuzlu yaşlarının sonundaki bir hasta, yirmili yaşlarını son derece içine kapanık biçimde, kendisi için bir manastır olan evinden sadece işine gidip gelerek geçirmişti. Hiçbir şekilde

sosyalleşmiyor, sayısız roman, video ve kedilere sığınıyordu. Sonra kendine benzeyen bir kadın hakkında bir roman okumuştı; romandaki bu karakter aşçılık dersleri alıyor ve bu sayede misafirlerini görkemli ziyafetlerle ağırlamaya başlıyordu. O da aynısını yapmıştı. Hatta dikkate değer bir gurme olmuş ve cumartesi günleri iş arkadaşlarını yemeğe davet etmeye başlamıştı. On iki kişilik uzun ahşap bir masa, gayet şık yemek ve çatal bıçak takımları almış, son derece iyi şaraplar getirtmeye başlamıştı. Bu davetler olağanüstü bir ilgiyle karşılaştınca, o da listesini daha bir genişletmiş ve artık bu akşam yemeklerini iple çeker olmuştu. Yemeğe gelen misafirlerin onun son derece hareketli bir hayatının olduğunu düşündüklerini tahmin ediyor, hafta içi ne denli münzevi olduğunu görseler şaşırıp kalacaklarını düşünüyordu. Bu davetler esnasında adeta başka birinin bedenine büründüğünü hissetmekteydi.

Histeriğin kendine bir yer arayışının önemli bir bölümü, hakiki kendilikle sosyal düzen arasında yer alacak bir ara kendiliğin keşfidir. Bu türden yaşam deneyimlerinin üstesinden gelebilecek bir kendilik yaratmak ister; öyle ki oradan hareket ederek sanki tatbiki bir edebiyatı hayata geçiriyormuşçasına dünyaya açılabilsin.

Böylesi bir sahte kendilik tamamen bilinçdışı gelişebilir ve bu fantezi mahsulü kendiliğin yaşanmış deneyimlere tatbiki, yukarıdaki örnektekine kıyasla daha üstü kapalı olabilir. Yirmili yaşlarının sonundaki bir adam sözgelimi, kendisini eksantrik buluyor ve bununla da iftihar ediyordu. Hayli bilindik bir ismi vardı –Frederick Compton gibi– ve arkadaşları gibi o da kendine FC demekteydi. Ergenliğinden beri papyon ve pantolon askısı kullanıyor; tavuk, brokoli, somon ve hamburger gibi bazı yiyecekleri yemeyi reddedip kuzu pirzolası, ıspanak, dana eti ve soslisli sandviç gibi diğer bazı yiyeceklere bayılıyordu. Onu biraz olsun tanıyan herkes kısa sürede onun neleri yemekten

hoşlanıp neleri yemekten hoşlanmadığını çözerek FC'ye ayak uydurmak zorundaydı. Araba sürerken sinyal yerine el kol işaretleri kullanır, CD devrinde plak satın alır, bahçesinde üzerinde uzmanlaşmış olduğu şakayıklar yetiştirirdi. Kendine özgü bir yürüyüşü vardı; konuşurken genellikle sağ kaşını kaldırır ve birkaç dakikada bir de şapkasını çıkararak içini mendiliyle sildikten sonra tekrar başına yerleştirirdi. Daha yüzlerce özellik bunlara ilave edilebilirdi ve elbette arkadaşlarının pek çoğu FC'nin “başka türlü bir şey” olduğunu düşünüyordu.

Maalesef FC bütün bu tuhaflıkları, kendisinden ayırdığı ve ona “ne kadar şirin” diyecek gözlemci bir tarafını memnun etmek için bilinçdışı olarak inşa etmişti. Ona göre, şirin olmak, FC olmanın önemli bir parçasıydı, son kız arkadaşıyla konuşmalarının birkaç dakikada bir onun “Ah FC amma da acayıpsın” demesiyle kesintiye uğramasından zevk alıyordu.

Öte yandan FC bu eksantrikliklerin kendiliğinden, yani haki kendiliğinden kaynaklanmadığını, kitaplardan, filmlerden ve üzerinde önceden düşünüp tasarladığı karakterlerden ileri geldiğini biliyordu. Bu eksantrik davranışlarla içsel hayatı arasında pek az bağ mevcuttu. Analizde keşfettiği üzere, kendisi diye bildiği, aslında küçük bir çocuğa hayranlık duyan ve başkalarını da bu hayranlığa ortak kılmayı isteyen bir tarafından ibaretti.

FC bir bakıma, her daim yetişkinlere sürpriz yapan ve onları mest eden küçük bir çocuk olmanın hazzı tarafından baştan çıkarılmıştı. Ona bir nevi tapınan annesi için tamamıyla bir zevk kaynağıydı. Yaptığı “taklitler”le –bazen bir aile ferdi, bazen bir televizyon karakteri, bazen de Güney eyaletlerinden biri veya bir “New Yorker”– sadece annesini eğlendirmekle kalmaz, okuduğu bir kitap veya izlediği bir filmde kendisini etkilemiş olan karakterleri de “sahnelerdi”. 3. Bölümde de tartıştığımız üzere histerikler sahneledikleri hikâyelere nüfuz edebilme kabiliyetindedirler, zira kendilerini annenin iç dünyasında bulmaya

güdümlenmişlerdir. Annenin negatifini geliştirdikleri ölçüde de bu gelişimsel beceride o denli ustalık kazanırlar.

Bir toplumun bilinçdışı meşguliyetlerini sahnelemeyeyse bilhassa meyillidirler. Taciz literatürü en ilgi uyandıran anlatılarımızdan birini teşkil ettiğinden, baştan çıkarma sahnesi de histeriğin kökündeki ruhsal ketlenmişliğinin kimi yönlerini tekinsiz biçimde yakalayan hayali bir yere dönüşür. Ancak burada histerik, bizzat hikâyeler tarafından baştan çıkarılır — baştan çıkarma hikâyeleri. Travmanın faili artık hadisenin kendisi değil, ötekinin hadiseye dair değerlendirmeleri olmuştur.

Bebeğinin vücuduna dokunmaktan çekinen ve fiziksel uyarıyla karşılıklı olarak geliştirilecek bir erotizmin yerine ses ve anlatıyı ikame eden anneyi hatırlayalım. Hikâye tarafından baştan çıkarılmak, annenin, kendilik ve ötekinin karşılıklı erotizmi yerine kendilik ve ötekinin hikâyesini ikame ettiği baştan çıkarmasını hatırlatmaktadır.

Bir hasta.

Okula gitmeyi pek sevmezdim. Ama okulda o gün neler olduğunu bir arkadaşımdan dinlemek hoşuma giderdi. Okulu gerçekten deneyimlemek yerine ne olduğunu dinlemek her zaman daha iyiydi. Bana okul hakkında hikâyeler anlatan bir arkadaşım olsa ve öğretmenim de kitapları ve sınavları evime gönderse sanırım daha başarılı olabilirdim, ama okulun kendisi hayli berbattı.

Bazı histerikler hikâye anlatmaya yoğun bir istek duyar. Anlatmak yaşamanın yerine geçmiş olduğundan, tekrar tekrar anlatmak, kendilik ve onun ötekilerini yaşayabildikleri tek yerde muhafaza edebilmek için şarttır: yani hikâyede. Mükemmel hikâyeciler oldukları için de mesela bir taciz hikâyesine tam anlamıyla nüfuz edebilir ve onu gerçekten cinsel

istismara maruz kalmış birinden daha beceriyle ve ilgi çekici şekilde anlatabilirler. Bunda şaşırtıcı bir şey yoktur. Hollywood'da ötekinin karakterine nüfuz edebilme becerisini geliştirmiş koca bir uzmanlar endüstrisi mevcuttur. Becerikli herhangi bir aktör, sıradan bir insanın hayatını onun oynayabileceğinden daha iyi oynayabilir. Taciz üzerine mevcut yazın da, ister bir terapist tarafından ister bir mağdur tarafından ister her ikisi tarafından birden yazılmış olsun, nihayetinde ergen romantik kurgularından ibarettir.

Doğuştan yetenekli bir *tanımlayıcı* ve *temsilci* olan histerik, kendilik ve onun ötekilerinin hikâyesini dikkate değer bir dramatik etkiyle anlatabilir. Çocuğu bilinçdışı olarak bizzat onun kendi hikâyesine ayartan anne gibi –bu ister içsel bir nesneye sessizce “anlatılmış” bir iç öykü olsun, ister annenin arzusunun bir diziymişçesine anlatımı olsun– histerik de ötekilerini öylesine baştan çıkarabilir ki muhatapları hayalî olduğunu en ufak şekilde düşünmeksizin kendilerini ikna olmuş bulabilirler. Histerik, analiste bir tema takdim ettiğinde dahi, –cinsel korku, ümitsizlik, intihar– bununla o temanın incelenmesini değil, imge gücü vasıtasıyla analisti avucuna almayı hedefler. Söylenenlerin üzerine derinlemesine düşünülmesini değil, onların salt satıhtaki manasıyla anlaşılmasını ister; zira irdeleme ve yorumlama beraberinde kendi sonradanlıklarını getirecektir. Eğer bilinçdışı temalar araştırılıp incelenecek olursa, hakikati bu gözden geçirmelerle kirletilmesin diye eyleme dökmelere ve sahnelemelere girecek ve analisti apaçık olana –yani masum ve saf bir sahneye– dönmeye zorlayacaktır.

Apaçık olan üzerindeki bu ısrar şiddetli biçimler alabilir. Histerik, naklettiği hikâyenin hiçbir zaman sorgulanmaması gerektiğini analiste ispat etmek için, intihar etmek tehdidiyle yetinmeyerek bunu gerçekleştirebilir de. Tatbiki edebiyatın aynasına yansımış kendilik tehdit edilecek olduğu takdirde,

intikam almak üzere intihar dolayımıyla “bunun benim hakikatim olduğunu sana gösterecek ve satıhtaki metin haricinde bir şey aramaman gerektiğini kanıtlayacağım” deme yoluna gidebilecektir. Hayalinde ölümden sonra da yaşamakta ve kendi cenazesine tanıklık etmektedir. Histerik ölmeyi istemez — oynadığı tiyatrodaki sahneleyeceği intiharın kendi ölümüyle sonuçlanabileceğini anlayamaz. Onun için bu, sadece, hayatın sunabileceği en güçlü hikâyelerden biri olmaktan ibarettir ve biteviye onu sahnelemenin cazibesi tarafından ayartılmaktadır.

Neticede analist, histeriğin neredeyse bir bağımlı misali kendi hikâyesinin bir karakteri şeklinde yaşıyor olmasıyla yüz yüze gelecektir. Histerik, anlatısını ta en başından beri bilinçdışı olarak erotikleştirmiştir. Her zaman ötekinin söyleminde erotik bir nesne olmuş olan kendilik, histerik tarafından tevarüs edilmiş; anne tarafından duyumsallaştırılmanın göreceli yokluğunu telafi etmek üzere oto-erotik bir düşlem geliştirilerek kendilik ve onun nesneleri bir fantezi dünyasına had safhada yüklenmiştir. Erişkinlikteyse, anlatıların bizzat kendileri oto-erotik düşlemlere dönüşecek, içsel düşünme süreçleriye uyarılmaların, romantik hayallerin, özlemlerin ve gerçek dünyaya beslenen gazezlerin bir araya getirildiği bir potpuriden ibaret hale gelecektir.

Histeriğin psikanaliz seansları esnasındaki çağrışımlarının cinsel işlev görmesi nadir değildir, zira hastanın kendini ifade etmek için seçtiği sözcükler histerik bir orgazma götürecek uyarılma temalarını davet edecektir. İlgi çekici bir alana girdiğini hisseden hasta bizzat kendi konuşması tarafından uyarılacak, ilgisi tükenmeye yüz tuttuğunda da doğrudan dil üzerinden “boşalacaktır”. Bunu takip eden çağrışımlardaki görece durgunluk, bir nevi orgazm sonrası kelime seçimlerine denk düşer ve kendiliğin dil üzerindeki erotik yatırımının yüksüzleştirilmesini ifade eder. Tipik biçimde, bunun ardından konudan konuya gezinecek, genellikle de laf bir gün öncesinde olup bitenlere dair

hatıralara gelecek, yeni bir konuşma orgazmı istikametinde istismar edilebilecek örtük bir cinsel uyarım içeren bir tema arayıp bulmaya çalışacaktır. Histeriğin cinsel bedeninin dile doğru yer değiştirmiş olduğu hatırlanacaktır; bu nedenle histerik, erotik yaşamının ancak konuşma –bilhassa da ihtirasla konuşma– sayesinde bir öteki tarafından ifade edildiğini ve karşılandığını hisseder. Bazen de kulak sayesinde.

Histeriğin anlatılarının analitik yoruma tabi tutulması tabiatı icabı hoş karşılanmaz. Değer vermeyi bilen bir dinleyici ve şahit olmakla yetinildiği sürece her şey yolunda gider. Analist, hikâyeye müdahale ederek başka sahne ve bakış açılarının mümkün olduğunu önerdiği takdirde, oto-erotik düşlemi tehlikeye atarak iki sırdaş arasında “cinsel ilişki”ye davet çıkarmış olacaktır. Bu çatışma elbette analiz edilebilir; zaten nihayetinde histeriğe bunları söylemekten başka yol yoktur, fakat analistin karşı karşıya kalacağı dirençlerden biri de bu davetin neticelerine dair histeriğin deneyimleyeceği samimi belirsizlik hissi olacaktır. Histerik, hikâye anlatan kendiliğin olduğu haliyle kabul gördüğünü, takdir edildiğini, sevildiğini ve ona tapıldığını değil de, bilakis ona meydan okunduğunu hissederse, erosun sağlığını koruma uğruna intihara teşebbüs edebilir. Öte yandan, yorumun davetsizce sahne alması, analistin ötekiliğini oto-erotik surette özümsemek üzere ümitsiz bir çaba şeklinde analiste yönelik erotik bir özlem doğurabilir. Analistin nihayetinde hakiki bir aşk nesnesi haline gelebileceği üzerindeki ısrar daimi bir yanılsama olarak kalmaya mahkumdur, zira aslında hiçbir surette kendi oto-erotik dairesi dışına çıkması hedeflenmemiş bir sevgi ve ümidi desteklemektedir.

Daha alışıldık olarak, tam da hastanın hikâyeye anlatan kendiliğiyle olan ilişkisine dair analitik müdahalenin başladığı noktada, histerik, seansların azaltılmasını veya tedavinin sonlandırılmasını önerir. Seansların azaltılmasını talep etmek

yoluyla, hasta analisti “geri basmaya” zorlamaya çalışmaktadır; eğer analist bunu kabul eder de saatleri azaltırsa, hastanın oto-erotik döngüsünü “kıрма” olanağı azalmış olacaktır.

(Ölüm-dürtüsü-sevkindeki histerik mutlak sessizliği arar, yaşamına dair anlattıklarının saklı tutulmasını ve bunlara dair konuşulmamasını ister. Konuşmak bir nevi cinsel birleşmeye girişmek anlamına gelir. Öteki bundan zevk almamalıdır. Ötekine düşen iletişim kurmak için çabalamak, bunun nihayet gerçekleşiyor olduğunu düşünecek olduğunda da ancak kesik kesik mümkün olabildiğini görmektir. Analistle konuşmak, ölüm uğraşına¹⁵ –bedenin arzusu hilafına yapa duran vaziyette kendiliğin biteviye resmedilmesi istisna sayılırsa, temsil etme uğraşının karıştıdır– ihanet etmek anlamına gelir.)

Histerik oto-erotizmin gücü ne denli vurgulansa az. Histerinin bilhassa bu yönüne odaklanan Fairbairn olduğundan, şimdi onun kuramına göz atacak ve oto-erotik düşlemlere daha ayrıntılı bakacağız.

15. J. B. Pontalis’in (1981) “On death work” başlıklı denemesinde önerdiği bir terimdir.

Fairbairn'e (1954) göre "esas ego" tarafından kullanılan ilk savunma "tatmin edici olmayan kişisel bir ilişki"yle bir tür bağ kurulması ve "tatmin edici olmayan" nesnenin içe yansıtılmasıdır (s. 15). Bu gayri tatminkar durum "birbirinden farklı iki rahatsız edici yan barındıran" bir nesne tarafından meydana gelmiştir: "uyaran bir yan ve reddeden bir yan" (s. 16). Histeriğin nesnesi hem had safhada uyarıcı hem de had safhada reddedicidir.

Fairbairn nesnenin uyarıcı ve reddedici yanlarının ego tarafından üç nesneye bölündüğünü düşünmektedir: (1) uyarıcı, (2) reddedici ve (3) bunlardan arta kalan bir çekirdek (kısmen tatmin edici bir parça).

Ret ve bölme birincil ve ikincil bastırmayı oluşturur.

İlaveten, merkezi ego, kabul edilebilir ve ideal bir nesneyi yüklemek üzere mevcudiyetini sürdürürken, diğer iki nesne onları yapılandıran ego parçaları tarafından bastırılarak yüklenir [*cathected*]. "Libidinal ego" uyarıcı nesneye, "anti-libidinal ego"ysa reddedici nesneye eşlik eder.

Fairbairn'e göre, histeriğin ilişkilerinde karşı karşıya kaldığı çatışma bir nesneden türer. Had safhada tahrik edici bir histerik, ötekine de başta böylesi bir kendilik takdim etmekte, ama sonrasında yerini had safhada reddedici bir kendiliğe terk etmektedir. Veya had safhada reddedici bir kendilik de aşırı derecede uyarıcı olan bir kendiliğe dönüşebilir: histeriğin hem ayartıp hem de reddeden yönüne ilişkin klasik örnekler. Ancak

Fairbairn'i izlemeye devam ettiğimiz takdirde, bu eşleşmenin kendisini teşkil eden her bir tekil bölümü etkilediğini varsaymalıyız; yani tahrik edici kendilik de reddedici kendilik de kendi zıtlarını telkin ederler. Öyle ki bir aşk sahnesi esnasındaki reddedici kendiliğin, aslında uyarımdan mahrum kılınmış olmaya işaret edebileceğini biliriz; bu durum da, öteki nezdinde, kendisinden bir tahrik alanına taşınmaya yardımcı olunmasının bekleniyor olduğu hissini doğurabilir. Sonuç, ötekinin zoruyla gerçekleşecek anlık bir birleşmeden ibaret olacaktır. Bu türden bir arayışın bilinçdışı olarak uygun bulunması üzücü ve ironiktir, zira kendiliğin deneyimi açısından mevcut bölünmeye annesel çevre [*maternal environment*] meydan vermiştir. Histerikse, şimdi sadece, bu bölünmeye zor kullanarak son verecek ve egoyu yeniden birleştirecek bir ötekini aramaktadır.

Histeriğin cinselliğin gerçekleşmesini amaçlamadığı zamanlarda bile kendini önce armağan edip sonra geri çekmesi yanlış biçimde samimiyetine verilebilecektir; bilhassa da doğrudan cinsel sahada vuku bulursa. Dahası, düzenli cinsel ilişkiler yaşadığında dahi, bunu merkezi egonun sihirsel ve manipülatif yollarla cinsel edimden gayet ince bir biçimde ayırtırdığı bir zihinsellik eşliğinde gerçekleştirmektedir. Yani, merkezi ego bir uçtan diğer uca hareket edebileceğini ve her iki kutup birbirlerini iptal ettikleri takdirde geride görelî olarak sağlıklı bir kendilik kalacağını bilmektedir. Aşk alanına adım atan histerik, ötekinin gözleri önünde tahrik ve ret unsurlarını hokkabaz gibi birbiriyle değiştirip durur. Manipülatör kendilik, kendiliğin diğer kısımlarının işleyişini sınırlandırmak pahasına sihirsel bir kudretle donanarak hayatta kalacaktır.

Homoseksüel bir hasta.

Sevgililerimi çılgına döndürürdüm, onları hakikaten çıldırtırdım, onları tavladığım sırada erotik bir büyü altında

olurdum, hakiki bir cinselliğe bürünürdüm ... tuzaktım ben, tam bir tuzak. Kapılıp gider, sürüklenirdim. Sonra bir aşığım beni sevişeceğimiz bir yere götürecek oldu muydu, bana bambaşka bir şey olurdu... bir çeşit, sanki birazdan bir aziz olacaktım gibi tuhaf bir his gelirdi. Neden diye sormayın çünkü hiçbir fikrim yok. Ama sanki aşığımın bana olan arzusu beni değiştirmekteydi ya da saf bir şeye dönüştüğümü hissediyordum. Ve beni soyduğunda, böyle olmasında her zaman ben ısrarcı olurdum, bir seks çılgınlığıyla tam tersi arasında zihnimde –ama aşığımla da– bir ileri bir geri gider gelirdim: azizlik vaziyetleri. Yüzlerindeki ifadeyi ah bir görebilseydiniz.

Fairbairn'e göre (1954), merkezi egonun cinsellikten arınmış bir ideal nesnesi olabilir. Cinsel ve reddedici [nesneler] böylelikle dışarıda bırakılmış olurlar; durumu bu şekilde dışlama yoluyla kontrol etme çabası analiste aktarım esnasında da mevcut olsa da en nihayetinde erotik aktarım tarafından alt edilecektir. Fairbairn, Louise ve Morris adında iki hastasından söz eder, bunlardaki histeri hem uyarıcı hem de reddedici ebeveynlerinin yol açtığı bir neticedir. İleride histeriyi bir tür delilik olarak tartıştığımızda bu tarz ebeveynliğin muhtemel etkilerine geri döneceğiz, ancak Fairbairn'in ebeveynlerin fiili davranışlarına buncasına ayrıcalık tanıması aşırılık derecesindedir ve ironik biçimde cinsel olanla çatışmayı reddetmek manasına gelir.

Cinselliğin 3 yaş civarında farkına varılmasıyla çocuk (ebeveynler değil) bu iki unsuru –uyarıcılık ve ret– inkar eder ve onları anne ve babaya yansıtır. Geride, cinsiyetsiz bir ideal nesneyle ilişki kurmayı hedefleyen cinsiyetsiz bir kendilik kalır ki bildiğimiz üzere bu da histeriğin genital cinselliği aşma çabalarını ifade etmektedir (manik biçimde, özümsemeksizin özdeşleşerek).

Yine de Fairbairn'in ebeveynin rolü üzerine odaklanmış olması önemlidir. Önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere, her histerik bedeninin anne tarafından yeterince libidinalleştirilmemiş oluşunu deneyimler. Bebeği tarafından uyarılan anne, bunu onu bedensel bakımdan onaylayacak bir dokunuş haline aktaramaz. Mevzubahis olan, annenin arzusunun çeşitli aşamalar boyunca mütemadiyen yön değiştirmiş olmasıdır. İlk adımda kendini bebeğin genital organlarını fiziksel olarak onaylamaktan ayırıştırmakta, daha sonra kendi iç dünyasında erotik bir bebek yaratarak bu içsel bedenle sevişebilmek üzere oto-erotik düşlemlere başvurmaktadır. Bu erotizmin bir kısmını bebeğin bedenine dokunmak suretiyle iletmesi mümkünse de nihayetinde bunlar genital organlardan –annenin her zaman kaçındığı nesneler– alınarak bedenin artık erotik nesneler olarak muamele edilecek diğer kısımlarına taşınmış olacaktırlar. Bedene kendi içsel nesnesinin maddi bir cisimleşmesiymiş gibi dokunacak, bu dokunuş da hem ayırıştırmamanın kaçınan enerjisini taşıyor olması hem de aşırı yüklenmiş bir libidinal nesnenin kucaklanıyor olması tarafından üstbelirlenime tabi tutulacaktır. Çocuk kendisini sıra cinsel organlara geldi miydi soluğu kesilse dahi aktif kalmaya devam eden annenin erotik yaşamının şehvi bir gerçekleşmesi ve anne erotizminin güdümündeki yoğun, gösteriş meraklısı, anlatı temelli bir ilginin nesnesi şeklinde anlayacaktır.

Cinsellik 3 yaş civarında kendiliği anneden ayıran bir travma haline geldiğinde, annenin çocuğun cinselliğini bölücü surette deneyimlemiş olduğu daha erken döneme ait bir çatışmayı hatırlatabilir. Çocuk, cinselliğinin anne tarafından bu yorumlanışını beraberinde taşımaya devam ettiğinden, cinselliğin tekrar tahrip edici surette belirlediği 3 yaş civarında yaşanacak bir şoka yatkınlık oluşmuş bulunacaktır.

Çocuk, cinsel olanın devreden çıkarılmasında anneye katılmak suretiyle erotik nesneleri ancak içsel dünyasında yaratabi-

len bir annenin cinsel-olmayan veya cinsellik karşıtı yönleriyle ilişkilendirilmiş olmaktadır. Çocuk, anne düzeninin buna müsaade ettiğini hissedecektir. Böylelikle, tam da cinselliğin kendi dünyasını tahrip ettiği bir sırada, kendisini annenin cinsel olanı reddiyle tekinsiz bir ilişki içinde bulur. Cinselliğin ve beden, kendiliğin safkan hedef ve hayatını lekeleyeceği üzerinde adeta bir nevi bilinçdışı kontrat imzalanmıştır. Bedenin inkârı, bedensel varlığın ve cinsel cazibenin inkârı anlamına geldiğinden, burada bir kurban verilmiş olmaktadır. Daha ulu ve saf bir aşk uğruna erotizmlerini karşılıklı olarak kurban eden anne ve çocuğun ödülü, oto-erotizm güdümünde bir birleşme olacaktır.

Fairbairn daha ileride aktardığı iki vakada –Jean ve Olivia– muhtemelen “zamanından evvel oynaşmış” (1954:25) bir genitallik bulunduğunu ileri sürerek ebeveynin teklifsiz girişimlerini merak ettiğini belirtir. Farklı değerlerle yüklenmiş [*ambivalent*] her türlü eylem için olduğu gibi, annenin genital organlar karşısında sergilediği değer karmaşasının da –bilhassa olumsuz tarafıyla– André Green’in “olumsuz” derken (1998) kastettiği türden, ancak inkârın cinselleştirilmesi şeklinde yaşaması mümkün olan bilinçdışı bir uyarım ve erotikleştirmeyi açığa çıkardığını varsayabiliriz. Histeriğin yakınlık yokluğunu telafi etmek üzere oto-erotizme başvurduğunu söyleyen Fairbairn (1954), çocuğun oto-erotika vasıtasıyla aslında annenin öteki olmaksızın kendi kendine tatmine ulaşma arzusunu fark ediyor olduğunu gözden kaçırmaktadır: kendine dokunmak suretiyle içsel nesne üzerinden erotik arzu nesnesine ulaşmak. İşte bu erotik nesne, ötekinin büyüklenmeci senaryoya hiç de uygun kaçmayan başarısızlıkları tarafından kirletilmemiş olacaktır.

Ayrıca, ötekinin hakiki dokunuşu oto-erotik devreyi kesintiye uğratmaktadır. Bu, ötekinin kendisiyle cinsel olarak ilişkilendirilmesini hiçbir zaman amaçlamamış olan histeriği şoka sokacaktır (bunun istisnası, ötekinin hızlıca ve gizlice kendiliğin

bir parçası şeklinde edinime tabi tutulması, böylelikle de ötekinin cinsel organlarının oto-erotik bir eylemde mastürbasyon vasıtası olarak kullanılmasıdır).

Histeriğin içsel nesneleri oto-erotik libido tarafından canlı tutulduğundan, içsel hayallerinin erotik bir temeli vardır: böylece de gündelik olan cinsellikle yüklenmiş hale gelir. Bununla birlikte, nesnelerin yükü karşısında duygusal [affektif] bir aldırmaçlık geliştirmekle, analisti sıklıkla cinsel imaları yorumlamaya sevk ediyor olduğu zamanlarda dahi, kendisini olan bitenden hayli geri çekmiş gözükebilecektir.

Fairbairn bu durumu libidinal ve anti-libidinal kendilikler arası bir çatışma olarak görürdü. Anlatı içeriği uyarımla yüklü olduğu ölçüde anlatı üslubunun soğuklaşmasını, anlatı üslubu soğuklaştığı ölçüde de içeriğin libidinalleşiyor olmasını buna ilave edebiliriz. Başka bir deyişle çatışma, biri libidinal, diğeri anti-libidinal olmak üzere kapsayan ve kapsanan arasında yaşanmaktadır ki bu da histeriğin cinsel ıstırabının diğer bir yüzüdür.

Bunu anne-bebek ilişkisi bağlamında tekrar düşünelim. Anne bebeğin genital libidinal bedenini anti-libidoyla kavramakta (veya kapsamakta), fakat bedeninin genital olmayan kısımlarını erotik biçimde onaylamaktadır. Olup bitenden belli belirsiz ayrılmış suretteki bebek, annenin bu bölücü ve dikkati başka yere kaydıran arzusunu merak eşliğinde deneyimler. Annenin libidosu burada, eylem halindedir, ancak bu eylem *kendisiyle birlikte* değil *kendisi üzerinden* sergilenmektedir.

Buradaki yer değiştirme anne tarafından yaratılmıştır. Çocuk anti-libidinal nesneleri tutkuyla kavrayacak ve kendiliği de anti-libidinal bir nesne şeklinde sunacak, zira tutkuyla kucaklanması ancak bu surette mümkün olacaktır.

Bu, çok sıklıkla bir bakış meselesidir. Sanki kendilik, “Kendimi cinsel bir aksesuar (anti-libido) olarak sunuyorum, bu

görünüŖü kucaklayabilir, ama nesneye dokunamazsın” demektir. Annenin arzusu sadece kendi içsel nesnelere yönelmiŖ olduğundan, histerik de bu nesneleri onun huzurunda canlandırarak sevimli olmaya çabalar. Çocuk, kendiliğın anne imgelemine erotik adanmıŖlığından aldığı destek eşliğinde onun içe yansıtılmıŖ nesnesi olarak alınıp götürölmeyi ve onun hatıralarının keyfini çıkarmasına hizmet etmeyi dilemektedir.

Bir hasta.

İnsanlar nezdinde sevillebilir olduğumun, sırf eğlendirici ve şakacı olmakla onlara bir şeyler verdiğimin farkındayım. Sanırım insanların da olup olabileceğinin ancak bu kadar olduğunu bildiklerini söylemekte bir beis yok, zira bu tür eğlencelerden payıma ancak nadiren kur fırsatı düşüyor. Belki de... yani belki de birilerini güldürmekten ya da eğlendirmekten tat aldığımı biliyor onlar da ve ortak arkadaşlardan ne denli takdir edildiğimi işitip duruyorum. Arkadaş çevrem denebilecek topluluk içinde önemli olduğumu biliyorum. Sanırım bu benim için biriyle tanışmak ve uzun bir ilişki kurmaktan da önemli, çünkü gerçek bir sevgiliyle ne yapardım bilemiyorum. Arkadaşlarım için iyi bir hikâye malzemesi olduğumu sanıyorum. Anlattığım hikâyeleri dedikodular vasıtasıyla biraz değıştirilmiŖ olarak tekrar duyuyorum. Hayli eğlenceli aslında.

Zaman zaman eğlenceli olabilir elbette; ama ancak 6. Bölümde bahsi geçmiŖ olan kayıp şekli akıldan uzak tutulabildiğı ölçüde. Histerik, çocuksulukta duraklayarak aslında olgunlaşma sürecinde gelişebilecek diğeri tüm kendilik durumlarını da yasaklamıŖ olmaktadır. Hakiki kendiliğın hayatın gelişeduran hedefleri (okul, spor etkinlikleri, kültürel arayışlar, vb.) içinden geçerek evrimleşmesinin terk edilmesi, kendisini takdir eden arkadaş-

ların ışıltılı gülüşleri ve ötekinin hikâye anlatan dünyaları içine yerleşmek suretiyle telafi edilmeye çalışılsa bile, hakiki olasılıkların kaybedildiği hissine de yol açmaktadır. Sahte-kendilik sporda, okulda, kültürel arayışlarda sivrilmiş olabilir elbette, ancak bu “başarılar” kendiliğin istekleri hilafına, gönülsüz bir biçimde elde edileceklerdir. Öyle olduğunda bile, histerik, arzunun sahte değil, hakiki bir dışavurumu eşliğinde hayatın üstesinden gelmiş olabilecek bir kendiliğin kaybedilmiş olmasının yasını tutmaktadır. Fiziksel aşkın sayısız kaybının yasını tutan histerik, çok sıklıkla kendisine dokunulduğunda gözyaşlarına boğulur. Ama dahası var.

Histerikte özel türde bir haset mevcuttur. Ötekilerin neler başarmış olduğuyla uğraşaduran histerik, genellikle ötekinin sadece başardıklarına değil, aynı zamanda yaşadığı olgunlaşma sürecine de haset etmektedir. Başarılı olmuş ötekine karşı, bu tür insanların genellikle “satılmış” yahut “düzenin ta kendisi” oldukları görüşünde ifade bulan, telafi edici bir küçümseme geliştirir. Düzenin bir parçası olduğunda dahi, kendini hakiki bir asi olarak görür ve mesleki ve sosyal gelişimlerinden keyif alan kişileri alenen veya hususi surette aşağılar.

Haset, histerik kaybı telafi eder. Histerik, babadan hoşlanmaya başlamanın saf kendiliği ve onun ideal ötekisini yani anneyi satmak anlamına geldiğine inanan o zalim çocuğu besleyip büyötmeye devam etmektedir. Kendisini gerçek veya mecazi anlamda engelli hale getirmesi, yani engelliliğin bizzat kendisinde ileriye doğru gelişimin hırslarını reddeden aşkın bir asalet bulması da mümkündür.

Kariyerinde hayli başarılı bir hasta, hayatta öne çıkabilmek uğruna yıllarca mücadele ettiğini düşünmekteydi. Buna rağmen, tam da kendisine başarı sağlamış olan yönlerine tahammülü yoktu. İronik biçimde, ayrıştırıcı edimler neticesinde artık babanın malı gibi hissedilmeye başlamış –elbette öyle,

ne de olsa bunun Meryem suretindeki anneyle tekrar teması geçmeye çabalayan hakiki kendilikten kaynaklanacak hali yok– kendilik kapasitesine haset etme, yani aslında kendine haset etme¹⁶ [*self-envy*] histerik için olağandır. Hasta, daha önce yapıp ettiklerine taban tabana zıt bir vaziyet sergileyerek finansal açıdan riskli davranışlara girişmişti. Bir nevi “mesleki açıdan intihar etmiş”, statüsünü yerle bir etmiş, işini kaybetmiş ve hem ailesini hem kendisini iflasa sürüklemişti. Bu hadım edilmeyi yalnızca büyük bir rahatlamayla değil, aynı zamanda manik bir kutlamayla karşılamıştı. Kendisinin de söylediği gibi, sonunda özgürdü, nihayet özgürdü.

Bir süre bu gerçekten de böyleymiş gibi gelmişti. Balıkçılığa, yelkene ve seramiğe başlamıştı. Bir yemek kursuna yazıldı. Şaşkına dönen eşi, kocasının artık hakiki kendiliğine kavuşmuş olduğunu ileri sürmesi karşısında, yüz yüze oldukları felaketin esasa dair bir mesele olmasıyla yüzleşmeye ve bunu kabul etmeye çalıştı. Dört çocuğun da –yaşları latans dönemiyle ergenlik arasında değişiyordu– kafası karışmıştı. Çünkü babaları artık onlara daha çok zaman ayırıyor olsa da onun bizzat kendi kendisini terk etmiş halinden ve elbette artık parasız kalmaktan rahatsızlardı.

Neyse ki analize başladı da böylelikle bu her şeye boş vermiş zafer gösterileri dikkatlice incelenebildi ve kendine zarar verici eğilimleri analiz edilebildi. Kendine ait bir hakikat bulma çabasının önemli bir arayış olduğu teslim edildi, fakat çatışmasının oidipal boyutları –içsel babayı dışarı atmak için ailenin parasını riske etmek ve içindeki saf çocuğu sevecek bir anneyi kucaklama isteği– ona farklı bir bakış açısı sağladı. Kendi “intiharından” sağ çıktı, işini ve ev hayatını yeniden kurdu ve ne mutlu ki kendisine uygun düşecek bir yaşam biçimine ulaşmanın başka

16. Bu Clifford Scott tarafından önerilmiş çok önemli bir kavramdır (s. 333).

yollarını buldu. Bunların hepsinden kazancı oldu. İyi bir balıkçı oldu ve aşçılık becerisi sayesinde ailesine keyif verdi.

Dünya daha az mutlu sonuçlarla dolu.

Histerik başarıyı paradoks olarak gördüğünden işler daha da ileriye gitmeden onu yok etmeyi hedefler. İçindeki çocuk kendiliği, kırıklı, ellili yaşlarına dek destekleyecek; elinden geldiği müddetçe çocuksu kalmak suretiyle sosyalleşmesini erteleyecektir. Her şeye rağmen, kendiliğin olanaklarının üşengeçlik nedeniyle gerçekleşmemiş olduğuna dair şiddetli bir his taşıdığı zamanlarda da hakiki başarılarına işaret ederek buna karşı koymaya çalışabilecektir ve bu çekici insan hakikaten de genellikle yetenekli ve üretkendir. Yine de birçok yaratıcı olasılığın heba ediliyor olduğunun da bir yandan farkındadır. Bir erişkinin varlığına katlanamayan bir kız veya oğlan çocuğunu desteklemek uğruna, sürdürülmesi imkân dahilinde olmasına rağmen ihmal edilmiş kişisel ilişkilerinin farkındadır. Histeriğin yakın arkadaşları böyle bir insanın kişisel planda (yaratıcı ve sosyal olarak) nasıl bu kadar müsrif olduğuna şaşırıp kalır: diriltici olabilecek bir evrime dair bunca şeyi çöpe atmak, ihmal etmek ya da terk etmek. Histeriğin ara ara hummaya tutulmuşçasına hayata yatırım yaptığı ataklar neticesinde meselelerini bir ölçüde derleyip toplayabilmesiye, olsa olsa, ortaya çıkardığı atıl kapasitenin büyüklüğünü sergilemek suretiyle izleyen dönemlere damgasını vuracak olan israf lânetini daha da bir görünür kılmaktadır.

3. Bölümde tartışıldığı üzere histerik, hadım edilme karmaşasını dönüm noktası niteliğinde gören Freud'un tespit ettiği normal gelişim yolundan sapmış bulunmaktadır. Ona göre, kız ve oğlan çocukların cinsel farklılıklarını ayımsaması, babanın anne üzerindeki cinsel "iyeliği" ve yasa koyucu işlevi topluca hadım edilme kaygılarını kışkırtarak anneye olan arzusunun askıya alınmasına yol açmaktadır. Bu sembolik kastrasyon veya hadım

edilme sayesinde hakiki arzu bastırılacak (paradoksal olarak aslında hepimizin fayda sağladığı bir bastırma), tatmin ertelecek ve çocuk, arzudan özdeşleşmeye geçiş yapmak zorunda olduğu için her bir cinsiyetin ruhsal derinliği artmış olacaktır.

Ama histerik bu seyri izlemez. Cinselliğin kendisi, anneyle olan ilişkiyi kötücül biçimde tahrip edici nitelikte deneyimlenmiştir bir kere; anne hiçbir zaman tam anlamıyla bir cinsel nesne olmayacak, en iyi ihtimalle tutkuyla sevilmiş bakire bir mevcudiyetten ibaret kalacaktır. Fakat karmaşık sebeplerden ötürü histerik, cinsel arzunun ertelenmesine sebep olacak aşık bir gelişim çizgisini takip etmekte, babaya ve onun yasalarına sunulmak üzere sahte bir kendilik geliştirmektedir. Histeriğin anlaşılması isteniyorsa, onun ancak pre-oidipal arzularına geri dönmek üzere büyüebilmiş olduğu fark edilmek zorundadır. Klinik bir örnek bunu daha belirgin biçimde anlamaya yardımcı olacak.

Henry her yönüyle üstün bir başarı abidesiydi, hem akademik alanda hem de sporda başarılıydı ve en sonunda da prestijli bir hukuk firmasına ortak olmuştu. Kadın bir klinisyenle analize başladığında evliydi ve 8 ve 10 yaşlarında iki çocuğu vardı. Şaşırtıcı derecede kısa bir süre içinde fevkalade idealleştirici bir bağımlılığa gerileyen Henry, yeterince koşuşturduğu gerekçeyle 38 yaşında emekli olmaya karar vermişti. Aylar boyunca analiste, çocukluğundan bu yana başarılarını zevkten ziyade bir nevi kaygı hissi güdümündeymişçesine yaşamış olduğundan söz etmişti. Babasını özellikle titiz ve zorlayıcı olarak hatırlıyor ve sadece onu “başından atabilmek” uğruna başarı göstermiş olduğunu söylüyordu. Yirmili yaşlarının ilk yarısında cinsel birliktelikler yaşamış, sevdiğini düşündüğü bir kadınla evlenmiş, fakat hemen ardından cinsel iştahını yitirmişti. Eşinin yoldaşlığından keyif alıyor ve her iki çocuğunu seviyorsa da her geçen gün daha fazla “baba olmaya uygun olmadığını” düşünüyordu.

Seanslarından birinde analistine ergenliğinin sonlarından bu yana hayatta ilerleme kaydetmekte tek amacı olduğunu, bunun da bir gün yeterli paraya kavuşur kavuşmaz emekli olmak ve sonra gerçekten ne istiyorsa onu yapmak olduğunu söylemişti. Kendine verdiği bu söz, analize başladığı vakit bütün kuvvetiyle zihninde tekrar ön plana çıkmıştı; uzunca bir süre de bu sözünü yaşama geçirmeye kararlı olacaktı.

Bu hastanın histerisi hiç de rastlanmadık türde değildir. Histerik-olmayan, olgunlaşma sürecinin üstesinden gelerek her geçen gün iş, sevgi ve oyunun biraz daha keyfini çıkartadursun; histerik, olgunlaşmanın doğrudan kendisinden kaçınmaktadır. Zira bilinçdışı olarak [olgunlaşma], kendiliği bakım verici anneyle yaşadığı ideal dünyadan ayıran biyolojik bir dayatma şeklinde algılanmakta, kendilik de yaşama çocuk olarak geri dönebilmek üzere büyümek zorunda kalmaktadır. Bu insanların her zaman bir “çıkış” sahnesi vardır; kendiliğe vadedilmiş bir kavuşma anı, sıkıcı ve müdahaleci sorumluluklar olarak gördükleri şeylerden kendilerini kurtaracak ve sonunda kendilerine istediklerinin verileceği bir sahne. Paradoksal biçimde, giderek daha başarılı oldukları orta yaşlara gelmeleriyle birlikte kaygıları da artar; bunun sebebi onları daha büyük zaferlerden men edecek bir babanın kastrasyonundan duydukları korku değil, her türden başarının onları aslen evli oldukları annelerinden daha uzağa taşıyacak olmasıdır.

Janine Chasseguet-Smirgel, sapkınlığa dair teorisiyle, sapkının herhangi bir engelden, özellikle de babanın penisi veya başka bir kardeşten uzak ve yoksun bulunan annenin pürüzsüz karnına dönmeye çalıştığını iddia etmiştir. Sapkın için her tür engel uzun zamandır hasretini çektiği sorunsuz varoluşa geri dönmesine ayak bağı teşkil edeceğinden, o da hedefine ulaşma yolunda yaşamın karmaşık yapılarını farklı şekillerde bozmayı göze almaktadır. Bazı açılardan histeriğe benzeyebilir; ancak

histeriğin anneye dönüş özlemi, erken çocukluk dönemindeki cinsiyetsizleştirilmiş sevgi nesnesine adanmışlık biçimlerinin hatıralarına dair karmaşık –sabitleşmiş– kimliklerin güdümündedir. Sapkın gibi histerik de gerçekliği ütopyayla ikame etmeye çalışır, ama sapkından farklı olarak ötekinin arzusunu tatmin etmeyi amaçlar; bu dürtüyse onu ironik biçimde, aslında tam aksini istemesine rağmen kişisel ilişkileri, kültür ve toplum içinde gelişme kaydetmeye zorlamaktadır. Histerik, sanki annesine “kendimi senin arzuna vermeye söz veriyorum” demek suretiyle onun sevgi nesnesi haline gelmeye çalışmakta, bu ötekiye onu farkında olmaksızın babanın yasasını da içermeye başladığı oidipal dönemin ardından sanki “sözünü kabul ediyor ve bana elinden gelenin en iyisini vermeni istiyorum” şeklinde cevaplamakta, bu anlaşma da histeriği içsel arzuları hilafına kendi geleceğine doğru yürütmektedir.

Histeriğin kendisine olan nefreti hafife alınamaz. İlişkiye katıldığı takdirde kendi masumiyetine ihanet etmiş olacağı hissi çok köklüdür ve ağır derecede depresif olan histeriklerin daima yüksek intihar riski arz ediyor olmalarının temel nedenlerinden biridir.

Hayli ağır durumda hastaneye kabul edilen ve bir süredir de hastanede bulunan bir hasta tedavisi süresince giderek daha iyi hale gelmişti. En başta hayli dengesiz ve çocuksuydu ama tedricen gelişme göstererek hem tedavi ekibinin hem de diğer hastaların sevgisini kazandı. O sırada hiçbir psikanalist bu durumun intiharla sonuçlanacağını kestiremezdi, ama tedavi ekibi geriye dönüp baktığında hastanın sergilediği iyileşmenin ne denli zamanından evvel başladığını, intiharının da aslında kişiliğindeki nefret ettiği ve çocukluğunu sattığını düşündüğü bir parçanın öldürülmesi anlamına geldiğini görebilmişti.

Histeriğin olgunlaşma sürecini aksi istikamete çevirme becerisini en mükemmel şekilde anorektik ifade etmektedir. Bu,

tipik biçiminde, ergenlik boyunca yeterince gelişmemiş bir yetişkinliğe doğru koşar adım ilerleyen, kayda değer akademik başarıları da olan, vaktinden önce gelişmiş bir çocuktur. Anorektik sürecin okuldan ayrılana dek henüz yerleşmemiş olması mümkündür. Giderek artan kilo kaybı, ruhsal bir eksilmenin bedensel dışavurumundan ibarettir, zira anorektik kendini parçalarına ayırmakta şiddetli bir masumiyet bulunduğunu varsaymaktadır. Ötekini, kilo kaybının ne anlama geldiğini aslında bilmiyor olduğuna inandırmak ister. Bunun yerine, incelik lehindeki kültürel tarafgirliğin tesiri altında kaldığını iddia eder ki bu da evvelce kayda değer bir zekaya sahip olan bu kişinin artık kendini parçalara ayırmaya başladığına işaret eden çocuksu bir bakış açısidir. Anorektik, bizleri hâletiruhiyesinden bağımsız biçimde yiyecek ve bedenle ilgili uğraşlara tutsak düşmüş olduğuna inandırmak istemektedir — çocukluğa dönüş. Psikodinamik her nerede hükmünü yürütürse, âdeti olduğu üzere histerik de oraya sosyal bilinçdışı açısından reddedilmez cazibeye sahip bir hastalığı davet edecektir. Bu nedenle de üniversitelerde anorektikler için oluşturulan “destek ekipleri”nde beslenme uzmanları, doktorlar ve terapistler yer alır ve kan basıncını, gıda alımını ve yeme korkusunu gözlemlerler. Bu programlar birçok anorektiğin hayatını kurtarıyorsa da, ironik olarak, bunu histerik süreçle danişıklı dövüş içerisinde, yani bu karmaşık yetişkinin basit bir varlığa indirgenmesini örtük olarak kabul etmek pahasına yaparlar. Daha önce akademik başarılarıyla gurur duyan kişi, şimdi de ne kadar yediği ve ne kadar iyi bir hasta olduğuyla gurur duymaktadır. Olgunlaşmaya götüren patikayı terk etmeyi seçen anorektik, destek ekibini, yani bir çocuğa nasıl davranılacağını bilen bu yetişkinleri hoşnut etmek üzere geriye, iyi-oğlan veya iyi-kız kendiliğine (çocukluk yıllarının temel önemdeki bir parçası) doğru başka türlü bir gelişim yolu teklif etmektedir. Erişkin kendiliğinin

histerik biçimde sökülerek parçalara ayrılmasına anorektikler haricinde diğer “yeme bozuklukları” cemaatlerinde ya da kumarbazların, alkoliklerin, seks bağımlılarının ve “işkolik”lerin sürgit alt birimlere ayrılarak yeni engellilik biçimleri oluşturan dünyalarında da tesadüf edilmekte; bunların hemen kıyısında da 19. yüzyılda yeni inşa edilmiş rayların yanında bitiveren kasabalar misali doktor ve terapist ekipleri türemektedir.¹⁷

Anorektiğin bir özelliği de durdurulması mümkün olmayan bir sürece ilk bakışta talihsiz bir cümle eşliğinde adım atmasıdır. “Kendime öğle yemeğinde bir havuç ve akşam yemeğinde de bir brokoli yiyeceğim dedim” — o yüzden de böyle olmak zorunda. Histerik, kendiliğin entelektüel seviyesini dil tarafından kandırılmışlık seviyesine alçaltmakla dilin bizzat kendisine saldırmakta, sırf uğursuz kelimeler kullanıldı diye zavallı bir ruhun ihmale terk edilebileceğini telkin etmektedir. Şüphesiz, *ötekinin* sesinden türemiş olduğu düşünülen bir mantığın parçası haline gelmek, annenin konuşmasına dair kendilik deneyimini de yeniden oluşturmaktadır. Anneden istediğini yeterince alamayıp bedene dönen ve annenin söylemi tarafından çeşitli performanslara raptedilmiş bulunan anorektiğin pozisyonu, aslında kendiliği hayal kırıklığına uğratmış bir anneye işaret eden psiko-somatik bir gösterendir. Öte yandan, hayal kırıklığına uğratan bu annenin histerik tarafından inşa edilmiş –anneyle deneyimi yansıtan– içsel bir nesne olmakla birlikte; içsel babayı işlevsizleştirmek uğruna, günde bir havuçla yetinen zihinsel olarak kusurlu bir içsel anneye, bir çocuk bedenine ve bunlara eşlik eden karikatürvari bir zihin yapısına teslim olmuş bir kendiliğe katılmak suretiyle artık onun bir parçası haline gelmiş bulunduğunu anımsamakta da fayda var.

17. Histerinin modern zamanlardaki görünümüne dair parlak bir analiz için bkz. Elaine Schowalter’in *Hystories* (1991) kitabı.

12. Bölümde bu çocukluğa dönüş dürtüsüne kimi bakımlardan geri döneceğiz, fakat şimdi histeriğin kendini gösterme hususunda sergilediği eğilime bakalım.

Freud, histerik ıstırabın, kendiliğin çocukluğunu hatırlamasının bir yolu olduğu kanısındaydı. Semptomlar geçmişteki insan ve olayları hatırlamanın değişik yollarından ibaretse, oyunculuk [*histrionics*] da bunları canlandırmanın vasıtasıdır.

Bazen bizzat bedenın kendisi, ötekinin kendilik üzerindeki etkisinin bir göstereni haline gelir; böylelikle de kökensei bölünmenin doğasına, bedenın anne hakikati tarafından dışa atılmış olma neticesinde halen süregiden ruhsal acısına işaret etmiş olur.

Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, histeriğin annesi –karakterinden veya koşullarından ötürü– bebeğini emzirmek ve ona dokunmak yoluyla erotik bir ilişkilenmeyi ifade edemediğinden, bunun yerine ses ve sahnelemeyi koyarak, salt betimlemenin kanlı canlı anneliği ikame ettiğii bir anne sevgisi sahnesini sunmaktadır. Bazıları için bu, anne anlatısının içinde içsel bir nesne şeklinde yaşamak, annenin imgeleminde yer tutmak, anneye özdeşleşmek ve bütün bunları annenin gözleri önünde canlandırmak anlamlarına gelecektir.

Anne sanki “bir annenin çocuğuna olan sevgisini sahneye çeğim” dercesine çocuğaa da rol verdiğii bir performansı sergilemektedir. Annenin kendi imgeleminin öncelik hakkından aldığı destek sayesinde bu bizzat-şey-olarak-performansı ne denli kuvvetle ifa edeceğii anlamak çok da zor olmasa gerek: Çocuğuu salt hayal etmek bile onunla birlikte olmak anlamına gelmektedir. “İçimdeki çocuk” ve “içinizdeki çocuk” gibi popüler tanımlar histerik imgelemin uygun tasvirleridir. İleride,

çocuk histerik olduğu takdirdeyse sevgi nesneleri barındıran bir imgelemin tutku ve saldırganlık eşliğinde savunulması bu sefer de ona düşecektir.

Ancak kendini ötekinde bulmayı isteyen histerik için dünyanın kütüğüne kaydını yaptırmanın esas şartı özdeşleşmedir. Herkes annesiyle özdeşleşir, ama olağan koşullarda ötekinin özelliklerinden kendilik üslubunu ifade etmek üzere faydalanılır, oysa burada öteki içinde yer alacak bir nesneyi ifade etmek üzere yine öteki kullanılmaktadır.

Histerik, çekirdek kendiliğin annenin içinde yuvalandığına inandığı için, ötekilerin nereye yerleştirileceği, kendiliğin nerede bulunduğu ve annenin arzusunu maddileştirmek üzere nerede aranması gerektiği hususlarında fevkalade kaygılıdır.

Bu tür bir özdeşleşmenin kısıtlılıklarını görmek kolaydır, özellikle de histeriğin annenin reddedilmiş –ama bir yandan da kısmen gerçekleşmiş– arzusuna dair bir canlandırma [*performance*] içinde olduğunu takdir edebilirsek. Özdeşleşmeyi düşündüğümüzde genellikle özdeşleşilebilecek bir nesne hayal ederiz, istikrarlı ve ne olduğu belli bir şey. Çocuklar filme gider ve betimleyebilecekleri ve kimi işaret ettiği aşikâr bir kadın veya erkek kahramanla bir süreliğine özdeşleşmiş biçimde çıkarlar.

Bir sonraki bölümde de göreceğimiz üzere, ağır seviyede rahatsızlık arz eden histerikler, parçalara ayrılmış bir ötekini betimlemekte takılıp kalmışlardır. Bazen baba, bazen anne, bazen de her ikisi birden içsel yaşamlarını sahnelemeler suretiyle boylu boyunca çocuklarına boca etmiş; onlar da şimdi bu vaziyetin şaşkına dönmüş şahitlerine dönüşmüştür. Ebeveynlerin bilinçdışı yaşamı ötekini işgal ettiğinden, çocuk da ötekini bir musibet suretinde deneyimlemektedir.

Sahnelemelerin iletişim biçimi olarak görülmesine cevaz veren bir aile yasasının tesis edilmesi suretiyle içsel zihinsel durumlar ötekini tutsak alan delice sahnelere dönüştürülür.

Artık *bir olaya dönüştürülmüş bulunan kendilik*, belli belirsiz farkında olunan bir dramada rol dağıtımını üstlenmiş, kendi içsel nesnelerini, canlandırılmak üzere ötekilere vermeye başlamıştır. [Bütün bunlar] gayet heyecan verici olabilir.

Freud histerik tiyatro gösterisinin bu yönünü gayet iyi anlamıştır. “Psikanalizde bilinçdışına dair bir not” (1912) içinde “histerik hastanın zihni aktif ama bilinçdışı fikirlerle doludur” der. Şöyle devam eder:

“Nöbetler” esnasındaki seğirme ve hareketler niyetlenilmiş eylemler şeklinde bilinçte temsil edilmediği gibi, bu eylemlerin kayıtsız bir gözlemcinin duyguları eşliğinde algılanıyor olması da mümkündür. Buna rağmen analiz, [hastanın] yaşamdaki belli bir olayın dramatik sahnelemesinde kendisine düşen rolü oynuyor olduğunu gösterecektir. (s. 262)

Histerik “aktif ama bilinçdışı fikirleri” zihninde “tam anlamıyla” “temsil etmez”, bunları “hareketler” şeklinde eyleme dökmektedir. Kendisini beden-tiyatrosuna hapsolmuş, değişken bir varlıkla “kayıtsız bir gözlemci” arasında bölmesi, Masud Khan’ın da altını çizdiği bir özelliktir¹⁸: Histerik, kendiliği *da-ima* bir tiyatroymuşçasına izlemekte veya Freud’un deyişiyle “belli bir olayın dramatik sahnelenmesinde kendisine düşen rolü oyn[amaktadır]”.

Histerik tiyatro rüyaya benzer. Sanki histerik ve ona refakat eden her kimse (buna analist de dâhildir), histerik canlandırmanın rüyanın ta kendisi olduğuna, bu yüzden rüya âleminin derin anlamından pay aldığına inanmıştır. Histerik için rüyada olmak, annenin bilinçdışında olmaktır, zira rüya deneyimi

18. *Hidden Selves* içinde “Grudge and the hysteric” makalesine bakınız (Khan, 1983).

ötekinin muhayyilesi içine yerleşmiş olma duygusunu yeniden yaratır. Histeriklerin anneleri ve babaları da teatral olduklarından, histerik rüya uğraşının ağını boylu boyunca aile uzamına gererler. Bütün bunlar hayli kafa karıştırıcı olabilir.

Bir hasta.

Ebeveynlerimi tarif etmek zor, çünkü birçok yönden oldukça dikkate değer insanlardı, çok başarılı, fazla “yüksekten uçan”. Her ikisi de çok güçlü ve fırtınalı kişilikler olup onları olağanüstü sahnelerde yer alırken görmek mümkündü. Örneğin, bir akşam yemeğinde aralarında ihtilaf yaratacak bir konuda tartışmaya girişmeleri hiç de nadir değildi; politik bir konu olabilirdi mesela, sonra da birbirlerine uydurdıkları isimlerle hitap etmeye başlardı. Annem babama “penis kafalı” derdi ve o da ona “gerzek fahişe” derdi. Bir seferinde yemeği masanın bir ucundan babama fırlattığını ve bunun arada bulunan kız kardeşime isabet ettiğini hatırlıyorum. Babam da yerinden fırlayarak patates püresini ona atmış, tam da yüzüne isabet ettirmişti, ardından annem sandalyesini onun üzerine atarak peşinden koşmaya başlamıştı. Evinin içinde koşmuş, yuvarlanmış, birbirlerine tükürüp küfür etmişlerdi. Sonra biri birden gülmeye başlamış ve ardından her ikisi birden kahkahalarla boğulmuştu. Bir vesileyle tekrar masaya dönmüş ve hepimizden özür dilemişlerdi ve yemeğe devam etmişlerdi. İnanılmaz derecede tuhaf olan da işte buydu. Bildiğim kadarıyla asla birbirlerinin canını yakmaz ve acayip bir sakinlik içinde hiçbir şey olmamış gibi davranmaya devam ederlerdi. Ağabeylerim ve kız kardeşimle bunun karşısında garip bir Disneyland eğlencesindeymişiz gibi mihlanmış halde kalakalırdık. Heyecanlandırıcıydı, bir lunaparktaki hız treni ne kadar heyecanlandırıcı olabilirse. Başladı mıydı, hepimizi gayet karışık bir deneyimin bek-

lediğini bilirdik: kısmen felç edici, kısmen heyecan verici, kısmen... gurur verici? Sanırım gurur duyuyorduk, çünkü onlarda inanılmaz derecede cesur bir şeyler vardı. Yani, kimsenin başkasına yapmaması gereken şeyleri birbirlerine yapıyorlardı, en azından medeni bir ailede demek istiyorum. Çok korktuğumuz zamanlar da olurdu, ama onlara karşı gayet koruyucu davranır ve hatırladığım kadarıyla diğer akrabalarımıza da bundan bahsetmezdik.

Bu tür ebeveynler kendilerini zapt edemez ve bunu diğer aile bireylerinden, hemen daima da çocuktan talep ederler. Grup sürecini ruhsal olana bir alternatif gibi kullanır, kendiliği diğer grup üyelerini etki altında bırakan bir olaya dönüştürürler. Olanlara şahit olan çocuk genellikle ergenliğe kadar susturulur, sonra da zaten kendisi eyleme dökmeye başlar. Histerik o vakte dek, iyi-oğlan veya iyi-kız kendiliğin içinde masummuşçasına saklanmakta, ama bir yandan da ebeveyn sahnelemelerinin parçalarından nesneler tasarlayadurmaktadır.

Ağır derecede rahatsız olan histerik, ebeveynlerin bilinçdışı-na ait, birbirleriyle kavgalarından işlenmemiş parçalar taşıyan yansıtımlı özdeşleşmelerle dolup taşar. Narsist karakter bu tür taşkınlıklar karşısında kayıtsız kalmayı, şizoid kendini bunlardan ayırarak gözlemlemeyi, sınır-kişilikse bütün bunların alabora edici girdabında sevgi nesnesi tarafından bir kucaklanma bulmayı hedefler. Histerikse günün birinde sahneyi kendisi devralacak olan talebedir.

Avrupalı analistler sıklıkla histerik delilikten dem vurur; bununla kastedilen, histeriğin içsel yaşamını ötekilere iletmek üzere belli ve tuhaf bir davranışı, canlı ve garip [*bizarre*] sahnelerin yaratıldığı çok özel türde bir olay haline getirmesidir. Böyle yapmak suretiyle kimi histerikler bazı ego işlevlerini kaybedebilirler; tuhaf bir kayıptır bu, zira nesne dünyasına

kendileri için gerekli olanın üzerindeki miktarda ve vaktinden önce maruz kalmış olmanın manik biçimde fazlasıyla telafi edilme çabasından kaynaklanmaktadır. İçlerinde çok fazla delice sahne ve öteki barındırdıklarından, bu kalabalığı, ele geçirdikleri bir tanığa parçalar halinde boşaltmak suretiyle def ederler. Böylelikle de histeri bir nesilden diğerine aktarılarak her daim bulaşıcı kalır. Ötekinin dışsallaştırılmış içsel nesnelerini barındıran garip içsel dünyalarında saklı olan delilik, bir nevi “gönderene iade” edilmiş olur.

Histerik, kuşkusuz hiç de nadir olmayarak, annesinin *kendi* anne ve babasıyla ilişkisini ya da babasının *kendi* ebeveynleriyle ilişkisini farkında olmaksızın benimser. Hatta annesinin annesiyle babasının babası arasında bir sahnenin vuku bulması da mümkündür. Histerik görgü tanığı, garip surette teşkil edilmiş pek çok bağlantı barındırabilir.

Histerik felç, kendisi üzerinden eyleme dökülmüş olmanın getirdiği korku ve heyecan haliyle yakından ilgilidir; histerik bunu hayatının daha ileri döneminde ötekini (analist de dâhil) felç etmek üzere eyleme dökmelerinde kullanacaktır. Genç klinisyenler, sindirilerek özür dileyebilecekleri, güvence verecekleri ya da empatiyi analize yeğ tutacakları kıvama getirilebilir. Nutku tutulmuş ve içi boşalmış gibi hissetmek suretiyle, ebeveynlerin sahnelemeleri karşısında nutku tutulan ve infilâk ederek içi boşalan çocuğun halini karşı-aktarımlarında deneyimlemiş olurlar.¹⁹

Ancak histerik eyleme dökme, sadece talihin gidişatını tersine çevirmeyi hedeflemekle kalmaz –bilhassa da analiz esnasında– birilerinin bu kargaşadan bir anlam çıkarıp çıkaramayacağını da sorgular. Dahası, böylesi parçaları içinde

19. *The Shadow of the Object* içinde “The psychoanalyst and the hysteric” makalesine bakınız (Bollas, 1985).

barındırmak bazen ebeveynlere şefkat duyulmasına yol açan bir tür empatik beceriyi de öne çıkarmaktadır, zira histerik, ebeveynlerin aile ortamını kendi içsel dünyalarını kapsamak üzere destekleyici bir çevre şeklinde kullandıklarını algılar. Ebeveynler bu tür sahnelerin ardından genellikle üzüntülerini ifade edip olan biteni tamir etmeye çalışarak yaşamlarına geri döndüklerinden, kimi histerikler, ebeveyn kendiliklerinin en kırılgan yönlerinin kendileriyle paylaşıyor olduğu yolunda bir hisse sahiptir.

Histerik, gösteri sanatı sayesinde, yani kendi içsel yaşamının kimi yönlerini ilişkilere dair performanslar biçimine getirmek suretiyle kendini, tıpkı ebeveynler kendi içsel dünyalarını açık sahnelerlerken tanık olmuş olduğu türden özel bir bilme biçimine elverişli kılmaktadır.

Masud Khan “Kimse kendi deliliğini konuşamaz” [*None can speak his/her folly*] (1983b) metninde “Judy” isimli bir hastasından söz eder: “Çevresini negatif biçimde, yani kendi dezavantajı pahasına istismar etmekteydi. Daha ziyade annesinin karakterinin bir karikatürü gibiydi” (s. 60). Histerik, kendiliğin ve ötekilerin karikatürleriyle özdeşleşmeyi sürdürür — bu, kendini aşağılama yoluyla ifade bulan bir ümitsizlik türünü gözler önüne seren, bir nevi parodi üzerinden hükümsüz kılma biçimidir.

Kendiliğin karikatürleştirilmesi (garip eyleme dökmeler) bilinçdışı olarak, bu karikatürü parçalarına ayıracak kati bir analitik tepkiyi ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Histerik, ötekini bu karikatürü anlamak suretiyle deliliğine son vermeye davet eder, ancak deliliğin çözümü içerdiği anlamların tümünün analiziyle değil, sürecin analiziyle mümkün olacaktır.

Bu durumun analisti deli aileyle sıhhatlilik arasındaki çetin bir mücadelenin içine yerleştireceği şüphe götürmez. Hatta histeriğin amacı bu deliliği gerisin geri analiste yansıtmak

–yani ona geçirmek– olacağından, analistin sistem karşısındaki mücadelesi, en azından başlarda, hastayı kavramayı reddediyor olduğu şeklinde hissedilecektir.

Analist, histerik serkeşlik [*picaresque*] diyebileceğimiz bir şeyle başa çıkabilmeyi de bilmelidir. Nasıl ki aileye dair sahneler, bir destanda olacağı şekilde, çocukluğun bir ucundan diğerine kendilerini birer birer ortaya çıkarıyorsa, histerik de yaşamın getirdiği hadiselerin kendilerini birer birer ortaya çıkarmasında, kendilik ve ötekinin boylu boyunca boşaltılabilmesi için istismar edilebilecek yeni bir iskelet bulmaktadır. Bir tatil, bir arkadaş ziyareti, bir alışveriş turu, bir düğün: Bunların her biri saptırılmış ve delice fırsatlar yaratmak üzere imkân sağlayabilecektir. Histerik bu delice sahneleri genellikle *Moll Flanders*’tan çılgın sahneler okuyormuşçasına nakleder: bilinçdışı deliliği iletmeyi değil, daha ziyade sürdürmeyi hedefleyen serkeş bölümleri andıracak türde serbest çağrışımlar. Bunu Freud ve Breuer’in *Histeri Üzerine Çalışmalar* eserinde –Emmy’yle mesela– görebiliriz; burada bir süreliğine vazifesinin onun zihnini huzursuz eden sahneyi silmek olduğunu düşünmüştür. İlginç biçimde Freud, Khan’ın Judy hakkında söylediği şekilde (1983b), tam da “karışıklığın” olduğu noktada bütünüyle boş bir ekran yaratmaya çalışmış gibi gözükmektedir.

Judy’nin ziyaretini beklemekte olan –yıllardır uzaktadır– Khan “deliliğine dair serbest çağrışım veya konuşma bekleyemem, çünkü nasıl konuşacağını bilmiyor — ne konuşacağını, nasıl konuşacağını ve kime konuşacağını!” demektedir (s. 73). Kimse nasıl konuşacağını önceden bilmez. Histeriğin “gösteri oyunu” kısmen her bir şeyi izlemekte olan kafası karışmış çocuğun bilinçdışı temsilidir. Histerik delilik sahneleri, çocuk kendiliğinin, histerik tarafından garip bir fırsattan istifadeyle yürürlüğe konmuş bir sahneyi izlemeye durduğu –tam da anlaşılmayı bekleyen anlar– büyük ölçüde üstbelirlenmiş etkinliklerdir.

Semptomlar kendilik içinde tutulmuş ve kapsanmış olaylardır ve ortamdan ayrılmış surette de olsa histerik bunlara tanıklık etmeye devam etmektedir. Daha ağır histeri durumlarındaysa semptom önce gruba saliverilecek, sonra şu veya bu zamanda kendiliğe geri dönecektir.

Histerinin psikotik bozunumu çok özeldir. Hasta, varsanırları olsa veya hezeyanlar peyda etse bile, nasıl ailesinin deliliğine tanıklık etmişse, psikozuna tanıklık etmeye de öyle devam eder. Ancak şimdi histerik, bilinçdışının bu şekilde harekete geçtiğine tanık olur.

Bu anlar –ve psikotik nitelikte olmayan sahneler– şey tasarımları gibidir, unutulması mümkün olmayan, ancak onu yansıtıp değiştirecek bir kelime tasarımına da dönüştürülemediği bir imgenin canlandırılmasıdır. Acaba dönüştürme [*conversion*] semptomu, özellikle de kelimeler tarafından yönlendiriliyor olduğu takdirde, kelime tasarımına dönüştürme istikametinde bir teşebbüs olarak görülebilir mi? Bedenin hissizleştirilmiş veya aşırı hislendirilmiş şekilde bir gösterge olarak kullanılması, acaba kendisinden sembolleştirici bir kendilik doğurması beklenen bedene bir geri dönüş müdür? Yani bedenin semptomu aslında bir umut işareti, bedensel bütünlüğe kavuşmuş bir sembolik düzene doğru bir adım atılması için içeriden verilmiş bir izin olabilir mi?

Histerik semptom yalnızca kendi kendine yetme değil, aynı zamanda muhtemelen kendi kendini sembolleştirmedir: tahayyül edilmesi şöyle dursun, tartışılması bile *kolay* olmayan bir sırrın ihdas edilmesi. Arayışın bizzat kendisi, öteki değil kendilik hakkında sırlar yaratan –bilinçdışının ta kendisi– ve çözümü ötekinin sadece zamanını değil sabırlı mevcudiyetini de gerektirecek bir muamma haline gelmek zorundadır.

Freud daha *Çalışmalar*'da (Breuer ve Freud, 1893) hastaların kendisine hikâyenin tamamını anlatmadığını anlamıştı.

Ancak henüz aktarımın tam anlamıyla farkına varmadığından, hastanın görsel olanın dehşetini devam ettiren bir yatırımda bulunmuş olmasından ötürü içini olanca açıklığıyla dökmeyi hafife almakta olduğunu görememişti. Konuşma hilafına imgeyi sürdürmekle histerik, iletişimin ilk basamağını birincil nesneye müsadere etmektedir: ötekiyle salt görsel alışveriş. Erişkin olduğunda sergileyeceği insanı çileden çıkartıcı palyaçoluklar, bebeğini dağıtmaya çalışan bir annenin görsel yansımasının hatırlanmasıdır.

Histerik, sembolik düzen yerine hayali olanı veya sözel iletişim aleyhine görsel etkiyi tercih etmek suretiyle, babanın düzenini dışlar ve annenin düzenini yüklemeye devam eder. Bir imge binlerce sahneye bedeldir. Bir canlandırma her türlü yoruma açıktır. Ne de olsa, iki can, kâh spekülasyon, kâh örtüşen arzular sayesinde serapa çılgına dönebilir. Halbuki, tam anlamıyla anlatılmış bir hikâyeye tekrar edilip incelenebilir niteliktedir. Çokkanlımlı kelimeler de imgenin sahip olamayacağı bir manidarlık ihtiva ederler. Diliniz sürçer ve yanlış kelimeyi seçerseniz, bunu silmek mümkün değildir: Söylenen söylenmiştir. Dolayısıyla histerik, anlatıdan ziyade canlandırmayı tercih edecek, anlatıya artık canlandırılma niyetinden ayırıştırılamayacaktır. Lirik bir şiir alışlageldik bir nesrin ortasında nasıl görünürse, histeriğin konuşması da öteki nezdinde öyle görünecektir.

Bu performanslar yüzeysel olmaktan uzaktır. Çağrışımları yeniden düzenleyen gösterilerdir. Histeriğin performansı vasıtasıyla ortaya koydukları, çevresine toparlanmış tanıklar nezdinde daima bir şeyler çağrıştıracak, ötekinin imgelemine neresine yayılırsa, orada içsel hayallerin ortaya çıkmasına meydan verecektir.

Psikanalist, telaffuz edilmiş sözün eyleme üstünlüğünü desteklediği takdirde, hastanın babanın düzeni altında yer almasını kolaylaştıracaktır. Bu dönüşüm, hastanın bir rüyayı hatırladığı

çekirdek psikanalitik deneyimde yansımasını bulur. Gece görülen bir rüyanın hatırlanması hayali düzeni yeni bir ortama taşıyacaktır, zira bebek ve annenin iletişimi, şimdi kendilik ve babanın oluşturdıkları bir uzama getirilmektedir. Freud, hatırlanan bir rüyanın –anne düzeninin bir işareti– serbest çağrışıma tabi tutulmasında, böylelikle de farklı imgelerin parçalara ayrılarak içlerinde saklı kelimelerin açığa çıkartılmasında ısrarcıdır.

Ancak bu dönüşüm, rüya uğraşının bizzat kendisinin bir parçası değildir. Rüya nüfuz ederek onu parçalarına ayıran psikanalizin ve analitik yorumcunun işidir. Pek çok hasta bunu bir tür şiddet olarak görür. Rüya bizzat-şeydir; saf bir ego deneyimi, ellenmeye ve beğenilmeye gelmeyen, çocuk ve annenin hükümranlılığına dair bir işarettir. Fakat Freud bunların hiçbirini kabul etmez ve bu çocuksu bağı, bir babanın neredeyse aşığılama noktasına varacak azarlaması eşliğinde kaldırıp bir kenara atar.

Öte yandan Freud, serbest çağrışım yoluyla annenin ve babanın düzenini de birleştirmiş olmaktadır. Aklına ne geliyorsa söylemesine izin verilen hasta, âdeta hakikati elde etmeye yönelik taleplere karşı duran anneye benzer; eğer sahiden böyleyse, hakikatin hiçbir zaman dayatılamayacağı, ama ancak yaratılabileceği fikri ruhsal gerçeklikten ödünç alınmış demektir. Bu tür düşlemler esnasında psikanalist, malzemenin bütün unsurları birbirine bağlanarak bir silsile teşkil edesiye dek her türlü zihin durumunu eşdeğer ölçüde askıya alacak –hiçbir şeye odaklanmayacak, hiçbir şey hatırlamayacak, hiçbir şey hakkında düşünmeyecek– ve olan biteni ancak ondan sonra yorumlayacaktır. Hasta ve analist, anne ve küçük çocuğun ortamını –birbiriyle örtüşen düşlemlerden mürekkep bir ortam– yeniden tesis etmeye niyetlenecek olurlarsa, keşfetmiş olduğu mühim iletişim biçimleri, berrak nasihatleri ve hastanın saklı çatışmaları eşliğinde baba arz-ı endam edecektir. Elbette bütün

bunlar, olsa olsa, baba tarafından başından bu yana keşfedilmiş olan her şeyin, aslında anne evreninin rahatlatıcı kollarında bastırılmayı bekliyor olmaktan ibaret olduğuna ilişkin kendiliğin beslediği inancı aynalar.

Korfman’a göre Freud’un arzusu, “teorik olanın iktidarının mitlere egemen olmasıdır” (1980:79); burada “mit” annenin tümgüçlülüğünü, yani kendi işleviyle, ölümü –Freud’a göre kişisel düzeyde hepimizin olanaksızlık atfettiği bir şey– birbirine bağlamaktaki üstünlüğünü telkin eder. Hafiyeden bozma rüya yorumcusu, annenin düzenini (imge ve “mit”) babanın düzenine (söz ve “hakikat”) çeviren babanın ayak izleri peşi sıra yürümektedir.

Korfman, ilginç bir şekilde, Freud’un rüyalar üzerine kitabında annesinin ilk dersine dair hatırasını alıntılar. Anne 6 yaşındaki oğluna herkesin topraktan yapıldığını ve toprağa döneceğini söylemektedir. Söylediklerinin şüpheyile karşılandığını görünce, ellerini birbirine sürterek derisinin üst tabakasını gösterir. “Bu görsel ispat karşısındaki hayretim o denli büyüktü ki bunun ardından içtiğim kelimelerin ifade ettiklerine razı oldum: ‘*Du bist der Natur einen Tod schuldig**’” (Rüyalar: 205). Korfman (1980) Freud’un bu hadisenin biçimini nasıl dönüştürdüğü üzerine yorum yapmaz ve belli ki Freud’un tek bir cümlede nasıl annenin düzeninden babanın düzenine geçtiğini yakalayamamıştır. Duyguları annenin “görsel ispat”ı karşısındaki hayretinde yaşamaya devam ediyorsa da –sözünü etmiş olduğumuz, annenin imge-yaratıcı dünyası– Freud, mümkün olan en kısa süre içinde imgeden kelimeye geçer ve cümle, düşseli yerinden eden bir diğer cümlemin hatırasıyla sona erer. Böylece, rüyaya dair imgelemin yerini sözel kavrayışa terk etmesi gerektiğini bize öğreten adam, rüyalar üzerine kendi kitabında,

* Doğaya bir ölüm borçlusun –ç.n.

annenin imgeleminin nasıl sözel anlama dönüştürüldüğüne dair bir hatıraya işaret etmekte veya Lacancı kelime hazinesiyle ifade edilirse, çocuğun nasıl annenin hayali düzeninden babanın sembolik düzenine geçmesi gerektiğini göstermektedir.

Freud'un çocuğun anneye ilişkisini, babanın işlevi denli kavrayamadığı sıklıkla söylenir. Dolayısıyla Emmy üzerine yazdığı dipnotun son paragrafına bakmak üzücü olmaktan ziyade dokunaklı olacak. "Frau Emmy'den çeyrek yüzyıl süresince haber almayacaktım" demiş (1893:105), ardından büyük kızının, annesinin hâletiruhiyesine dair bir bildirimde bulunmak üzere kendisiyle iletişime geçtiğini ilave etmiştir. Artık bir doktor olan büyük kız, kız kardeşiyle birlikte Emmy tarafından evlatlıktan reddedilmişti, şimdiyse "zalim ve acımasız bir tiran olarak tanımladığı annesine karşı hukuki işlem başlatmaktaydı". Freud, annenin kendiliği haddinden fazla sahiplenmek suretiyle tesis ettiği tiranlığın aslında her histerik tarafından deneyimleniyor olduğunu anlamış olsa işler kim bilir nasıl giderdi?

Histerik üzerine bu değerlendirmemiz artık olağan ve habis şekiller arasında bir geçiş noktasına geldi. Anne ve babanın nispeten sahip çıkıyor olduklarını tahayyül edebileceğimiz, rahatsızlığı daha hafif seyreden çocuk histerik, annesinin arzu nesnesini –ve daha sonra babaninkini– kendi temsiliyle rekabet halindeki ebeveyn nezdinde sahneleyecektir. Kendilik, ötekinin tahayyül edilmiş arzusuyla özdeşleşme ve onu temsil etmede sıra dışı bir derecede ustalaşmıştır; bu tahayyül etme becerisinin bir bölümü de nesnenin öteki nezdinde sergilenmesidir.

Öte yandan, bu histeriğin annesinin kendisini ötekine dayatmıyor olması kayda değerdir — hatta tam aksine: Anne, bilhassa erotik nesneleri söz konusu olduğu ölçüde içine kapanmıştır. Peşinde koşmak gerekir. Derinden anlaşılması şarttır. İnsan, onun oto-erotik düşlemlerine ancak kendi oto-erotizmi vasıtasıyla katılabilir. Onun nezdinde gerçekleştirilen her sahneleme,

onun suskun suratını yalayıp geçen bir gülümsemede kendini ele veren bir sırrı maddeleştirmektedir.

Kötü-huylu veya habis histeriğin problemi bunun tam karşıtıdır. Anne ve baba genellikle içsel hayatlarını olanca şiddetiyle çocuklarına boşaltarak –bilhassa da cinsel ruh hallerini– onları kanlı canlı ve unutulması mümkün olmayan sahnelerin bir nevi kabı haline getirmektedir. Anne ve baba kendilerini etkinliklere dönüştürmekte, bu suretle de çocukları seyirciler şeklinde esir almaktadır.

Asetik ve kötü huylu temsillerin her ikisi de erotik içeriğe sahipse de bunların ifade edilme biçimleri fevkalâde farklıdır. Asetik konumlanışta, histerik, oto-erotik atıfları aşikâr bir sahneyi öteki nezdinde eyleme dökmektedir. Bilmece gibidir. Tuhaftır. Ama dayatılmış değildir. Habis konumlanıştaysa, kendilik içsel sahnelerini ötekine boşaltmakta, böylece bir başkasının sahnelemesinin parçası olarak kullanılan ötekini travmaya uğratarak hayretten donakalmak durumunda bırakmaktadır.

Gösteri(ş) üzerine bu bölümü bedene ve dürtülere dönmeden bitiremeyiz. Bacaklarını açarak genital organlarını annesine sergileyen çocuğu hatırlayalım: Anne bu gösteriyi tanımlayacak kelime bulamıyordu. İster taş gibi sessiz kesilsin, ki bunun asetik çözüme öngeldiğini varsayabiliriz; ister manik ve tahrik olmuş bir şekilde kıkırdasın, ki bu da çocuğu histerinin vaktinden evvel gelişen bir türüne meyilli kılacaktır; her iki durumda da kelimeler, bu erken cinsellik gösterisini beden hafızasının bir parçası kılmak üzere çocuk bedenine nüfuz edememektedir.

Kendiliği sözel boyuta baskın çıkan bir tür görsel düzen, yani sahneleme niyetiyle istismar edebileceği bir olay haline getirmek suretiyle histerik, erken dönem gösteri(ş)lerini genitallerden arındırmış, şimdi birbirinden ayrıştırılamaz biçimlerde gösterilmek üzere bedenin bütününe yaymıştır. Daha sonra bazı hastaları değerlendirirken biraz daha derinlemesine tartışacağı-

mız üzere, bu gösteri(ş) bedeninin her bir parçasını, her biri genital organı gösteren erotik bir faile dönüştürse bile, bunlar o denli yayılmışlardır ki kendiliğin boğazına kadar cinselliğe batmış olduğu durumlarda dahi genital organ armağan edilememiş olmaktadır. Bu türden bir etkinliğe şahit olan birisi hangi kelimeyi telaffuz edebilir? İnsan böyle bir durumda ne diyebilir?

Genital organıyla gösteriş yapan çocuğun teşhirci cinselliğinin anne tarafından kapsanmamış olması –kapsanmak için kelimelere dökülmek gerekir– kendini kelimelerin işlevlerinin performans niyetiyle ihlal edilmesinde, yani artık bilinçdışı içeriklerin sembolik olarak işlenmek yerine, eylemin temsilcisi olarak kullanılmasında ifade eder.

Cinselliği kelimelendirmek, kendiliği dilin içine yerleştirmektir; sembolik düzen işte budur. Cinsel olanın yerini cinsel olmayan veya cinsellik karşıtı kelimeler istikametinde değiştirmek –”oo, sen ne iyi bir çocuksun böyle” veya “seni gidi yaramaz”– ya cinselliğin dile doğru hareketine mani olur ya da bedeni arzuyla doldurup taşırır. Histeriğin cinsel arzuyu bedene dönüştürmesi kendisinin yeni keşfettiği bir eylem türü değildir; daha ziyade arzunun kelimesizleştirilerek ıstırap halindeki bedene terk edilmesinin bir yoludur. Psikanalitik tedavi sadece düşüncelerin kelimelere dökülmesi değildir, daha isabetli söylenirse, öznenin kendi kelimelerini bulma arzusuna izin vermek, böylelikle de annenin bedeni kelimelendirme işlevini aktarım içinde sembolik biçimde yeniden tesis etmektir. Bastırılmış fikirlerin kesin içeriklerinin hafiyevari keşfi ne denli önemli olursa olsun –babanın saklı olanın peşindeki uğraşı– kelimelendirme üslubunun kendisi, yani insanın zihinsel durumlarının kelimelere yerleştirilmesi, anne düzeninin işidir. Histeriğin annesi kelimelendirme konusunda birçok bakımdan yeteneklidir, ama cinselliğine ilişkin ambivalansı nedeniyle çocuğun kelimelendirilmek üzere takdim ettiği bedenini ya reddetmekte, ya ona yer

değiştirtmekte ya da onu düpedüz yıkmaktadır. Psikanalitik çalışma, kelimelendirme noksanlığını telafi etmek suretiyle, histeriği cinsel olanı öfkeli ve iç boşaltıcı performanslar yerine, kendiliğin beden ve arzusunun yeniden ele geçirebileceği sembolik düzen içinde kelimelendirerek ortaya koymaya yöneltmektedir.

Freud, histerik atakların anne ve çocuğun geçmişine dair bir şeyler barındırdığını –en azından bilinçdışı olarak– anlamıştır; zira *Histeri Üzerine Çalışmalar*’ın “Ön Bildiri” bölümünde “histerik atak denen motor fenomenler” hakkında Breuer’le birlikte şöyle demektedir:

[Bu tür ataklar] kısmen hatıralara eşlik eden duygulara uygun düşen evrensel tepki biçimleri olarak (mesela küçük bebekler bile bacak ve kollarını sallayarak tekmeler atabilir) kısmen de bu hatıraların bizzat kendileri şeklinde yorumlanabilir. (s.15)

Bebeğin bedenini uyarmak, bilinçdışı olarak bizi bedenini kendini ifade etmesinin en erken biçimlerine ve elbette ilk ilişkiye götürmektedir. Başka bir yer ve başka bir zamanda, Freud annenin bebeğiyle ilişkisini, bebeğin annenin âşığı haline geldiği, her bakımdan bir sevgi ilişkisi şeklinde tanımlamıştı. Histerik atakları bebeğin sallanan bedenine benzetmek suretiyle alttan alta kökensel travmayı anneyle ilişkilendirmiş olmaktaydı. Bununla birlikte, bence bu travmayı tanımlayamayacağı (ve bu nedenle de çözemeyeceği) için bunu önce erkekler tarafından cinsel istismar, sonra da fanteziler şeklinde anlamıştı. Kökensel travmayı, hayli ironik biçimde, annenin “bacak ve kollarını sallayarak tekmeler atabil[en]” [bebeği] veya teşhir edilen genital organları kelimelendirememiş olduğu, akamete uğramış bir baştan çıkarma olarak kabul edersek, o takdirde bebek kendiliğinin duyumsal bakımdan onaylanma ve kendilik cinselliğinin

sözel olarak dönüştürülmesinde tecrübe ettiği bu noksanlıktan kurtulmasının tek yolu fantezilere sığınmak olacaktır. İstismar bilmecesi –hakikaten oldu mu, yoksa sadece hayal mi edildi?– bu açıdan bir çifte anı, olmamış bir hadisenin [*non-event*] yol açtığı hasarın onarımı için temel önem arz eden, fanteziden başka bir yerde vuku bulmamış bir hadisenin bağlantı halkasıdır.

Sadece birbirine gösteri(ş) yapan anne ve çocuk en azından ortaklaşa bir tiyatro sergilemektedir. Genital gösteri sahnesinde –erken bebeklik dönemi– çocuk anneye cinsel organını, anne de çocuğa bedeninin bu kısmı için kelimelere sahip olmadığını göstermektedir. Böylece, gösterileni yerinden eden ve genital göstereni onu kaybetmeye mahkûm nesne ve olayların üzerine fırlatan bir gösteride takılı kalmışlardır. Annenin suçluluğu onu, kaybettiği bir şeyi umarsızca geri kazanmaya çalışan çocuk nezdinde hüneri giderek artan gösteri ve söylemlere yöneltebilir ve böylelikle de, ironik biçimde, kaybın biçimi tam da bu sözde telafi içinde tekrar edilebilir. “Gel bak bakayım buna!” ve “Otur bakayım, diyeceklerim var!” uyarılmış çocuğa annenin anlatı ve performanslar yoluyla ilettiği uyarımlar şeklinde bütün bedeni bir ürpertiyle saracak, ama kelimeler ancak arzusunun kaybını taşıyacaktır.

Şimdi bu trajik tiyatroyu daha ayrıntılı tartışalım.

Histeriği üzerinde fazla düşünmeksizin teatral olarak tarif etmek yaygındır. Bu, akla hemen bir tür insanın –kaçık kadın bilindik bir klişedir– acayipliklerini getirdiğinden, belli bir nevrotik tarzın isabetli bir tanımını gibi gözüktür.

Vatandaşlarla sürgit çatışma halindeki şu hastayı alalım mesela; günün birinde yol arkadaşının ayakkabıları hakkında bir şeyler söyleyecek olur, sonra pek beğendiği bu ayakkabılara dokunmak için hamle yaptığında arkadaşı irkilir ve alışveriş torbasındakileri yere döker. Bir üçüncü yolcu metronun zeminine dökülenleri toplamak için yere eğilir. Fakat bu iyi niyetli girişim, kendisi de yere eğilerek bu üçüncü yolcuya toslayan hasta tarafından akamete uğratılır. Takip eden saniyelerde birkaç kişi daha itişip kakışmakta olanların imdadına koşar ve arbede devam ettiğinden herkesin olağan yaşamına dönmesi birkaç dakikayı bulur.

Erkek kültüründe bir klişe daha mevcuttur: abartılı ölçüde efemine görünen, etrafındakilerde eğlenceli ve hayret dolu bakışlar uyandıran erkek homoseksüel. Örneğin bir hasta, kadın şapkaları takmaya bayılıyor ve bu sayede bakışların kendisine çevrilmesini sağladığını biliyordu. Kendisine bakanlar, yüzündeki “Biliyorum, olur şey değil bu, ama hele bir gelin bakalım, bu saçmalıktan bir şeyler çıkarabilir miyiz?” şeklinde tercüme edilebilecek ayartıcı ve kendi kendisiyle kafa bulan ifadeyle yüz yüze gelip de kafaları karıştı mıydı, genellikle “Özel bir durum mu var?” veya “Eğlenceli gözüktüyor” gibi bir şeyler söyler ve kendilerini hastayla ummadıkları bir muhabbet teşebbüsünün

eşiğinde ve bir tür mahremiyetin kollarında bulurdu. Günün birinde mesela, bir manavdan bu cevabı almış, manav ona bütün erkeklerin bu tür şapkalar takmaları gerektiğini söylemiş, daha sonra şapkanın aslında sebzelerden oluşturulduğunu fark etmiş, hasta manavı şapkasını giymeye davet etmiş, manav da –derhal ama biraz tedirgince– onu giymiş, bu da gelip geçenlerin eğlenceli tezahürat, soru ve önerilerine neden olmuştu. Şüphesiz ki manav, tam o anda neye yenik düştüğünü bir türlü bilemese de bu olayı hiç unutmayacaktı.

Histeriğin tuhaflıklarından biri de ötekinin klişe algısını sezerek bunu aynen ona tevdi etmesi, böylelikle de kaçık veya abartılı efemine rolünün gereklerini tam anlamıyla yerine getirmesidir. Bu hüner, ötekinin arzu nesnesi olarak tahayyül ettiğinin yerini almak üzere, hakiki kendiliğin askıya alındığı ve sahte bir kendiliğin onun yerine ikame edildiği sayısız teşebbüsten türemiştir. Bu canlandırmada saklı saldırganlık unsurlarını görmek mümkündür; aslına bakılırsa, yukarıdaki türden sahneler bir tür ihlali ifade ederler. Ama trajik değil, daha ziyade komik canlandırmalardır bunlar. Altüst olmuş dünya önünde sonunda normale dönecek; bütün o kargaşa da yarattığı rahatsızlığın sorumluluğunu samimiyetle üstlenen hafiften çatlak bir kadın veya adamın işi olarak görülecektir.

Histerik, kendiliği bir etkinliğe dönüştürme sanatında, sahneyi orada mevcut bulunmayanların dahi kişileştirilmesine imkân verecek şekilde kurar; öyle ki kendini adım adım açan bu dramada, sadece oradan gelip geçmekte olanlara bile rol düşecektir. Bu şaşkınlık, belli belirsiz beklentiler ve kaygıdan oluşmuş bir hava yaratır, zira bu yaşayan tiyatronun –ya da ajitasyonun– neyle sonuçlanacağı açık değildir. Kim sahne alacaktır? Kime seslenilecektir? Ve buna kim eşlik edecektir?

Histerik tiyatroda daima ruh çağırma seansını andıran bir şeyler mevcuttur; geçmişin hayaletleri tuhaf bir ışığın altına

getirilmekte, histerik de kendini namevcut olanların bir tür cisimleşmeye geçişlerinde aracı [*medium*] olarak görmektedir. Bu da kendiliği, kendini kurban etmekte uzmanlaşmış bir ev sahibi hissiyle donatmaktadır. Anneye, babaya veya kardeşe ait parçaların veya çoktan olup bitmiş ve tekrar yaşayabilmesi ancak teatral bir takdim sayesinde mümkün olabilecek ailevi bir hadisenin bu şekilde mütemadiyen ruhlarının çağrılması hakiki bir dramatik hüner barındırmaktadır.

Histerik hünerin, zahiri kendiliğin sadece annenin anlatı ve canlandırmalarında bulunabileceği kanısından türediğini biliyoruz. Anne, çocuğa kendisinden ve ondan bahsederek veya bu ilişkinin niteliğini canlandırmalarla ortaya koyarak, onu nasıl gördüğüne dair bir ipucu vermiş olur. Ancak bu, çocuğun kendisini emniyette hissedebileceği bir kimlik olmadığından, annenin içsel nesnesi olarak kendisini bekleyen kaderin, onun havası, hâletiruhiyesi, bilhassa da cinsel çatışmaları uyarınca değişeceği hissine alışmak durumundadır. Bu durumun ruhu canlandırıcı bir tarafı, annenin içsel yaşamı açısından kayda değer bir öneme sahip olunduğu hissidir — bu her ne kadar çatışmalı bir varoluş şeklinde olsa bile. Annenin kendi görüşlerini sözel olarak çocuğun huzurunda tartışmaya açarken –bir paylaşım şekli– ya da çocuğa dair pek çok kanaatini birkaç dakikalık süre zarfında canlandırırken, onun aslında çocukla mücadele etmekte olduğunu görmek mümkündür.

Helen mesela, annesi için tipik nitelikte bir lahzayı şöyle hatırlıyor.

Annem sabahları pineklemekte olduğumuz yataktan bizi kaldıran bir horoz *haline gelir* ve önümüze düşerek ailecek kahvaltı etmek üzere mutfığa sürüklerdi. Her birimize şirin bir lakap takmıştı. Kardeşim “keçi” idi mesela, bana da “kika” der ve bizlerle çok şefkatli konuşurdu, ama daha

biz tam uyanmadan bize bazı roller de vermiş olurdu. Mesela kardeşime “Keçi bütün gece nerelerdeydi bakalım? Poçurlu fuçbolcular ve pürtüklü gürültücülerle mi?...” der ve bizim gayet iyi anladığımız bu lisanla devam ederdi; zira bu şefkatli ve özel lisanı bize ve başkalarına muhteşem bir maharetle aktarabiliyordu, sabahlarımız böylece bir eğlence ve tertip kasırgası şeklinde geçerdi. Ama biz okula gitmek üzere çıkar çıkmaz –şayet bir sebepten dolayı birimiz evde kalırsa görebileceği üzere– dramatik biçimde içine kapanır, sesi bir oktav düşer, suratındaki ifade görülebilir surette neşeden ıstıraba geçer, sonra bize döner ve içe nüfuz eden bakışlarla, mesela “Helen... benim küçük Helen'im... bütün bunlarla ilgili ne düşünüyorsun bakalım... hmm?” derdi. Küçükken ne derdim bilmiyorum, ama sonraları böyle durumlarda ne zaman bir şeyler söyleyecek olsam, sanki benim söylediklerimi zaten önceden düşünmüş gibi başını onaylarcasına sallardı, sanki bir şekilde hâlâ onun içinde yaşıyordum. Ergenken bu beni sonsuz derecede rahatsız eder, o da bana darılır ve beni nankör bir çocuk olmakla suçlardı; bu bir ölçüde doğrudu ve ben de her zaman kendimi suçlu hissederdim, çünkü kendince son derece sevecendi. Günün sonrasında, bir bocalama evresinin ardından birden başka bir kendiliğe, sonra daha başka bir kendiliğe geçer, günün sonunda o pek çok yere gitmiş, ben de birçok Helen olmuş olurum; bütün bunlar insanın kendisi hakkında muhteşem bir hayat kuvveti tarafından yönetilen bir filmi izlemesi gibiydi.

Burada önemli olan, annenin çocuğa çeşitlilik sunmuş olmasıdır. Buradaki tiyatrodaki pek çok kendilik ve pek çok öteki mevcuttur ve kişi anne nezdinde kim olduğuna dair parçaları herhangi bir anda görme şansına sahiptir. Olağan bir günün

akışı içinde birbiri ardı sıra gelen bu parçalar sarih ve sembolik bakımdan tutarlıdır. Helen sabahları bir “kika”ysa –iyi bir topçu [*kicker*] olmasının ruhunu yakalayan bir kelime– ve böylelikle atletik tabiatına kıymet verilmişse; masa toplanır toplanmaz bu sefer bilge Helen haline gelebilir, öğlene doğru mankafa Helen’e, sonra da artık annenin aklından hangi simalar geçiyor, kimleri seslendirip canlandırıyorlarsa onlara dönüşebilir. Tertip edilmiş bu parçaların tutarlılığı, biraz düşündükten sonra çocuğun da bunlardan birine bürünmesine ve annenin anlatımları tarafından iletilen bilinçdışı anlamların gölgesinde onun da bilinçdışı zenginlikler keşfetmesine imkân verecektir.

Bu tarzdaki anneliğin yol açabileceği sorunları değerlendirmeden önce nelerin başarılmasını sağlayabileceğini görmek önemlidir. Bu anne gündelik olanı mütemediyen tiyatroya dönüştürmektedir. Aileyi canlandırmakta, annenin bilinçdışının paylaşılması anlamına gelen bilinçdışı unsurların dinamik oyununda herkese güvenli bir yer ve rol vermektedir. Bu çocuklar annenin dönüştürmeleri neticesinde sürekli yeniden doğarlar ve çocuğun üslubuna dair bir şeyleri algılamada, tanımlamada ve hayatın hiçbirini birbirine benzemeyen günleri denli değişkenlik gösteren ustalıklı düzenlenmiş dramalarında çocuğa bir rol vermede sergiledikleri tekinsiz hüner nedeniyle bu annelerin kıymeti de bilinir.

Hakikaten de bu süreci üretken nitelikte gördüğümüz takdirde, bazı histeriklerin tekinsiz bilinçdışı iletişimlere dayanan türde kendilik-öteki etkileşimlerine işaret ediyor olduklarını görebiliriz. Harold mesela, annesinin ne denli zengin hikâyeleri olduğunu hatırlıyordu: kendi ebeveynlerine, çocukluğuna, pek çok arkadaşına ve başarmış olduklarına dair değerlendirmeler. Bu hikâyelerin çoğunu gayet iyi bilse de kardeşleri gibi o da tekrar ve tekrar anlatılmalarından zevk almaktaydı. Annesi çok tutkulu ve duygusal bir kadındı ve anlattıkları onu kâh

öfkeye, kâh derin derin düşünmeye, kâh gözyaşlarına sevk ediyordu. Adamakıllı büyüleyici anlardı bunlar. Harold'ın babası da fazla dırdır ettiği zamanlar onu biraz eleştiriyorsa da belli ki samimi hassasiyeti, dikkate değer hafızası ve kişilerle hadiseleri canlandırma becerisinden ötürü sevmekteydi. Harold onun kendisi hakkındaki hikâyelerini de hatırlıyordu. Okula, sportif bir etkinliğe, bir arkadaşını ziyarete gidecek veya bisikletle dolaşmaya çıkacak oldu mu, oralarda üstleneceği rollere dair hikâyeleri de mevcuttu. “Öğretmeni gördüğünde, onun sevgisini kazanacağım diye arkadaşın Ted'le rekabete girme. Sen güçlü ve bağımsızsın, senin kendi geleceğin var, onun için sadece öğretmenini dinle ve sakın...”. Ergenliğinin başlarında annesinin hayallerinin genellikle kusurlu olduğunu fark etmiş, ama ona karşı kızgınlık hissetmemişti. Hakikaten de bu hikâyeleri keyifli ve eğlenceli bulmakla kalmamış, bunların kendisine yönelik sevgi ve bağlılık ifade ettiklerini de anlamış ve onu kendisini bu şekilde temellük etme hakkından mahrum etmek istememişti. Annesi yanılıyorsa da bunu “takmıyordu”. Kimileyin bu hikâyelerin ne denli kâhince olduklarına şaşmaktaydı. İçten içe ne hissediyor olduğuna dair annesinin uçuk fikirlerine ilk başta omuz silkiyor ve onun aklının başında olmadığını düşünüyorsa da sonradan bunların hakikati aksettirdiği ortaya çıkıyordu. Daha da önemlisi, annesi kafasını meşgul eden şeylere dair onun tarafından sarakaya alındığında hiç de gocunuyor değildi. Her ikisi, karşılıklı olarak, yekdiğerinin hâletiruhiyesini anlamak gibisinden bir işe girişmişlerdi. Geriye dönüp baktığında, bu oyun sayesinde insanlara dair birçok şey öğrenmiş olduğunu düşünüyordu: aktif imgelemeyle ötekinin içine nasıl girileceğini ve onun içsel yaşamının nasıl paylaşılabileceğini.

Harold'ın hikâyesi, annenin histerisinden ötürü histeriye yatkın kılınmak bir yana, bilakis onun sayesinde yaşamı ve ötekileri idrak ve takdir etmeyi öğrenmiş çocuğun tipik bir ör-

neğiye, madalyonun diğer yüzünde de annenin dünyası içinde tutuklu kalan ve onun içsel temsilleriyle özdeşleşerek, daha sonra bu farklı kendilikleri annesi nezdinde canlandırmaya çalışan çocuk bulunmaktadır. Bir adım sonrasında bu, herhangi bir ötekinin içsel nesnesiyle özdeşleşip onu canlandırarak ötekinin içine nüfuz edebilmenin de ötesinde, ötekinde bulunabilecek bütün içsel nesnelerle özdeşleşerek onları öteki nezdinde temsil etme becerisinin geliştirilmiş olduğu anlamına gelir. Bu çocuklar empatik bir hüner, ötekinin içine sızarak onu eyleme dökme hüneri geliştirmiş bulunmaktadır. Bütün bunlar, elbette bilinçdışıdır. Buradaki güdüleyici faktörler, kendilik öteki içinde bulunamadığı takdirde bir nevi ayazda kalına[rak donulacağı] endişesi ve çocuğun annenin içsel nesnelerini aynalarcasına kendini öteki nezdinde oynamasının hissettirdiği sıcaklıktır.

Daha karmaşık histerilerde çocuk annenin hafızasında tutuklu kalmıştır; hem annenin geçmişindeki farklı çocuk kendiliklerini hem de son derece yoğun ve karmaşık anımsamalar aracılığıyla annenin annesinden ve annenin babasından parçaları bilinçdışı olarak eyleme dökmektedir. Bir hasta, annesinin sık sık onu kendi babasına benzettiğini hatırlıyordu. O da büyükbabası gibi nazik ve dalgınmış, bir gün o da onun gibi pipo içecekmiş. [Anne] bu hikâyeyi gidip kendi annesine anlatmış, hikâyeyi bu sefer de o benimsemişti; böylelikle büyükannenin söylediği bir şarkı –“ah babacığım”– sadece uzun zaman önce kaybettiği eşinin hatırasına hürmete işaret etmenin ötesinde, torunla büyükbabanın bir tür füzyonunu da ifade etmekteydi. Bu kişi, ancak yetişkin olduğunda ve analiz esnasında, çocukluğunun kayda değer kısmı boyunca büyükbabası *olduğunun* farkına varacaktı; annesi ve büyükannesi buna itibar ettikleri ölçüde, o da onunla özdeşleşmeye çalışmıştı.

Psikotik hale geldikleri takdirde histeriklerin sıklıkla kendilerini hayret edilesi bir karakter yelpazesi eşliğinde tarif ede-

ceklerini görmek zor değildir. Kimi kişilere dair varsanılarının olması veya canlandırdıkları özdeşleşmeleri acayip bir süratle değiştirerek kaygı uyandırmaları, şizofreni tanısı almalarına neden olmamalıdır; zira yaptıkları zihinlerinin bölünüp dışarı atılmış bir kısmını yansıtarak onunla özdeşleşmek değil –şizofrenide böyledir– hayatları boyunca özdeşleşmiş oldukları tüm karakterleri tek bir uzamda bir araya getirmektir. Kendilik, ötekinin nesnelerinin nakledilmesi için bir vasıta kılınmış olduğundan, histerikler adeta içlerine yerleşmiş bir başkasının kendileri üzerinden konuştuğu garip ölçüde değişken bilinç durumlarına geçebilir, bu nakliyatı müteakiben de kendilerini bir tükenmişlik halinin pençesinde bulabilirler. Helen’in annesi gibi psikotik olmayan bir histerik bile, bir şeyleri canlandırıp naklettikten sonra yorgunluktan bitap düşecektir. “Tamam, tamam... yeter artık bu kadarı” diyerek elini sallayacak ve zihnine çöreklenerek davranışlarını meşgul eden her neyse oradan sökün eden bir kahkaha da zaman zaman buna eşlik edecektir.

Öte yandan, histeriklerin çocukları iyi, sakın ve büyülenmiş seyirciler olmaktan ibaret değildir. İyi oğlan veya iyi kız olmanın ekonomisinde görülen ama duyulmayan çocuk –şüphesiz ara ara farklı olabilir– ayna işlevi gören bir çocuk, yani yanıt vermemesi annenin arzusunu takdir ettiğine yorulan bir çocuk olarak bilhassa değerli bulunur. Bunu, tam zamanında imdada koşan bir lütuf gibi görmek de mümkündür, zira annenin performansına sürgit tanıklık etmek genellikle performansın ezici gücü karşısında bir anlığına da olsa felç olmakla neticelenir. Robert:

Annem bir olayı anlatmaya giriştiğinde kimse onu bölmez, zaten o da son derece şiddetli bir konsantrasyon talep ederdi. Başka bir yere bakacak olsanız ya da kıpırdanacak olsanız ya da daha beteri sıkılmış görürseniz derhal hiddete

kapılırdı. Bir keresinde beni evin etrafında kovalamıştı, çünkü okul servisi şoförünün onun araba kullanımına dair söyledikleri hakkında bir şey anlatırken surat asmıştım.

Robert annesinin hikâyelerinin gücü ve yoğunluğu karşısında nasıl da donmuş gibi hissettiğini hatırlıyor. Neyse ki [bu annenin] histerik olmadığı durumlarda karakteri pek çok hoş taraf da barındırmaktaydı; fakat bir kez anlatmaya girişti miydi, herkes her ne yapıyorsa bir yana bırakıyor ve dikkatle onu dinliyordu. [Robert'e] kalırsa, annesi ne kadar dürtüselse, kendisi de o kadar gergin ve kontrolcü olmuştu; fakat analizi esnasında yaşamının bu bölümünü gözden geçirirken daha ziyade annesinin var oluş biçimi karşısında kendisinin deneyimlediği kabarmalarla meşguldü. Ergenliğinde ve yirmili yaşlarında sıra dışı ölçüde iyi ve vazifeşinas biriymen, otuzlarının başına geldiğinde, kendisinde, karakterine hiç de uymayacak biçimde gösterişçi palavraların patlak verdiğini görmüş ve anlatmakta olduğu hikâyeye kendisini “inanılmaz derecede kaptırdığını” ayırmamıştı. Hayretle fark etmişti ki en sıradan bir olayı anlatırken bile derhal onu süslemeye başlıyor ve hikâyeye bir süre sonra kendine ait bir yaşam ediniyordu. Adeta kendisini alıp götürüyor, son derece tatmin edici olan bu anlatı yelpazesinde neyin gerçek neyin kurgu olduğunu bir süre sonra kendisi de ayırt edemez hale geliyordu. Evliliğinden ve bilhassa ikinci çocuğunun doğumundan sonra, eşine ve çocuklara iş yaşamına dair anlattığı hikâyeler bağlamında böyle gövermiş olduğunun farkındaydı. Ailesinin kendisi karşısında adeta felce uğradığını gördükten sonra –bir olayı anlatmaya başladığında hepsi nefeslerini tutuyordu– annesi gibi davranmakta olduğuna karar vermiş ve analize başlamıştı.

Bir insanın kendi histerisiyle böyle savaşması nadir değildir. Robert eyleme dökmelerinden hoşnut değildi; bunlarla mücadele

etmekse, kendisine annesiyle özdeşleşmeyi bile isteye reddettiğini hissettiriyordu. Öte yandan, iyi bir çocuk olmak uğruna onca yıl askıya alıp, kendisine temin edebileceği tatmine karşı mücadele etmiş olduğu bu eyleme döken taraf da onun için önemliydi.

Marilyn farklı bir durumdaydı. Annesinin performansı kendisini endişeye sevk ediyorsa da, bir yandan da, içinde ne varsa derhal dışarı boşaltan ve bunun neticesinde kimin kim olduğunu hatırlamakta güçlük çeken bu annenin ilgisini cezbetme ihtiyacı duymaktaydı. Mesela Marilyn'in annesi, üç çocuklu bir ailedeki çocukların isimlerini durmadan karıştırmakta, Marilyn de kendi ismini genellikle en sonda duymaktaydı. Annesiye bunu genelde şakaya vuruyor, hemen ardından ailedeki evcil hayvanların birer birer isimlerini saymakla devam ederek doğru ismi aklında tutmadaki beceriksizliğiyle alay ediyordu. Marilyn, annesinin en sevdiği versiyonun hangisi olduğunu sezmişti ve mümkün mertebe de o mükemmel küçük kız olma gayreti içindeydi. Bunun ödüllendirici taraflarından biri, annesinin hiç olmazsa bu türden güzel işlerini hatırlayabildiğini duymaktı. Onun gözde versiyonlarından birini eyleme döktüğünde annesinin içsel dünyasına erişmekle kalmıyor, ileride anlatılacak hikâyelerde bunu duyma imkânına da kavuşuyordu. Bu haliyle, annesiyle iş birliğini reddeden ve uzunca bir süre boyunca ebeveyn otoritesine başkaldırma yoluna sapacak olan bir kız kardeşinin tam manasıyla zıddıydı. Annesi o gün veya o hafta aile açısından önem arz eden lahzaları anlatırken bu haylaz kardeşin lafı hiç geçmiyordu. Sanki yaşamıyor gibiydi.

Sonuçta, Marilyn'in annesinin aile bireylerine dair canlı ve biraz da karışık hikâyeleri vardı — yeter ki anneyle iş birliği yapmakta kusur etmesinler. Bir çocuğuyla mağazada başına gelenleri, bir diğerinin kuaförde başına gelenleri anlatıyor, istenmeyen çocuğuysa inkâr etmek suretiyle onu anlatılmamış

bir nesne şeklinde var ediyordu. Bu da Marilyn'i annesi namına yaşamakta olan içsel nesneyle özdeşleşip onu mümkün mertebe annesine takdim etmek suretiyle onun söyleminde anlamlı bir şekilde var olmaya sevk etmekteydi. Annesinin kendisini hatırlayacağını düşünüyordu, ama onun anlatı yoluyla mütemadiyen içsel nesnelerini kaybediyor olduğu inancı da buna eşlik ediyordu.

Histeriye dair tartışmamız tekrar ve tekrar annenin tahayyül ettiği çocuğu anlatısında nasıl taşımakta olduğuna odaklandı ve anlatısal edimle canlandırma edimi arasında kurulan bir bağ olarak performansla işaret etti. Ancak bu ikisi arasındaki dengenin telkin ettiği farklılığın –çocuğa onun kim olduğunu anlatan anneyle çocuğun kendisi için kim olduğunu anlatan anne arasındaki fark– ruhsal anlamına değinmedik. Joel'in değerlendirmesi faydalı olacak:

Annem *bir fenomdu*. Car car car konuşmayı çok fazla se-verdi ve çok ilginç bir insandı. Kız kardeşim ve ben onun operadan politikaya, komşuların ne yaptığından *TLS*'te* ne yazdığına dek uçsuz bucaksız ilgi alanlarında başıboş biçimde dolaşmasına bayılırdık; ömre bereket bir curcuna. Ama sıklıkla, hatta çok sıklıkla, anlatımın kısıtları karşısında hüsrana kapılır ve yerinden zıplayarak neyden söz ettiğini bize gösterirdi. *Elektra*'da bir sahneden bahsediyorsa mesela, ortaya fırlayıp *Elektra*'yı oynardı; ya da iki komşuyu tartışırken gördüyse her ikisini bizim önümüzde canlandırırdı. Bununla ilgili bizi neyin rahatsız etmiş olduğunu söylemek çok zor, çünkü şimdi bunu hatırladığımda onda daima dokunaklı ve sevimli bir şeyler

* *Times Literary Supplement*. İngiltere'de yayınlanan kitap tanıtım ve eleştiri dergisi –ç.n.

olduğunu görüyorum. Sanıyorum bizi endişelendiren bütün bu dramaları hangi noktaya taşıyacağını bilememekti. Daha ötesi, dışarıda insanların olduğu yerlerde de bir şeyi sadece anlatmak yerine göstermekte ısrarcı olduğu olurdu; yirmili yaşlarımızda içimizden birinin sıklıkla “Anne, otur ve sadece anlat” dediğini ya da bize bir şey göstermek için tam ayağa kalkacakken ona “Anne, ayağa kalkma... otur da öyle anlat” dediğimizi hatırlıyorum. Birkaç sefer, neyse ki sadece birkaç sefer tavrımızdan fevkalade incindiği olmuştu. Sanki onun önemli bir parçasını ondan alıyormuşuz gibi yüzünde şaşkın bir ifade belirirdi. Sonra birden öfkeli gözyaşlarına boğulur ve kaçıp kendini diğer odaya kilitlerdi. Biz de son derece kötü hissederdik.

Joel’in hatırladıkları, kendisinin ve kız kardeşinin anlatı düzeninden teatral düzene, yani bir olayın salt anlatımından gösterimine geçişe dair dirençlerini gösteriyor. Bu geçişi çevreleyen kaygının doğası ne olabilir? Anlatmaktan göstermeye doğru hareketin nesi bu denli rahatsız edici bulunmaktadır?

Acaba bu sembolik düzenden hayali düzene geçiş, yani salt kelimelerin dünyasından sahnenin bizzat kendisine geçiş midir? Eğer öyleyse, annenin hatırladığı ve çocuğun korktuğu şey, sözel olandan hayal gücüne ya da Freud’un dediği üzere kelime tasarımıyla şey tasarımı gerilemedir. Bu takdirde, anne, bir şeyleri anlatmak yerine göstermenin de ötesinde, kendisini bir anlatıcıdan bir göstericiye veya kelimeden imgeye dönüştürmektedir. Joel ve kardeşi annelerinin gösteri yapması karşısında endişeye kapılıyorlardı, zira bir kez ayağa kalkarak bir sahneyi sahnelemeye başladı mıydı, çocuklar hayatın mevcudiyetine dair en eski duygularıyla ilişkiliniyordu: Hakikat görülmüş olandan neşet eder, kavramsallaştırılmış veya işitilmiş olandan değil. Görmek inanmaktır.

Hakikate dair bu bir parça ilkel fikirlerin ruhsal gelişim-
de önemli temelleri mevcuttur. Neden hakikatin görülenden
kaynaklanması icap etmektedir? Bu yargıyı doğuran belki de
bilinçdışı hakikatimizi canlı imgelerle dikkatimize sunan rü-
yalarımıza dair içsel görümümüz — belli bir mesafeden sey-
rediyor olmakla yetinmeyip doğrudan bir parçası olduğumuz,
bazen bizi korkutan, bazen de derin bir haz veren tasvirler.
Ötekinin gözlerimizin önünde tiyatroya dönüşmesi, bilinçdışı
hatıralarla oynamak suretiyle sadece rüyaların üzerimizdeki
ikna edici tesirini değil, rüya ve anne arasında bilinçdışında
mevcut bulunan bağı da çağrıştırmaktadır. Uyku sırasında
fetal duruma geri döner ve çocuksu tarzda bir zihinselliğe
gerilerken, annemize sokulduğumuz, onun bedeniyle sarmalan-
dığımız, onun kolları ve sesiyle kucaklandığımız bir zamana
döneriz. Önceki bölümde tartıştığımız üzere, çocukken sahip
oldüğümüz, neredeyse sihirli bir evrenin kısmen de olsa içinde
bulunuyor ve onun tarafından biteviye dönüştürülüyor olduğu-
muz hissinin rüya deneyimi içinde tekrar tekrar hatırlanması,
bir bakıma anneye beraber var oluyor olmanın doğasına dair
bir hatıradır.²⁰

Joel'in annesi ortaya fırlayıp ne düşündüğünü çocuklarına
göstermeye kalktığında, hakikatin ancak ötekileri kendi tiyat-
rosuna getirerek, böylelikle de görmek suretiyle inanmalarını
temin ederek iletilebileceğine dair bilinçdışı bir kanıya yasla-
nıyor olabilir. Joel için annesinin yaşadığı dönüşüm, anneye
ilişkin sürecin en ilkel biçiminin içinde olma deneyimine bir
gerilemeydi: dünyanın imgesel, duyusal ve akustik duyarlılık
tarafından kendiliğe taşınması. Kelimeler henüz çok uzaktaydı.
Görünüş ve sesse daha en başından oradaydılar.

20. Bu konuda daha fazla tartışma için lütfen bkz. "Origins of the therapeutic alli-
ance", *The Mystery of Things* (Bollas 1999).

Freud, –histerik ataklar şeklinde adlandırdığı– histerik tiyatroyu, bastırılmış cinsel fantezilerin canlandırılması olarak görmekteydi. Şimdiye dek bastırılmış olan cinsel bir fikir, bir tür canlandırma biçiminde bilince dönüyor, ama hasta fantezisini genellikle tahayyül etmiş olduğunun aksi istikamette eyleme döküyordu. “Histerik ataklarla ilgili bazı genel noktalar”da (1909a) Freud bunu kısaca tarif etmektedir:

Histerik bir kadının şöyle bir baştan çıkarma fantezisi olduğunu varsayalım: Parkta kitap okurken eteği hafifçe kalkarak ayağını ortaya çıkarır; bir beyefendi yaklaşır ve onunla konuşmaya başlar; sonra bir yere gider ve sevişirler. Atak sırasında bu fantezi ilk olarak duhule tekabül eden konvülsiyon aşamasıyla eyleme dökülmeye başlanır, sonra ayağa kalkma, başka bir odaya geçme, oturma, okuma ve nihayet kendisine yöneltilen hayali bir yoruma yanıt verme- siyle devam eder. (s. 231)

Bu nedenle, Freud bu tarz atakların “motor alana aktarılmış fantezilerden başka bir şey olmadığını” söylemektedir (s. 229); fakat bu oto-erotik sahneler tiyatroya dönüştürülmüş olduklarından ve her oto-erotik fantezi kendiliği muhayyel bir biseksüellik şeklinde barındırdığından (yani her iki cinsiyeti birden canlandırdığından), bu canlandırmaların bütünüyle başarılmaları ancak *çoklu özdeşleşmeler* sayesinde mümkün olmaktadır (s. 230).

O zaman, annenin anlatısına ve çocuğun bedeniyle erotik olarak ilişkilenede sergilediği yetersizliği ikame etmek üzere erotik yaşamını onun önünde bir performans şeklinde dışa vurmasına dönelim. Daha önce tartıştığımız üzere, [anne] erotik yaşamının bir kısmını, çocuğun erotik bakımdan hoşnutlukla karşılanacağı –veya öyle karşılanacağının tahayyül edildiği–

anneninin tiyatrosunda yer bulabilmesi için yoğun bir gayret göstermesi istikametinde onu cezbedebilecek ölçüdeki bir kısmını ortaya koymaktadır. Bastırma erotik bir faaliyet olduğundan ve yokluk uğraşı Freud'a göre (1909a) orgazm esnasındaki bilinç kaybına dayandığından, annenin çocuğa olan bariz erotik ilgisini geri çekmesi, çocuğun bilinçdışı tarafından erotikleştirilmiş bir yokluk şeklinde yorumlanmaktadır; ama aslının tam aksini telkin eden bir yokluk: altında kalmamak için bebeğin bastırmak zorunda olduğu taşkın ve ezici bir erotik yatırım.

Histeriğin kendisini bir etkinliğe dönüştürmek suretiyle annenin performansa dayalı anlatısını dışsallaştırmasıyla ortaya çıkan kargaşanın özgün içeriği cinsellikle ilgili değilmiş gibi gözüксе de o bunu bir tür erotik tiyatro şeklinde yapacaktır. Örneğin, kişinin “elleri omurganın üzerinde birleşene dek kollarını konvülsif şekilde geriye çektiği” bir performans, erotik olmak haricindeki her şeymiş gibi görünse de Freud'un vakalarından seçilmiş bu örnek, tam aksine dönüştürülmüş bir kucaklamayı ifade ediyor olabilir. [Freud] bunun ardından, “majör histeri ataklarında ortaya çıkan pek bilindik ‘*arc de cercle*’in, antagonistik inervasyon neticesinde, cinsel birleşmeye uygun bir vücut postürünün enerjik biçimde inkâr edilmesinden başka bir şey olup olmadığını” sorgulamıştır (1909a:230).

Bu “ataklar” ya da “teatral canlandırmalar”, kendiliğin kendi biricikliğine –yani içsel yaşamına dair tutarlı bir anlatıya sahip birleşik bir varlığa– ait alışlageldik temsilleri, birbirleriyle ve muhtemelen dünyadaki diğer ötekilerle kavga halinde, birbirinden farklı unsurlardan teşekkül etmiş bir olay şeklindeki kendiliğe devretmeyi yeğlediği anlardır. Cinsellik sahnelemenin ve görülebilir temsilin ta kendisindedir. Burada, erotik tahayyülün içsel dünyasıyla unutulması mümkün olmayan sahnelerin fiili dünyası, tıpkı histeriğin annesiyle olan ilişkisindeki gibi bir araya gelmektedir. Zira orada da anne ve çocuk, erotik nitelikte-

ki ilişkilerini açık biçimde selamlamaktan vazgeçerek cinselliği mastürbasyona yönelik uyarımların ve gerçek dünyada mevcut muazzam ölçüde yaratıcı ikame temsillerin tekeline vermekte, cinsellik orada da bastırılmış olanın içeriğinden bağımsız biçimde sahnelemenin erotikası içinde saklı tutulmaktadır.

Yetişkin olduklarında histerik olan yani “atakları” veya “teatral canlandırmaları” olan çocuklar, aslen kendilerini gruba –başta aile, ama aynı zamanda iş arkadaşları ve sosyal gruplar– boşaltan anneler tarafından dönüştürülmüş bulunmaktadır. Şöyle bir iletim süreci öngörülebilir: kendilik bedeninde muhafaza edilen dürtüsel durumlar ve onlara dair fanteziler cinsel olmayan bir olaya dönüştürülecek, ama grupta bulunan ötekine sadece uyarılmışlık durumları şeklinde aktarılacak; böylece daha önce tek bir kendiliğin içinde yer almış olanlar, artık bir dizi kendiliğin içinde yer alacak, ama bunların hiçbirisi atağı sonlandırabilecek bir anlatıyı erotik olanla birleştirebilecek akla (veya belki otoriteye) sahip olmayacaktır. Böylesi bir çocuğun kalkıp annesine “tavaları yere atıp onları tekmelediğinde, avazın çıktığı kadar bağırdığında, güçlü bir öteki tarafından yere atılıp içine girilirken zevkle çığlık atma arzunu ifade ediyorsun” demesi pek olacak iş değilse de psikanaliz farklı zamanlarda ve farklı şekillerde bu tarz yorumlara teşebbüs edebilir.

Kendiliğin ötekinin gözünü korkutan bir olay halini alması, aslında ilkel sahne tarafından ele geçirilen ve parçaları kendi aralarında şiddetle çiftleşiyormuşçasına delice hareketlere sürüklenen bir kendiliğin resmedilmesidir. Ebeveynler arasında tahayyül edilen cinsel ilişki tarafından zihni altüst olmuş histerik, ötekinin şoka uğramış bakışları vasıtasıyla yeniden masumiyetin kapısından içeri girmeye çalışır, zira kendi tanıklığının elverebileceği bilginin ötesinde bir şeylerle karşılaşan bu öteki, bir anlığına da olsa masum addedilir. Histerikler, şimşek çakımı kadar bir sürede ötekine yansıttıkları kendileriyle özdeşleşir

ve masumiyetiyle yıkanır. Buna rağmen, ebeveyn çiftinin iktidarı tarafından dışlanmaktan kaçınma ihtiyacı, histeriği en temel muamma olan ilkel sahneyle “yüzleşmeye” zorlar, bu da kendilikte bilme ihtiyacı doğurur. Dolayısıyla, histerik bu sahneyi temellük edici bir özdeşleşmeyle keşfedip araştırır, bilgiçlikle kendiliğine katar (ama içselleştirmez). Bu bilgi arayışı değil, elmadan alınmış bir ısırdır.

Asetik histeriğin kaskatı kesilmişliği –Lut’un eşi gibi– düzümeye tanıklık etmiş olmaktan ötürü felç olmuş kendiliğe işaret eder. Her ne kadar erken olgunlaşmış histerik kadar bariz biçimde teatral değilse de o da ilkel sahnenin ilga edilmişliğini bedensel varlığının içine katmıştır. Asetik kendiliğin dramatik tesiri bilhassa anorektikte izlenebilir. Burada kendilik silinip giderken, beden de sadece kapıda beklemekte olan ölümü sürgit işaret etmeye indirgenmiştir. Bedenden çekilmiş olan yaşam, artık sadece [kendiliğin] etrafını saran ve ilkel sahnenin acıklı bir taklidine dönüşmüş telaş kumkuması toplulukta (hastalar, arkadaşlar, hekimler) bulunabilecektir. Topluluk, bütün o ortaklaşa müdahalelere rağmen, anorektiği ölüm dürtüsünden, yani son tahlilde işe yaramaz aptallar olarak görülen ötekilere kan dondurucu bir saldırıdan alıkoyacak bir çözüm getiremez.

Histerik tiyatro her zaman çok biçimlidir [*polymorphous*], zira kendilik bir olay haline gelme yolunda bütün cinsel tarihini ortaya dökmektedir. Nesne dünyasına yönelik bu gösteride görsel, işitsel, kinestetik nitelikte olanların yanı sıra oral, anal, üretral, fallik nitelikteki dürtü bileşenleri de kendilerine sahnenin merkezinde bir yer edindiklerinden, her şey en erken cinsel temsillere doğru hayli rahatsız edici bir gerilemeye dönüşebilir. Burada artık “habis veya kötü huylu histerik” denen en zahmetli hastaların sınırına gelip dayanırız ki şimdi de onlara bakacağız.

Avrupa'daki klinikler içinde, tedavi ekibinden kimilerinin “kötü huylu histerik” [*malignant hysteric*] diye adlandırdığı, psikanalitik âlemde bir miktar korkutucu addedilen hastalarca sıkça ziyaret edilmemiş bir klinik yoktur. Yine de, bir kez ortaya çıktılar mıydı, analistlerin neden onlardan kısık ses ve ürpertiyle bahsettikleri derhal anlaşılır hale gelir, zira bunlar had safhada rahatsızlık yaratan insanlardır. Öte yandan, analitik literatüre bakıldığında, haklarında bunca konuşulan ve görünüşleriyle de gayet akılda kalıcı bu insanlara pek az atıfta bulunulduğu görülür. Peki, nedir bu “kötü huylu histerik”?

Michael Balint analizde gerilemenin [*regression*] “iyi huylu” ve “kötü huylu” türlerini birbirinden ayırmıştır. Aktarım deneyimindeki doğal gerilemeler sırasında yüksek dereceli zihinsel işlevlerini tedricen kaybeden hastalar için bu deneyim muhtemelen iyi huylu niteliktedir. Kendiliklerine dair son derece anlamlı keşiflerde bulunur, acı ama gerçek bilgilerle yüzleşir ve aktarım bağımlılığı üzerinden kendilik ve öteki arasındaki ilişkiye dair temel rahatsızlıklarını yeniden müzakere ederlerse de nihayetinde bağımsızlığa götüren bir yol arayışı içindedirler. Oysa analizdeki bazı kişiler, yüksek seviye işlevselliklerini şiddetle terk eder ve analiste derhal aktarımsal bir yanıt geliştirerek çevrelerinden bakım ve onarım talep ederler; buradaki gerileme çok muhtemelen kötü huyludur.

Hasta, bir ötekini –bu durumda analisti– kendisine koşulsuz bakım vermeye zorlamak uğruna kendiliğini bozmaya çabalı-

yorsa gerileme kötü huyludur. Burada analistin istendiği zaman, istendiği sürece ve hastanın belirlediği koşullarda lazım gelen yerde olacağı varsayılmaktadır. Bu durum habis niteliktedir, çünkü kendiliği bağımsızlığına kavuşturmaya dair bilinçdışı bir niyet mevcut değildir. Tam aksine, analiz, çevredeki bütün o canavarların bu hasta karşısında artık şu kötü davranışlarını bir yana bırakarak ve topluca kaybetmiş oldukları bir davanın tazminatı kabilinden bir nesne temin ederek hastaya uyum sağlayacaklarına dair bir vaadin yerine gelmesi olarak görülmektedir.

Şizofrenik hastalar genellikle şiddetli biçimde geriler, kendileri üzerindeki her tür denetimi kaybeder ve hatta analistin onlara göz kulak olması için ısrarcı olabilirler. Kronik depresyonu olan hastalar da benzer şekilde kendilerine göz kulak olması için analisti sıkıştırmalarına elverecek kişilerarası sığınaklar ararlar. Dolayısıyla, analizanın analitik uzamı bizzat bir amaç olarak kullandığı ve kendiliğin dünyaya geri dönmesi yolunda bir niyet barındırmayan bu türden durumları –her zaman olmasa da– habis veya kötü huylu gerilemeler şeklinde anmak mümkündür.

Ancak şizofrenik ve depresif (başka bazılarının yanı sıra) hastalar, niyetlerine dair analiste anlaşılır bir uyarı verirler; analistlerin de hastanın düşünceleriyle ilgilenmek için yeterince vakti bulunur. Kötü huylu histerik için bu durum geçerli değildir, o analisti daima beklemediği yerden yakalar; klinik bir ortamda mesela, analistler yeni gelenlerden birinin böylesi bir hasta olabileceğini *düşündükleri* takdirde hasta kabul ekibinin alışılmadık ölçüde endişeye kapılmasının bir nedeni budur.

Bunun nedeni belki de böylesi bir hastanın genellikle aşıkarcı bir ümitsizlik eşliğinde başvurmasıdır. Belki de her çeşrede, kimin kendisini kederli, kimin hünerli gözlerle karşıladığını aramasından kaynaklanmaktadır. Ya da belki, böylesi bir hastanın, bir yandan içinde bulunduğu durumun vahametini başkaların-

da da uyandıracak bir kuvvetle söze dökerken, bir yandan da gerçekliğe kırılğan biçimde ilişmiş gözükmesidir bunun nedeni. Elbette, analist tarafından reddedilmemek ve dünya tarafından terk edilmemek için yalvarması rahatsız edicidir. Elbette analist her ne isterse yapacağını söylemesi çaresiz bıraktırıcıdır. Ve elbette, analistin gözlemlerinin onaylanmasına tutkuyla iştirak etmesi de alışılmadık bir durum olacaktır.

Bir analist, böyle bir hastayla ilk görüşmesini aşağıdaki şekilde tarif ediyor.

Odama yönlendirildiğinde vazife başındaydım; kapımda durduğunda görünüşünün tuhaflığı karşısında bir anda şaşkına dönmüştüm. Altmışlı yıllara ait, yağmura tutulma azizliğine uğramış bir kır düğününden fırlamıştı sanki; yani bir bakıma renkli ve güzel görünüyordu, ama aynı zamanda sıırıslıklam olmuş gibiydi. Ruju bir parça çarpık, rimeli ak-mıştı; elbisesinde yırtık vardı, ayakkabılarının bazı yerleri açılmıştı ve elinde çanta yerine eskice ama güzel bir Liberty torbası tutuyordu. Bana derhal ilk ismimle hitap etti, ofisime iltifatlar düzdü, sandalyeme oturdu ve hiç mola vermeksizin ne denli berbat bir durumda olduğunu, elli dakikamız olduğunu varsaydığından her şeyi elinden geldiğince hızlı anlatacağını söylemekle başladı. İçinde bulunduğu duruma dair anlattıklarını hayli dokunaklı ve kaygılandırıcı bulmuştum. Hem iş hem de aşk hayatında korkunç bir kriz halindeydi. Yüzüme hiç unutamayacağım nazarlarla baktı ve ona bir şey söyleyecek olduğumda –sanki kendisinden doğru dürüst bahsetmek için yeterli vakti yokmuşçasına acele ediyor olduğu türünden bir şeyler söylediğimi hatırlıyorum– minnet dolu gözyaşlarına boğularak öyle bir edayla “evet doğru, kesinlikle doğru” dedi ki, ona gerçek dışı bir biçimde bağlandığımı hissettim. Seans ilerledikçe

birbirinden tamamıyla farklı iki hâletiruhiyenin hakimiyeti altına girdim. Onu bir yandan son derece çekici, etkileyici ve tam anlamıyla yardıma muhtaç bulmuştum. Öte yandansa ödüm kopmuştu, onunla ne yapacağımı ve onu kime “devredeceğimi” planlamaya başlamıştım.

Bu analist gençti belki, ama deneyimsiz değildi. Fakat bu hastayla farklı tipte bir aktarımın mevcut olduğunun altını çizmişti; kendisini bir yandan analizanla aşırı biçimde ilişkilennmiş hissederken, diğer yandan da ondan korkuyordu. [Hastanın] kendisine nasıl baktığını tekrar be tekrar vurgulamıştı.

[Analistin] deneyimlediği, histeriğin kendiliğini bir olaya dönüştürmesi (bkz. 9. Bölüm) ve bunun kendisi üzerinde bıraktığı *tesirdi*. Kötü huylu histerik, ancak “tesirli” olduğu takdirde öteki tarafından “dinlenip” dikkate alınacağına inanmaktadır. Öteki esir alınmalı, esaret halinde olmanın ceremesini çekmeli ve istikbalin sadece kaderin ellerinde olduğuna inanmalıdır. Bu fikirleri iletmek üzere, analizin başlamasıyla birlikte içeride ve dışarıda eşit dozlarda eyleme geçmeye başlayarak analisti hadiselerin dehşet verici akışı karşısında felç olmuş bir görgü tanığı olmaya zorlamakta, buysa analisti vaziyetin içine doğru çekmenin de ötesinde, meşum bir yazgıyı telkin etmektedir.

Kötü huylu histerik, bir bakıma ebeveynlerin, yani annenin ama aynı zamanda babanın evvelce kendisine aktarmış olduğu yansıtmalı özdeşleşmeleri başkalarına aktarmaktadır. 1. Bölümde tartışıldığı üzere annenin yansıtmalı özdeşleşmesi, bebeğin ruhsal gelişiminin temelini oluşturur. Fakat bu temas tesis etme biçimi çocukla tensel bir ilişkiyi ikame ediyorsa, yani annenin yansıtmalı özdeşleşmesi dokunmasının yegâne biçimiye, bebek de bu tür içsel tesirlere haddinden fazla kıymet verme istidadında olacaktır. Dahası anne, kötü huylu histerik için mevzubahis olduğu üzere, bizzat kendi ebeveyninin yansıtmalı özdeşleşmele-

rini boşaltması için bir araç olmaktan ibaretse, o da kendi içsel nesnelerini şiddetle çocuğuna yansıtacak, çocuk da bunların etkisi altına girecektir. Histeriğin yabancı ve istilacı ruhlarca ele geçirilmesinin etyolojisi işte budur. Kötü huylu histerikler, kakofonik ve talepkâr ötekiler tarafından teşkil edilmiş bir karışımın uzun süredir kendiliklerini işgal ve yerinden ettiğini hisseder. Histerik psikozda, kendiliğin bu nesnelerden, yani dilin ince maskesi altında iş gören şey tasarımlarından kendisini boşalttığını görmek mümkündür.

İçinde barınanlar karşısında histeriğin içine düştüğü şaşkınlık, aslında ebeveynler tarafından yansıtılmış ve uzun zamandır kendilik içinde ikamet eden nesnelerin adeta ruhsal bakımdan tescili ve kendiliğin ileride yaşayacağı çözümlerin açılış müziğidir. Bu içsel nesnelere, yani kendiliğin içsel nesne dünyası dağarcığının tam içinde öteki tarafından inşa edilmiş [bu nesnelere] ne ad vermeliyiz? Bunlar içe yansıtımlar değil [*introjects*], ötekinin yansıtımlarıdır [*projects*]. Başka bir yerde bu türdeki içsel nesnelere arasöz [*interject*]²¹ demeyi, böylelikle de ruhsal kökenlerini, statülerini ve akıbetlerini içe yansıtımlardan ayırt etmeyi önermiştim. Histeriğin kopma hali [*dissociation*] kendiliğin kesintiye uğratılmış olduğuna şahadet etmektedir. Görünüşte yaşadığı duygusal şaşkınlık haliyse, içinde barınanlar karşısında hissettiği şoku tesciller.

Şimdi deneyimli bir terapist tarafından temin edilen bir diğer klinik örneği ele alalım.

Sidney'i terapiye aldığımda bu işin kolay olmayacağını biliyordum; uçarıydı, zekiydi ve "masum"du ve bazı zamanlar "şeytanlar" tarafından "ele geçirilmiş" gibi hissediyordu.

21. Bu kavrama dair daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. *The Mystery of Things* (Bollas, 1999).

İkinci seansımıza bir saat önce gelmiş ve bekleme odasında o kadar yüksek sesle ağlamıştı ki ondan bir önceki hastamla beraber ben de gerilmiş ve gitsem mi kalsam mı bilememiştim. Fakat onu gördüğümde “dingin denecek ölçüde sakın”dı, neredeyse kutsanmış gibiydi ve ağlamasından hiç söz etmedi. Seansa başlayalı beş dakika olmuştu ki divanda yüzüstü dönerek bana doğru baktı ve penisinin divandaki etkisini hissetmek istediğini söyledi; artık “boyly boyunca analize girdiğini” hissetmek istiyordu, ve ekledi “Sana söz, cinselliğimden bahsetmeyi ihmal etmeyeceğim. Benim deneyimime ihtiyaç duyuyorsun, değil mi!”, ardından tekrar sırt üstü döndü ve farklı bir ses tonuyla “ama usturuplu davranmam gerek” dedikten sonra başka bir konuya geçti. Onun dediğine uydum, ona kelimelerin yerine eylemler koyarak beni bana sunacakları karşısında kaygılandırmaya çalıştığını düşündüğümü söyledim. Cevap olarak bana “analizde” olduğunu, yalnızca kendisiyle ilgili konuşmak istediğini ve benim üzerimde nasıl bir etkisi olduğunu umursamadığını söyledi. Etkilendiysem özür diliyordu, ama duygularımın onun yolunu kesmesine izin vermeyecekti.

Tuhaf fakat özenle oluşturulmuş gibi geçen bir saatten sonra bunun bir histerik olup olmadığını ve histerik bozukluğun nesnesi haline gelip gelmediğini düşünüyordum. Çok fazla beklemem gerekmedi. Bir sonraki seans için onun yakın kız arkadaşıyla tanışmam gerektiğini düşünerek onu da seansa getirmiş, ama ikisini bir arada görmeyi reddetmem üzerine rahatsız olmuştu. Zaman zaman beni “aptalca” soğuk bir psikiyatr olmakla suçlardı, fakat hemen ardından –ve tuhaf bir şekilde– özür diler ve bunları yaparken de bana bakarak bundan ne çıkarsadığımı anlamaya çalışırdı. Gerektiği kadarını söyledim. “Siz bana inanmıyorsunuz” dedi ve benim bunun onun icadı olduğunu düşündüğümü ima ederek se-

anstan kaçtı. O gece telesekreterime bıraktığı mesajda artık yaşamaya devam edemeyeceğini söylemiş ve kapatmadan önce ahizeyi birkaç kez çarpmıştı. Bunun üzerine güvende olup olmadığına dair endişeye kapıldım. Bir sonraki seansa hiçbir şey olmamışçasına geldi.

Bu terapist devamla kendisini savunmasız bırakacak nitelikte daha bir dizi eyleme dökme tarif ediyordu. Ne zaman meseleleri münasip bir biçimde konuşmaya kalkacak olsa, hastanın, konuşmanın ancak ahmaklara yaraşır bir ümit olabileceğini ispat etmekteki kararlılığıyla karşılaşıyor, sesi kelimelerden çok daha yüksek çıkan eylemler tarafından konumundan ediliyordu. Hastanın dengesini yitirdiği bir noktada, terapist onun rızasına müracaat etmeksizin hastaneye yatırılmasını sağlamış, ancak bu etkisiz kalmıştı; hastaneye kabul değerlendirmesinde sakın, anlatımı berraktı, bu “olayı”, “daha bilgili olması beklenecek” deneyimsiz ve aşırı kaygılı bir terapistin girişimlerine atfediyordu. Hastane çalışanları da hastayla hemfikir olmuşlardı.

Çalışmanın bu ilk senesi, hastanın analistin hayatına “sızması” ölçüsünde daha pek çok sahnelemeye tanıklık etti; karısının çalıştığı yeri bulup onunla “tesadüfen” karşılaşmış gibi yapmaktan çocukların okullarını bulup onlara çiçek vermeye, terapistin makale sunacağı mesleki toplantılara katılarak dinleyici sıralarından söz alıp onun söylediklerini çürütmeye çalışmaktan psikanaliz eleştirilerine ateşli cevaplar kaleme almaya ve psikanalistlerin bencillikten uzak ve zeka dolu çalışmalarının canlı ispatı olarak kendi analistine işaret etmeye varasıya dek.

Analist, mahremiyetinin hasta tarafından ihlal edildiğini hissetmediği ve hastanın yapabileceklerinden korkuya kapılmadığı tek bir hafta bile geçirmiyordu. Her birini ayrı ölçüde endişelendirici bulduğu tanısıl yaklaşımları bir yana bırak-

mıştı. Hasta, zaman zaman bariz biçimde psikotik, manik ve psikopatik gözüküyorsa da sınır-tipte, şizofrenik, manik depresif ya da psikopatik şeklinde de değerlendirilemiyordu, zira bu tanı olasılıklarının her biri gelip geçici, dahası sahnelenmiş oldukları intibasını bırakıyordu. Analist, birbiri ardı sıra ortaya çıkan bu ihtimallerin her birini nasıl sineye çektiğinin hasta tarafından gözlenmekte olduğunu hissediyor ve kimi zamanlar çok kaygılı olsa da bu adamı ürkütücü raddede ilgi çekici ve sevimli buluyordu. Hastayı kendisinden kurtarmaya dair güçlü arzular beslemekteydi.

Tedavide birkaç ay geride kalmıştı ki klinisyen hastanın analitik durumu belli bir amaç istikametinde istismar edilebilecek bir “vaat” şeklinde yorumladığını fark etti; öyle ki adına psikanaliz denen bu “vaat” ve analistin bizzat kendisi, kendiliğin bağırsaklarında bulunanları tehlikeli biçimde ortaya döktüğü tuhaf bir merasime tanıklık etmek üzere kullanılabilmektedir. On günlük bir süre zarfında hasta işinden istifa edecek, yemek yemeyi bırakacak ve bir kanun metnini protesto etmek üzere Avam Kamarası önüne dikilecekti. Bu dönem süresince hipomanik olsa da sergilediği her davranış içsel bir mevcudiyeti –o bunları kendisinin önemli ve bastırılmış parçaları olarak görmektedir– eyleme dökme vasıtasıyla bir süreliğine gerçek kılmaya hizmet ediyordu. Kendisini kendi içsel nesnelere vasıta tayin etmiş olduğundan, analiz seanslarına mustarip ve bitkin halde gelmekteydi. Hayatta kalmaya daha ne kadar devam edebileceğini bilmediğini söylemişti; analistse ne zaman yorum yapacak olsa, hastasının yüz ifadesinin, bedensel duruşunun ve ses tonunun değiştiğini keşfediyordu. Elli dakika süresince birbirinden farklı neredeyse on kendilik sergilemişti.

Ama analist geri adım atmamış ve herhangi bir konuşma girişiminin sadece daha fazla delilik yaratacağı çılgın sahnelere

saf bir tanık olarak analisti rehin tutabileceğini düşünüyor gibi görüldüğünü hastaya söylemişti. Analist sakın kalabilmiş, abartısız ve yorumlayıcı tutumunu korumuştur. Ebeveynlerin delice sahneleri mütemadiyen çocuklar önünde sahnelediği bir ailesi olduğunu anladığını; şimdi de onun bunu kendisine göstermekte olduğunu düşündüğünü söylemişti. Söylenenler yeni bir yüz-beden-ses kendiliği ortaya çıkarınca da pek çok öteki tarafından işgal edilmiş olduğundan analisti artık orada bulunmadığına inanmaya zorlayabileceğini zannettiğini söylemişti. Tıpkı anne ve babası gibi hastanın da aklına eseni sonuçlarıyla yüzleşmeksizin sahneleyebileceği fikrinde zehirlenmiş olduğunu, şimdi bir de kendine çaresiz yani çocuksu bir şahit bulunduğu düşüncesiyle, olanca vukuatın her birini ona dayatıyor olduğunu düşündüğünü söylemişti.

Tek bir vaka, temsil ettiği varsayılan karakter bozukluğunun tipik bir örneği olamaz. Ancak kötü huylu histeriyle çalışan analistler bu vaka sunumunda, diğer kötü huylu histeriklerle ortak kimi noktaları ve onlarla çalışırken ortaya çıkan problemleri kaydedeceklerdir.

Gördüğümüz üzere, bu hastalar canlandırmalarını kabul etmek suretiyle analizin kendilerine tanıdığı fırsatı kabul etmekle kalmaz, bir de bunu başlı başına bir amaç edinerek istismar ederler. Analisti kendisinden birtakım karakter ve hadiselerin geçit törenine çaresizce tanıklık etmesinin beklediği, analistin karşı aktarımında çocuğun kendisini ezecek bir cinselliğe tanıklık etmesi şeklinde yeniden kurgulanacak bir durum içine sürüklemeye çalışırlar. Habis histerik, birincil nesnesini analistle bir anafor içinde birleşmek suretiyle tesis ederek bağ oluşturmaya çalışan sınır-tipte hastaların tersine, çaresiz ve felç olmuş bir kendiliğin kuvvetli görsel sahnelerin peş peşe geçişi vasıtasıyla daha beter zayıflatıldığı bir eşitsizliği ikili ilişkiye dayatmaya çalışmaktadır.

Habis histerik bir bakıma, ayık ve zinde algılarla düş benzeri temsiller arasında bir kafa karışıklığı sergilemekte, uyanık herhangi bir kişinin anlama dönüştürmekte zorlanacağı ölçüde hazmedilmesi güç rüya sahneleri yaratmaktadır. Ama zaten murat edilen bunların [anlama] dönüştürülmesi değil, mazi-deki ötekilerin ve hadiselerin unutulması mümkün olmayan hayaletleri şeklinde kendilikte takılı kalacak nihai nesneler²² olmalarıdır.

Bu bakımdan, sembolik düzene nispetle hayali düzen üzerinde bir ısrarın söz konusu olduğunu, birbiri peşi sıra arz-ı endam eden sahnelerin sözel çağrışım benzeri herhangi bir sürece görsel bakımdan baskın çıktığını görebiliriz. Habis histerik, kendiliğinin en az kendisi denli esir alınmış bir öteki tarafından idare edilen hayali bir düzende hapsoldüğüne inanmaktadır. Görsel olana dair akut nitelikteki hissiyat önemlidir, zira bu hastalar görsel etkiyi bizzat-şey olarak hedefler, hayali ve hakiki olanı bu sebeple mezcederler; böylece tanıklık eden, hayali olanın hareketini orada olmayanların yanılsamalı temsillerinin alanı olarak değil, kendi başına sahne-doğurucu bir düzenmişçesine izler — herhangi bir şey hayal etmeye kalkışacak olanı yerinden edecek (veya yok edecek) bir tanrının hareketi gibi, zira gösterilen sahneler her nevi hakikate eşdeğer hale gelir. O halde histerik, hayal edilmiş sahneleri değil, kendiliğin duyulara ve ruha galebe çalan görsel deneyimine dair şey tasarımlarını sunmaktadır.

Gelin, bunu ayna evresinin terimleriyle düşünelim. Aynaya bakan histerik, kendiliği ötekinin sınırlı veya eksiksiz bir kurgusu halindeki bir imge olarak deneyimlemek yerine, hareketli imgelerle veya sinema filmleriyle karşılaşmaktadır. Kendi içsel nesnelerinin temsilleriyle dolup taşan annenin imgelemi bunları

22. Bu kavrama dair daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. *Cracking Up* (Bollas, 1995).

birer birer eyleme dökmekte, ayna nihayet çocuğa verildiğinde de ondan anneyi yansıtmayı beklenmektedir. Annenin aynasına bakan çocuk, orda kendisine ait yansıma görmediği gibi (bunun yerine anne içsel dünyasını boşaltmaktadır), bir de anne, çocuğu, onu nasıl etkilediğini (yani onun tarafından nasıl aynalandığını) görmek üzere kullanmaktadır.

Analiz esnasında kötü huylu histerik derhal kendiliğini söker; böylece klinisyen, aslında hastanın içinde tutması ve hakikatin diline tercüme etmesi gereken hayaletimsi imgeleri hakikatin içine salıveren –ve hasta tarafından tutulan– bir aynaya bakacaktır. Hakikat nezdinde canlandırılan hayali düzen hakikate dönüşmüştür ve analist artık her üç düzlemin şiddetle çarpıştığı bir kavşakta yaşayacaktır, zira hem hayali hem de sembolik [düzenler], bir hortumun araziye yarıp geçmesi gibi kendilik içinden geçen hakikati somutlaştırıp cisimleştirmek şeklinde işlev değiştirdiklerinden ötürü birbiriyle kaynaşmaya başlamışlardır. Histeriğin tasarımları, salt acı kuvvetleri sayesinde içeriği gasp etmiştir.

Aktarımsal açıdan bakıldığında takdirdeyse habis histerik psikotik-tipte bir gerçekliği analitik düzene taşımakta, hakikatmişçesine işlev gören imge ve kelimelerle kendiliği tahkim etmektedir. Halbuki, bu ta en başından beri, annenin anlatı ve canlandırmalarından yadigar erotik bir düşlemdir. Bu, içsel nesneleri hakiki ötekiler pahasına cinsel olarak istismar etmenin tuhaf bir biçimidir. İçsel olan erotik şekilde ifade edildiği ölçüde tanıklık-eden-öteki korku içinde paralyze olmaya sevk edilmektedir. Bu da annenin bebeğin hakiki bedenini, bilhassa da genital organlarını tahayyülünde dönüştüremeyecek denli iğrenilesi bulduğu kökensel çatışmayı ters yüz eder. Habisleşenanne [*motherbecomemalignant*], bunun yerine yüzünü bebeğin adını taşıyan içsel bir nesneye çevirecek ve çocuğu erotikleştirecektir. Sadece bütün içsel nesnelerini erotikleştirmekle

de kalmaz, nesne oluşumunun bizzat kendisi cinselleştirilmiştir. Çocuğuyla, diğer çocuklarıyla veya kocasıyla ilişkilerinde, ötekiler nezdinde tüyler ürpertici bir etki bırakacak raddede yoğun erotik sahneleri canlandırmaktadır.

Bu ürpertici etki analistin kafasını meşgul eder. Analistin görevinin bir kısmı da kötü huylu histeriğin, kendiliğini nasıl yapısöküme uğrattığını, yani içselliğini daha kuvvetli ifade edebilmek uğruna arzuyu nasıl ötekini ret ve hatta iptal edecek raddede meydan okuyucu şekilde teşhir ettiğini yorumlamaktır. Görevin bir kısmı, birinin arzusunu ancak bir diğerinin arzusunu etkisiz kılmak pahasına ifade edebiliyor olmasının ne anlama geldiğine işaret etmektir. Bir diğer kısmı, hayali-olanın saf tesirden ibaret olup anlama dönüştürülmesinin gerekmiyor olmasından ne anlaşılması gerektiğine işaret etmektir. Nihayet görevin bir diğer kısmı da kelimenin imge üzerindeki dönüştürücü gücüne konuşma yoluyla işaret etmektir.

Histerik, annenin anlatı ve canlandırmalarını *onun sayesinde* değil, *onun vasıtasıyla* deneyimlemiştir. [Anne], güçlü ve korkutucu kuvvetlerin bedeni boyunca hareket ettikleri bir aracı olarak görülmektedir. Bu kuvvetler, içgüdülerin tesirinden ayırt edilemeyecek olmaları bir yana, bizzat içgüdünün temsilcisidirler. Dürtüsel durumların gücü anneyi adeta içeriden işgal etmiştir ve artık *kendi* zihinsel temsilleri uyarınca boylu boyunca bedeni kat etmeye başlamıştır — az çok, Freud'un, kendi nesnesini salt menfaat zemininde tespit eden dürtü kuramında olduğu üzere. Freud'a göre dürtü, nesnesini tamamen keyfi surette tespit etmekte, kötü huylu histeriğin bütün bu sürece nefret dolu bir şekilde tanıklık eden annesi de kendiliğin dürtülerce sürüklenme deneyimini gayet güzel gösterip örneklemektedir.

Kötü huylu histerikler, hâletiruhiyelerini analitik koruyucu uzama öylesine şiddetli bir kuvvetle boşaltırlar ki, hâletiruhi-

yeleri cinsel dürtüye aracılık etmekten ibaret hale gelir. Habis histerikleri tedavi eden görmüş geçirmiş analistler bile, sınır-tip-te ve şizofren hastalarla yaşamamış oldukları türden bir korku yaşarlar. Bu ruhsal “kuzenler” daha fazla bozulmuş olabilirler; ama histerik de kendiliğini ve onun içsel açmazını resmetmekte bilhassa başarılıdır. Kendilerini sınır-tip-te veya şizofren (veya başka bir karakter bozukluğundan mustarip) şeklinde takdim edebilseler de histeriğin özel becerisi ötekinin içine nüfuz etmek ve onun karakterini canlandırmaktadır — habis nitelikte işlev gördüğü, yani erotik yaşamın yapı sökümüne uğratılmasını, bilhassa da cinsel olanın analiste çıldırtıcı surette takdim edildiği dürtüye bağımlı şiddetli yer değiştirme hareketlerini resmettiği ölçüde sinir bozucu olabilecek bir hüner.

Bir hasta ve psikoterapisti.

Üçüncü kez hastaneye yatan Judy, 27 yaşında bir kadındı. Sınır-tip [*borderline*] tanısı almıştı, çünkü başka bazı şeylerin yanı sıra dürtüseldi, duygulanımında manik dalgalanmalar mevcuttu, çabuk öfkeleniyordu ve sınırları ihlal etmeye eğilimliydi.

Odaya her girişinde, sakın olduğunda dahi, herkese kendisini çekici ve sıradan bir insandan [kötü ruhlarca] ele geçirilmiş, alabildiğine kaçık, hiçbir zaman görmediği ve hiçbir zaman da kapsayamayacağı kuvvetlerin güdümünde bir simaya dönüştürebileceğini telkin ederdi. Hasta bekleme odasına adım attığında sözgelimi, bir vazoya doğru ilerler, onu sanki duvara fırlatacakmış gibi kaldırır, ama sonra sükunet içinde yerine bırakırdı. Veya içerisinde on sandalyenin, birkaç da kanepenin bulunduğu bir odaya girdiğinde, sanki aklında bir şey varmış gibi içerideki hepi topu dört kişiden birinin oturmakta olduğu kanepeye otururdu. Veya başkaları belli bir televizyon programı izlerken, televizyon kumandasının bulunduğu sehpa ile ilerleyerek onu eline alabilir, kanalı aniden değiştireceğini dü-

şündürürcesine ona göz gezdirmeye başladılar. Grupta pekala bu tür fikirler hasıl olurdu, zira daha önceleri fırsatını bulduğunda yakaladığı bir cismi duvara fırlatmış, bir hastanın yanına oturup onun kasığını yumruklamış ve evet, televizyon kanalını da değiştirmişti. Grup, hatıraların ıstırapı altında kıvranmaktaydı.

Bunca endişelendirici olan, bir ölçüde, “atak”larının, öyle deniyordu, çok ani olmasıydı. Grup felç olur, tedavi ekibi bile bir süreliğine zafiyete düşerdi. Dahası, bir fırtınanın tam ortasında bile birdenbire her şeyden vazgeçebilirdi — ve vazgeçtiği olmuştu. Mesela bir gün, çilekleri odanın bir ucundan diğerine fırlatmış, aşçı hakkında hakaretimiz ifadeler serdetmiş, sonra bir hastayı duvara doğru itmiş, ama aniden durmuştu. O ana dek kaçış ve onarımın hakim olduğu bir kovani andıran oda da onun duruvermesiyle donakalmıştı. Tedavi ekibinin sevecen bir mensubu ona birkaç dakika zaman tanımış, sonra odaya girmiş, konuşmaya kalkışmadan önce sessizce onunla oturmuştu. Daha sonra tedavi ekibine, [hastanın] patlayabileceğinden duyduğu endişeden ötürü konuşmaya korktuğunu söylemişti.

Ama *böylesi* bir insanla konuşmak her klinisyen için korkutucudur, zira onlar da konuşmanın ani bir sahneleme patlamasına yol açabileceğinden korkarlar. Sıradan histerik kendisini bir süreliğine gözlemci bir egonun keyfince izleyip durduğu bir olaya dönüştürüyorsa, kötü huylu histeriğin kendi kendini izlemesi bundan çok daha acayıptır. Kötü huylu histerik, kendiliğinin sahne sahne kendini açmasına tanıklık eder, ama aynanın insana kendiliğin imgesini değil, onun her biri ayrı ayrı kendilik taslayan saklı içsel nesnelerini gösterdiği bebek veya çocuk kendiliğine bölünür. Kendiliğe evrim sürecindeki bir kaos şeklinde şahitlik eden kötü huylu histerik, burada nesnesini kendiliğe ve ötekine aldırmaksızın seçen dürtünün safkan kuvvetine benzer bir şeyler gözlemekte; ilişkisel olan, dürtünün seyri boyunca bir kenara itilmektedir.

Susama gibi sıradan bir dürtüyü alalım mesela, kendiliğin sıcak bir gün bahçe keyfi yapadururken, dürtünün zihni “susadım” şeklinde düşünmeye zorladığını hayal edelim. Kendilik belki “biraz su içmek istiyorum” diyecektir. Bu durumda dürtünün nesnesi ve kendiliği hoşnut edecek nesne uyum içinde olacaktır. Şimdi daha karmaşık bir düzende farklı tipte bir dürtüyü hayal edelim. Kendiliğin şişmiş mesanesi, işeme dürtüsünü doğursun; kendilik de “işemem gerek” diye düşünsün. Dürtünün hedefi işemek, dürtünün nesnesi de mevcut basıncı hayali olarak söndürmeye aracılık edecek herhangi bir fikir olacaktır. Yani burada nesne, “tuvalet gitmem gerekiyor” düşüncesi olabilir. Burada da dürtünün nesnesiyle kendiliğin onu fiilen tatmini uyum içerisinde: Bir tuvalet bulmak mümkündür. Peki ya aynı dürtü –diyelim bir erkekte– şu düşüncüyü uyandırır: “Ayağıma işemem gerek”. Buradaki dürtü neden *bu* nesneyi seçmiştir? Çünkü her dürtünün her bir kendilikte kendine özgü bir tarihi mevcuttur ve seçtiğim örnekte de kendilik alışlageldik nesnesini daha farklı bir nesneyle değiştirmiştir. Peki ya aynı dürtü şu şekilde temsil edilirse ne olacak: “Bir yandan bana nankör piç diye seslenilirken, bir yandan da ayağıma bir kadının işemesi gerek”. Burada görülmektedir ki, dürtü ve onun tarihi kendiliğin cinselliğini oluşturur; zaman içinde öznenin arzusu haline gelerek onu kaydeder.

Önceki bölümlerde tartışılmış olan sebeplerden ötürü, histerik cinselliğin menşeyini –bilhassa da genital organları– rahatsız edici bulmakta, [cinselliğin] dağıtıcı ve adi nitelikte olduğuna ilişkin bir his de buna eşlik etmektedir. Kötü huylu histeriğin annesi, cinsel nitelikteki zihinsel içerikleri dürtü tarafından keskin biçimde belirlenmiş olarak deneyimlemekte ama onunla bağlantısını kurmayı [associate] reddetmektedir. Yaşayacağı kopma [dissociation] da hem yoğun hem de etkili olacaktır, zira zihinsel içerikleri dış dünyaya anlatı ve performans biçimleri

vasıtasıyla aktaracaktır; her ne kadar, anlatı ve performans yoluyla dış dünyaya aktarılacak zihinsel durumlar, özgün zihinsel içeriklerin, daha önce de belirtildiği üzere, yer değiştirmiş olmalarından ötürü görünürde cinsel içerikli olmayacaklarsa da. İster bizzat kendisini gözlesin, ister kendisiyle ilişkilenen analisti gözlesin, histerik, aslında dürtülerin zihin üzerindeki etkisini izleyerek insanların yaşamlarını neden ve nasıl altüst edebileceklerine işaret etmektedir.

Judy bir odaya girer girmez, dürtüler tarafından işgale uğradığı takdirde kendisine hakim olamayacağı şeklinde bir yanılsama yaratıyordu. Yarattığı bir diğer yanılsama da çoğu kez zamanda asılı kalmış gibi dürtülerden azade veya taşlaşmış bir zihinsel durumda bulunmasıydı. Mesela belli bir pozisyonda saatlerce sakin ve dingin gözükererek oturabiliyordu. Gelip geçenler için bu durum da en az onun fırtınalı durumları denli sinir bozucuydu. Ancak histeriğin heykelsi sükuneti, şizofrenideki dürtüleri işleyecek zihinsel işlevlerin tahrip edilmiş olmasından kaynaklanan katatonik dinginlikten farklı olarak, kendiliğin içsel yaşamında patlak vererek dünyayı cinsel bir çalkantı içerisinde tutsak alması mutlak olan yeni bir [atağı] anons etmek üzere perdenin bir süreliğine yarıya inmesidir. Böylece dinginlik ve zıddı birbirine bağlanmış vaziyettedir; tıpkı Lut'un şu artık taşlaşmış karısının, bir vakit bakmış olduğu yasaklanmış cinsel sahneyle bağlanmış olması gibi.

Bir önceki bölümde, Freud'un çocuk cinselliğine ilişkin kuramını takip ederken, histerik gerilemenin çok-biçimli cinselliğe, yani bileşen dürtülerin genital örgütlenme tarafından dayatılmış olan bütünsellikle bağlarını yitirmelerine doğru bir geri dönüş barındırdığını öne sürmüştük. Judy mesela, kabaca veya daha incelikli biçimlerde olsun, bu dürtüleri ahbap olduğu hastaların veya klinisyenlerin ortamına koyuvermekteydi. Zemine işerken gülmesine hakim olamıyor, bir yandan da gaz çıkarıp

onu kokluyordu — grup nezdinde kaba ve müstehcen kusurlar. Yemek masasında bazen ağzını şapırdatıyor, yemeği yutmadan önce uzunca bir süre ağzında tutuyor, kaşıktaki kalmış artıklarını emiyor ya da haşlanmış patates veya salatayla oynamak üzere ellerini tabağa koyuyordu. Buna belki yarı-grotesk demek daha uygun olacak. Daha incelikli bir tarzdaysa bir erkek veya kadını yırtıcı bir çapkınlıkla süzüyor veya mesela baştan çıkarıcı bir sesle birine sesleniyor, böylece sesini kendine cinsel nesne arayan işitsel bir dürtü şeklinde grubun içine salıveriyordu. Tek bir gün içinde çok-biçimliliği selamlayan çocuksuluğun hareketli bir tiyatrosu şeklinde bunların hepsine birden bürünebilirdi.

Kötü huylu histerik, biçimsel bir gerilemenin, kendiliğinden temel biçimindeki bir gerilemenin, daha yüksek düzeylerden başka bir şeye doğru —dilim varmıyor ama, daha aşağı düzeylere doğru— gerilemenin arayışı içindedir. Burada formel değişiklik, kendiliğinden ortadan kaldırarak dürtülerin alıcısı olmaktan çıkarmak, onu rahatsız edici nitelikteki nesne seçimiyle daha bir yalın ve saf biçimde öne çıkan dürtünün yolundan kaldırarak bir parça kenara —birleşmekten ayrılmaya— almaktır. Bir keresinde Judy sanki trans altındaymış gibi son derece sakin bir şekilde elini bir diğer hastanın göğsüne koymuş, eli adeta ne kim olduğunu bildiği ne de kontrol edebildiği bir güç tarafından yönlendirilmişti. Herkesin içinde mastürbasyon yaptığında da eylemi gerçekleştiren sanki başka birinin eliydi.

Böyle hastalar analisti, ortaya dökmüş olduklarının, bu düpedüz onlardan kaynaklansa dahi, kendilerince yapılmış bir şey olmadığına inandırmaya çalışırlar. Kendilerini reddetmemesi uğruna analiste yalvarırlar, zira “ne yaptıklarını bilmiyorlardır”. Kuzey Amerika’da bu kişiliktekiler, farklı alterlere hitap etmeyi kabul etmek suretiyle zihnin kendini koyuvermesi esnasında namevcut bir kendiliğinden payına düşecek kaderi de zımnen kabul etmiş olan klinisyenlerin çoğul kişilik kategorisi

altında paradoksal bir sığınak bulurlar. Bu tür hastalar, içsel vaziyetlerini boşaltmak suretiyle konvansiyonel kendiliğin işleyişini ve ötekilerle mahrem ilişkileri tam anlamıyla imha eden sarmalsı gerilemeler [*spiralling regressions*] vasıtasıyla insanın kendi dürtülerinin insafına kalmasının ne demek olduğuna işaret etmektedirler.

Habis histerinin literatürdeki en iyi resmedilişlerinden biri, Harold Stewart'ın "İdare ve İletişim Sorunları" (1992) başlıklı makalesindedir. Hastanede çalışan bir meslektaş tarafından yönlendirilen Stewart'ın bu genç hastası "daha ziyade vahşi ve pejmürde görünmekteydi, üzerinde yırtık bir kot vardı" (s. 84) ve yaklaşık on sene önceki ilk cinsel deneyiminin ardından baş gösteren depresyonlardan şikayet ediyordu. Depresyonun, daha önce de bahsettiğim üzere, bizzat cinsellik tarafından ortaya konmuş olan ve histeriğin annesiyle olan ilişkisinin imha edilmesine yol açan bilinçdışı felaketi tescil ettiğini söyleyebiliriz.

Stewart'ın hastası sevilmediğini hissediyordu, evli bir adamla ilişkisinde cinsel bakımdan itaatkar ama soğuktu, kendilik duygusu zayıftı, erkek olmayı istiyordu ve "kompulsif bir klitoris mastürbatörü" idi (s. 84). Babasını aşağı görüyor, çocukluğu boyunca fiziksel şiddet patlamaları yaşayan ve bu patlamalardan çocukları sorumlu tutan annesinden korkuyordu. Yakın olduğu nazik bir anneannesi vardı, ama bu anneanne hayaletler görüyordu ve gerçeklikle ilişkisi hayli kırılıyordu.

Analizin başlarında hasta birkaç seanslığına gayet iyi iken, aniden kışkırtıcı ve iğneleyici sözel saldırılar eşliğinde infilâk etmiş, sonra da bunlar için özür dilemişti. Stewart, bu patlamaları kendi becerisinin temkinli bir biçimde test edilmesi şeklinde görmüştü. Sonraları [hasta] daha da çocuksulaşmış ve fiziksel olarak eyleme dökmeye başlayarak seanslarda onun penisini tutmaya çalışmıştı. Çok uzun bir süre boyunca analistin genital organlarıyla meşgul olmuştu; ne zaman onları tutmaya

kalksa analistin onu fiziksel olarak tutup durdurmasıyla karşı karşıya kalıyordu.

Stewart bu makaleyi adlı adınca histeriyi tartışmak için yazmamıştı; o daha ziyade idare mevzularına odaklanmıştı. Bazı hastalar için –ve bu hasta da o hastalardan biriydi– sözel müdahalenin yeterli gelmeyeceğini ve durdurmanın fiziksel surette cereyan etmesinin zorunlu olduğunu belirtiyordu. Karşı-aktarımından bahsetmişse de detaylarına değinmemişti; ancak hastaya dair değerlendirmelerinden analiz boyunca ne türde bir hayali altüst yaşadığını anlamak zor değildir. Fiziksel müdahalesini önemli bir sembolik eylem olarak kabul edebiliriz, zira böylelikle cinsel içerikli zihinsel durumları birbirine bağlamak üzere hastaya bir ötekinin bedenini taşımış olmaktaydı. Hasta, tedaviye eşlik eden gerilemesi sürecinde cinselliğine dair hezeyan ve halüsinasyon içeren fikirler geliştirmişti ki bunları cinselliğin ondan umarsızca kaçınan bir zihin üzerindeki kaçınılmaz etkisi şeklinde anlamak mümkündü.

Şu takdirde analist –tıpkı Stewart’ın hastasını fiziksel olarak kısıtlamak suretiyle yaptığı üzere– kendine başka bir ifade yolu bulabilmesi için cinselliği bağlamak durumundadır; nitekim bu vakada bu gerçekleşmiş ve hasta kendini ifade edebilmek üzere yüzünü resim ve çizimlere dönmüştü. Öyle gözüküyor ki bu, hastayı, “cinsel organlarının durmaksızın çürümekte olduğuna” dair yoğun halüsinasyonlardan da kurtarmıştı. Stewart şöyle diyor: “Elini oraya –genital organları kastediyor– koyduğunda, büyük bir delik hissetmiş, [onların] çürümeye terk edilmiş olduklarını düşünerek dehşete düşmüştü” (s. 92). Bunun negatif bir halüsinasyon olduğunu anlamış ve bu mevcudiyeti tekrar hissetmek üzere tekrar kendine dokunmuştu. Bu halüsinasyonu, bir histerik olarak, kendisini sevecek bir dünyadan yoksun kalmasının en temel sebebi olarak gördüğü genital organlarına saldırısının neticesi şeklinde yorumlayabiliriz.

Analizin daha ileri dönemlerinde, karanlık kış akşamlarında, hasta bir tür düşlem içerisine yuvarlanmış ve odada tek bir ampul ve mutlak sessizlik talep etmişti. Stewart kımıldayacak olsa onu mastürbasyon yapmakla suçluyordu. Onun penisini, memesini, baş parmağını emme ve mastürbasyon yapma fantezileri mevcuttu. Hakikaten mastürbasyon da yapmış ve sonra yapmış olduğu şey karşısında şoka uğramıştı. Kim kimin genital organını idare ediyor, tamamen bulanıklaşmıştı. Bununla birlikte, hastanın, erotik yaşamın ancak ve ancak kendiliğın oto-erotik ilgilerinden neşet edebileceğine dair inancını göz önünde tutarsak, hastanın erotik sahnelemeyi kimin denetlemede olduğuna dair kafa karışıklığı serdettiği bir yerlere gerilemiş olduğunu söylememiz mümkündür. Ötekinin mevcudiyeti halinde, her ikisi arasındaki cinselliğın seyrini bizzat kendi kendisinin mi, yoksa ötekinin mi cinsel olarak uyarmasının tayin edeceğinden emin olamamaktadır.

Bu hasta analiz sonrası kendine gelmiş, evlenmiş ve kendine bir meslek edinmişti; vaka sunumu [hastanın] çocuk sahibi olma isteğine dair ifadeleriyle sona ermekteydi. Stewart, kullandığı kimi tekniklere –bilhassa fiziksel kısıtlamaya– dair ihtilaflara değinse de muhtemelen her okura aşık görünecek bir şeyden, yani böyle bir hastayla başarı elde etmenin ancak devasa bir klinik feraset sayesinde mümkün olduğundan söz etmemektedir. Zira analizden başarılı bir netice elde eden bu türdeki her bir hastaya mukabil, muhtemelen analistin bu alanda deneyimden yoksun olması nedeniyle fayda görmeyen çok sayıda hasta mevcuttur. Öte yandan, üzücü bir şekilde, bu gibi başarısızlıklarda habis histeriğın içgörü çalışmasını baltalamak için duyduğu bilinçdışı ihtiyacın rol oynaması da mümkündür. Zira “inceleyip araştırmamanın” “eyleme dökme”ye kıyasla daha tercihe şayan bulunuyor olması, bilinçdışı olarak, hastanın kendiliğını sergilemesinin, yani denetimi ele alarak ötekini yakalayıp

kontrol ederek hizaya getirmek üzere kendiliği genital olarak “göstermesinin”, ötekinin de cevaben bu nevi akla durgunluk veren müsamerelerin denetlenemez nitelikte olduklarını kabullenmesinin reddi şeklinde yorumlanır.

Başka bir hasta.

Üniversite mezunu akıllı bir adam olan Roger, mesleki eğitimi reddetmiş ve hayatının büyük bir bölümünde bir kitapçada çalışmıştı. Doymak bilmez bir okurdu ve pek çok farklı alanda uzman olduğunu tahayyül ediyordu. Fred’le uzun zamandır devam eden bir ilişkisi vardı, her ikisi de birbirlerine destek oluyor ve arkadaşları tarafından seviliyordu. Bununla beraber, Fred, ani gelişen, manik ve hezeyanlı bir hâletiruhiyeyle neticelenebilen fevkalade tahrip edici kaygı atakları nedeniyle Roger’ı zırt pırt hastaneye yatırmak durumunda kalmaktaydı. Bu gibi durumların ortaya çıkması, Roger’ın, başka zamanlar ona pek bir albeni kazandıran –en azından Fred nezdinde– bir alışkanlığının, yani özel bir sezgi sayesinde herhangi bir sorunun (veya bir kişinin, çiftin veya politik vs. nitelikteki bir sorunun) ta “içine girmek” suretiyle her şeyin nasıl sonuçlanacağını öngören bir kehanette bulunabileceği inancının aniden yoğunlaşmasıyla ilan ediliyordu. Uzunca bir zaman astrolojiyi incelemişti, herkesin haritasını okuyabiliyordu ve başka paranormal fenomenlere de ilgi duyuyordu.

Fred, Roger’ın daha yoğun nitelikteki tahayyüllerini tarif etmekte hayli güçlük çekmişti, zira bunlar bir şekilde “cinsel” nitelikte olsalar da ne anlamda öyle olduklarını söylemek kolay değildi. Roger sık sık bir tür vecd haline geçmekteydi, bu sıralarda daha ziyade ortamda bulunanların dua ve zikirleri uyarınca hareket ettiriliyor gibi görünüyordu. Hükümrân ve talepkar bir hal alıyor, bedenini okşuyor, ve fiziksel mevcudiyetinin naklettiği hakikatin tesiriyle eşzamanlı olarak titreştiğini söylüyordu. Fred bunun sarpa saran bir porno filmini veya yönetmenin

seti terk etmesi sonrası ipini kopararak başıboş hale gelen ve başlı başına bir performans dönüşen bir porno senaryosunu seyretmeye benzediğini söylemişti. Roger'sa nasıl bir izlenim bıraktığının veya her şeyin nasıl olup da kontrolden çıktığının farkında değilmiş gibi gözüküyordu.

Daha önceleri Roger'a yoğun bir tedavi uygulamış olan Acil Servis sorumlusu onu hemen her zaman aynı durumda bulmaktaydı: terden sıırılsıklam, uygunsuz denebilecek ölçüde dekolte kıyafetler içinde ve nasıl gözükmekte olduğundan tamamen habersiz. Daha ziyade, hakaretamiz ölçüde kaba ve büyüklencemci bir tavırla yüksek ve nefret dolu bir sesle konuşuyor, hayli akıllı da olduğundan hastaneye ve tedavi ekibine yönelik eleştirilerinde sinir bozucu raddede isabet kaydediyordu. Bir tür vecd halinde görünüyor, kendisinin merkezinde olduğu –bir nevi cinsel merkez– bir evrenden gelecek hakkında kehanette bulunarak kimi önemli karşılaşmaları tanzim ettiği bir erotik hezeyana tutsak bulunuyordu. Mesela, arada sırada bekleme salonundaki hastaları ziyaret ediyor, başlarına veya omuzlarına dokunarak cinselliği de olan bir Papaymışçasına onları takdis ediyordu. Meşrubat makinesinden bir şey alıyor, içeceği bir bardak suya sanki bir iksir içiyormuşçasına bir hava veriyordu.

Roger'ın krizlerine bariz manik semptomlar eşlik ediyorsa da ağır yatıştırıcılara her zaman yanıt veriyor ve hastanede olsa olsa iki gün geçiriyordu. Taburcu edildiğinde bir parça mahcup ama yine de albenili gözüküyor, bir sonraki atağa dek her şey affedilmiş gibi oluyordu. Aslına bakılırsa bu ataklar, daima önemli ve yeni bir yazarı veya daha önce fikir sahibi olmadığı ilginç bir mevzuyu keşfetmesinin ardından kendisini yeni nesnesiyle birleşmiş hissettiren yoğun okuma dönemlerini izliyordu. Yeni keşfi cinselleştiriyor, sonra da başka zamanlar ondan beklenmeyecek şekilde eyleme dökmeye başlıyor, bu da küçümsemeyle muamele ettiği Fred'i alarma geçiriyordu.

Roger yoğun psikoterapiye adım attıktan sonra, analiste –onu bizzat kendisinden bile daha iyi tanıdığını düşünüyordu– dair derin sarhoşluk nedeniyle aktarım esnasında çöktü. Bizzat analisti analiste açıklamak üzere bir dizi kelime ve kavram icat etmişti. Şefkatle tehditkarlık arasında gidip gelen, aşıklar arasındaki mahrem konuşmayla saldırgan bir zorlayıcılığın tuhaf bir bileşimi olan özel bir ses tonu kullanıyordu. Tedavi sürecinde, daima yeni keşfedilmiş bir nesneyle ilişki kurma girişiminden köken alan, kendisini evrenin oto-erotik merkezi olarak tahayyül ettiği bir histerik çekirdeğe gerilediği açık hale gelmişti; bunu –erotik çekirdekle– “titreşime” girmek, yani nesneyle kaynaşmak suretiyle kendi kendini uyaran iki düzenin bire indirgenmesi şeklinde kavırıyordu. Bu noktadan itibaren ötekiyle –Fred veya analist– iletişimde bulunmaktaki amacı ötekine muhtaç olmadığını göstermekti; ötekine düşen, kendisine ait oto-erotik uyarımları Roger’ın söylediklerinden çıkartıp alarak kendi kendini uyarmasında ona yoldaşlık etmek üzere onun yörüngesine yerleşmekten ibaretti.

Roger analitik yorumlamayı hakaretamız nitelikte deneyimlemişti. İhraç etmek istediği fikirlerine bir ehliyet temin etmek yerine kendine dair bir içgörü geliştirme mecburiyeti ona aptallık gibi geliyordu. Analisti son derece deneyimli olsa da Roger, her bir yorumun, zıddına olmasa bile en azından “alternatif” diğer bir yoruma dönüştürüldüğü, seansların en iyi ihtimalle analistin yorumlarını Roger’ın karşıladığı spor müsabakalarından ibaret kaldığı bir “karşı-analiz” başlatmakta kararlıydı. Zamanla analist zor bir karar almak zorunda kalmıştı. Ne zaman kendisine dair bir şeyi anlama ve elbette bunun depresif nitelikte kaygılara yol açma riskiyle karşı karşıya gelse, Roger’ın kendiliğini şiddetle söküp parçalamaya başladığı ve kendisini ufak zihinsel parçalara böldüğü açığa çıkmıştı. [Böyle durumlarda] içiyor, madde kullanıyor, uyu-

mayı bir yana bırakıyor, neticede kendisini fiziksel ve ruhsal bakımdan zayıflatacak ve halüsinasyon sınırındaki umarsız düşünce biçimlerine sürükleyecek sosyal tıkınma girişimlerinde bulunuyordu. Analist, kendilikteki bu çözümlerin onu içgörü geliştirmekten alıkoymak üzere her türlü güvenilir bilinç biçiminin kökünü kazımayı hedeflediğinin farkındaydı. Roger'ın kendisini öz-yıkıma sürüklemek suretiyle kendisini nasıl da hiç kimsenin tesiri altında bulunmayan bir olay şeklinde güvence altına aldığını söyleyerek bunu yorumlamıştı. Ötekini zafiyetle karışık bir şaşkınlık halinde tutmaya çabalıyordu, demişti analist; böylelikle de öteki üzerindeki zehirleyici tesiri sayesinde kendi varoluşunu tescil etmiş oluyordu. Öte yandan, bu yorum Roger'ın hâletiruhiyesini yatıştırmamış, aradan geçen zamanla hastanın kendiliğini daha beter çözmeye ölümüne kararlı olduğu gayet aşîkar hale gelmişti.

Roger kısmen analisti zorlamak, kısmen de Fred'i korkutmak üzere açık açık intihardan söz etmeye başladığında analist her şeye rağmen bu tehdidi ciddi bir olasılık olarak değerlendirdi ve Roger'ın uzunca bir süre kalacağı hastaneye naklini sağlamak için gerekli düzenlemeleri yaptı. Analiz, ondan sonra da devam etti, ama artık Roger, yaşamının kalan bölümünde idame ilaç tedavisini sürdürmesi gerektiğine karar vermiş bir psikiyatrin da takibi altına girecekti; bunun neticesinde hasta bir yandan “stabilize” olmuş, ama bir yandan da sanki bir nevroz ihtimalini ortadan kaldırmak istercesine daimi surette kimyasal-tesiri altında bir tür sapkınlık tanzim edilmişti. Analist bu durumdan rahatsız olmuştu, ama hastanın onu kapasitesinin sınırlarına dek zorlamış olduğunu –söylemişti kendine– ve durumu değiştirmek üzere yapılabilecek başka bir şey olmadığını düşünmüştü.

Bir önceki bölümden bu bölüme –yani histerik tiyatrodan habîs histeriğe– bakacak olduğumuz takdirde, kendiliğin “aile

hayatı” deneyimini konumlandırabileceğimiz bir yelpaze görmek mümkündür. Bildiğimiz üzere, kendiliğin aileye katılması anne düzeni üzerinden cereyan ederken, babanın düzeni üçüncü bir unsur olarak iş görmekte, yani kendiliğin doğumunu öncelese de çocuk dil ve adlandırma içinde zuhur edesiye dek onu beklemektedir. Ama “aile” mevcut üç düzeni kapsayan dördüncü bir nesnedir ve farklı bileşimdedir.

Aile, üyelerinin ait olduğu bir gruptur ve babanın ismini taşımakla beraber –mesela “Smith Ailesi”– küçük bir dünyadır. Bir ailenin mitleri, efsaneleri, hakikatleri, tarihi, estetik anlayışı, vizyon ve kuralları üyeleri arasındaki sayısız tartışma neticesinde ortaya çıkar. Çocuğun gelişimi demek, kendiliğin bu dünyaya doğru hareket ederek onun oluşturucu unsurlarını içselleştirmesi, sonra da aile namına iş göreceк içsel bir nesne suretinde onu taşıması demektir. Kendilik, kendisini oluşturan unsurları reddetse de kaydedilmişliklerini silemez; yani ailemizin unsurlarını bir bütün oluşturacak şekilde kendimizle taşıırız.

Bu nesneye yönelik ilk tedavi programı aile terapisiyse de –ki son derece ilginç metinler üretmiştir– ailenin ne olduğunu düşünmeye devam etmemiz şart. Elbette, bu dördüncü nesne histerik için bir muammadır. Ötekinin arzusunu tanımlayıp onu temsil etmeye güdülendiğinden, anne ve babanın içsel dünyalarını temsil etmek üzere her ikisi arasında gidip gelen histerik bu dördüncü nesneyle ne yapacaktır? Seçici bir içselleştirme neticesinde bu dünyanın unsurları sub-erotik [düşük düzeyde erotik] olaylar şeklinde yüklenecek, cinsel düşlemlere ve sonrasında da erotik iletme elverişli hale getirileceklerdir. Histerik, aile kurallarını erotik bir matris oluşturan bir yasaklar takımı şeklinde kabul edecek; her histerik bu içsel takımı diğer tüm takımların filtrelenmesine olanak sağlayan en arzulanası takım kabilinden başka ailelere ve sonra da kendiliğin ailesine taşıyarak kullanacak veya dayatacaktır.

Şu takdirde histerik sadece ebeveynlerin içsel dünyasıyla özdeşleşerek onları temsil etmekle kalmaz, belli bazı anlarda kendi ailesinin bileşenlerini de ifade eder; ya aileye dair bir hakikati eyleme döker (mesela bir taşınma veya ölüm) veya ötekilerce teşkil olunmuş bir aileyi erotik bir nesne suretindeki kendi dördüncü nesnesiyle ilişkilendirir.

Bir hasta.

Luciana, Carlos'un refakatinde onun ailesine takdim edilmişti. Her ikisi de Katolikti, aynı orta ölçekli kasabadan gelmişlerdi ve aynı sosyal sınıfa mensuplardı. [Luciana] başta Carlos'un ailesinin bir parçası olmaktan memnun gibiydi, ama evleneli çok olmamıştı ki ciddi sorunlar baş göstermişti. Luciana, Carlos'un evde bazı kurallara uymasında, mesela bir sonraki yemeğe başlamadan salata kaplarını yıkamasında veya banyo paspasını askıya değil de küvetin kenarına asmasında fazlasıyla ısrarcıydı. Evin her odasının belli kuralları vardı. Luciana, resim, dekorasyon, müzik, kıyafetler ve edebiyat gibi konularda da son derece özgün zevklere sahipti.

Carlos bu farklılıkta Luciana'nın bir cazibesini görüyordu — o, harikulade ve biricikti. Fakat Luciana, Carlos'un estetik nitelikteki eşyalarını da ya kendisi zorla kaldırıp atıyor veya onun beğenisinden o denli hararetle yakınıyordu ki kocası onları kaldırıp atmak durumunda kalıyordu. Örneğin Carlos, sabahları ilk iş olarak gazetesini ve kahvesini alarak spor sayfasına gömülmeyi sevmekteydi, ama Luciana'nın ailesinde o gün neler yapılacağına dair müşterek bir tartışmayla güne başlanır ve evden çıkmadan yapılacak hazırlıklar bunu takip ederdi. Gazeteler günün sonunda, bulaşıklar yıkanıp ev temizlendikten sonra okunurdu.

Carlos, Luciana'nın neden onun en azından "bazı" yanlarını tolere edemediğini merak ediyordu. Görüştikleri bir evlilik terapisti Luciana'nın obsesif mi yoksa narsist mi olduğuna karar

verememişti. İlk bakışta görülemeyen şey, Luciana'nın dördüncü nesnesini bir yapı olarak, yani sub-erotik unsurların erotik bir nesneye taşınarak gün boyunca düşlemlere destek olduğu bir takım şeklinde "hatırlamakta" olduğuydu. Aynı zamanda her gün aile tarihçesinin bir bölümünü hatırlamakta veya ailesine dair bir öykü anlatmakta da ısrar ediyor, bu esnada ailesinin hakikat ve gelecek vizyonlarına dair tefekküre dalıp gidiyordu.

Psikotik kişilik haricinde kalan herkes dördüncü nesneyi içselleştirir, ama yalnızca histerik onu sonraki savunmacı deneyimlerine bir matris olarak hizmet etsin diye erotik bir nesne şeklinde yükler. Aile hayatı dediğimiz şey, kendiliğin de bir üyesi olduğu bu dördüncü nesnenin uzam ve zamanda hareketidir. Histerik için bir aileye üye olmak erotik bir ifadedir, zira –tem-sili özdeşleşmeler içinde zaten dağılmış olan– [histerik] kendilik, kendisinin de aktif üyesi olduğu bir şekillenmenin mantığı istikametinde daha da bir yayılıp saçılmaktadır.

Pek çok sıradan insan bunları nadiren düşünür ve dördüncü nesnelerinin sub-erotik unsurlarını harekete geçirmez. Kendilik deneyimini oluşturan diğer içsel nesneler gibi o da kendilik egosunun bir parçası, yani deneyimi işleme yordamının bir parçasıdır. Ancak histerik dördüncü bir uzamda bulunacak veya dördüncü bir uzama dair düşünecek olduğunda bu nesneyi ifade etmeye doğru itildiğini hisseder. Histeriğin ev içinde bütün o düşünceden yoksun gezip tozmaları, o dördüncü nesnenin anımsanma biçimleridir ve kısmen kendiliğin geçmişe dair yasının gizli ıstırabını besleyip büyüten erotik bir düşlemin matrisini oluşturur.

Diğer bir hasta olan Helena, eve girdiğinde gündüz düşleri sevinde hareket edercesine eşyaları düzenleyip tozlarını alı-yordu. Bu eşyalar –ailesinin eşyaları– aile hissiyatının erotik üyeleri-ydi; girdiği her bir odada –oturma odası, kütüphane, mutfak, çamaşır odası, çocuk odası, yatak odası– kendisine

pek çok şey telkin eden bir mekana girmiş olmaktadır. O anki hissiyatı uyarınca farklı yollar izliyor, aile mekanını böylece temaşa etmekten memnuniyet duyuyordu. Ancak yürüyüşleri daima çemberler çiziyor, tekrar tekrar kendi ayak izleri üzerinden geçiyordu.

Histerik, kendilik üslubunun nesneleri kullanarak bilinçdışı surette ifade ettiği bir akıbeti [*destiny*] kabul edemez, bunun yerine insanın içine doğduğu ve sonrasında da yazgılı olduğu bir düzen şeklinde kaderi [*fate*] erotikleştirir. Histerik, akıbetin allo-erotizmini kaderin oto-erotizmiyle tekrar be tekrar ikame ederken, (zira kader, kolayca tanınabilecek örüntüler içinde kendini tekrar ederken, akıbet kendiliği sonsuz farklılıklara açar) bir yandan da kendiliğin ve onun ilişkilerinin daraltılmasına karşı koyan bir öfkeyi açığa vurabilir. Dolayısıyla histeriğin oto-erotikasına tuhaf bir öfke karışmakta ve dördüncü nesne temsillerine bir miktar şiddet eşliğinde nüfuz etmektedir. Bu, sadece ötekinin dördüncü nesnesini iptal etmek üzere bir girişim olmanın ötesinde –ki bu çoğu zaman başarıya ulaşır– kendiliğin çeşitlilik içeren potansiyelinin için için ve bilinçdışı surette kökünün kazınması, bir nevi aileyle özdeşleşme üzerinden intihardır. Kendilik adeta şöyle demektedir: “Gücümü ve konumumu edindiğim bu kraliyet mahkemesinin bir üyesi olarak boyun eğiyorum. Kişisel arzularım –her ne olurlarsa olsunlar– bu kraliyet ailesine katılabilmem uğruna bir kenara bırakılacaktır.”

Bu, bir dereceye kadar herkesin mücadelesidir. Ailem tarafından nasıl tarif ediliyorum? Eğer ona aitsem bu aidiyet ne anlama geliyor? Ve eğer ondan farklıysam bu farklılık ne anlama geliyor? Pek çok kişi için kendilik üslubu –daima biçime ilişkin bir zeka– uzun zamandır ötekilerden farklılaşmış, onlarla aynı nesneler (aile dahil) kullanıldığında bile, bu kendi üslubu uyarınca, nevi şahsına münhasır bir şekilde yapılıyor olabilir.

Histerikse bu farklılaşmayla savaş halindedir, zira üslubun ifade edilmesinin beraberinde getirdiği akıbet, sanki kendiliği köken aldığı aileden ayırmaktadır. Direnme tekniğinin bir kısmını da histeriğin aile matrisini ifade eden bir hâletiruhiye eşliğinde ona ait parçaları tekrar ve tekrar canlandırdığı bitmek bilmez bir hatırlama tiyatrosu teşkil edecektir.

Analist kendine burada dördüncü nesne içinde, yani birbirleriyle kesişen içsel dünyaların bir nevi toparlayıcı mantık altında bir araya gelerek gruplaştığı çılgın bir aile içine yerleşmiş bir sima şeklinde yer bulacaktır. Yani, kültürün alanına yerleşmiş bir nesnenin içinde yer alacaktır. [Ortamdaki] yegane düşünür olarak, kendini bir gruba vasıta kılmış bir ötekini soruşturmaktadır. Habis histerikle çalışan bir analist, belki kendisi bile farkında olmaksızın bir grup psikanalistidir. Analisti canlandırmalarının karman çorman dünyasında esir alan histerik, insanın hakiki kendiliğinin grup çılgınlığı tarafından ağızlarda çiğnenmesi ne demekmiş ona gösterecektir. Tıpkı histerik gibi, analist de bu ötekine kendisini görebilmek için bakacaktır. Çoğu zaman, bu bir seçim meselesi değildir, zira hastanın aktarımsal nesne temsillerinin oluşturduğu grup o denli tuhaftır ki analist, hastanın kendisinin hangi parçasına hitap ediyor olduğunu nasıl bulacağını bilemez. Histerik, analistin yeniden yapılandırmalara dair alışlageldik ilişkisini ters yüz eder. Analist, diğer hastalarla çalışırken, hastanın hikâyesini dinleyerek –ve diğer analitik seansları hatırlamaya çalışarak– bu kaynaklarda saklı bilinçdışı malzemeyi bulmaya çalışır. Böylelikle de insan, geçmişin ufkundan şimdiye ve geleceğe açılır. Habis histerikse hastanın ailesinin, tarihçesinin ve daha da önemlisi analitik seansların daha yoğun bir şekilde hatırlanmasını gerektiren şaşılmalı bir dördüncü nesne sunmaktadır. “Bu ne anlama geliyor?” veya “Bu iletişim şeklinin kaynağı ne?” [soruları eşliğinde] analist, geri dönmesi amaçlanmamış bir şekilde geçmişe

gömülecektir. Dördüncü nesne karşısında bulunan histerik gibi analistin de geçmişin hüznü içinde boğulması ve atalarının acıları boyunca sürüklenmesi murat edilmiştir. Murat edilen, analistin şimdiki zamandaki yerini bulamaması, geleceğin de hayali bir olasılık şeklinde buharlaşarak yitip gitmesidir. Azımsanmayacak sayıdaki psikanalist, bu noktaya ulaştığında ya tedaviyi sonlandıracak ya da hastayı başka bir analiz için bir meslektaşına yönlendirecektir

Odysseus'u baştan çıkaran Siren misali, histerik anlatı ve performans da niyetlendiği serüveni kabul edecek herhangi bir kendiliği tuzığa düşürmeyi amaçlamaktadır. Psikanalizin icadında kendisinin de pay sahibi olduğunu bilen histerik, psikanaliste sahip olduğunu varsayar ve analistten ötekinin yırtıcı cazibesi karşısında kendi kişisel beklentilerini feda etmesini talep eder. Analistin büyülenmesi ve altüst olması murat edilmektedir. Mesleğini bir yana bırakması icap eder. Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, histerik aktarıma bağımlı hale gelecek ve 13. Bölümde de tartışacağımız üzere analizin cinselleştirilmesinde ve analistin bu uğurda kurban edilmesinde ısrarcı olacaktır.

Histerikler psikotik hale geldiklerinde, kendilerini içlerinde barınan diğer pek çok karaktere terk ederler. Sinir bozucu bir hünerle halüsine olur ya da ötekilerce teşkil olunmuş küçük bir koloniyi bir tür füğ-halüsinasyon karışımı şeklinde eyleme dökerler. Çoğul kişilik denen şey, histerik psikozun bir nevi maskaralaşmış taklidi suretinde her bir karaktere güya tam ve kapsamlı bir kimlik verilmesinden ibarettir. Kendini çoğul surette takdim eden histerik, aslen hastanın hastalığında kendi fallik iktidarının bir biçimini arzulayan bir hekimi aramaktadır. Böylece histerik, annenin fallusu haline gelerek psikanalistin arzusunu eyleme dönebilecektir.

Histerik psikoz, kendiliğin bir kenara çekildiği özel türde bir bozunum olup, burada kendilik bedeninin hareketleri üze-

rinden bazı sahneler yansıtılmaktadır. Bu psikozun ürkütücü bir özelliği, hastanın kendi deliliğine şahit olması, böylelikle de psikozun, kendiliğin öteki üzerindeki tesirini izlemekle tatmin olan psikotik bir dikizci tarafından yönetildiği yanılsamasını yaratmasıdır — hayali olanın gerçek üzerine tesir etmesi neticesinde yaratılan bir ilkel sahne. Psikoz, içselleştirme sürecini tersine çevirmeyi amaçlar. İçsel malzemenin çevreye yansıtılması, böylelikle de gerçeğe dair imgelemin histeriğin içsel yaşamının yansımalarına dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu amaç gözeten yansıtmanın içerdiği şiddet, aslında kendi karşıtıdan alınmış bilinçdışı bir intikamdır: yani kendiliğin içselleştirme sırasında çektiği bütün o eziyetten. Hatta, artık dünya bile kabul edilmiş olanın acısını çekmek durumunda olacaktır, zira kendiliğin içsel dünyası karşısında ötekinin mahvolması amaçlanmaktadır.

Histerik psikoz sindirilmemiş imgeler, anlamı inkar eden görsel sahneler takdim etmektedir, çünkü herhangi bir kendilik, kendini korumak istiyorsa bunları unutmak zorundadır. Histeriğin psikotik davranışlarıyla çalışan klinisyenler onlar hakkında düşünmekte hakikaten zorlanırlar, bunun nedeni tam da histeriğin kendisini grotesk bir canlılık içinde takdim ediyor olmasıdır. Bu bir tür cinsel psikozdur, zira hasta bu sahneleri cinsel malzemeyle paketlemek suretiyle analisti çarpık bir erotizm eşliğinde daha beter şaşkınlığa sürüklemektedir. Histeriğin tiyatrosunda, sahne sahneyi, karakter de karakteri, ama hep ufak ufak takip eder. Hiçbir şizofren böyle bir yönetmenlik becerisi sergileyemez; hiçbir şizofren bütün psikozları tek bir performans şeklinde tasvir edemez; hiçbir sınır-tipte hastanın gerilemesi, bölünmüş ve dışarı atılmış bir parçasının eğlenmekte olan seyirciler arasından hastaya refakat etmeye devam etmesine elvermez; ama histerik en garip psikotik durumların ortasında dahi psikozu ilksel bir sahne gibi izlemektedir. Çün-

kü bu psikoz, cinselliği temsil eden bir psikozdur. O cinsellik ki kendiliği çıldırtmıştır. Kendisine her bakını kör edecek bu çiftleşme, ötekini de bakışlarını kaçırmaya zorlar.

Bu açıdan bakıldığında, psikoza-girmiş-histerikler aslında tahammül edemedikleri tek bir sahneyi ortaya koyarlar. Depresyondaki anneye bakabilirler. Öfkeden kudurmuş babayı izleyebilirler. Ötekinin kaybına –ister okulda terk etsin onları ister öterek– dayanabilirler. Fakat hiçbir ebeveynlerinin cinsel ilişkisine şahit olmayı istemez. Bunun fikri –görüntüsü şöyle dursun– düşünülemez. Psikotik bir şekilde mi? Hayır. Bu, böylesi bir bağlantılandırmaya karşı bir saldırı, yani algısal aygıtı karşı bir saldırı değildir. Daha ziyade bu çok belli bir fikre, daha doğrusu bir görüntü-fikrine saldırıdır. Bu Iago'nun “çifte sırtlı yaratık” dediği şeydir, tanık olduğu karşısında çocuğu dehşete sürükleyen bir canavar görüntüsü. Histerik psikoz daima mütecaviz bir çiftleşme resmeder. Histerik tiyatronun savaşçı karakterlerinde, aslında erkek ve dişi nitelikler arasında şiddet yüklü bir çiftleşmenin temsilini bulmamız mümkündür.

Bu grotesk operanın tam karşısında histerik psikozun diğer bir yüzü, Donnet ve Green'in (1973) adlandırdıkları şekliyle “boş psikoz” yer almaktadır; gerçi ben terimi burada biraz farklı biçimde kullanacağım. Görünüşte zapt edilemez deliliğinin ortasında histerik aniden tüm temsilleri bir yana bırakarak hatırı sayılır bir zihin açıklığına avdet edebilir — bazen normallığe, bazen de boş psikoza: seçici bir mutizm, genelde kasılmış bir vücut, hareketsiz kendilik, sabit bakışlar, işitselliğe kapalılık. Bu karışıklıkta, önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere, ölüm dürtüsüyle güdümlü diğer histerik rotayı görmek mümkündür. Bu türden asetik histeride, kendiliğin bir derin dondurulmuşluk haline geri döndüğü, cafcaflı psikotik temsillerinse bütünüyle sükuta erdiği görülebilir. Bu iki kendilik durumunun bitişikliği –cafcaflı psikoz ve boş psikoz– farklı türde bir birleşmeyi,

soğuk ve cinsellik karşıtı bir kendilikle, cinsel olan tarafından ele geçirilmiş bir kendilik arasındaki birleşmeyi ifade etmektedir. Histerik, rahibenin şiddetiyle fahişenin şiddeti arasında yaşar — temsil ettiği uçları aşan yönetmenvari bir mevcudiyet.

Azımsanmayacak sayıda psikanalist, histerikle sahne arkasında konuşmayı denemiştir. Azımsanmayacak sayıda psikanalistin, seyircilerin ve yönetmenin yanı sıra kendisini de ayrıcalıklı hissettiği olmuştur. Ama bu oyunun adı ihanettir. Histerik, ötekinin gözleri önünde onun güvenini kırmak için önce ona güven vermeye çalışır. Kim bilir kaç klinisyen titizlikle ve görünürde başarıyla çalışmak pahasına psikotik histeriği aşık bir ruhsal değişim noktasına getirmiş, ardından da bu inançları, hem de genellikle kamuoyu önünde sarsıntıya uğramıştır? Kim bilir kaç klinisyen tatilden döndüklerinde, o kadar belirgin ilerleme kaydetmiş hastalarının intihara teşebbüs etmesiyle karşı karşıya kalmıştır?

Mütekabiliyet üzerine kurulu güven histeriğe genellikle hakaret gibi gelir. Bu daha çok bir yalana benzer. Böylesi güvenler enayi işidir, bebek gibi müsekkinlere kanacak insanlar içindir. Bu tarz güvenlerin patlatılmaları icap eder. Başka bir çiftleşmenin, kendi içine kapanmış, ötekinin anlamlı bir katılımını reddeden bir birleşmenin görüntü ve sesleri tarafından ihlal edilmeleri şarttır. Şu çiftte sırtlı canavara dönüşen psikoza-girmiş-histerik, oto-erotik ilkel sahne aracılığıyla terapötik ittifakı bozacaktır — deliliğin kucağında, herhangi bir ötekinin müdahalesine kendini kapamış, kendi kendini beceren bir kendilik görüntüsü.

Akıl hastanelerinde tanı almış kaç şizofren, kaç manik depresif ya da kaç sınır-tipte hasta aslında habis histeriktir, bilmek mümkün değil. Gerçek şu ki, İkinci Dünya Savaşından sonra psikiyatrik kategorilerle büyülenen psikanalizin sınır-tip şeklinde “ilkel zihinsel durumlar”ı arzulaması ve bunun bil-hassa çocukları psikotik ilkel sahneden uzak tutma vaadini

içermesiyle birlikte, histeriklerin de her daim bu arzuyu yerine getirmeleri beklenmişti. Bu türden yeni ilişkilere dahil olan her analist kendini yeni bir ufkun eşiğinde hisseder, yeni bir ruhsal unsur keşfetmeye çalışır, yazmaya ve adlandırmaya daima hazır olurdu. Hastanelerdeki psikanalizin histeriyi tedricen listelerden silmesi, onun aslında başka şekillerde ortaya çıkacak olması anlamına geliyordu.

Psikoz ve histeriye dair tartışmamıza kitabın son bölümünde devam edeceğiz. Ama şimdi daha sık rastlanan bir türe bakalım: yaşamanın yerine psikanalizde yaşamayı koyan histerik.

Histeri Üzerine Çalışmalar'daki hastalara bugünden baktığımızda, hastaların bir dizi yeni semptom üretmelerini müteakip Freud'un bunları analiz ettiği, onların da bu sefer yeni bir dizi yorumu gerekli kılan yeni bir dizi semptom yarattıkları görülür. Frau Emmy mesela, ona rahatsız edici resimler gösterir; [Freud] titiz bir sorgulamayla bunların kökenini araştırır, sonra da "bu anıların tümünü silmek" (Breuer ve Freud, 1893:59) üzere hipnozu kullanır. Freud, daha sonraki yazılarında, bu ilk çalışmalarını tekrar inceleyecek olduğunda kendisini hayli naif bulmuş, hastanın birbiri ardı sıra yerleştirdiği engellerin daha sonraki kavrayışlar tarafından ortadan kaldırıldığını okuruna söylemiştir. Şüphesiz, bunların üzerine pek çok başka şey de öğrenmiştir; ama bu erken dönem yazılarında hem isabetli hem de fevkalâde muamma dolu bir şeyler olduğunun farkına varmıştır.

Psikanalistler de başka herkes gibi başarısızlıklarını yazmada gönülsüzdür; ama eğer kendilerini özgür hissedebilselerdi, literatür, analitik süreci akamete uğratan ve analizin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olan özel tipte bir histerikle dolup taşardı. Meselenin özüne inebilmek uğruna, birincil sorumluluğun analiste ait olduğu başarısızlıkları bir yana bırakıyorum.

Kısa bir klinik hikâyeyle başlayacağım.

Anastasia yirmili yaşlarının sonundan altmışlı yaşlarının sonuna dek, iki psikoterapiden, üç de analizden geçmişti. Tedavi sürecinde kırılmalar mevcuttu; bilhassa da bir analistin, analizi müteakip, hastanın daha fazla tedaviye ihtiyacının olmadığını

söylemesinden sonra. Bu bir yana bırakılacak olursa, Anastasia sürekli divandaydı.

İlk birkaç on yılında, aile ve iş yaşamında farazi bir anlam yitiminden şikayet eden son derece hüsrana uğraticı biri gibi görülmüştü ve analitik bir çalışma için de kayda değer surette gönülsüzdü. Bir analist, onun analiz edilemez olduğunu söyleyerek tedaviyi terk etmişti, ama bu daha analitik kariyerinin başlarındaydı. Onu on yıl müddetince analiz etmiş bir diğeri, şikayet etmeleri bir yana bırakılacak olursa, kendisini ilkin fazlasıyla ketum ve iş birliğine uzak bulmuştu. Diğer yandan rüyalarından yana zengin bir dünyası vardı ve nihayetinde bunları anlama dönüştürecek yüksek bir otoriteye takdim edilen hediyelermişçesine müthiş detaylar eşliğinde naklediyordu. Bu analist, hastanın bilinç düzeyinde kendisine yönelik ne denli yoğun bir hınç beslemekte olduğunu farkındaydı, zira aklından geçenleri onun karşısında dile getirmekten istikrarlı biçimde imtina etmekteydi. Bunu yapacak olsaydı, zamanın büyük kısmında onunla romantik biçimde meşgul olduğunu; başka zamanlardaysa kendisini gayet öfkeli hissettiğini, zira onun yaşamındaki diğer insanları kışkırttığını belirtmesi icap edecekti. Bu diğer insanlar, yalnızca hastaları değil, aile üyelerini, meslektaşları da kapsamaktaydı ve her ne kadar analiste yönelik şefkat ve tutku içeren duygularını ayırmıyorsa da onu sadece görmek bile içinde derin bir kızgınlığın uç vermesi ve analist olarak onun yaptığı işi, elbette bu arada kendi analizini de mahvetme isteğinin uyanması için yeterliydi.

Yine de bunu birkaç kez ihsas etme fırsatını bulmuş, analist de zaman içinde bu alanı titizlikle incelemiş ve bir miktar gelişme kaydedilebilmişti. [Anastasia'nın] analizin ömrü müddetince devam etmesini istediği, bunun nedeninin güya birtakım psikolojik rahatsızlıklar olduğu –bunları açıklamaya çalışmıştı– ama bunların tümünün bilinçdışı olarak analistle

olan ayrıcalıklı ilişkisinin sürdürülmesine matuf olduğu açık hale gelmişti. Onunla [analistle] başka herkesten, karısından ve başka diğer yakınlarından daha fazla zaman geçirmek istiyordu. Kendine ait mekanı başkasına teslim etmeyecekti. Hiçbir kardeş gelip de onu yerinden edemeyecekti. Kendine ait bu sahada kalmayı sürdürecekti, hastalığı da iddiasına mesnet olacaktı.

Bu noktada “kendini sağlama almış histerik” teriminin anlamını tartışmamız gerekiyor.

Önceki bölümlerde tartıştığımız üzere, histerik yokluğu erotikleştirmektedir. Çocuk, annenin mevcut bulunmamasının, kaygıların tutkulara galebe çalmasından kaynaklandığını anladığı ölçüde, anne dokunuşunun namevcudiyetini paradoksal olarak erotikleştirmektedir. Böylece sesini, bakışını, imaları kullanan histerik uçucu kaçıcı bir hal almaktadır. Neticede semptomu her şeyidir; Freud’un Emmy’si gibi Anastasia da analitik ötekine kendini tedavinin hedefi olması gereken bir nesne şeklinde takdim ederek adeta şöyle demektedir: “İşte gözlerinin önünde, kulağının dibindeyim. İç dünyamı senin önüne seriyorum. Kendi hesabıma umudum yok, ama madem sen uzman olduğunu iddia ediyorsun, o takdirde iyileştir beni.”

Freud ne zaman analiz edecek olsa Emmy ertesi güne yeni semptomlar bulup buluşturmaktaydı. Her gün, terapist ve analistlerinin her biri, çözülmek üzere bir dizi yeni problemle karşı karşıya kalıyordu. Anastasia da kuşkusuz Charcot’nun canlı olarak takdim ettiği şu rahatsız insanlardan aşağı kalmayacak şekilde meslektaş ve arkadaşları önünde sinir krizleri geçirecek, onlar da tedavinin sürdürülmesinin tutkulu taraftarları haline geleceklerdi.

Her yeni tedavi girişimiyle birlikte Anastasia yeniden doğuyor, zihninde –belki de klinisyenin iş birliğiyle– önceki analizine dair yeni bir hikâye biçimlendiriyor, elbette kusurların altını

çiziyor, daha iyi bir anne ve baba olma işlevini dolaylı biçimde yeni analiste tahsis ediyordu. Ömrü boyunca analist üstüne analist değiştirmek suretiyle varoluşunun sınırlarıyla bilinçli veya bilinçsiz şekilde yüzleşmekten kaçınmaya muvaffak olmuş; daima genç bir kız olduğu ve önünde de uzun bir erişkinlik hayatı bulunduğu yolunda bir hezeyan taşıymıştı. Anastasia'nın kendisini tamamlanmamış surette sunması ötekinin fallik duhulüne bir davetti; analistin erilliğinin yarı-sersemlemiş erotik bir tedarikçisi olarak, onun tarafından çok daha fazla bilgiyle doldurulmayı bekliyordu.

Kendini sağlama almış histeriğin ıstırabı ihtiras olmuştur. O, artık hastanın erotik yaşamının bir ifadesidir: Semptomdan vazgeçmek, nesne üzerinde her türlü erotik iddiadan vazgeçmekle eşdeğerdir. Burada pek çok faktör bir araya gelerek yoğunlaşmıştır. Hasta tedavi edilemez kalmaya devam edecek, böylece bir bakıma klinisyenin tedavi edici kollarının daima ötesinde yer alacaktır. Bu, hastanın yokluğu takdim etme şeklidir, anneden tevarüs edilmiş ve çocuk tarafından daha da büyütülmüştür. Bu yokluğun analisti etkilemesi, böylece fırsat tan istifade onun da aynı ıstırabı paylaşması hedeflenmektedir; zaten o da paylaşacaktır. Bu da bizi, her biri kendi hesabına ıstırap çeken, ama aralarında gizli bir tutkuyu da paylaşan iki kişinin bir aradalığı karşısında bırakmaktadır. Her şeyin daha farklı olabileceği, yaşamın bir noktada zuhur ederek bu sonu gelmez acının yerini alabileceği dileği, birbirine bağlı ama birbirinden ayrı hâletiruhiyelerde muhafaza edilecektir, zira kendilikle ötekinin kavgalı olması icap etmektedir. Birbirinden ayrı, ama birbirine eşdeğer.

Çocuğun anne tarafından dışlanmış olmasından kaynaklanan acı da bu tutkuya dahil edilecek ve kendisini hastanın üzerinde derinlemesine çalışılmış semptomların akabinde yeni semptomlar sergiliyor olmasıyla gösterecektir.

Istırap, kendiliğın bir uzantısı halini alacaktır: ötekini yakalayıp tutabilecek bir uzvun büyümesinin ruhsal eşdeğeri. Hali-hazırda mevcut bulunan bir şikayetin veya semptomun analitik yorumu, bilinçdışı olarak bu uzvun hadım edilmesi şeklinde deneyimlenecektir. Hasta, anlaşılmış olduğunu kabul etmeye neredeyse zorlandığı bir seansı müteakiben –ki bu hastaların bir analistin mevcudiyeti halinde anlaşıldıklarını hissetmeleri kolaydır– bu anlaşılmış olma halini geri çevirmek için çalışmaya koyulmuştur, zira uzvun büyümeye devam etmesi ancak bu sayede temin edilecektir.

Dolayısıyla bu hastalar yaşamlarının büyükçe bir bölümünü tedavi altında geçirirler. Analizi Anastasia gibi kullanmak maalesef nadir değildir; yine de tedaviye dair farklı kanılara sahip insanlar tarafından ömürleri müddetince tedavi görmüş hastalara daha sık rastlanır.

Mesela bir kadın, ergenlik döneminin sonunda, üniversiteyken yeme bozukluğu teşhisi almış ve yirmili yaşlarının sonuna kadar bu konuda çalışan bir uzmanla tedavisine devam etmişti. Daha sonra, çocukken cinsel istismara maruz kaldığına dair kuvvetli bir kanıya varmış, bu alanda çalışan bir uzmana yönlendirilmiş, otuzlu yaşlarının ortasına kadar da tedavisini onunla sürdürmüştü. Bu esnada alternatif kişilikler geliştirmiş, bu sefer de uzmanlık alanı çoğul kişilik bozukluğu olan birisine yönlendirilmişti. Neredeyse altı yıl boyunca onunla tedaviyi devam ettirmişti. Tüm bu uzmanlar aynı şehirdeydi. Birbirlerini tanıyor ve birbirlerine hasta yönlendiriyorlardı. Hem şehirdeki hem de diğer eyaletlerdeki kliniklere erişimleri mevcuttu. Hasta, derlenme dönemlerini yöredeki yeme bozukluğu, cinsel istismar ve çoğul kişilik bozukluğu tedavisinde uzmanlaşmış merkezlerde geçiriyor, kendisini tedavi eden uzmanların meslektaşları tarafından bakım görüyordu. Nihayet psikanalitik psikoterapiye başladığındaysa, bu son derece zeki kadının hastalığına ve

kendisini hasta olarak göstermeye fazlaca yatırımda bulunmuş olduğu aşikârı.

Psikonevrotik hastalığı kendiliğın erotik yaşamının bir ifadesi olarak gördüğümüz takdirde –bence Freud’un da yaptığı üzere– bu kendini gösterme çabasını anlayabiliriz. Sıradan bir gözlemciye (hatta ruh sağlığı alt-alanlarından birinde uzmanlaşmış birisine) hastanın ıstırabının bir arzu biçimi olduğu fikri kuşkusuz tuhaf gözükecektir. Fakat olan, tam da bu olabilir. Hastalığın bu şekilde ifade edilmesiyle erotik-olmayan bir ifade arasındaki fark nasıl anlaşılabilir?

Anastasia için olduğu üzere, hastanın ruhsal problemini takdimi kendine has bir hayatı sürdürüyor gibi gözükmektedir. Analist bunu anlayacak olursa, hastanın bunu bilinçdışı olarak kısmen farklılaşmış bir şekilde yeniden takdim etmeye niyetlendiği görülür. Yaşamakta ve kendisini analize bağlamakta ısrar eden bu hastalıkta adeta bir zeka mevcuttur. Aslına bakılırsa bu, ötekinin fallusunu hadım eden ve artık sonu gelmez bir aktarım bağımlılığına refakat eden mahrem düşlemlerin içerisine yerleşmiş içsel bir kendilik nesnesi şeklinde kullanılan bir tür oto-erotik içe kapanmadan ibarettir.

Sınır-tipte kişilik kendi içinde bir amaç olarak karmaşayı aramaktadır, çünkü sıkıntı içindeki hâletiruhiye birincil nesneye eşdeğer olduğundan, bu nesne ilişkisini beslemek üzere analistle çatışmayı destekler. Kendini sağlama almış histeriğin ıstırabıysa, psikanalitik uzamın ışığında büyüyen bir erotik bitki gibi daha fazla ifade edilmiştir ve gelişkindir. Bu zihin çerçevesindeki bir hastanın sonsuza dek sürdürme haricinde “analizle iş birliği”ne niyeti yoktur. Eğer hasta zorlayıcıysa, ki kendini sağlama almış histerikler kaçınılmaz olarak böyledirler, analistin yorumlama hünerini erotikleştirerek onu aydınlatıp cisimleştirmeye çabalar. Analist, Anastasia’yla olduğu üzere, kendisinin bilgi fallusuyla hastaya duhul etmesinin amaçlandığı

yorumunu yapacak olduğunda dahi, içerik yorum işlevinin doğasından kaçamayacak; ironik biçimde, tam da bu içerikte mahpus kalacaktır. Semptom –yani ötekinin ilgisini davet eden bu ıstırap– daima duhul eden bir ötekini arayacak ve daha tatminkâr bir erotik hayatı psikanalizde bulacaktır.

Pek çok kişi, Anastasia’nın sınır-tipte bir bağımlılıktan mustarip olduğunu savunabilir ve durumunu açıklamak üzere onun ego zayıflığına dikkat çekebilir. Bu durumda, nesnelere olan bağlanmasının ve bir o kadar da ayrışma ve bireyselleşmedeki yetersizliğinin altı çizilecektir. Bu bakış açılarının bütünüyle yanlış oldukları söylenemez, fakat eksik tarafları vardır ve önemli bir ayrıntıyı gözden kaçırmaktadırlar. Hastanın kendi patolojisini hafifletmesi, kökeni analitik nesneye dayanan erotik bir ifadedir. Bu patolojinin yorum vasıtasıyla kısmen de olsa her giderildiği durumda, giderilen parçanın yenilenmesini hedefleyen bir zeka mevcuttur, yani bu hastanın tedavi edilmesi bilhassa güçtür, zira bilinçdışı motivasyon bu aşk ilişkisinin büyüüp yayılmasına yönlendirilmiştir.

Anastasia’nın zihni, onun cinsel nesnesidir, zira oto-erotik olarak haz veren imge ve duyumları el çabukluğuyla bir araya getirmektedir. Uzun direnç dönemleri ve birdenbire kendini açmalar arasında kendini harcamakla bir tür orgazma ulaşması mümkündür. Şizoid kişilik de ötekinin ötekiliğini ikame etmek üzere zihni bir nesne gibi kullanabilir. Şizoid için ötekiyle ilişkilenebilmekte –sadece şizoidin zihinsel nesnesi şeklinde yaşayan– ötekini düşünmek daha tercihe şayandır. Histerikse zihni ötekiyle olan deneyimi yok etmek üzere kullanmaz; bunun yerine zihnin kendisi, tesadüfi içgörü orgazmları raddesine dek kendisiyle oynanabilecek cinsel bir nesnedir. Analistin fallik gücünü destekleyecek, ama hastanın erişkinlerin dünyası egemenliği altında pre-genital bir tedarikçi şeklindeki pozisyonunu da güvence altına alacak türde “zihin-düzücü” yorumlara analisti

davet edecektir. Anastasia'nın kendisini hiçbir analist tarafından tamamıyla analiz edilmemiş olarak sunmaktaki becerisi, bir önceki analizin yetersiz olduğuna ve daha fazla çalışmanın gerekli olduğuna samimiyetle kani olmuş yeni analistte de klinik bir arzu uyandırmıştır. Şu takdirde, histerik arzu, analistin karşı aktarımı içinde çalışmakta ve onun hastanın faraza analitik ihtiyaçlarına ne denli adanmış olduğu üzerinden işlev görmektedir. Analizan, bu bağı pekiştirmek adına önceki analizleri tahrif etmek, yeni analisti psikanalitik bir romantikaya cezbedebilmek üzere onların önemini azaltmak durumundadır.

Bu özel türdeki yalan, hakikatin (veya hikâyenin) çocuksu bir bağımlılık durumuna intikale azmetmiş kendiliğe engel olabilecek parçalarının hem öz-farkındalıktan hem de ötekinin bilgisinden uzaklaştırılmasını hedeflemektedir. Analizandaki dinamik yokluk –tamamlanmamışlığın cazibe vasıtası olarak kullanılması– önceki analizlere yansıtıldığından onlar da tamamlanmamış gözükmektedir. Yokluğu yeniden yerine yerleştirmeyi kabul eden yeni analist de farkında olmaksızın suç ortaklığına dayalı bir yansıtmada yerini almakta ve süreç böylece hiçbir sonuca ulaşmayı hedeflemeksizin devam etmektedir.

Bazı histerikler aktarım keşi haline gelirler. Psikanalizin sıcak erotizminde bir tür histerik yaşam tarzına uygun bir durum bulmuşlardır: Kendilik erotik ötekinin yanı sıra uzanmış yatarken, fiziksel yakınlaşmanın yokluğu başlı başına uyarıcı niteliktedir. Kendiliğini durmaksızın analiste anlatan histerik, konuşmada sadece boşalmak için bir imkan bulmakla kalmaz; analistin sesi de her birinin ötekine kulak yoluyla duhul ettiği sessel bir birleşme içinde erotik bir nesneye dönüşür. Bu lekesiz birleşme pek çok analitik çocuğun doğumuyla sonuçlanır: birleşme mahsulü pek çok içgörü ve dönüm noktası.

Kendini sağlama alan histerik, psikanalizin cinselliğini ötekiyle hakikaten kurulacak herhangi bir cinsel yaşamı ortadan

kaldırmak üzere kullanır. Bu analizanlar, tipik biçimde, yirmili yaşlarında analize başlar ve üretken yıllarını aktarım içinde yaşarlar; erotik bir partner arayışını artık iş iştenden geçesiye dek bir yana bırakır ve sonra da bu sefer kaybedilmiş ihtimallerin yasını tutmak üzere analizde kalmaya devam ederler. Psikanalizin hastanın semptomunun bizzat kendisi olması sıklıkla analistin gözünden kaçıyor gibi gözükmemektedir. Analitik sürecin analizan tarafından bilinçdışı olarak tahrif edilmesine bir son vermek ve onu gerçekliğe geri getirmek üzere analistin bir bitiş tarihi dayatması düşüncesi kuşkusuz nadiren göz önüne alınmaktadır.

Nadiren göz önüne alınmaktadır, zira histerinin bir semptomu olarak psikanaliz içinde mahsur kalan histerik, sonlanma ihtimalini genellikle analistin aklına gelmesinden çok önce hissetmekte ve rahatsızlığını ağırlaştırmaktadır. Hakikaten, herhangi bir ayrılma [sonlanma] teklifini son bir kereliğine geri püskürtmek üzere histerik psikozun arz-ı endam etmesi hiç de nadir değildir. Sisler içinde kaybolmuş, kontrol edilemez bir hüzünden mustarip, nerdeyse konuşmaya dahi mecali olmayan, bazen aleni ortamlarda kendinden geçen ve arkadaşlarını endişelendiren bir hastayla baş başa kalan bir analistin, analizi sonlandırmanın iyi bir fikir olmadığını düşünmeye başlaması anlaşılabilir. Analist, muhtemelen bir şeyleri ıskaladığını düşünecek, asıl ıskalanmış olanın şimdilerde ortaya çıkan ve histeriğin nesne üzerindeki hak iddiasında ifade bulan süreğin cazibesi olduğunun farkına varmayacaktır.

Bu türde bir aktarımın ortaya çıkardığı ikilemin bir çözümü, Freud'un Kurt Adam'ı tedavisinde yaptığını yapmaktır: sonlandırma tarihini birkaç yıl sonrası olarak belirlemek. Sembolik düzen içerisinde bir referans noktası olarak bu tarih pek çok anlama gelir: tümgüçlü aktarım iddialarının sonu, analizin sınırları ve yaşamın sonu. Böylelikle, analist babayı analitik alana getirecek ve etkili olması üzerinde ısrarcı olacaktır. Tarih

yaklaştığı ölçüde, sembolik işlev artık yaklaşmakta olan hakikate atıfta bulunacağından, histerik de kendine hayatın içinde, kendiliği sıkıştıracak her nevi sonlanmayı kabul edebileceği bir yer bulmak durumunda kalacaktır. Analizin süresi, bu sonlandırma safhası öncesinde yeterliyse—dört ila altı yıl arası diyelim—analizanın histerik yapısı analitik çalışmadan fayda sağlamış demektir. Analistler, kendini sağlama alan histeriklerin hastalığı muhafaza etmekteki ısrarlarını akılda tutarak ve hastanın onları haksız çıkarmak üzere belli biçimlerde davranacağını bilerek de olsa, bir tarih belirlemek durumundadır. Analistin çocukları varsa ve sonlandırmalar karşısında, hele kimi zamanlar çocuk histerisi karşısında kararlı ve sabit durma tecrübesi edinmişse muhtemelen bunun da yardımı dokunacaktır.

Analist, hastanın kolayca bir diğer analisti seçerek kendini sağlama almışlığını sürdüreceğine dair hakiki bir ihtimalle birlikte yaşamak durumunda da olabilir. Ama en azından analist babanın işlevini desteklemiş ve histeriği hakikatle anlamlı bir temasa geçirmiş olacaktır. Hasta, daha fazla analizle bunu bozuyor gözüktüğünde dahi, analist bu tür bir kendi kendini istismarla suç ortaklığı etmemiş olacaktır ki bu da analistin hastanın dünyasında süregiden bir içsel nesne şeklindeki statüsünün önemli bir parçasıdır.

Yine de psikanalize yönelik histerik tutkunun dinamik sonu gelmezliğini analiz etmek hususunda en elverişli konumda bulunanlar psikanalistler olmayabilir, zira psikanalistlerin de *kendilerini* son derece uzun ve çoklu analizler içinde—on, on beş yıl—sağlama alarak on yıllarca divanda kalmaları hiç de nadir değildir. Peki, psikanalizin bir nevi baş bekçisi olacak olanların bu analizlerinde, analistin kendi analizine aktarımının analiz edildiği söylenebilir mi? Çok emin değilim. O zaman da psikanalistin, psikanalizi kendi histerisinin bir semptomuna dönüştürmüş olan histerik analizanı analiz etmek için gerekli

ruhsal donanımı nasıl edineceğini anlayamıyorum. Hangi şartlar psikanalizin on yıllarca devam etmesine elverir ki? Kuşkusuz, kendini hem psikanalist hem de analizan nezdinde ortaya koyan bir başarısızlığın göz ardı²³ edilmesi.

23. Bkz. John Steiner'in kitabı: *Psychic Retreats*.

Quentin yeme bozukluğu ve cinsel işlev bozukluğu olan hastalarla kapsamlı deneyime sahip bir psikolog. Analitik literatür, bilhassa da kendilik psikolojisi, nesne ilişkileri ve ayrılma-bireyselleşme hakkında çok okumuş. Hastalarının çoğunun, hatalı ebeveynlikler tarafından çocukluklarında travmatize edildiğini ve hastanın klinik ortamda işlev gören yeni bir empati tarafından dönüştürülmeye ihtiyaç duyduğunu düşünüyor. Hastaların canlarını sıkan herhangi bir konuda duygularını açıkça ifade etmeye cesaretlendirilmeleri gerektiğine inanmış; [hastalar] ona gündelik hayatlarından parçalar nakledecek olduğunda, şaşmaz biçimde: “Peki bu size kendinizi nasıl hissettirdi?” diye soruyor, hastalar da bunun üzerine kimi duygularının önünü açıyor.

Onunla çalışanlara veya onu denetleyenlere bakılırsa, pek çok hastası hakikaten fazlasıyla “yaralı” durumdaydı ve onun açık, arkadaş canlısı ve şefkatli duruşu münasip bulunuyordu. Sıkıntı içindeki hastalarla birlikte o da divanda oturuyor ve zaman zaman onlara elini tutmak isteyip istemediklerini ya da kolunu omuzlarına koymasını isteyip istemediklerini soruyordu. Görünüşe bakılırsa pek çoğu bunu istiyordu. Ve görünüşe bakılırsa, hepsi de bundan ibaretti.

Susie, Quentin tarafından tedavi olunmak istiyordu, zira “kendine hiç güveni yoktu” ve yakın zamanda reddedildiği ve kendisinin bir “kaybeden” olduğunu ispat ettiğini düşündüğü bir gönül ilişkisi nedeniyle perişan haldeydi. İzleyen aylarda çocukluğuna dair hayli kasvetli bir tablo resmetmişti; kimseye

faydası dokunmamış taşınmalar, ebeveynlerini beslemeyi başaramamış dört kardeşin doğumu, annesinin özgüven düşüklüğü, babanın uzaklaşması. Susie bütün bunları perişan halde ve gözyaşları içinde anlatmıştı.

Quentin bu anlatılanlardan derinlemesine etkilenmişti. Onu duygularını koyuvermeye teşvik etmiş, o da bunu yapmıştı. Anımsadıklarının kimi ayrıntılarını daha detaylı anlatmasını istemiş, o da bunu yapmıştı. Ona, özgüvenden yoksun olmasının ebeveynlerince desteklenmemiş olmasından kaynaklandığını, terapininse böyle bir desteği umabileceği bir yer olduğunu söylemişti.

Quentin'in iş telesekreterindeki mesajı şöyleydi: "Merhaba, ben Quentin X. Telefonuma şu anda ulaşamadığım için üzgünüm. Benimle acil olarak görüşmek isterseniz, lütfen beni xxx numarasından arayın. Acil bir durum mevcutsa lütfen yyy numarasını arayın. Sesi duyduktan sonra dilediğiniz uzunlukta mesaj bırakabilirsiniz." Son derece sıkıntılı hastaları tedavi ediyor olduğundan, hastalara kendisine kolayca ulaşabilecekleri bir tedavi planı sunmakla kendisini yükümlü görmekteydi. Hastalarının gayet sıklıkla kendisini arayarak telesekreterine uzun mesajlar bıraktığına –bunun hastaların kaygılarını kapsama işlevi gördüğünden hayli emindi– işaret ederek bu planın başarısına dikkat çekiyordu.

Susie'nin elini tutmak üzere divanda onunla beraber oturup oturamayacağını sormak ona uygun görünmüştü. Soru sorulunca Susie son derece etkilenmiş ve geçmişte kimsenin ona böyle özen göstermediğini söylemişti. Ama bir kez [Quentin'in] elini tutunca, bir daha bırakmak istememiş ve ondan sonra her seansta, yanına oturarak sadece elini tutmasını istediğini söylemeye başlamıştı. Evden oyuncak bir ayı getirmiş ve bunu Quentin'e bırakıp bırakamayacağını sormuş; o da onay vererek onu, üzerinde hastanın adının yazılı olduğu bir dolap çekme-

cesinde saklamıştı. Tabii, bu da yine standart uygulamalardan biriydi, zira dolapta diğer hastaların da çeşitli şeyleri vardı ve onların da isimleri yazılıydı.

Susie seanslarından birine gelmediğinde Quentin hayli şaşır-mıştı. Telesekreterinde bir mesaj yoktu. Telefon aramalarına da yanıt vermemişti. Ancak bir sonraki gün, Quentin'in bekleme odasında karşılaştığı bir yabancı, ona içinde bir mahkeme cel-bi bulunan bir zarf uzatmıştı. Susie cinsel istismar dolayısıyla onu dava etmişti. Hakkındaki kamu davası düşmüştü, ancak eyalet lisanslama kurulu kendisini itham etmekteydi. Kışkırtıcı nitelikte addedildiğinden hastaların elini tutmaktan men edil-mişti. Susie'yi bir daha görmemiş, ancak o da meseleyi daha fazla ilerletmemişti.

Bu olayın ertesinde şoke olmuş olan Quentin, başına ne geldiğini anlayamıyordu. Cinsel istismarda bulunmuş olduğuna dair yapılan suçlama karşısında şaşkına dönmüştü ve bunun nereden çıktığını anlayamıyordu. Belki, diye düşünmüştü, o şartlar altında sırf kendisine dokunulmuş olması bile, Susie'nin hakikaten istismarcı bir öteki elinde yaşadığı deneyimin bastırıl-mışlığını ortadan kaldırmıştı. Onu istismar eden acaba babası mıydı, diye düşünmüştü.

Ancak denetime [*supervision*] yönelik klinik notlarını tek-rar gözden geçirdiğinde, Susie'nin, kendisiyle temasın cinsel bakımdan uyarıcı nitelikte olduğuna işaret etmiş olduğu açık hale gelmişti. Mesela, daha ilk seansta, ona "hayatımda beni gerçekten anlayan ilk erkek" demiş, takip eden seanslarda da imalarının çoğu hadisenin cinsel içeriklerine yönelik olmuştu. Ama Quentin bu göndermeleri kendince "kendilik tabirleri" şeklinde, yani ihtiyaç ve minnettarlığın bir ifadesi olarak gör-müştü. Belli ki hastasının kendisine karşı cinsel duygular bes-leyebileceği ya da elinin tutulmasını cinsel bir olay şeklinde deneyimleyebileceği aklından hiç mi hiç geçmemişti.

Bir terapinin bu şekilde parçalanmasına hakikaten son derece sık rastlanır. Parçalanma sebepleri de yine son derece sık rastlanan sebeplerdir. Hastanın cinsel içerikleri ifade etmekteki tereddüdüyle terapistin onları yüzeye çıkarmaktaki tereddüdü arasında gizli bir suç ortaklığı mevcuttur. Hakikaten, hasta cinsel duygularını ortaya serecek oldu muydu, genellikle geri püskürtülür; bunlar da kendiliğın diline veya duygu diline veya bağımlılık diline tercüme edilir. Neticede, cinsel içerik hem analist hem de hasta tarafından reddedildiğinden, her ikisi birden buna aşkın bir çözüm aramaktadır.

Ancak bir histeriğın bir analistle ateşli bir erotik aktarım oluşturmalarının kendine has bazı sorunları vardır.

Gerald, orta büyüklükte bir şirketin kıdemli başkan yardımcısıydı ve otuzlu yaşlarının ortasında on iki yıldır evli olduğu eşinden boşandıktan sonra analize başlamıştı. Fırtınalı bir ilişkiydi bu; eski eşi onu sıklıkla kendini öldürmekle tehdit ediyor, gerek evde gerek alenen canlandırdığı sahnelemeler de Gerald'ı akıllı selim sahibi, sadık ve eziyet altında olsa da imrenilesi bir partner konumuna yerleştiriyordu. Evlilik problemleri, diye düşünmüştü, o denli çok zaman ve enerjisini almıştı ki kendisini nasıl olup da böyle bir kargaşanın içine soktuğunu anlamak ve geleceğini yeniden değerlendirmek istemişti.

Fakat analize başlayalı birkaç ay olmuştu ki bir kadın olan analistini –kendisiyle aynı yaşıydı– çekici bulmaya başlamasından ötürü canı sıkılmıştı. Akıllı zaten gün be gün onunla meşguldü, şimdilerdeyse seanslarında arzularına göndermelerde bulunmaya başlamıştı, fakat analist bu göndermeleri analiz etmiyor, aksine Gerald'ın “kendini güçlendirme meselelerine” değinmek üzere tarafsız ve cinsiyetsiz bir dil kullanıyordu.

Zaman geçtikçe [Gerald] haşın ve iyice çocuksulaşmış bir hal alarak, [analistin] empati ve anlayışını talep etmeye başlamıştı, zira artık hayatı yaşamaya değer bulmadığını söylüyor,

intihar fikri ciddi olarak kafasını meşgul ediyordu. Seanslarda en son intihar fantezilerini anlatıyordu. Analist, bu meşguliyetleri [analistin] yegâne ilgi odağı haline gelememekten dolayı hissettiği hayal kırıklığı şeklinde anlamış, bunları hassasiyetle [analistin] onun ümitsizliğine duyarsız kalmakta olduğu yolundaki duygularla ilişkilendirmişti. [Analist] hafta başına düşen seans sayısını artırmayı teklif etmiş, o da kabul etmişti; dahası, [hasta] bilhassa aşırı sıkıntı hissettiği durumlarda telefonla kendisine ulaşabileceğinden ötürü bir nevi “nöbetteydi”.

Yine de zaman içerisinde analist, hastanın analizinde çok başlarında kendini dışa vurmuş olan erotik aktarımını karşılamayı başaramadığını fark etmişti. Bir seansta, [hastanın] arzusuna göndermede bulunmasını beklemiş, bu gönderme yapılırken de, onun tutkusuna dair ifadelerini anlayamamış olduğunu, bunun da ona kendisini önce bir erkek olarak yok edilmiş, sonra da işe yaramaz bir çocuk gibi yenilmiş hissettirmiş olması gerektiğini söylemişti.

Hasta, onun bilhassa bu hakikati kavramış olmasından ötürü rahatlamış, hem ümitsizliğinin şiddeti azalmış hem de intiharla olan aşkvari ilişkisi yatışmıştı. Fakat bunun akabinde olanlar karşısında analist şaşkına dönmüştü, zira hasta takip eden seanslarda son derece yoğun cinsel nitelikte anlatımlara girişmişti. Tipik olarak, odaya girip uzandıktan sonra analistin nasıl görüldüğünü yorumlamaya başlıyordu. Ya kızarmıştı, ya düşünceliydi, ya neşeliydi ya da onda hangi ruhsal niteliği görmüşse öyleydi; bu durumları da onun kendisine dair duygularıyla ilişkilendiriyordu. Kızarmıştı mesela, zira kendisinin fiziksel olarak arz-ı endam etmesi onu şaşırtmıştı. Düşünceliydi, zira kendisine âşık olduğunu nasıl söylemesi gerektiğini tasarlamaya çalışıyordu. Neşeliydi, zira bugün kendisiyle iş ilişkisinin son günüydü ve kısa bir süre içinde aşkını açığa vuracaktı.

Sadece [analistin] ne giydiğini fark etmekle kalmıyor, bunun onun vücudunda nasıl durduğunu da belirtiyordu. Acaba bu, bacaklarını, göğüslerini, kalçasını ve bedeninin diğer kısımlarını nasıl daha dikkat çekici hale getiriyordu. Her ikisi evlendikten sonra ne yapacaklarından, nasıl bir ev alacaklarından, hangi ortak hobilere sahip olacaklarından, hangi tatil merkezlerine gideceklerinden, hangi yabancı dilleri öğreneceklerinden, ne tür arkadaşlar edineceklerinden söz ediyordu.

Rüya görüyor ve gördükleri üzerinde çağrışımda bulunabiliyordu. İş yerinde canını sıkan şeylerden bahsediyordu. Arada sırada karakterine dair içgörü kazanacak oluyor, o zaman da talihsizliğinden dem vuruyordu. Bütün bunlar nötral boyutlar gibi gözüküyorsa da belli ki analisti karşısında serseme dönmüş haldeydi.

Analistiyle nasıl sevişeceğini açık açık münakaşa ediyor olmasının bilhassa rahatsız edici olduğunu düşünenler olabilir: “Seni masanın üzerine atacağım, bacaklarını ayıracak ve vahşi bir aygır gibi içine boşalacağım.” Veya anlatı içindeki görünürlükleri tedricen artan erotik düşlemlerin karşı-aktarımsal bakımdan rahatsız edici olduğunu düşünenler olabilir: “Göğüslerini düşünüyorum... sadece o şahane göğüslerini... aklımda sadece onlar var.” Analist, geriye dönüp baktığında Gerald’ın erotik hâletiruhiyesini uygun şekilde konuşamamış olduğunu görebiliyordu; uzmanlaşalı çok olmamıştı, onun kendisiyle cinselliği bu denli açık ve olduğu gibi konuşan ilk erkek hasta olduğunu söylemişti; ancak bu aktarımı ne zihinsel bakımdan saldırgan, ne hakaretamiz, ne de erotik bulmuştu. Kendini yoğun bir gündüz düşünce kaptırmış birinin huzurundaymış gibi hissettiğinden söz etmişti. O zamanlar farkında değildi belki ama erkek bir histeriğin erotik aktarımıyla özdeşleşmiş ve bunu sapkın bir erotik aktarımdan veya aktarımın cinselleştirilerek karşı-aktarıma nakledilmesinden ayırt edebilmişti.

Gerald, bastırılmış ve önceleri bilinçdışı olan cinsel fantezileri analize getirmişti; gerçi bunların birçoğu, cinsel yaşamı hakkında gayet teşhirci şekilde konuşan karısı tarafından eyleme dökülmüştü. Sadece karısıyla olan ilişkisinde değil, hayatının büyük bir kısmında “iyi çocuk” olmuştu. Cinsel yaşamı, ötekilerin kendisinden yüz çevirmesine neden olmuştu; sevgilileri ve karısı için cinsel bir partner olmaktan ziyade bir bakım vericiydi. Fakat kendini bildi bileli hayallere daldardı ve ergenliğinden erişkinliğine dek hayali ve gerçek kişilere dair erotik nitelikte gündüz düşleri mevcuttu. Mesela, üç yıl boyunca şirketin yemekhanesinde kasada bulunan kadın hakkında yoğun erotik fantezileri vardı. Onunla hiçbir zaman özel olarak konuşmamıştı, fakat ne zaman onu görse hatırını soruyor, o da ne zaman kendisini görse yüzüne geniş bir gülümseme yayılıyordu. Yemeğini alırken, onun olduğu tarafa doğru da bakıyor, kadın da onunla ilgileniyor olduğunu temin edecek bir bakışla mukabele ediyordu. Ona yaklaştığında kalbi hızla çarpmaya başlıyor, bazen kızarıyor ve bozukluklarını yere düşürüyor, bunun üzerine kadın da bocalıyordu; ama bir gün onu kasada bulamamış, nerede olduğunu sorması haftalarını almış, nihayet başka bir şehre taşındığını öğrenmişti. İki hafta sonrasındaysa, bir meslektaşının, kendisine mektuplarını getirdiği için her gün görmekte olduğu sekreteriyle tutkulu bir aşk hikâyesinin içine yuvarlanmıştı.

Oto-erotik düşlemlerini analiste aktarmakla, histerik arzu nesnesini bulmuştu. Psikanalizin, ona iştirak edenleri cinsel ilişkiden men eden perhizinin dışına çıktığında, ancak karşılıksız bir aşk, Gerald’ın tutku nesnesine, Petrarca’nın Laura için yaptığı şekilde aşk dizeleri düzmesine mahal verecekti. Kadına düşen sadece dinlemek, sadece onun anlatısında var olmak, sadece onun oto-erotik evreninde yaşamaktı. Bu kitabın önceki bölümlerinde de tartışıldığı üzere, histeriğin erotik yaşamının

asıl serpildiği yer, işte ötekine dair bu gündüz düşleridir. Eğer anne, bebeğin fiili bedenini erotikleştirememişse ve dahası, eğer kocasının cinselliğini selamlamakta gönülsüz kalmış ve çocuğunun genital kimliğini onaylamaktan kaçınmışsa, cinsel bakımdan henüz ölmüş değilse de utangaç biri olacak, tutkularını ancak kendi özel erotik düşlemlerinde yaşayabilecektir. Anne ve kendilik, ancak içsel yaşamın derin mahremiyetinde serpilip boy atabilecek olan cinselliğin çiğ hareketini bölüp bir yana atacak ve kendi kendini uyarmanın erotikası içinde aşkı nazikçe birbirlerine ilâştireceklerdir. Kızarmış bir yüz. Ürkmüş bir nida. Şaşkınlıkla geriye atılan bir adım. Saklı arzunun işareti işte bunlar olacaktır.

Örneğimizdeki analitik duruma dönecek olursak, analistin konuşmaması icap etmektedir. Ona düşen sessiz bir şahit olmaktır, yoksa nesne pozisyonunu terk ederek ötekinin statüsünü benimsemek değil. Salt seansın başındaki görünüşü bile, zihninde onun erotik varlığını evirip çevirdiği ölçüde hastanın imgeleminde daha pek çok görünüşü teşvik etmek için yeterlidir. Hastanın analistle bir ötekine konuşur gibi konuşacağını düşünmek yanılsamadan ibaret olacaktır. Yüksek sesle konuşacak, tam da olması gerektiği şekilde ilerleyen bir aşk hayatını selamlayacaktır. Eğer onun arzularına boyun eğmesi, bacaklarını ayırması ve kendisiyle sevişmesine izin vermesi için yalvarıyorsa, bu ötekinden bir yanıt almak için değildir; o, nesnesine zaten çoktan sahiptir — her zaman olduğu üzere erotik düşlemler evreninde.

Analist, Gerald'ın arzusunun ihtiva ettiği bilinçdışı niyetlerin analizine girdiğinde, hasta başlangıçta çok kaygılanmıştı. Alınan ve intihara meyilli bir ruh haline, yani aslına geri dönmüş ve analisti böyle konuşmasının her ikisi için arz edeceği tehlikelere dair uarmıştı. Fakat analist, bu olumsuz aktarımda, cinselliğin verdiği rahatsızlığı kendisine de aksettirmeyi

hedefleyen zorlayıcı bir çaba görmüştü; suçu ona atmakla, her zamanki hırpalanmış ve yanlış anlaşılmış oğlana geri dönebilecekti. Analitik odakta meydana gelen bu değişimi takip eden iki yılda, hasta hep uzak ve soğuk gözükmüş olan, ama artık ıssız diyarlara sürdüğü ve kendisine bir rakip olarak görebildiği babasıyla olan ilişkisini tekrar yaşamıştı. Erotik düşlemlerin yoğunluğu, orgazma yaklaşan mastürbasyonlardan, annesini kaybetmiş olmaktan kaynaklanan yas dolu anımsamalara doğru değişmişti. Analistin göğüsleri, kalçası ya da bacakları artık kayıp nesnelere ait işaretler gibiydi, ancak artan bir surette işten ve ilginç bulduğu diğer kadınlardan bahsediyordu. Tüm hayatı müddetince, gerçek cinsel nesneler yerine oto-erotik cinsel nesneler seçtiğini fark edip, bunun da cinselliğe sahip bir erkek yerine iyi bir oğlan olma isteğiyle bağlantılı olduğunu anladığında –olgunlaşmasını ve yetişkinlere mahsus arzuları hayata geçirmesini sınırlayan bir strateji– kendisini bu iki vektör arasında manası gitgide artan bir mücadelenin içinde bulmuştu. Sonunda, oto-erotik evrenin hâkimiyetinden ve annesinin bedenini anımsatan hafıza erotikasından vazgeçerek gerçek bir cinsel nesne bulacak ve yaşamına onunla devam edecekti.

Nihayetinde, Gerald hem “buna dair konuşmaya” hem de “bunu konuşmaya” istekli olmuştu. Böyle yapmakla, histeriğe yönelik psikanalitik terapinin temellerine de katkıda bulunmuş olmaktaydı: yani Breuer ve Freud’un (1893) isabetli adlandırmalarıyla “konuşma tedavisi”ne. Erotik sahneleri konuşmak suretiyle imgelem konuşmaya dönüştürülmüş, bu da kendiliğin annenin düzeninden babanın düzenine geçmesine olanak tanımıştı. Nesneyle ahenkli bir birlikteliğin mevcut olduğu yanılsamasına neden olan hayali (anneye ait) düzenin varsanıl tatminlerinden ayrılmış olan kendilik, artık konuşmanın onu bilinçdışından türemiş parçalara ayırdığı sembolik düzenin müzakereye dayalı dünyasına girmişti.

Başka bir hasta.

Florence, merdivenleri ağır ağır çıkmamıştı.* Analistini sokakta yürürken gördükten sonra seçmişti. Birçok bakımdan iyi bir hastaysa da –hikâyesini son derece ayrıntılı ve incelikli biçimde tasvir ediyor, bir miktar stres ihtiva eden ev hayatı üzerine düşünüyor, rüyalarını ve onlara dair çağrışımlarını anlatıyordu– kısa bir zaman süre sonra analistin dinlemesini, düşünmesini ve konuşmasını “lezzetli” bulmaya başlamıştı. İşçi sınıfından geliyorsa da A seviyesi sınavlarında başarılı olmuş, İngiltere’deki en iyi üniversitelerden birine devam etmiş ve başarılı bir meslek edinerek çalışmaya başlamıştı. Zeki, ilginç, kendisi üzerine düşünen, pek çok bakımdan müstesna ve çekici bir kişiydi. Ama analisti onun için, etrafında bir dizi erotik fanteziyi bir çırpıda kurgulayabileceği bir sima olmuştu. Bu sahneleri ihsas etmekle yetiniyor ve ancak analitik yorumların zorlayıcılığıyla yüz yüze kaldığında doğrudan aktarıyorsa da analist yıllar geçtikçe bunların yoğunluk ve işlev bakımından artmakta oldukları kanısındaydı.

Florence annesi tarafından bir biçimde reddedilmiş olmanın ıstırabını çektiğini, hatta bunun bugün de devam etmekte olduğunu biliyordu. Kendisi tek çocuksa da annesi kendi hobisine gömülmüş –bahçe cinleri biriktiriyordu– bencil bir kadın, babasıysa uzak ve “Evet Florence... iş nasıl gidiyor bakalım?” gibi aşınmış ve bilindik basmakalıp sorular haricinde nadiren konuşan bir adamdı. Ebeveynleri deniz kenarındaki bungalovlarında yaşamaya devam ediyordu; “gerçek” aileyse kelimenin tam anlamıyla bahçe cinlerinden meydana gelmiş bir köy şeklinde hemen önlerinde bulunan çimenliğin üzerin-

* *Florence did not go gently into that kind of light.* Yazar, burada Dylan Thomas’ın *Do not go gentle into that good night* başlıklı şiirinin ilk dizesine anıştırmada bulunmaktadır –ç.n.

de durmaktaydı; bunları başka koleksiyonculara satıyorlardı. Florence ailesiyle kalacak olduğunda, yoğun bir ümitsizliğin üzerine çöktüğünü hissediyordu.

Çocukluğunda tamamıyla romantik edebiyata, üniversitede 18. ve 19. yüzyıl romanlarına çalışmış, sonrasında da bu tür bir uğraşa müsait olan mesleğinde bunu sürdürmüştü. Aşk ilişkileri daima büyük bir tutkuyla başlamış, sonrasında aynı ölçüde büyük bir soğuma sökün etmiş, bunu da müstakbel eski sevgilisiyle iliği kemiği kurumuş konuşmalar izlemişti. Bu sırada, civardaki bir diğer adamı çoktan “gözüne kestirmiş” ve yakında kendisinden ayrılacak olan sevgilisinden habersiz biçimde kafasını bu yeni adama takmış oluyordu.

Maalesef, Florence histerisinin analiz edilmesini önlemeyi başarmıştı; yine de başka bakımlardan fayda sağlamıştı. Ta en sonuna dek, analizin karşılıksız-aşkı emreden yapısı ve sessizliğin tanıdığı imtiyaz tarafından desteklenen, hezeyan düzeyindeki erotik bir aktarımı geliştirip büyütebilmişti. Bu ortamda, hayal dünyası ipleri ele almış ve çocukluğunun ilk dönemlerinden bu yana hiç olmadığı şekilde bir ötekinin mevcudiyetinde serpilmişti. Florence için hemen yanında bulunan bu ötekini yoğun biçimde sevebilmesi yeterliydi. Aşk ilişkisini kaybetmekten korktuğundan, bunun hakkında konuşmak istemiyordu. Bunun yerine, analistin huzurunda iken, bunu erotik tefekkürler içinde saklı tutuyordu.

Psikanaliz hastaya bir gelecek dayatmaz. Florence’ın analisti, onun aşkını konuşmak suretiyle israf etmeyi reddetmesini ve aşkını beslemek üzere aktarımı kullanmayı sürdürmesini kabullenmişti. Bunu onunla sayısız kere konuşmuştu. Bazen kendisine katılacak oluyordu. Bazen de aşkının aktarımsal değil gerçek nitelikte olduğunu savunuyordu (analist hiçbir zaman gerçek olmadığını söylememişti). Bazen, günü geldiğinde onun da kendisine âşık olacağını bildiği için teslim olmaya hiç

mi hiç niyetli olmadığını söylüyordu. Bazen hakiki anlamda sevgili olamayacaklarını bildiğini, ama bunun bir öneminin olmadığını, zira onun kendisini, kendisinin de onu sevdiğinden emin olduğunu söylüyordu. Bazen ona olan aşkını ıstırmeyi hak etmediğini, kendisinin onun için sadece bir yorum malzemesi olduğunu, onunsa kendisi için ruhundan bir parça olduğunu söylüyordu. Güya “konuşuyor”, ama söyledikleri esasen onunla nasıl sevişeceğini ayrıntılı biçimde tarif etmekten ibaret kalıyordu.

Bir diğer psikanalist ve bir diğer hasta.

Jerome küçük bir şehirde çalışan bir psikanalist idi ve çalıştığı yerde yetenekli bir klinisyen ve özenli bir öğretmen olarak nam salmıştı. Muhitinde sadece birkaç psikanalist mevcuttu ve belli ki analizle ilgili olanların hepsi de en az bir kere onunla çalışmıştı. Bir sosyal hizmet uzmanı olan Heather analiz için ona başvurmuştu, zira bir ilişki edinmekte yetersiz olduğunu düşünüyordu. Yalnız yaşayan çekici bir kadındı ve analistiyle aynı yaşıyordu.

Jerome onu bir hasta olarak son derece çekici bulmuştu; meslektaşlarından mürekkep bir arkadaş grubuna, onu şu ya da bu zaman, bir anlığına tahrik edici buluyorsa da, bu bir yana bırakıldığında sadece “klinik bakımdan anlamlı” olduğunu hissettiğini söylemişti. Onu kendilik hissiyatı kuvvetli olmadığından kendi ayakları üzerinde duramayan sınır-tipte bir hasta olarak görmüş, zaman içinde kendisine olan bağımlılığının artması da ona hastanın temel bir kendilik hissiyatından yoksun oluşunun teyidi gibi gözüküyordu. O da ruh sağlığı alanında çalışan bir kişi olduğundan, okumuş olduğu ve ilgi çekici bulunduğu makaleleri onunla paylaşmak kendisine münasip gelmişti. Meslektaş grubuna, onun zuhur etmekte olan mesleki kendiliği üzerinden kısmen de olsa bir kendilik hissiyatı geliştirme ihtiyacında olduğunu düşündüğünü söylemişti.

Yaklaşık üç yıl içerisinde Heather âdeta çiçek açmıştı. Çekici ama utangaç bir kadından artık müthiş bir biçimde giyinen tutkulu bir psikanaliz savunucusuna dönüşmüştü. Arkadaşlarına ve meslektaşlarına analistini övüyordu, hatta ona birkaç hasta yönlendirmiş, analisti de onları memnuniyetle kabul etmişti. Hem analist hem de hastanın kendisi, mevcut gelişimin kısmen Jerome'un onu makaleler okumaya, konferanslara gitmeye ve hatta ortaklaşa kitap değerlendirmeleri kaleme almaya cesaretlendirmesinin bir sonucu olduğunu hissediyordu. Analist bunun biraz olağandışı olduğunun farkındaydı –hastası da öyle– fakat bunu tartışmışlar ve analistin yardımcı ego çalışması üzerinden hastanın güç kazanmakta olduğu şeklinde gerekçelendirmişlerdi.

Heather'ın aktarımı derinleşmiş ve giderek daha sevgi dolu bir hal almıştı. Analistini idealize ediyor, ona âşık olduğunu ve her zaman onun gibi bir adamla evlenmiş olmayı istediğini söylüyordu. Analist bunu, onun yeni yeni keşfetmekte olduğu kendilik hissiyatının bir ifadesi şeklinde kabul ediyor ve aşkın onun kişisel gelişimi için temel önem arz ettiğine inanıyordu. Kendisiyle evlenemeyeceği için ümitsizliğe kapıldığında, Jerome genellikle bunu, her ne kadar evlilik bir olasılık olmasa dahi, analizin bitimini müteakiben kendisiyle bir bağı muhafaza edebileceği şeklinde yorumlamıştı, zira ne de olsa artık meslektaş olmuş olacaktı.

Heather, analizin bitiminin ardından Jerome'a ona karşı platonik bir aşktan daha fazlasını hissettiğini, onu her gördüğünde kendisini sürekli bir uyarılmışlık halinde hissettiğini söylemişti. Fakat Jerome “kayıtsız” görünmüş, bu duyguları hep onun sevebilme kapasitesine işaret etmeleri açısından yorumlamıştı, ki bu da hastanın erişkin hayatına doğru gelişebilmesinin önemli bir parçasıydı. Jerome bunu meslektaşlarıyla tartıştığında, onun kendisine karşı sınır-tipte bir cinsel ilgi beslediğini düşündüğünü

söylemişti; bununla kastettiği, kendisine yönelik bütünlüklü bir ego tutumu oluşturmakta başarısız kalmış bileşenlerden ibaret gelip geçici kısmi nesne cinselleştirmeleri idi. Bu cinselleştirmeleri açıklayıcı yorumlar yapmadan kabul etmenin önemli olduğu kanısındaydı, böylece bunlar hastanın gelişimine katkı sağlamak üzere daha yüksek seviyedeki duygulanımsal ve entelektüel duyarlılıklara dönüşebilecekti.

Altı yıllık analizden sonra pek çok insana hayli çalışkan bir analitik çift gibi görünüyorlardı, zira hastanın hayatı hem hal ve hareketleri bakımından hem ekonomik durumu bakımından hem de mesleki şartları bakımından iyileşme göstermişti. Meslektaşmışlar gibi görünüyorlardı. Dolayısıyla Jerome'un Heather'ı bir konferansa katılmak üzere kendisiyle birlikte bir seyahate yüreklendirmesi tuhaf görünmemiştir — yaklaşık sekiz saatlik bir araba yolculuğu. Heather bunu analistin kendisine olan inancının bir diğer onayı şeklinde kabul etmişti. Hakikaten, seyahatleri görünüşte tehlikesiz bir şekilde cereyan etmiş, her ikisi de makalelerini sunmuş ve geri dönmüşlerdi.

Maalesef kendi analiz ve eğitimi yeterli ve uygun olmayan bu psikanalist, histerik bir analizanın aktarımı erotikleştirmekte olduğunu takdir edememiştir. Daha da kötüsü, analizan, nevrozunun analitik olarak kavranmasına dair ihtiyacını karşılayabilecek beceride bir analistten yoksundu. Heather, araba yolculuğu boyunca analistin uyarıcı bulduğu seksi ve dekolte bir kıyafet giymiştir. Dönüş yolunda da onun kendisiyle çılgıncasına tutkulu bir şekilde sevişmesini istediğini ağzından kaçırıvermiştir. Analist bu telkinleri reddetmiş ve ona asla böyle bir ilişkileri olmayacağını söylemişti; ama meslek arkadaşlarına onu had safhada çekici bulduğunu ve konferans esnasında onu “yatakta haşat edecek” şekilde becermek istediğini söyleyecekti.

Analisti tarafından reddedilen Heather'ın öfkesi kayda değerdi; suiistimal [*malpractice*] nedeniyle onu bağlı bulunduğu

psikoloji derneğine şikâyet etmişti. (Jerome'un şansı, bu vakayı yıllardan beri meslektaş grubu içinde paylaşıyor olmasıydı, dolayısıyla meslektaşlarını derneğe bu vakayla ilgili kendisi adına bir rapor yazmaya teşvik edebilmiş, dernek de ona yasak getirmekle birlikte –hastayla uygunsuz ilişki, birlikte konferansa iştirak vs.– lisansını iptal etmemişti). Bu vakayla ilgili danışmanlık aldığı ve notlarının üzerinden geçtiğinde, analistin hastanın kendisine karşı erotik ilgisinden söz etmekten mütemadiyen kaçınmış olduğunu fark etmek danışman için zor olmamıştı. Hakikaten, analist bunları sürekli “ihtiyaç” diline veya duygusal atıflara dönüştürmüştü; sözgelimi hasta “seninle olmak ve bedenini hissetmek istiyorum” dediğinde, cevaben “bebek-sen, anne-bene yakın olmak istiyor” diyordu. Hasta da buna cevaben genellikle ağlıyor, o da bunu yorumlarının onaylanması şeklinde kabul ediyordu; oysa bunların daha ziyade kayba dair gözyaşları oldukları, yani hastanın iletişim biçimini anlamamış olduğu ve dahası, ağlamanın hastanın deneyimlemiş olduğu gerilimi orgazmvari bir rahatlamayla biraz olsun yatıştırmaya hizmet ettiği analiste gösterilmişti.

Analizanın erotik yoğunluğunun analist tarafından bilinçli olarak yanlış anlaşılmış olmasının ötesinde, kısmen de olsa, bilinçdışı olarak da bunlara göz yumulmuş olduğunu görmek acı vericiydi: Hediye değiş tokuşları ve mesleki ilişkiler üzerinden analizanın sembolik bir cinsel yakınlık vaa-dinin mevcut olduğu duygusunu yaşamasına müsaade edilmişti. Kuşkusuz, cinsellik başlarda sadece hazzı hedeflemişti, ancak bu analistin yetersizliğini daha da talih-siz kılmıştı. Zira hastanın erotizmi uyarılma ve reddedilme döngüsü içinde, yani uyarılıp reddedildiği ölçüde kendini tesis etmekteydi. Analistin de ona âşık olduğuna, fakat mesleki profesyonelliğinin bunu dile getirmekten onu alıkoyduğuna kendisini ikna etmişti: Dolayısıyla onu arabayla seyahate götürmüş olmasını, arzu nesnesini elde edebilmesi için

ona kalmış yegâne yol şeklinde görmüştü. Konferansa gitmek üzere seyahat ederken hayatlarından bahsetmeleri sanki tuhaf bir rüyaydı. Jerome'un eşi ve çocuklarından söz etmesi önceleri acı verici idiyse de artık onlara dair gelip geçici atıfların olsa olsa onun ne denli mükemmelen adanmış bir adam olduğuna işaret etmekten ibaret olduklarını artık biliyordu. Jerome şerefini kendisi lekelemektense, bu işi ona bırakmıştı. Heather için şimdi icap eden, onun ayaklarını yerden kesmekti. Biliyordu ki tutkusunu ifade edecek denli cesur olduğu takdirde, o da teslim olacak ve artık evlenebileceklerdi.

Bu hiç de yeni bir inanç değildi; bir yılı aşkın bir süredir yoğunluğu artmaktaydı. Seanslarda cinselliğinin tartışılmasını reddetmesini daha ziyade [analistin] utangaçlığına veriyordu ki bu daha da tahrik edici olmaktaydı, zira böylece onda kendi eski kendiliğini görmüş oluyordu. Kendisi hayatının önemlice bir bölümünde kendine olan güvenini tazeleyedururken [analistin] daha bir beceriksiz gözükmeye başlaması onu eğlendiriyor, ama zaman zaman ona aşikâr bir cinsel ilgi eşliğinde attığı anlık bakışlar da gözünden kaçmıyordu.

Konferans öncesindeki üç ay süresince, beraber seyahat edeceklerini öğrendiğinden beri neredeyse çılgına dönmüştü. Ama onun sınırlarına saygı duyduğundan bunu seanslarda gündeme getirmemişti. Ona ofisi için çiçekler, kitaplar ve başka şeyler getirmiş ve bunu o denli maharetle ve zarif bir beceriyle yapmıştı ki [analist] ona bunu yapmaması gerektiğini söylediğinde bile onun hakkından gelebilmişti. Kendi kafasında artık [analiste] göz kulak oluyor ve muayene odasını bir tür ev gibi kurguluyordu. Ama "birbirlerine açılmaları" arabada olmalıydı, zira [Heather'ın] birlikte seyahat etme önerisini ancak bu nedenle kabul etmişti.

Heather, akabinde Jerome'un kendisine pek çok kez fiziksel olarak yaklaştığını iddia etmiş –sarılmak ve elini tutmaktan

öpmeye kadar– bunların da kendisine yönelik cinsel bir tasallut teşkil ettiğini söylemişti. Analistin karşı iddiaları, ona derin ve sınır-tipte gerilemeleri esnasında teselli kabilinden sarıldığı, yine ancak derin bir sıkıntı esnasında onun elini tuttuğu, onu hiçbir zaman ağzından değil, ama sadece bir öteki tarafından sevildiğini onaylamak üzere bir ebeveyn gibi alnından öpmüş olduğu şeklindeydi.

Şizoid ve histerik erotik aktarımlar arasındaki farkı gözetmek yerinde olacak. Canlı bir ötekiyle fiili ilişkiye aç –ve şizoid kopmuşluğun tımarhanesinde mahpus– olan şizoid, erotik aktarımı cinselleştirir ve sıklıkla da dramatik biçimde âşıktır. Ama şizoid erotikanın ayırt edici özelliği, buradaki şokun nihayetinde laboratuvarı oluşturulmuş bir sürprize benzer şekilde selamlanmasıdır. Genellikle manik bir surette, “Tanrım, şu işe bak, neler hissediyorum sana dair” şeklinde bir yüceltme koyulacaktır mesela. Hem şizoidler hem de histerikler arzularını dışa vurur, fakat şizoidin aşkı laboratuvarı, histeriğinkiyse tiyatrodadır. Şizoid de histerik gibi gözlemcidir –her ikisi de arzularını izler– ama şizoid cinselleştirilmiş içsel nesneleriyle (ve aktarım esnasında analistle) takıntılıyken, histerik arzusunun öteki üzerindeki tesirini izlemektedir. Histeriğin tanığı her daim üçüncü nesnenin yerindedir. Şizoidin, ıstırapından ikincil bir kazancı yoktur, gerçekten de bu aşk karşısında ne yapacağını bilememektedir. Histerikse kendi acısından bitmez tükenmez bir ikincil kazanç edinir; öyle ki bu da ilave bir arzu nesnesi haline gelir. Şizoid kaynaklardan yoksun bulunduğu bir durumu tecrübe edecek, histerikse kendini tuhaf biçimde daha bir kuvvetli hissedecektir.

Aktarımı erotikleştiren şizoid hasta, hezeyanlı bir psikoza bozunabilir. Hastaneye yatış gerekli olduğu takdirde, kapalı bir birimde ağır sakinleştiriciler altında bulunacaktır. Histerik de elbette aynı ölçüde delicesine âşık olmuş olabilir, fakat has-

tanede hep sakın ve mantıklı kalabilecek ve delilik sahnesini hiçbir şey olmamışçasına terk edebilecektir. Âşık bir şizoid bunu yapamaz.

Şizoid, ötekine kendi içsel nesnesiymiş gibi konuşabileceği bir tedaviyi aramaktadır. Ancak bu konuşma bir sihir numarası olacaktır, zira şizoid yalnızca içsel nesneye hitaben konuşmayı amaçlamaktadır; nihayetinde bu da ötekinin ve ilişki kurma oyununun reddi demektir. Histerik de bildiğimiz üzere çok konuşacak, analisti bir tür iç dünyada tutmayı amaçlayacaktır: yani histeriğin tiyatrosunda. Histerik oto-erotizm, kendilikle öteki arasındaki bağı içsel dünyanın bir tiyatrosuyla ikame eden şizoid tipte bir manevradır. Ancak histeri, bastırmada, yer değiştirmede, kayıtsızlıkta ve dönüştürmede arzusunun tanıdık şeklini bulan, iyi bilinen bir erotik yönetim seyrini kapsar. Bu [seyir] oto-erotizme cinselliğe açılan bir yol sunar ve histerik de nesnelerini bilindik bir seyir, doğrultusunda hareket ettirir. Sevebilecek bir ötekini bulan, empatik anlayış ve kabullenmeyi deneyimlemiş olan şizoidin analiste aşkı, onun ruhsal ekonomisini tehdit edecek ölçüde ezici bir duygusal deneyim olacaktır. Ötekini yeniden içselleştirme çabası –ötekini salt bir nesneye dönüştürebilme– kopmanın bilindik yolunu takip etmek isteyecek, ama aktarımdaki aşkın gücü yüzünden bu da işe yaramayacaktır.

Histeriğin çılgınca aşk ilişkilerini bir yandan izliyor olması her ne kadar histerik skopofili tarafından güdüleniyor ve erotik aktarım birincil sahne tarafından ele geçirilmiş olan histeriğin beden operası içinden ilerliyorsa da cinsel aşk halindeki histerik, dürtülerin verdiği rahatsızlıktan kurtulmayı hedefler. Analistin onun erotik dışavurumuna yanıt vermeyi reddetmesi yeni bir erotizmin temelini oluşturacaktır: kendini feda etmenin heyecanı. Analist, salt kaçınması nedeniyle kendisi farkında bile olmaksızın, cinselliğin ilişkiyi mahvetmesine izin vermeyi

reddeden ideal bir cinsel nesneye dönüşmektedir. Analistin işlevi karşı konulmaz niteliktedir. Histeriğin hayal kırıklığına bağlı bir yas gibi gösterdikleri, aslında analistin kendini feda etmesinin abartılı ve oto-erotik biçimde aynalanmasından ibarettir. İronik biçimde, bu sahnenin devam etmesini isteyen histeriğin elinde, cinselliği talep etmeye devam etmek haricinde bir seçenek bulunmamaktadır.

Artık histeriye –yani psikanalitik teorideki şüphesiz en karmaşık karaktere– dair bu incelemenin sonuna geliyoruz ve önceki on üç bölümün temel noktalarını tek bir resimde bir araya getirmemiz gerekiyor. Elimizde ne var?

Histerik, çocuk masumiyetinin sürdürülmesini çekirdek kendilik olarak seçer ve ömrü müddetince ideal oğlan ya da kız olmaya çabalar. Yetişkin bedeni üzerinden daima bu çocuğu sergiler ve kendiliğin biyolojik olgunlaşmasının görünüş üzerindeki tesirinin altını afacan bir biçimde oyar. Düzenli olarak isyan ederek kendiliği hünerlerinin donanımından soyup alan ve onun hakiki başarılarını hadım eden şu “içerideki çocuk” işte odur. Bu ruhsal konumlanış, yaşlanmayı ve ölümü def etmek suretiyle, histerik karaktere bir nevi ölümsüzlük hissi bahşedecek bir gençlik çeşmesi şeklinde işlev görür.

Histerik, hatıraların, kimliklerin ve yeni fikirlerin bir cemaat içinde birinden diğerine aktarılmasında kendisine yoldaş olacak diğer başka masumları arayadurmaktadır; tıpkı bir karakter seansında bütün içsel nesneleri tesirli ve hassas değiş tokuşlar eşliğinde alıp veren hayaletler gibi. Bu yoğun iletişimler, gündelik haberleri mütemadiyen yeniden işlemekte, böylelikle de, su arıtıcıların suyu arıtmasına benzer şekilde kendiliği hakikatin kirinden arındırmaktadır. Kendiliği ötekine anlatmak ve anlatmak ve anlatmak (veya dinlemek ve dinlemek ve dinlemek) konuşmayı yükleyecek tesadüfi sıcak gündemlerin keşfine hizmet edecektir.

Ötekinin içsel nesnesiyle özdeşleşerek onu temsil etmek histeriğin tutkusudur ve kendilik kitaplar okumak veya filmler izlemek suretiyle ötekinin imgelemine gizlice erişebileceği yansamasının tadını çıkardığı takdirde kolayca tatmin edilebilir. Histerik, burada içeriden birisi haline gelmenin imtiyazıyla engin gündüz düşleri içine yuvarlanır ve önce okuduğu ya da gördüğü nesneler haline gelir, daha sonra bunlardan sıyrılır ve ötekine onlardan bahsedeceği zaman da onları yeniden deneyimler. Yakın ilişkiler mevzubahis olduğunda histerik ötekinin içsel dünyasına sınırsız bir erişim izni talep etmektedir. “Ne düşünüyorsun şu anda?” “Film hakkında ne düşündüğünü bana anlatman lazım... hem de bütün detaylarıyla!” Bu talepler ötekinin imgelemine giren, onun içe yansıtmalarını ölçüp biçen, bazılarını tutup bazılarını atan, kendiliğini ötekinin içsel kıyafetleriyle yeniden giydiren ve ötekini kendinde aynalamayı hedefleyen histeriğin gündelik fon müziği haline gelecektir. Histerikler, ötekini rahatsızlık verici raddede irdeler, öteki dirençli çıkacak olduğu takdirdeyse, ona eleştirel bir bakışla nüfuz etmeyi ve bir ağacı sallayarak ondan meyve düşürürcesine onun içsel nesnelerini yerinden söküp çıkartmayı amaçlarlar. Histerik, ötekini yıkıcı bir hassasiyetle itham etmekten keyif alıyor gibidir, ancak histeriğin hasmane tutumu –kendiliği ötekine yansıtan, ama sonra onun hasmane olacağını varsaydığı yanıtının gölgesi altında tir tir titreyerek yaşayan– paranoidten farklı olarak, güçlü bir süperegoyla özdeşleşmeyi ve mağrur bir konumdan hareketle skopofil surette ötekine erişmeyi hedefler. Histeriğin cinsel politika kullanımına hakim olan o dilenci keşiş havaları, bir taraftan ötekinin kaşlarını kırıştıracak ve ona itirafçı bir cinsel teşhirciliği telkin edecek, bir yandan da ötekinin suç ve kabahatlerini besleyen asalakça bir eleştiriyi şekillendirecektir.

Bedenini mütemadiyen görmezden gelen histerik, tensel dayatmalar için özür dileycek ve dürtülerin öteki vasıtasıyla tatminini

reddederek doğrudan kendi cinselliğine saldıracaktır. Ötekinin de tensel niyetleri bir kenara bırakması istenecek, böylelikle tesis edilen ruhsal ortaklık her iki partnerin birden daha mukaddes bir haneye adım atabilmesine zemin hazırlayacaktır. Histerik bu aile romantikasını iliklerine kadar yaşayacak, maddi dünyada ancak emaneten bulunuyor olduğunu ve gelecek bir tarihte semavi ebeveynleri tarafından mensubu olduğu mukaddes aileye geri dönmek üzere çağrılacağını daima ima edecektir. Mukaddes ailesine katılmak için dünyevi olanı bir yana bırakan sadece İsa değildir; asil varoluşlarını ispat etmek üzere tensel ilgilere yüz çeviren bütün histerikler onun döşediği yoldan geçmektedir.

Genital cinselliğin tahayyülü ve gereğinin yerine getirilmesi mevzuunda histeriklerin derin bir ambivalans sergiliyor olmaları şaşırtıcı değildir, zira bunun günah olduğunu ve masumiyetlerini kaybedeceklerini düşünürler. Kendilik yaşamında bedenin dönüm noktaları -3 yaşının ve 13 yaşının cinsel uyanışları- histerikler için bedeni bir nevi namussuzlaştırmaktadır. İnkâr ettikleri zihinsel cinsel içerikleri bastırdıklarında aslında onları kaygısızca kayıtsız kalabilecekleri bir beden rahatsızlığına dönüştürmüş olduklarını söylemek yerindedir: Feragatlerinin faili olan bedenine buna mukabil acı ve “sevgisizlik” içinde ıstırap çekmesi gerekmektedir.

Histerik bedeni aşışlamakla kalmaz, tensel ve gündelik olanı da aşarak daha yüce, manevi bir varlık aleminde ikamet eden bir kendiliği ve onun ötekilerini bulmaya çalışır. Bedenin aşışlanması aslında kendisine benzer ruhların bedensel olmayan tutkuları paylaştığı bu coğrafyaya giriş biletidir. Birincil ötekiyle bu âlemde karşılaşılacaktır: onları var eden bir tanrı, ruhlarına beslediği sevgiyi ve cinsel arzularından duyduğu tiksintiyi ifade eden bir anne.

Öte yandan, histeriğin annenin imgelemine katılma mecburiyetini hissetmesinin nedeni annenin konumlanması değildir;

anne yanıtlanmamış bir sorunun kaynağı olmaya, oluş ve varoluşa dair en güçlü yanıtların ipucuna sahipmiş gibi görünmeye devam eder. O [anne] tüm kötülüklerin kaynağı olan tende ne buluyor diye sormaktadır bilinçdışı. Histerik bu sorudan kaçamaz, kaçınamaz.

Bu sorunun kuvveti, bilhassa da dürtülerin kendiliği ötekilerle daha ruhani alışverişlerden bir kez daha uzaklaşmaya güdülediği ergenlik döneminde bedenin zihin üzerindeki tesiri üzerinden bir kez daha onaylanır. Bütün o oğlanlar ve kızlar nereye gitti birdenbire? Cehennem dibine, diye yanıt verebilecektir bir histerik.

Histerikler fiili cinsel evrene ruhsal bakımdan girmeyi reddeder, bunun yerine uygun düşecek bir cinsel söylemi yeğler ve gerçek olanın yerine kullanırlar. Hayli ironik bir şekilde, cinsellik hakkında gayet hoşsohbet olabilirler, ama cinsel bir imkanın belirdiği anlarda da, hiç de nadir olmayarak, imkanı gerçekleştirmektense imkana dair konuşmayı tercih edebilirler. Hakikaten, cinsel birleşme istikametinde hareket etmek onlara saygısızlık etmek gibi görünür: En iyisi bunun hayali düzende bırakılmasıdır.

Anne cinsel organlara tiksintiyle bakmışsa da bebeğin bedenini bastırılmış ve yer değiştirmiş uyarımlarla kutsamıştır, zira başka erojen bölgeler –kulaklar, ayaklar, kafa– erotik nesneler haline getirilmiştir. Histerik, bedeninin sathı boyunca cinselleşir ve bu erotizmin süslerini takınmayı da gayet iyi bilir, ama cinsel birleşme sathı cinselliğin bir parçası değildir. Normal birinde kendilik satırlar üzerinden artmış genital uyarım ve taleplere doğru hareket ederken, histerik genital organlar istikametindeki bu kaymada nahoş bir mania bulmakta ve cinsel değiş tokuştaki ani kesintiler vasıtasıyla kendiliği bir nevi soğutmaya almaktadır. Başkaları genital taleplerin her iki aşığı karşılıklı bir orgazm hissine, yani bedenin bilgisiyle zih-

nin vecd altındaki itaatinin garip bir bileşimine sürüklediğini düşünedursun; histerik, genital momentin kendiliğin saflığını kirlettiğini tahayyül eder. Ötekiyle birlikte gerçekleşen orgazm daha yüksek bir amacın emrinde olmalı, onu derhal aşkın alemlere taşımalı, mesela cinsel birleşme İsa'nın ordularına, dünyaya bir çocuk getirmeye veya partnerin isteğini yerine getirerek onu hoşnut etmeye hizmet etmelidir.

Öte yandan bunlar, histeriğin cinsel arzularının olmadığı ve cinsel orgazmı aramadığı anlamına gelmez. Histerik, bölme edimi aracılığıyla bir yandan cinsel masumiyetini sürdürmeye, bir yandan da fantezi yoluyla uyarılmalarından kurtulmaya çalışmaktadır. Oto-erotik cinsellik, fantezilerin içeriği bir ötekiyle cinsel ilişkiyi telkin ettiğinde dahi hoş görülesidir. Oto-erotik cinsellik özeldir, gizli saklıdır. Başarısız bir cinsellik suretinde olsa dahi, bile isteye kabul edilir, zira oto-erotizmin sınırlılıkları, cinsel birleşmenin kirletici dünyasından uzak bir sığınak temin eder. İktidarsız erkek ve frijit kadın ötekilere sorunlarını itiraf ettikten sonra hafifler ve bunun ardından ötekinin cinsel beklentileri tarafından rahatsız edilmeyecekleri oto-erotik kapalı alanlarına dönmekte özgür kalırlar.

Oto-erotik cinsel nesne histeriklere ihtiyaç duyduklarının tümünü temin eder. Elbette bu nesnenin anne sevgisini ikame ettiğinin ve parmak emmenin bu türeğinde, annenin daha sonraki libidinal evreler –anal, fallik vs.– tarafından kirletilmemiş erotizmini bulduklarının bilincinde değillerdir. Cinsel ötekinin davetini reddetmenin onları çocuksu bir ruhsal alanda, kendi kendileri haricinde bir başkasıyla cinsel ilişki kurmaktan vazgeçmelerini gerektiren annenin düzeninde bıraktığını bilmezler. Kendi kendine cinsel ilişki, mesela meme yerine baş parmak, histeriklerin cinsel olarak uyarılmalarına ama cinselliğin talepleri tarafından zorlanmamalarına olanak tanır.

Histerik, cinselliğin yıkıcı talepleriyle ilişkilendirilen babayla ambivalan bir ilişki oluşturur. [Baba] bir yandan reddedilmek zorundadır. Fakat ironik biçimde, histeriğin babasını reddi, babanın bir kısım özelliğini de oluşturacaktır: reddedilmiş, reddeden, ve hayır diyen bir sima. Histerik babasına “hayır” dediğinde, bilinçdışı olarak “hayır” diyen babayı selamlamaktadır; bu simaya her ne denli şiddetle muhalefet ederse etsin, [baba] histeriğin sağlığını muhafaza etmesinde büyük önem taşır. Lacan’ın şeması uyarınca söyleyecek olursak, histerik hayali düzeni sembolik düzenle bağlamış, babanın namının annenin düzenine boyun eğdirmesine izin vermiş, ama bana kalırsa bunları da histerik bir biçimde yapmıştır. Yani, histerik babanın namının “hayır-hayır” olması gerektiğinde ısrar etmiştir; bu çifte “hayır” ile çocuk babasının “hayır”ına “hayır” demek, ama her iki hayırı birden selamlamaktadır.

Histeriğin babanın “hayır”ını yankılaması cazibelidir. “Hayır”, salt “hayır” diyor olmanın kazandırdığı hayali bir oyuna katılmaya cezbedilmiştir; histerik, bu tekrarlama oyunuyla, hayatın ifade performanslarının tüm diğer şemalarının yanı sıra var olacak bir “hayır”-tiyatrosu [*“no”-theatre*] yaratmaktadır. Bu performans gayet cazibeli olabilir, mesela vaktinden evvel gelişen bazı histeri taşıyıcılarının, gelecek henüz şimdiki zamanda kendini açmamışken gelecekle karşılaşarak onu geçmişe ait değerlendirmeler aracılığıyla pataklaması — veya asetik histeriğin “hayır”ı cisimleştirmesinde olduğu gibi endişelendirici de olabilir: Bunun çağdaş biçimi anoreksinin ağırlık derecesine dair endişelerdir.

Asetik histerik, çocuk cinselliğinin anne tarafından yüksüzleştirilmesini aynalayan bir tür ölüm dürtüsünün işleyişini yansıtmaktadır. Histerik çocuk, annenin erotizmini ötekinden kaçmış ve heykelsi bir bedenin sabit duruşuyla zaman ve uzayda donmuş gibi görünen bu yüksüzleştirmede bulacaktır. Asetik

histerik bir tür buz anneyle özdeşleştiği ölçüde, onun cinselliğini dondurmuş olmasıyla da özdeşleşecek, bu da erişkin olduğunda bu kişi üzerinde tuhaf bir parıltı bırakacaktır. Asetik histeriğin erdemi cinselleştirilmiştir, yokluktan kendi üzerine dönen garip bir haz devşirirse de dinamik bakımdan bu daima cinsel çekme ve itmelerin patlak verme ihtimaline bağlı bulunacaktır. Şu halde, bu ölüm dürtüsü enerjisini yüksüzleştirmeden [*anti-cathexis*] almakta, tutkusu yükün muhtemel bir yatırım nesnesinden çekilmesinden türemektedir. Durgun bir su dalgası gibi [*backwater wave*] –kıyının şekillendirici eğimi tarafından gerisin geri denize yollanan bir dalga– kendi seyrini sürdürecektir bir hareketi telkin etse de histeriğin yüksüzleştirmesi, durgun su dalgasından farklı olarak, kendiliğin cinsel dalgalarını sistematik şekilde tahrip eden safkan bir mantığa işaret etmektedir.

Freud, bastırmanın bir özelliği olan zihin boşalmasının varlığını orgazmdan türeyen bilinç kaybına, bilhassa da oto-erotik vecd haline borçlu olduğunu öne sürmüştür. Bu tarz bir çekilme –küçük ölüm olarak orgazm– histerik için bir kural doğuracak, bu kural uyarınca kendilik bir nevi ölüm orgazmına doğru ricat ettiği ölçüde küçük ölümlerin hazzını birbiri üzerine ekleyecektir. Ölüm-güdümündeki histerik, daha ağır patolojilerdeki ölüm dürtüsünün seyrini izlemiyor olması bakımından biriciktir. Histerik nasıl babayı cezbetmişse, ölümü de romantikleştirmiştir; bir nevi yokluk –en başta da annenin gidişiyle doğan yokluk– sanatı aracılığıyla ölümlerle gelen ayrılıklarla alay edecek, küçük orgazmlarda da bilinçte şimdi tuhaf şekilde hepsi de mutlu mesut gözüken bütün o kayıpların yankısını bulacaktır.

Anorektiğin erotizmi, almama hazzıyla yaşadığı küçük-ölümlerdedir. Her nerede yiyecek var idiyse ölüm libidosu da orada olacaktır. Bu ister ağızda yiyeceğin reddi olsun ister vajinada penisin reddi olsun ister (erkekler için) ereksiyonun reddi olsun, histerik karşıt-erotizm saadeti kendini yok etmede bulmaktadır.

Anorektiğin bedenine kayıtsızlığı, ölümün bilinçdışı surette selamlanmasıdır; ölüm, artık olağan işinden gücünden –biyolojik zamanın uygun bir evresinde bilindik hastalıklar yoluyla popülasyona saldırmak– ayartılmış ve anorektiğin romantik tümgüçlülüğü tarafından vaktinden evvel olgunlaşmaya zorlanmıştır. Arkadaşları, sevgilileri ve tüm ilişkileri histeriğin sonu gelmez şekilde bozulmasına şahit olur, müdahale etmekte kendilerini çaresiz hissederler, zira hepsi en başından anorektiğin çocuksu masumiyetince baştan çıkarılmıştır. Bir azizle bedeni hakkında konuşmak hiç de kolay bir iş değildir ve azizin gülümsemesi insanı son derece tatlı şekilde çaresiz bırakır.

Histerik, ötekini baştan çıkarmaya davet eder ve kuşkusuz onu yeniden hayata döndürmek için elinden geleni yapmaya hazır pek çok insan olacaktır. Fakat histerik, insanları baştan çıkarmanın birincil erotik aşkın başarısızlığa uğramasının hüznünlü bir telafisi olduğuna inanmış olduğundan, bir bakış aracılığıyla ötekinin baştan çıkarılmışlığını ayartmaktadır: Adeta “Şimdi aynama bak ve senin çabalarını nasıl şahane bir şekilde ayrıntılandırıldığını gör” diyecek ve her ikisini birden hakiki ilişki âleminde alarak çok iyi bildikleri bir parçayı canlandıracakları bir sahneye taşıyacaktır. Her ikisinin birden burada, yekdiğerinin dünyasında tutuklu kalması hedeflenmektedir. Histerik eyleme dökse ve ötekileri süregitmekte olan bir tür olaya dahil etse bile, bu tür canlandırmalar oto-erotik libidoyla giydirilir — onanistik tutkular, görünür gerçek ilişkilerin perdesi altında işlev gören gündüz düşleri. İşte bu nedenle histerik insanlarla yoğun biçimde devam ettirdiği meşguliyetinden bir anda vazgeçerek –bir toplantıda ya da bir partide bir sahne yaratabilir veya birbirlerinin peşi sıra başka başka insanlarla duygusal açıdan yoğun meşguliyetlere sürüklenebilir– oncasına ümit vermiş gözükmüş olduğu ötekini şaşkın bir şekilde ortada bırakabilir. Histerik için bu karşılaşmalar, kişilerarası bastır-

malara ayartılmak istenen mevcut ötekiler üzerinde hakikaten tatbik edilmiş gündüz düşleri olmaktan ibarettir. Değiş tokuş edilmiş zihinsel içerikler havada kayboladursun: histeriğin yüzleşme karşısındaki şaşkınlığı –oooh?– anlam adına bir *petite mort** olur. Bastırmanın yeni keşfedilmiş libidosu bu şaşkınlıkta saklıdır ve her bir tarafı kendine dair tefekküre, kendi içsel dünyasında dolanıp durmaya ve hakikat içinde olup bitenleri yeniden hayal etmeye sürüklenme işlevini görür.

Cinsel birleşme esnasında histeriğin cinsel objesi sadece içseldir; cinsel ötekiyle ancak şehvi içerikleri gösteren bir masturbasyon partneri suretinde ilişki kurulmaktadır ki bu da güdümlü hayallerden ibaret olmanın tam sınırında bulunur. Histeriğin “oh” demesi –Bion’un sonsuzluğa atfettiği “O” işareti değil, ama bizzat kendiliğin yakınlaşma içinde yok olması– önceden satın alınmış bir orgazmdır ve genellikle öteki cinsel niyetini fazlasıyla cesur bir surette ifade ettiğinde ortaya çıkar. “Oh. Oh. Oh ... Hiç beklemezdim ki...” “Oh...” “...” cinsel içeriklerin bastırılmasıyla birlikte vazgeçmenin saadeti içinde kaybolan histerik orgazmın sesidir.

Normal bir kişi aşk yaptığında**, bedensel yanıtında saklı erotik zekanın, yani ötekinin kabul edilip kavranmasının –yani aşk-yapmanın– engin hatıralarını bulmaktadır; gerçek-içindeki-bu-an engin bir haz verir ve kendisiyle rekabet halindeki fantezi nesnelerini ortadan kaldırır. Normal birey, sevgilinin hayali değil, erotik dürtüyle derinlemesine bağlanmış olan fiili bedenini gerçek içinde bulmaktadır. İnsanın varoluşunun çekirdeğinden zuhur eden böylesi bir cinsellik, anneyle bebeğin, kendiliğin erotik gelişimine de ilham vermiş olan aşk-yapma-

* *Küçük ölüm* (Fransızca) –ç.n.

** *Love making*, İngilizcede aşk yapma ve sevişme anlamlarına gelir –ç.n.

larından türemiştir. Bunun aksine, aşk-yapması çekirdekten kaynaklanmayan histerik, bu deneyim esnasında kaybolmuş ve yabancılaşmış hissedecektir, zira her ne kadar çekirdek hissedilmezse de tatmin anındaki namevcudiyeti kaydedilecektir; bu da sıkıntı verici bir mevcudiyet demektir. Histeriğin “oh” sesi bu yokluğu şaşkınlığın yüzeysel libidosuna dönüştürmekte, bu da oto-erotik düşlemlerine ricat etmeye hazırlanan histeriğe yüksüzleştirmede saklı hazzı haber vermektedir.

Histeriğin peri masallarından oluşan fantezi dünyasında aşk sahneleri ve erotik nesneler bulunmaktadır. Her çekime [*pulsion*] bir itim [*repulsion*] değil, ama bir öte-çekim [*transpulsion*] karşılık gelmektedir, zira histerik dürtü uyarımı yukarıya, ilahi bir alana boşaltan nesneler bulacaktır. Beden, hayallerle bitap düşmüşken, orgazm cennete doğru yükselen bir ruh şeklini alarak bedeni bir anlığına kullanılıp atılmış bir kap gibi ardında bırakmaktadır. Histerik oto-erotizmin bir işlevi, kendiliği ilahi olanın muhayyel arz-ı endamına kadar saklamaktır. Histerik, bir kopma/ayırışma [*dissociation*] edimi sayesinde oradan geçip gitmekte olan herhangi bir ötekine verilen erotik bir borç olmaktan ibaret haline gelir. Ancak bu gibi borçlar zehirli bir önüne gelenle düşüp kalkma halini alabilir, zira tatmin olmuş ve tatmin eden kendilik, histeriğin bakire kendiliğe ve onun o bekleyeduran-kendilik şeklindeki geleneksel yerine dönmesi için onu cinsellikten şiddetle def etmek üzere libidodan arındırabilecektir. Bir hasta yıllar sürmüş cinsel izolasyonunu bir akşamda altı adamla birden birlikte olarak sonlandırmıştı; bu acayip hadisede bir erkek grubu tarafından tecavüze uğramak istemiş ve itiraz etmeksizin uğramıştı da — cinsel olarak istismar edilmekteyken paradoksal olarak hem tatmin olmuş hem de bakire kalabilmişti: Tecavüz onların yaptığı bir şeydi, kendisinin değil. Artık hiçbir cinsel ötekiyle ilişki kuramayacağı fikri çok davetkardı ve arka-

daşlarının azımsanmayacak kısmı onun bir daha erkeklerle yatamayacağına inanmıştı.

Histerik nitelikteki önüne gelenle düşüp kalkma, daima doğru-olmayan, yani gözden çıkarılabilir olan bir ötekini kullanır. Fakat gözden çıkarılabilirlik tahrik edicidir, zira nesneyi yalnızca kendiliği itkiden boşaltarak, histeriğin dinlenmesine ve uykusuna geri dönmesine imkan tanıyacak şekilde kullanması adına dürtüye yapılmış bir çağrıdır: Ölümün Uyuyan Güzeli.

Kendiliğin erosunu uygun-olmayanla ilişkide harcaması hususunda daima bir soru işareti mevcuttur, zira kendilik burada her seferinde potansiyel bir niteliksizleşme hisseder. Bu aşk yapma esnasında “dur-devam et” şeklinde bir ambivalansı teşvik eder, çünkü bu tekrarlama tastamam temize çıkaran bir işlev görmektedir. Histerik bu mücadeleyi sergiler. Devam edildiği takdirde, ötekinin talebi karşısında alt edilmiş olacak, bu hüsrana tanık olan ötekiye bambaşka bir aciliyetin yönlendiriciliğinde sahne alacaktır. Eğer öteki bu temize çıkarmaya katılmayı reddederse, o zaman da histerik soğuk ve öfkeli bir hal alacaktır — hüsrandan ötürü değil, kendilik cinsel ön sevişmede asılı kaldığı için libidodan arındırılmanın neticelendirilip gerçekleştirilememiş olmasından ötürü. Öteki tarafından reddedilen histerik, kendi dürtüsü tarafından lekelenmekle baş başa kalacak, bu da kendiliğe karşıt bir damga şeklinde hissedilecektir.

Histerik, herhangi bir cinsel ötekine genellikle özdeşleşmeci uyumla, yani kendiliğin kendinde bir anlığına boşluk veya açıklık vehmettiği, böylelikle de ötekinin cinsel hayalinin yaşama geçirilmesine zemin hazırladığı bir baştan çıkarmayla yaklaşır. Bebeğin cinselliği annenin imgelemi tarafından şımartılmış olduğundan, histerik, kendi cinsel anlamının ötekinin imgeleminin derinliklerinde saklı tutulduğunu varsayacaktır. Böylece histerik “Ben senin arzun, hayata geçmiş rüyalarımın” diye-

bilecektir. Ötekinin buna yanıtının da aynı ölçüde oto-erotik olacağı varsayılır ki bu da ayrıca iç gıcıklayıcıdır. Histerik, aşk yapma öncesindeki saat veya dakikalarda kendiliğin cinsellik sunumlarından temizlenmesini çok kıymetli bulur. Öteki de aynı pozisyonu edindiği takdirde, her ikisi birden ön sevişme niyetine masumiyet veya saflık ifade etmiş olacaktırlar.

Histerik, gün boyunca dikkati dağınık görünür, çok sıklıkla gündüz düşleri içinde kaybolmuştur. Burada, bir kahraman, harika bir sevgili ya da hayran olunası bir sima haline gelebilir. Gündüz düşünde, gerçekliğin eti tarafından kirletilmemiş, safkan bir hazzın ticaretini yapan ideal ötekilerle karşılaşmaktadır. Histerik, gündüz düşü âlemini gündüz düşü bilinçliliğine dek yayar; bu algı türünde gündelik gerçeklikler yalnızca gündüz düşlerinin libidosuyla takdis edildikleri takdirde kabul edilebilirler. Market kasasındaki bir görevli, sokakta yürüyen bir anne ve çocuk, gelecek vadeden bir kemancıya dair bir gazete yazısı, bir dostla telefon sohbeti — bunlar histeriğin yüzüne yalnızca sıcak bir gülümseme oturtmakla kalmaz, aynı zamanda yükleme odakları, bu anları fazlasıyla kıymetlendiren iyimeme çeşmeleridir ve şimdi de bu “zaman parçacıkları”ndan yeni gündüz düşleri oluşturacaklardır. Histerik olmayan, geceleri düşünmek üzere günün ruhsal yoğunluklarını –iyi veya kötü– biriktirirken, histerik, gündüz düşlerinin güdümlü hayalleri aracılığıyla düş yaşamının başına buyruk kuvvetinin önünü almaya çalışmaktadır. Gün, kendiliğe bolca gündüz düşü orgazmı temin edecektir, zira kendilik coşkusunu tam da onu tatmin eden anların oto-erotik kökeninden devşirmektedir.

Histerik sevgili namzetleri, bir film için buluşabilir, sonra içlerinden birinin dairesini ziyaret etmek için akla yatkın bir ihtiyaç hissedebilir, mutfakta çay yapabilir, boşta kalmış iki içsel nesne gibi birbirleriyle çarpışabilir ve gerçek içine salıverilmiş olmanın tuhaflığıyla sersemleyebilirler. Çok kıkırdarlar, sonra

da konuşurlar ve konuşurlar ve konuşurlar. Bütün gece boyunca konuşabilirler. Tesadüfi çarpışmalar bir yana bırakılırsa, burada cinsel içerikli dokunma yoktur. Zira bu, birbirlerine karşılıklı olarak masumiyet sundukları ön sevişmeyi mahvedecektir.

Fakat tüm bunlar olurken, her ikisi de tıpkı ışıkları parıldayıp sönen bir yılbaşı ağacı gibi, zaman zaman bedenlerindeki erojen bölgelerin çok biçimli bir uyarım tarafından yüklenmekte olduğunu hissetmektedir. Bir öpücük veya cinsel birleşmeye yönelen bir hareket, oto-erotik hareketlerin hazzını, yani dokunmanın yokluğunda bedenın yüklenmesini vaktinden evvel kısıtlayacaktır. Hakikaten de histerik kendisine karşılık veren bir ötekinde derinden bağlanacaktır, zira bu karşılaşma histeriğin ötekiyle olan aşk ilişkisinin en eski boyutlarını tatmin etmektedir.

Hayli sıklıkla, sevgili namzetleri cinsel birleşme yaşamazlar. Konuşarak kendilerini yorar –diyalojik bir patika– ve belki ilerde tekrar karşılaşmak üzere ayrı yuvalara dinlenmeye çekilirler. Burada havada asılı kalan sorular –“Beni arzuluyor mu?”, “Ben onu arzuluyor muyum?”– ümitsizliğin sınırında bulunmaktadır, zira çocuğun nihayetinde annenin arzusunun nesnesi olamayacağına dair kederli hissini beraberlerinde taşırlar. Dahası, diyelim ki “işe girişmiş olsunlar”, acaba birbirlerinin zevkine uygun olacaklar mıdır? Fakat buluşma masumane geçmiştir, hiçbir şey olmamıştır, cinsel olarak reddedilmiş ya da reddedici hissetmek için ortada bir sebep yoktur ve kendilik ötekinin imgelemine *Nachträglichkeit* erotizmi içinde, yani histeriğin aslında bir bellek nesnesiyle sevişmiş olduğu sonradanlık cinselliğinde biriktirebilir.

Bu sevgili namzetleri seviştikleri takdirde de bu, hakikatin dürtü tarafından ani bir ihlali şeklinde olacaktır. Mutfakta çay yaparken, birisi ötekinin üzerine atılır ve birbirlerini körlemesine becermek üzere çarpışırlar. Bunun olacağını tahmin ede-

memişlerdir. Erotik sevişmeye zaman tanımamışlar, bu yüzden de onu görememişlerdir. Kıyafetlerini yırtar, karanlığın örtüsü altında yatağa atlar ve cinsellik tarafından yerle bir edilirler.

Histerik eğer olacaksa böyle olmasını ister. Dürtü tarafından kendiliğin ırzına geçilmelidir. Bu, doğmakta olan ilişkiyi sekteye uğratar ve pek muhtemelen mahveder. Cinsel birleşmenin ardından, birkaç gün içinde tekrar buluşma teminatları eşliğinde hızlı bir ayrılma vuku bulabilir. Fakat bu her şeyin sonu da olabilir. Ya da birbirlerine bundan sonra artık sadece arkadaş olacakları sözünü verebilirler. Böyle yapmak, “sadece işleri daha fazla karıştırır”. Cinselliğin daha yüce bir amaç uğruna feda edilmesi kolay gözüktür.

Bir çift haline geldikleri, bir ilişki kurdukları ve evlendikleri takdirdeyse, bunu ancak dürtü, masumane biçimde yaşadıkları ortaklaşa gündelik hayatı altüst ettiğinde sevişeceklerine rıza göstererek yaparlar. Bu fırsat doğduğunda oto-erotik düşlemlerini onun üzerinde tatbik edebilir, aslında daima namevcut ideal bir simayla sevişebilirler. Bu namevcudiyet veya yokluk, kendilik cinselliğini belli bir mesafeden izlemekte olan annedir; yokluğuyla dolaysız genital vaadi iptal etmekte, bu inkâr sayesinde de genital bağlanmanın yerini almış olan bütün beden tahrik edilmiş olmaktadır. Histerik, bu senaryoyu ötekine uygulayarak olası cinsel karşılaşmalara oto-erotik bir ayrıntılandırma eşliğinde yaklaşabilir. Yine de sevişme genellikle basmakalıp (ama bazen özenli), ani ve sert, hatta gelip gitmeleri şiddet yüklü olacak, her ikisini birden ilişkinin bu kesintiye uğramışlık halinden sağ çıkıp çıkamayacağını düşünür vaziyette muallakta bırakacaktır.

Histerikler sevgililerini aldatmış olduklarına dair bir hisse sahiptirler. Gözlerini ötekinin bedenini görmek için açmamışlardır. Ötekinin erojen tercihlerine aşına değildirler. Kendi erojen tercihlerine dair iletişime de istekli değildirler. Cinsel

birleşmenin mantığına, yani kendilik ve ötekini gelecekteki bir saadete ayartsa da daima şimdiki zamanda vuku bulan orgazmın kaçınılmaz seyrine teslim olmakla ilgilenmezler. Bedenin “daha değil, daha değil” vecdleri, geleceğe dair erotik vaadin bedenin bilgisi içinde ikamet eden kısmıdır ve âşıkları saadete taşır. Histerik bu geleceğe dair çok az şey bilir — hakikaten, her zaman olduğu üzere, bir masumcağız şeklinde şimdiki zamanda asılı halde kalarak bedenın taleplerinin ve insani ilişkiler nezdindeki muhayyel sonuçlarının zamanaşımına uğramasını [beklemeyi] tercih eder.

Histeri ve sapkınlığı, yani iki cinsellik biçiminin karmaşık ve muhtemelen bitimsiz diyalogunu ilk olarak mukayese eden psikanalist Freud olmuştur. Histerik gibi, sapkın da bir tür oto-erotizm içinde tutuklu kalmıştır. Zaman zaman, boşaltılması gereken bir erotik fanteziyle çok kuvvetli bir şekilde istila edilmiş hissetmektedir. Histerik gibi o da dürtü tarafından yabancılaştırılmış hissedebilir ve aleni, genellikle acayip denebilecek ölçüde uzun cinsel pratiklerin tam ortasında, paradoksal bir masumiyet hissini histerikle paylaşabilir. Farklı türde olsa da her ikisi de gündüz düşlerine teslim olurlar. Histerik, zihninde neredeyse her zaman, gerçekte olduğundan başka bir yerdedir. Bu başka yer, kendiliği bedenden ayırarak cisimleşmiş varoluşun meşakkatinden uzaklaştırır. Zihninde bir oyuna dalmış olan histerik, gerçekliğe borçludur. Sapkın da sıklıkla hakikatten kopmuştur; ama histeriğin fantezileri, cinsel olanın sınırlarında dolaştığı takdirde bile, safkan ve masum bir akıbet uğruna romantik nitelikteki bütünsel nesne ilişkilerinin kurban edilmesini içermektedir (kendini iptal etme de bir tür orgazmdır), sapkın, parçalanmış ve gerçekleşmesi durumunda kendiliği de parçalayacak bir erotik sahne tarafından güdülenmiştir.

Sayırsız gündüz düşlerinden birine kapılmış halde sokakta yürüyen histerik ve cinsel nesne arayışında dolanmaya çıkmış

sapkın, gerçeklikten kopmuş yarı-kaçışkan [*semi-fugal*] varlıklardır. Her ikisi de farklı tılsımların etkisi altında, başka başka yerlerdedir. Yine de histerik cinselliğe kör olmasından ötürü masumken, sapkın, güya dürtüsünün efendisi olmuş bir cinsellik uzmanıdır. Cinsel fantezilerine her bir birim mesafelenmesine mukabil, el çabukluğuyla iki birim anti-mesafelenme bulup buluşturarak kendi cinselliğinin şampiyonu olmaya çalışmaktadır. Histerik, kendiliğin çokbiçimli erojenliğini göstererek iştahını kabartacağı bir masumu aradığı halde ne yapmakta olduğunu göremeyecek denli kör iken; sapkın, cinsel tekniğin ince zanaatında birlikte tatbikata girişebileceği bir ahbab arayışındadır. Histerik, cinsel boşluğu paylaşıırken; sapkın, cinsel içerikleri paylaşır. Histerik, oto-erotik düşlemlerin keyfini sürmek için gün boyunca cinsel nesne biriktirirken; sapkın bu prosedürü tersine çevirir ve içsel sahneleri gerçek içine ihraç etmeye çalışır. Histerik oto-erotizm hafifçe de olsa libidinaldır, zira biriktirilen nesneler, ötekinde görünüşte safkan cinsellik veya güzellik biçimlerini tahrik eden ideallerdir. Kendi kendini uyarma için kullanabilirler, ama bu kadarı bir yana bırakılırsa, hepsi de cinselliği tanrılara kurban etmekle meşhur bir tür cinsel kilisenin simalarıdır. Sapkının oto-erotizmi had safhada önceden hazırlanmış, özgün ve talepkâr niteliktedir. İlle de sol elinde deri eldiven bulunan, siyah deri çizmeler giyen ve sağ elinde tuttuğu bir müzik aletiyle dizlerine vuracak bir ötekini arayan kendiliğin cinsellikle ne denli meşgul olduğu hususunda şüpheye mahal yoktur.

Sapkın, içsel cinsel yaşamıyla gerçek arasında sınır olmadığını hisseder. Hakikaten, siyah deri giyinmiş bir ötekini veya şapka giymiş bir oğlanı veya kadını arayan sapkın, bu gibi nesneleri bulmak üzere gerçeklik içine girmeye zorlanır; bunlar da zaten ancak gerçek içinde var olduklarından ruhsal meşguliyetlerle gerçek içindeki eylemler arasındaki sınır yavaş

yavaş aşınacaktır. Gerçek içine yürümekte olan sapkın her daim tetiktedir ve siyah deri giymiş bir ötekini veya şapka takmış bir oğlan veya kadın gördüğü takdirde, çifte bir değerlemeyi eşzamanlı olarak tecrübe eder: dürtüden nesneye doğru ve nesneden dürtüye doğru. Bu tuhaf ahenk, sapkında her şeyi biliyor olduğu yanılsamasını yaratır, zira dünya daima tam da arzunun nesnelerini sunuyor gibidir.

Sapkın bölgeye –yani, ötekilerin hayli özgün seks kostümleriyle eğlendirildiği bir sapkınlar diskosuna– girmek, dürtü için önceden hazırlanmış nesneyle gerçek içinde karşılaşmak demektir: Sanki kendilik dürtüsü nesnelerini doğumdan önce sipariş etmiş ve sonra sadece çevreyi araştırarak teslimat ofisini bulmuştur. Sapkın içlidışlılık bütünüyle nesnel ve programatik niteliktedir; belli nesneler aranmıştır ve belli nesne kullanım biçimleri yanlarında kullanım kılavuzlarıyla gelmiştir. Histerik ötekinin cinsel olmayan boyutlarını arar, cinsel olana indirgenmeyi reddeder ve daha yüce aşk biçimleri uğruna aşkın olana genişlemekte veya kendini zihnen kurban etmede ısrar eder. Sapkının büyük edebiyatı –de Sade, Sacher-Masoch– gerçek içinde vuku bulanlardan kopmuş çarpıtmalar suretinde olsa da estetik ve aşkın değerleri hedefler. Aslına bakılırsa, sapkın, ötekiyle sadece kısmi cinsel bir nesne olduğu ölçüde ilgilenmekte, ötekinin derisini veya genç bedenini veya şapkasını görerek arzunun yegâne nesnesini bu parçada (ya da simgede) bulmaktadır. Histerik, Prenses Diana’nın yana doğru bakışı gibi başka bir yere bakarken, sapkın, dosdoğru –gözleri fal taşı gibi açık– bir şekilde ötekinin cinsel şeyine bakar.

Sapkın ve histerik birbirlerini ters yüz etmekteyse de ortak bir bağı paylaşırlar: cinsellikle olan çatışmaları her ikisinin zihnini de cinsel olana dair meşgul eder. Buna rağmen, sapkın ötekine sahip olarak cinsel olanı canlandırmaya mecbur iken, histerik ötekinden kaçınarak cinsel olanı saklamaya mecburdur.

Normal olanı sapkın olandan ayıran, normal olanın cinsel bakımdan çekici bulunan bir adam veya kadınla karşılaştığında onun fiziksel doğasını ve kişiliğini hoşnutluk eşliğinde deneyimlemesidir. Sapkıninsa cinsel nesnesiyle önceden ayarlanmış bir erotik buluşması mevcuttur. Sapkın, ötekiyle buluştuğunda, bu nesneyi ruhsal olarak öteki üzerinde uygular ya da benzeri şekilde önceden belirlenmiş bir cinsel sahneyi tatbik eden bir ötekiyle karşı karşıya kalır.

Normal olan ötekinin üslubunu aşkla ayrıntılandırır, ötekiyle oynaşmaktan fantezi materyali çıkartır. Histerik, ötekileri mastürbasyon vasıtası olmak üzere arar ve mastürbasyon fantezisini öteki üzerinde tatbik eder. Cinsel karşılaşmadan kaçınır ve bastırmayı erotik bir edim olarak kullanır. Sapkın, cinsel olan tarafından hiç durmaksızın ötekiden önce araştırmış olduğu –hem sözlük anlamıyla hem de psikolojik olarak– erotik bir mekana sürüklenmeye zorlanmaktadır. Ötekiyle nasıl buluşulacağı veya çarpışılacağı, ötekinin keşfedilmiş olması kadar önemlidir.

Normal olan, aşk ötekisini bilinçdışı olarak takdir eder ve erotik şekilde aynalar, bu da daha derin bir bilinçdışı iletişim biçimine yol açar. Ötekiyle buluşmanın neticesinde engin bir cinsel açıklık uyanarak sökün eder. O halde cinsellik ve erotizm özgün bir ötekinin ortaya çıkmasından türer ve baskın olan zihinsel halet [*state of mind*] aşktır. Anksiyete ve yabancılaşma sapkında önce gelen haletlerden iken, kopuş ve tikslenme histerik ruh haletinin hâkim bileşenleridir.

Histeriğin annesi, genellikle bebeğinin varoluşunu sever, ama onun cinselliğinden iğrenir. Sapkının annesi ya karakterinden ötürü ya da dönemsel olarak bebeğinin varlığına karşı duygusal bakımdan soğuklaşır, ama çocuğun cinselliği tarafından uyarılabilir. Histeriğin annesinin çocuğun kendiliğini cinsel olarak selamlamaktan imtina etmesi paradoksal ve bilinçdışı

olarak çocuğu annenin arzusunı aramaya davet eder; bu da dönüştürücü bir gerçekleşmeye tahrik edici ölçüde yakındır. Histerik iyimserdir, cinsel bakımdan taş kesilmiş olmasının geçici nitelikte, güzel haberlerinse yakında olduğuna inanır. Anne, sonunda dönüp gelecektir. Sapkın anne, çocuğu kısa kısa ama şiddetle uyarmakla ona ölüme yakın hisler yaşatarak onu kendi içsel dünyasını tahayyül etmekte isteksiz bırakır. Eğer, dönemsel olarak depresifse –sevilen birinin kaybı, sıkıntı verici bir taşınma veya bizzat doğumun art etkileri– o takdirde, öleyazmış bir varoluş biçiminden sıyrılıp bebeğin bedenini fırsat buldukça libidinalleştirmesi, bebeğin dürtüsel yaşamını gerçek içinden sökün eden bir şey onu uyandırıyor muşçasına istismar eder ve onu sarsarak hiçlik halinden çıkarır. Sapkın son derece kötümserdir; bu annenin, dönüştüğü takdirde, çocuğu had safhada kişiliksizleştirilmiş bir uyarım altında bırakarak öldürebileceğini hissetmektedir. Annenin müdahalesi bebeği şoka uğratar, onu donmuş ve kopmuş bir yalıtılmışlığa zorlar, lâkin onun cinselliğini yüklemesiyle bilinçdışında bağlı bir anksiyete hücumu vasıtasıyla çocuğun duyusallığını da uyandırır. Bu iki uyarım –ilki annenin müdahalesi, diğeri çocuk bedeninin yüklenmesi– annenin birbirinden farklı eylemleri olsa da çocuk tarafından birbirine bağlanacak ve sonrasında şoka uğramışlık ve uyarılmışlık durumları tek bir ruhsal yapıda birleştirilecektir.

Başlarda ölüme yakın bir deneyime benzer bir şeyin kurbanı olan sapkın, bu edilgenliği sapkın etkinliğe dönüştürür ve cinsel partnerleriyle türlü çeşitli ölüm oyunları oynar. Sapkınlara ister bağlanıp dövülsünler, ister ötekini dövsünler, ister istismarcı bir öteki onlar üzerinde hakimiyet kursun, ister nesneleri üstüne işlemekten zevk alsınlar veya cinsel birleşme için bir fetiş kullansınlar, kendilerini hem dürtülerinin hem de ötekinin tam da uygun zamana denk düşen arz-ı endamının efendisi olarak görürler. Öteki her nerede bulunmuşsa –barda, tuvalette

veya bir kulüpte– bu tesadüfi arz-ı endam, sapkının *tam da bu* yabancının arz-ı endamını hazırlamış olduğu iddiasınca selamlanır. Bitmeyen sürprizlerle dolu bir dünyada –tamamen yabancı insanlarla, sıklıkla da farklı kentlerde karşılaşmalar–sapkın, gerçeğe tam da bu cinsel nesnenin temin edilmesi için tesir etmiş olduğu yanılsamasına tamah eder. Sapkın, asla şaşırtılamayacaktır.

Aynı zamanda, cinsel uyarımı dindirmeye zorlanan ve bu yüzden dürtü karşısında çaresiz kalan sapkın, dürtüsel yaşamının tabiatıyla haddinden fazla özdeşleşerek içinde bulunduğu durumu inkâr eder. Sapkın, eğer üzerine işenmesi dürtüsüne hakim olamazsa, işeme ve onunla ilgili her türlü cinsel olanağın uzmanı haline gelecektir. Konuya dair pornografik edebiyatı arayıp bulacak, kendisine benzer başka uygulamacıların nelerinde dolaşıp takıldığını keşfedecek ve zorlantısını yeni ifade biçimleriyle ayrıntılandırmak üzere yeni türde teçhizata kulak kesilecek ve hatta bunları icat edecektir. Sapkın, bu dürtünün kölesi değil, efendisi olacaktır.

Yani sapkın, bugüne dek muazzam ölçüde şaşırtıcı olmuş iki nesneye de efendilik eder: dürtüden çıkagelen nesne (diyelim ki birinin üzerine işeme isteği) ve gerçek içinden sapkın bölgeye çıkagelerek, tekrar gerçekte kaybolmadan önce uyarıma katılan öteki (sanki öteki, sapkınla bir parkın ağaçlık bölümünde karşılaşmış gibi). Sapkın hakkında daha çok konuşmak mümkün, ancak histerikle karşılaştıracak olduğumuz takdirde, karakterindeki rahatsızlığın, aslında onu kendi bedeninden koparan ve ötekinden yoğun biçimde kuşkulanmaya iten annenin şiddet dolu çakımları karşısında bir çözüm teşebbüsü teşkil ettiğini varsayabiliriz. Annenin onun bedenini aralıklı cinsel yüklemeler için kullanmış olması, anne ve çocuğu uyarımla birbirine bağlamaktadır ki kısmen yok edici çakımlarla üretilmiş olması nedeniyle bu durum daha da acayıptır.

Histeriğin annesi, çocuğuna olan sevgisini cinsel olmayan yollarla aktarmakta ve histeriğin cinsel bedenine dair kendi ambivalansına işaret etmekte, sapkının annesiyse bebeğin bedeninin bazı kısımlarını kendi cinsel nesnesi olarak yüklediği ölçüde onun ruhunu bir anlığına bedeninden dışarı çıkartacak cinsel şiddet çakımları iletmektedir. Histerik, annenin arzusunu tatmin etmek için cinsel içerikleri bastırırken; sapkın, annenin arzusunu yerine getirmek üzere onları ifade etmektedir. Histerik, cinsel nitelikteki zihinsel içeriklere el koyarak aşkınlık üzerinden masumiyet taslamakta; sapkınsa cinsel içerikleri açığa vurarak kendini aşağılama üzerinden çürümüşlük taslamaktadır.

Robert Stoller'ın (1975) altını çizdiği üzere, sapkınlık nefretin erotik bir biçimidir. Bana kalırsa, sapkının içindeki zorlantıyı fiili bir ötekiyle bağlamak üzere cinsel meşguliyetini tam boy canlandırmak suretiyle dürtüsel süreçleri dışlaştırması, annenin kendiliğin sıradan içselliğinden kopmuş olmasını gölgede bırakmaktadır. Sanki anne bir bakışıyla çocuğu tokatlamakta, onu dürtüsel süreçlerinin bilinçdışı ve mahrem sahnelemelerinden sarsarak çekip çıkartmakta ve kendi sarsıcı mevcudiyetini bizzat dürtünün kökeni şeklinde dürtü-şemasına dayatmaktadır. Dürtü, normalde dürtüsel gerilimleri yapılandırmak ve ortadan kaldırmak üzere nesneler seçerek (susadığımızda su hayal etmek gibi) kendiliğin ilkel bedensel durumlarından kaynaklanırken, sapkının dürtüsü ötekinin şoka uğraticı surette arz-ı endam etmesinden kaynaklanıyor gözükmektedir. Dolayısıyla, dürtünün zihnin çalışmasına dair bir talep olduğunu söyleyen Freud'un meşhur cümlesine bir ilave yapacak olduğumuz takdirde, sapkınlıkta dürtünün ötekinin zihninin de çalışması için bir talep olduğunu söyleyebiliriz. Dürtü ve öteki kaynaşmıştır ve her ikisi birden zihnin buna eşdeğer bir ifade yolu bulmasını talep etmektedir.

Sapkının akıbeti, kendisine zorlanan bu bağlantıyı kabul ederek onu kendi arzusuna dönüştürmektir. Sapkın, dürtünün kesintiye uğramasını ve ötekinin şoka uğratılmasını alarak onları zihninde bitimsizce tekrar edebileceği, tatbikatındaysa kendisini nihayetinde kendi karanlığının prens veya prensesi yapacak cinsel bir şemaya bağlamalıdır.

Histerik her ne kadar darmadağın ve üşütük gözükse de her zaman sevilesi ve sevgi doludur. Sıklıkla zehirli cinsel uyarımlar ve tuhaf çaresizlik davranışlarına eşlik eden sapkın ürkütücüdür. Buna rağmen, sapkın, kendisiyle aynı derecede sapkın olan partnerinde gerçek anlamda hakiki bir kefarete bulur: Nefretin ister faili, ister kurbanı olsunlar, her iki partner de buz gibi bir şiddet karşısında zafer kazandığını hissedecek ve her ikisinin birden annenin içe yansıtılmış nesnesinin etrafını çeviren o tehditten arındırılmış [*demilitarized*] bölgeyle hemhal olmalarında direten, Masud Khan'ın (1983) bir tür "samimiyet" şeklinde adlandırdığı bir iş birliği ortaya çıkacaktır.

Sapkını, histeriği ya da sınır-tipi değerlendirirken, psikanalistler kendi karşıaktarımlarına dönerek hayati önemi haiz ayrımlar yapabilirler. Mesela sapkın da histerik de teatral olabilmektedir. Bu ikisi arasındaki fark nasıl anlaşılmalıdır? Salt gözlemin tayin edici olması zordur, zira hem histerik hem de sapkın, kendilik tiyatrosunu skopofil amaçlarla kullanır ve eyleme dökmekten ikincil kazançlar türetirler. Oysa canlandırmanın değerlendirilmesini dinleyen psikanalistin çok farklı ruhsal cevap matrisleri olacaktır. Histeriğin tiyatrosu sembolik açıdan zengin görünür ve psikanalistin zihninde daima çağrışımsal yanıtlar uyandırmak suretiyle histeriğin bilinçdışıyla analist arasında kurulmuş bir bağ dile getirir. Sapkının tiyatrosuysa, ne denli ilginç ve çekici olursa olsun, nihai bir nesneye benzer; ve saklı bilinçdışı içerikleri uyandıran veya aktaran gösterenler zincirinin bir parçası değildir. Sapkının, bilinçdışı çağrışımların

sahne aldığı telkin etmesi icap eden bir canlandırmasına dair değerlendirmesini işiten bir psikanalistin etkilenmesi zordur.

Etkilenmeye dair birkaç kelime.

Freud'un tekniğe dair teorisi tamamıyla analizan ve psikanalist arasındaki ilişkinin tabiatına dayanmaktadır. Hastanın çağrışım yapması, bilhassa da önemsiz veya alakasız gözüken düşüncelerini paylaşması, analistin de öznel bir şeye yoğunlaşmadığı, beklentilerinin olmadığı, özel bir şeyi hatırlamadığı "ve bu yolla hastanın bilinçdışı sürüklenmesini kendi bilinçdışı sürüklenmesiyle yakalayabileceği" (Freud, 1923:239) bir ruh haline –eşit dağıtılmış dikkatlilik– girmesi icap etmektedir. Pratik olarak düşündüğümüzde, bu zihin çerçevesindeki bir psikanalist hastanın malzemesi içinde sürüklenecek ve sık sık karşılaştıkları karşısında şaşıracaktır. Bir kelime, bir imge, bir cümle veya bir kişi ya da ilginç bulunduğu için anlatılmış bir hadise bulacaktır. Bunu neden ilginç bulduğunu bilemeyecektir ve zaten meselenin bam teli de burasıdır. Neyin ilgiye değer olduğu, hastanın bilinçdışıyla bağlantılı olduğu ölçüde analistin kendi bilinçdışı tarafından belirlenecektir. Şu takdirde analistin hüneri –uygun– fırsat çıktığında hastanın kelime, imge veya tanımlarını yankılamak olacaktır. Dolayısıyla, mesela bir hasta öğle sonrasında bir arkadaşını ziyaret ettiğinde yaşadığı bir hadiseyi anlatırken, üstünden bir helikopterin geçtiğini gördüğünü söyledikten sonra susarsa ve analist bu imge tarafından *etkilendiğini hissederse*, bunu basitçe tekrar ederek, "helikopter mi?" diye soracaktır. Eğer analist hastayla temas kurabilmişse ve bilinçdışı olarak onunla iletişimini sürdürüyorsa, o zaman bu eylem hemen daha başka çağrışımları harekete geçirecektir. Daha fazla içerik ortaya dökülecek, bunlar da doğal olarak bu kelime/imgede ikamet eden saklı içerikler olacaktır. Eğer analist hastasıyla temas kuramamışsa, malzeme güme gidecek, hatta hasta "Helikopterden bahsetmemi ister misiniz?" diyecek ve

elbette analistin aynalamasının kopuk ve verimsiz olduğuna işaret edecektir.

Histeriklerle çalışan psikanalistler kendilerini analizanlarıyla bilinçdışı bir ilişki içerisinde bulurlar. Eyleme döken habis histerik istisna edilirse, psikanalist bunu düşlemlerinde bulacak veya hastanın anlattığı zihinsel içerikler tarafından etkilenmiş hissedecek, bunları yankıladığında da hasta daha fazla malzeme üreterek buna yanıt verecektir. Bu iş birliği, bu türde bir analizin nasıl neticeleneceği açısından devasa bir önem taşır, zira karakteri bakımından dirençli olduğunda dahi, psikanaliz içindeki katkı veren yaratıcı ruhsal partner analizandır. Yani, histerik hiçbir zaman olgunlaşma sürecine dahil olamayacak bir çocuk olarak kalmaya güdülenmişse de psikanaliz esnasında analitik sürece bilinçdışı olarak katkı sunacak ve bu yolla analistin etkinliğine de katkıda bulunacak malzemeyi temin edecektir. Karşı-aktarımdaysa psikanalist hasta tarafından beslendiğini düşünecek, seanslara ilgi duyacak ve hem bu seansın hem de diğerlerinin hareket halindeki düşünce biçimleri olarak neticede analistin bir yorumda bulunmasına ilham vermekle neticeleneceğini hissedecektir.

Sınır-tipte hastalarla çalışan psikanalistler böyle hissetmezler. Sınır-tipte analizanlar, mesela bir önceki günün hadiselerini anlatırken gayet aklı başında gözükebilirler. Fakat Bion'un kuramının cevaz verdiği üzere söyleyecek olursak, bu deneyimleri bir tür içsel düşleme maruz bırakmamış, onları betadan (hazmedilmemiş olan) alfaya (hazmedilmiş olan) dönüştürmemişlerdir. Sanki bilinçdışı, nesne dünyasını kaydedip onun fotoğrafını çekebiliyorsa da, onunla ilişkilenemeyi reddetmiştir. Hakikaten, sınır-tipte anlatılar, yaşam veya kendilik hakkında bilgi aktarmak yerine sanki anti-bilgi veya Bion'un adlandırmasıyla -K aktarmaktadır. Bunlar, ruhsal olanla hakikat arasındaki bağın kırılması vasıtasıyla zihnin duygusal bakımdan kabul edilemez

bulduğu onaylamalardan kaçınmasını temin eden psikotik düzeydeki düşüncüyü gösterirler. Karşı-aktarımda, psikanalist bir şekilde anksiyeteyle doldurulduğunu hissedecektir; sanki hasta analitik sürece aşkar biçimde saldırıyor değilse de anlamı sinsi bir biçimde tahrip etmeye girişmiştir. Daha önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, sınır-tip, çok sıklıkla söylenenlerin ancak pek azının anlamlı olduğu yoğun ve uzun öfke patlamaları yaşar ve bilinçdışı birincil nesnesini, yani zihinsel çalkantı durumunun bizzat kendisini tam da bu sıralarda bulup buluşturmuş olur.

Psikanalistlerin çeşitli hastalarla olan karşı-aktarımı elbette hastanın karakterinin diğer yönleri kadar psikanalistin karakteri uyarınca da değişecektir. Ancak sınır-tipte hastalarla çalışan analistlerin karşı-aktarımlarındaki kimi çarpıcı benzerlikler, histerikle ilgili tanı söz konusu olduğunda önemli ayrımlar yapmamıza olanak tanır. Analist sınır-tipte hastadan korkar. Histeriği görmeyiyse dört gözle bekler. Sınır-tipte hastayla çalışan analistin duygusal yaşamı bir anksiyete yelpazesidir: düşük seviye teyakkuz halinden adli adınca teröre varasıya dek. Analist, histeriği sevecenlikle korur. Sınır-tip cazibeden, mizah duygusundan ve onarıcı zarafetten yoksunken, histerik bu niteliklerin her üçüne de haydi haydi sahiptir.

Sınır-tipin bağlantılara saldırısı, anlamı bertaraf eden psikotik bir süreçtir, her ne kadar bundan çokça bahsetse de. Bastırma bir bağlantıyı bertaraf eder gibidir ama bu özgün niteliktedir: bilinçten belli bir tür cinsel içeriği kaldırmaktadır. Dahası, bastırmanın başarısız olması hedeflendiğinden, kayıp bağlantının türevleri bilince her zaman yer değiştirmiş biçimlerde döner — hem hastanın anlatımlarında hem de daha önemlisi psikanalistin içsel çağrışımlarında. Histerikler bilinçdışı olarak ötekine kendilerini iletmeye adanmışlardır; sınır-tiptekilerse habis yanlış anlaşılmaları arar, zira arzu nesnelerini ancak uygunsuz birlikteliklerin kaosunda inşa edebileceklerdir.

Histerik eğer bir psikiyatri hastanesinde intihar ederse, çalışma ekibi derin bir yasa gömülür. Hepsi de histeriğin kelimenin tam anlamıyla bir hata yaptığını, zira ölümün ne anlama geldiğini anlamamış olan histeriğin kendi cenazesine katılmayı hayal ettiğini gayet iyi biliyor gibidirler. Adeta devasa bir israftır bu. Ne yazık ki sınır-tipte olan intihar etiğinde, klinik cemaatin, çok farklı bir şeyle, huzursuz bir rahatlama hissinden kaynaklanan çok özel türde bir suçluluk hissiyle uğraşması gerekir. Sınır-tipte intihar, hayatın ziyan edilmesi olarak görülmez; tam aksine, bu kişinin nasıl olup da bunca uzun hayatta kaldığına şaşılır.

Sapkınla çalışan psikanalist, hasta tarafından idare edilen farklı tipte bir bilinçdışı iletişime maruz kalacaktır. Sapkın bariz cinsel olayları tarif etmesi ilgiye değerdir, fakat burada bileşenler birbirinden yalıtılmış işaretler gibidirler; unutulmaz nitelikte de olsalar, kendi başlarına daha ileri zihinsel içeriklere bağlanamazlar. Diğer yandan, psikanalist burada ne yapacağını bilemez halde değildir; ancak bir seanstaki malzeme parçacıklarıyla bir önceki seanstaki veya haftalar hatta aylar önceki bir seanstaki malzeme parçacıkları arasındaki bağlantıları tespit edebilmek için çok çalışması gerektiğine karar verecektir. Analitik kapsayıcılık anlam kırıntılarını aktif bir şekilde toplamak zorundadır; ancak bunlar, sapkının bölme biçimi psikanalistin bir nevi tarihsel düşlemine maruz kalmadığı takdirde hiçbir şey ifade etmezler. Zira [analistin] analizin bir tarihçisi olması, hastadan kopmuş zihinsel malzeme kırıntı ve parçacıklarını aktif şekilde aklında tutarak, kendi bilinçdışını tekrar ve tekrar diriltip canlandırması gerekmektedir. Başka bir deyişle, analist bilinçdışı olarak cansız bir dünyada bir yaşam biçimi keşfetmek zorundadır.

Bunu isabetli şekilde tarif etmek kolay değildir. Sapkın, ilginç olmayan biri değildir. Diğer uygulamaları hakkında düşünmek çoğu zaman büyüleyici olur. Analistle konuşmak yerine ona ders

verir ve didaktik tarzı etkileyici değilse de pekâlâ ilgiye değerdir. Ama sapkın kendi ruh ve bedenini terk ettiğinden ötürü bilinçdışı olarak ötekinden kopmuştur. Bilinçdışı iletişimin olması gereken yerde şablonlar vardır. Histerik tek bir tema üzerine sonsuz çeşitlemelerle konuşur ve analisti zenginleştirirken; sapkın, pek çok temadan en ufak miktarda çeşitleme yapmaksızın bahseder. Zamanla, psikanalist, sapkının söyleminin öldürücü olduğunu hisseder; tıpkı de Sade'ın *Sodom'un 120 Günü*'nün okurda bırakacağı birikimli etki gibi. En azından başlarda ne kadar ilginç gözükse de neredeyse öldürücü tekrarlardan oluşan bir eserdir bu ve dramının ana karakterlerini biteviye yeniden tanımlamak gibi garip bir alışkanlığa sahip olan de Sade tarafından tuhaf bir biçimde cisimleştirilmiştir. Okurun bunları hatırlamakta zorluk çekeceğini biliyor gibidir. Ne acayip. De Sade, her bir karakteri olanca titizlikle tarif etmiş gibidir, yine de bunlar hiçbir biçimde hatırlanabilir olmadıklarından bunu telafi etmek üzere onları tekrar tekrar tarif eder. İronik biçimde, bütün bu yeniden tarif etmeler, aslında unutulmaz sımalar olmaları hedeflenmiş olanların öldürücü etkisine ilave olmaktan ibaret kalır.

Sapkının tekrarlayıcılığının gölgesinde Grotstein'in (1981) "arka plan nesnesi" dediği şey bulunur; yani bebeğinin psikosomatik varlığı karşısında canlı olmayan bir anne. Yalnızca çocuğunu uyarmak suretiyle şoka uğrattığı fırsatlarda canlanmış gibi görünmektedir. Sapkının geniş getirmelerinin uyuşukluğundan berbat bir sıkıntı sızır, ama bu zaman zaman son derece yoğun eyleme dökme tarafından askıya alınır. Karşı-aktarımdaki psikanalist, yeni keşfedilmiş bir cinsel alışkanlık veya riskli bir eyleme dökme tarafından içine gömülmüş olduğu uyuşukluktan "apar topar kapı dışarı edilecektir". Burada hayat ancak heyecan verici olabilir, zira heyecan bir kez ortadan kayboldu mu, hayat da son bulmaktadır.

Histeri, sapkınlık ve sınır-tip; karakter bozulması kategorileri olarak psikanalistin karşı-aktarımı içinde birbirlerinden ayrıştırılabilir, zira psikonevrotik, sapkın ve psikotik süreçler arasında derin farklar bulunmaktadır. Histerikler korkutucu ve felç edici olabilirler, ancak analist düşünme sürecinde hayli zorluk çekse de bu tarz eylemler Bion'un sözünü ettiği irtibatlandırmaya yönelik saldırının bir parçasını oluşturmazlar. Bir grubun klinik bir vaka sunumuna verdiği tepkilerden hayli miktarda çıkarım yapılabilir. Hastanın ne denli deli görüldüğünden bağımsız olarak, grubun sunuma cevabı, canlı ve fikirlerle –ilgiler, çağrışımlar, içerikler arası bağlantılar vs.– doluysa bunun sınır-tipte veya sapkın bir karaktere cevap olması imkansızdır. Bu cevap, psikonevrotik kişilik için tipik nitelikteki bilinçdışı iletişime dair kanıt, hem de klinik bir kanıttır. Buna alternatif olarak, sunum görünüşte ilginç tanımlarla dolu olduğunda bile, grup ürkütücü bir boşluk duygusu eşliğinde donuklaşmış hissediyorsa, bu matris, vaka dosyası aşikar biçimde buna işaret etmediğinde bile hastanın bir sapkın olduğunu düşündürür (Narsistik kişilik grup üzerinde boşaltıcı bir etki ifa eder ve onu donuklaştırmaktan ziyade uyutur. Grup narsiste karşı aynı zamanda sinir ve saldırganlık da hisseder, sapkın için bu nadiren geçerlidir). Eğer grup bölünmüşse ve mensupları kafaları karışmış hissediyorsa, gözlemler parça bölükse ve toplam etki anksiyete ve yabancılaşmaysa bu bilinçdışı olarak sınır-tipte kişiliğin algılanıyor olmasının klinik bir kanıtı olabilir.

Histerik, ötekiyle özdeşleşerek onun arzusunu temsil etme hünerine sahip olduğundan, modern dünyada herkesten çok tatmin etmek isteyeceği biri varsa, onun psikanalist, psikoterapist, doktor ya da holistik bir çalışan olacağı muhakkak akılda tutulmalıdır. Histerikler şizofrenleri, sınır-tiptekileri, narsistleri ve sapkınları mükemmelen taklit edebilirler. Dolayısıyla teşhis koyarken yardımcı olabilecek iki unsur, psikanalistin karşı-ak-

tarımı ve grubun vaka sunumuna tepkisidir. Psikanalizin 1960'lı yıllarda alışılmadık bir şekilde sınır-tipte kişiliğe odaklanmış olduğu göz önüne alındığında, klinisyenin bir bakışta koyacağı sınır-tip teşhisinin ihtiyatla karşılanması bilhassa önemlidir. Bu, pekâlâ bir histerik de olabileceğinden, bunu belirlemenin bir yolu, yukarıda da belirtildiği gibi karşı-aktarıma dayanan bir ayırıcı tanı yapmak olacaktır.

Kendilerini başka türde klinik arzu nesneleri gibi takdim eden histerikler de –mesela bir şizofren gibi– (bu durumda) kati surette şizofrenik olmayan özellikler göstermeleri sayesinde tespit edilebilirler. Bir şizofrenin bütün semptomlarını üretebileceklerinden, hastanın işitsel halüsinasyonları var diye veya fanteziyle gerçekliği ayırt edemiyor veya bir düşünce bozukluğu var diye şizofren olması gerektiğini söylemek faydalı değildir. Histerik bu semptomları üretebilir. Aranması gereken, ikincil kazançtan alınan haz gibi şizofreniyle uyumsuz belirgin özelliklerdir: kişiliğin, bölünmüş bir parçasının canlandırma- larını ince bir haz eşliğinde izliyor olması; histeriğin psikotik bir kimlik istikametinde hareket ettiğini ortaya koyan, işitsel, koklama duyusuna ait, somatik ve görsel halüsinasyonlar gibi psikotik semptomların, hareket halindeki bir parşömenin üzerine tekrar tekrar yazılan yazılar [*palimpsest*] benzeri birbiri ardı sıra ortaya çıkmalarındaki değişkenlik; son derece delice zihin ve davranış durumlarından, açık, tutarlı ve normal bir hayata geçmeye olanak veren bir kapasite; kendisini dinleyen muhatabında, kendiliğin oralarda bir yerde alay edercesine mevcut kalmakta olduğunu telkin edecek çağrışımları uyaracak bir hüner.

Fransa'daki psikanalistler genellikle Freud'un histeriği sapkınla kıyaslamasını takip etmeye devam ederken, başka ülkelerdeki psikanalistler histeriği genellikle sınır-tiple bitiş-tirmektedir. Bu farklılığın tarihçesinin hak ettiği yapışökümü

gerçekleştirmeye yerimiz müsaade etmese de kısaca bundan bahsetmek zorundayım. 1974'te Jean Laplanche, IPA (Uluslararası Psikanaliz Derneği) Kongresinin histeri üzerine panelinin raportörü olarak ve kuşkusuz pek çok Fransız psikanalist adına, psikanalizin "cinselliksizleştirilmesini" protesto etmiştir; bu satırların yazıldığı şu sırada Fransızlar bu protestoyu sürdürmeye devam etmektedir.

Hakikaten, sınır-tipteki kişiliğin 1950'lerde yükselmesi ve psikanalistlerin ilgilerini "ilkel" ve "pre-oidipal" olana çevirmeleriyle birlikte, bizzat psikanalitik cemaat içinde histerik bir hareket oluşup oluşmadığı tartışmaya değerdir. Psikanalizin, "sınır-tip" göstereni üzerinden "histeri"yi bastırarak kendi dil ve kuramlarının cinselliksizleştirmiş olması gayet mümkündür. Psikanaliz, bu andan itibaren sınır-tip namına aslında histeriği aramaya başlamıştır. Histerikler ötekinin arzu nesnesi haline gelmeye çalıştıklarından, pekâlâ analistin sınır-tip arzusunu hissetmiş ve kendiliklerini daha bu terim klinik camia tarafından selamlanmamışken bile öyle takdim etmiş olabilirler.

Hakikaten, Elaine Schowalter'ın (1997) parlak kitabı *Hystories* eserinde öne sürdüğü üzere, dikkat eksikliği bozukluğu, kronik yorgunluk bozukluğu veya uzaylı tarafından kaçırılmalar gibi biçimler altında histeri hâlâ hayattadır ve sıhhati gayet yerindedir. Histeriğin ötekinin arzusunu tatmin edebilme kapasitesinin, pek çok insanın yaşamlarını klinisyenlerle romantik ilişkiler yaşamaya hasretmek uğruna yeni "seksi" tanılar –mesela çoğul kişilik bozukluğu– takdim etmeye ve klinisyenleri ya yeni bir terim bulmaya ya da bir eskisini yeniden tanımlayarak önemli ölçüde tahkim etmeye cezbetmek suretiyle onlara kaçınılmaz biçimde rütbe kazandırması anlamına gelmiş olması en hafif tabirle hazindir.

Yine de her türlü entelektüel hareketin doğasına uygun biçimde, psikanaliz de "geliş-gidişler ve kendi ekseninde dönüp

durmalarla” ilerlemektedir; 1990’ların başında birden cinsellik ve histeri üzerine konferanslar peyda olmuş, histeri üzerine yeni ve ilginç kitaplar yazılmış ve psikanaliz histeriyi yeniden keşfetmenin de ötesinde belki onu unutmışluğunu bile telafi etmiştir.

Nihayetinde, histerinin olanca bileşeni, bu kitabın girişinde vadedilmiş tek bir bütünleşik dinamik biçim altında nasıl bir araya gelmektedir?

Histerik, bedenini kendi feragatinin faili kılmaktadır, zira sahip olduğu biyomantik [*biologic*] cinsel nitelikteki zihinsel içerikleri akla getirmektedir. Bu fikirler bastırılmakta ve/veya zihnî bir kayıtsızlık vasıtasıyla kendisinden sessizce nefret edilen bir bedene dönüştürülmektedir. Histerik cinselliğin güveni yok ettiğine inanır, ama iki büyük cinsel uyanış –3 ve 13 yaşlarında– vasıtasıyla perçinlenmiş bu kanı, bebeğini iğrenilesi bulan anne tarafından iletilmiştir. Bebeğin reddedeceği ilk dürtü annenin zihninde bulunur; bunu ilk histerik iletimi teşkil edecek ilk dönüştürme (bebeğin cinselliğini bastırmaktan, genital organa ölgün bir elle dokunmaya) takip edecektir. Anne, bedenin erojen olmayan bölgelerine ve çocuğun alternatif bir erotik nesne olarak yaşamakta olduğunu hissedeceği kendi anlatı ve performanslarına doğru yer değiştirmiş bir erotikleştirme aracılığıyla telafi sunacaktır. Çocuk bilinçdışı olarak annenin imgelemine girmeye ve onunla özdeşleşmeye, sonra da kendiliği annenin arzu nesnesi şeklinde temsil etmeye çabalar. Elbette, bu tarz keşif seyahatleri sırasında başka her türden içsel nesne de toplanacağından, böylesi bir özdeşleşmenin bir artçı serpintisi, kendiliğin hiç tanımadığı halde bir parçası şeklinde kendiliğe aldığı ötekileri resmedebilmesi olacaktır. Histrioni, kendini bir kılıf içine alma fiilini ötekine nakledebilmek, kendiliği içinde bulunduğunu hissettiği olaya dönüştürebilmek ve gerçeği hayali olan içinde şekillendirmeye çabalamaktır. Histerik, bütün dünyayı oto-erotik bir sahne haline getirdiğinden, buradaki

tüm nesneler cinselleştirilmiş olmakla birlikte bağlayıcı bir genitallikten yoksun bulunmaktadır — sadece kendiliğin yorulup tükenmesiyle sönmümlenebilecek bir dizi bitmek bilmez ön sevişme.

Bu nedenle de, histeriğin herhangi bir zamandaki ruhsal ekonomisi, bir yandan bölücü nitelikte deneyimlenen, bastırma ve dönüştürmeyi davet eden –bedeni ortadan kaldırmak üzere– ama diğer yandan da, histrioniği, uyarımları ötekini bir anlığına oto-erotik bir zarfla sarmalayan bir imgelem tiyatrosu yoluyla boşaltmak üzere kendini sergilemeye iten bedenin bunlardan hangisinde ayak direyeceği tarafından üst-belirlenmektedir. İmgeyi iletmek, –imgelerin yaratıcısı– içsel anneyle birleşmek [*marriage*] ve sembolik düzene sessizce karşı koymak demektir; kelimeler resim çizmek ve ötekini imgelemenin rüyalar âlemine cezbetmek için kullanılmaktadır. Konuşmaksa bastırılan zihinsel içerikleri geri getirerek histeriği hüsrana uğratacak, o da bilinçdışı yaşamına bir nevi alerji geliştirecektir. Histerik, ötekine (karşı-aktarımdaki analiste) yetişkin görünümündeki tatlı bir çocuk şeklinde girecek, ötekinin aklını imgeyle çecek, tenselliği terk ederek bir tür ilahi mevcudiyetin yüce düzeni uğruna aşkınlığı kabul etmesi için onu baştan çıkaracak, kendiliğin dünyevi hayatta karşı karşıya kaldığı olgunlaştırıcı düzene ötekinin katılımını yok etmeye çalışacaktır.

İçsel baba sarsak bir yapıdır. Gerçekliğe uyum sağlama gereksinimindeki –ötekinin sosyalleşme arzusunu tatmin etmek üzere– histerik, çocuğu bakire annenin açılmış kollarından adım adım ayıran bir ruhsal yapıdan nefret eder. Kendiliğin olgunlaşma mantığı –akıbet dürtüsü– ambivalan şekilde değerlendirilmekte, kendiliğin nesne dünyası vasıtasıyla hakiki gerçekleştirmeleri, geleceği daima reddetmesi gerektiği varsayılan bir geçmişe sadakate işaret etmek uğruna geciktirilmektedir. Geçmişin annesi ve geleceğin babası bir çifttir; birincil sahneleri,

annen ve babanın düzeni arasında sihirli biçimde bir ileri bir geri hareket edebilen kutsal bir hayaleti şimdiki zamanda yaratmayı hedeflemektedir.

Resim bundan ibarettir.

Okurun da fark edeceği üzere, bu dinamik –bastırma, dönüştürme, kayıtsızlık, aşkınlık, oyunculuk, iletim– histeriğe kendiliğin ruhsal tarihini hatırlatan bir karmaşadır. Başka hiçbir karakter bu özel türdeki ruhsal tarihin ıstırabını çekmez ve başka hiçbir karakter bu bileşenlerin her birini böylesi bir dinamik kompozisyon içinde bir araya getiremez. Başka hiçbir karakter, biyolojik, ruhsal, gelişimsel, nesne-ilişkisel, sembolik ve kültürel güçlere histerik denli eşit ağırlık veremez — o denli ki bu karakter âdeta bunların kesişimlerinin çarmihinde gerilidir.

1950’lerde demir perdenin arkasında yaşayanlar yalnızca Doğu Avrupalılar değildi. Histerikler, “sınır-tip” teriminin hükümlerliği tarafından psikanaliz sahnesinin bir köşesine itilmişti. Her ne kadar performansları, doğru biçimde, çatışmalarının dışavurumu olarak görülmüşse de, dikkatin tam odağında yer alabilmeleri daha iyi olurdu, zira ıstırapları psikanalitik imgelemde ikamet eden başka her türlü karakterden daha karmaşıktır. Fakat 1990’larda psikanalizdeki bastırmanın kaldırılması *glasnost*uyla*, histeriğin renkli kıyafetleri içinde şaklabanlık yapmak ve bizleri tekrar ve tekrar kendisi üzerinde düşünmeye zorlamak üzere sahnemize avdet edeceğini göreceğ gibiyiz.

Bir daha histeriklerin ortadan kaybolduğunu düşünecek olduğumuzda, birilerinin yardım istemek üzere bizi soracaklarından emin olmuş olalım.

* Rusçada “şeffaflık” anlamına gelen terim, 1980’lerin ortalarından itibaren şöhret kazanmış ve Mihail Gorbacëv’in mimarı olduğu SSCB hükümet politikasını kastetmek üzere yaygın biçimde kullanılmıştır –ç.n.

- Abraham, Karl. "The ear and auditory passage as erotogenic zones", *Selected Papers on Psycho-Analysis*. Londra: Maresfield Reprints, [1913] 1927, ss. 244–247.
- Balint, Michael. *The Basic Fault*. Londra: Tavistock, 1968.
- Bollas, Christopher. *The Shadow of the Object*. Londra: Free Associations Books, 1985.
- . *Cracking Up*. New York: Hill & Wang, 1995.
- . *The Mystery of Things*. Londra: Routledge, 1999.
- Breuer, J. ve Freud, S. *Studies on Hysteria, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, cilt. 2. Londra: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, [S.E. 2], 1895.
- Chasseguet-Smirgel, Janine. *Creativity and Perversion*. Londra: Free Association Books, 1985.
- Donnet, Jean-Luc ve Green, André. *L'Enfant de Ca*. Paris: Les Editions de Minuit, 1973.
- Fairbairn, W.R.D. "The nature of hysterical states", *From Instinct to Self*, ed. D. Scharff ve E. Birtles, cilt. 1, 1994. ss. 13–40.
- Ferenczi, Sándor. *Thalassa*. New York: *The Psychoanalytic Quarterly*, [1923] 1938.
- Fletcher, John. "Introduction: psychoanalysis and the question of the other", Jean Laplanche, *Essays on Otherness*. Londra: Routledge, 1999, ss. 1–51.
- Forrester, John. *The Seductions of Psychoanalysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Freud, Sigmund. "On the Psychical Mechanism of Hysterical Phenomena: Preliminary Communication", *Studies on Hysteria*, S.E. 2, 1895, ss. 3–17.
- . "Fragment of an analysis of a case of hysteria", S.E. 17, 1905a, ss. 7–122.

- . "Three essays on the theory of sexuality", *S.E.* 7, 1905b, ss. 125–245.
 - . "My views on the part played by sexuality in the aetiology of the neuroses", *S.E.* 7, 1906, ss. 271–279.
 - . "Hysterical phantasies and their relation to bisexuality", *S.E.* 9, 1908, ss. 159–166.
 - . "Some general remarks on hysterical attacks", *S.E.* 9, 1909a, ss. 229–234.
 - . "Analysis of a phobia in a five-year-old boy", *S.E.* 10, 1909b, ss. 3–149.
 - . "A note on the unconscious in psychoanalysis", *S.E.* 12, 1912, ss. 257–266.
 - . "On narcissism: an introduction", *S.E.* 14, 1914, ss. 69–102.
 - . "The unconscious", *S.E.* 14, 1915, ss. 161–215.
 - . "Mourning and melancholia", *S.E.* 14, 1917, ss. 239–258.
 - . "A child is being beaten", *S.E.* 17, 1919, ss. 179–204.
 - . "Two encyclopaedia articles", *S.E.* 18, 1923, ss. 235–259.
 - . "The dissolution of the Oedipus complex", *S.E.* 19, 1924, ss. 173–179.
 - . "Some psychical consequences of the anatomical distinction between the sexes", *S.E.* 19, 1925, ss. 243–258.
 - . "An outline of psychoanalysis", *S.E.* 23, 1940a, ss. 141–207.
- Green, André. *Le Travail du Négatif*. Paris: Editions de Minuit, 1993.
- . "The primordial mind and the work of the negative", *International Journal of Psycho-Analysis*, 79 (1998), ss. 649–665.
- Grotstein, James. *Splitting and Projective Identification*. New York: Jason Aronson, 1981.
- Khan, Masud. 1971. "Infantile neurosis as a false-self organization", *The Privacy of the Self*. Londra: Hogarth, 1974, ss. 219–233.
- . "Intimacy, complicity and mutuality in perversions", *Alienation in Perversions*. Londra: Hogarth Press, 1979, ss. 18–30.
 - . "Grudge and the hysteric", *Hidden Selves*. Londra: Hogarth, 1983a, ss. 51–58.
 - . "None can speak his/her folly", *Hidden Selves*, Londra: Hogarth, 1983b, ss. 59–87.
- Kohon, Gregorio. "Reflections on Dora: the case of hysteria", *The British School of Psychoanalysis*. Londra: Free Association Books, 1986, ss. 362–380.

- Kohut, Heinz. *The Analysis of the Self*. New York: International Universities Press, 1971.
- Korfman, Sarah. *The Enigma of Woman*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980.
- Lacan, Jacques. *Ecrits*. Londra: Tavistock Publications, 1977.
- Laplanche, Jean. *Seduction, Translation, Drives*. Londra: Institute of Contemporary Arts, 1992.
- Lewis, C.S. *English Literature in the Sixteenth Century*. Oxford: Clarendon Press, 1944.
- Lichtenstein, Heinz. "Identity and Sexuality", *The Dilemma of Human Identity*, New York: Jason Aronson, [1961] 1977, ss. 49-122.
- Limentani, Adam. "To the limits of male heterosexuality", *Between Freud and Klein*. Londra: Free Association Books, 1989, ss. 191-203.
- Mitchell, Juliet. "Sexuality, psychoanalysis and social changes", *International Psychoanalysis*, 6, 1, (1997), ss. 28-29.
- Modell, Arnold. "Seminar", Beth Israel Hospital, Boston, 1973.
- Muller, John P. *Beyond the Psychoanalytic Dyad*. New York ve Londra: Routledge, 1996.
- Phillips, Adam. "Looking at Obstacles", *On Kissing, Tickling and Being Bored*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993, ss. 79-92.
- Polanyi, Michael. *Personal Knowledge*. New York: Harper & Row, 1964.
- Pontalis, J.-B. "On death work", *Frontiers in Psychoanalysis*. Londra: Hogarth Press, 1981, ss. 184-193.
- Rosenfeld, Herbert. *Impasse and Interpretation*. Londra: Tavistock, 1987.
- Ryle, Gilbert. *The Concept of Mind*. Londra: Penguin Books, 1963.
- Scott, Clifford. "Remembering Sleep and Dreams", *The International Review of PsychoAnalysis*, 2, (1975), 253-354.
- Searle, John. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Schowalter, Elaine. *Hystories*. New York: Columbia University Press, 1997.
- Steiner, John. *Psychic Retreats*. Londra ve New York: Routledge, 1993.
- Stewart, Harold. *Psychic Experience and Problems of Technique*. Londra: Routledge, 1992.
- Stoller, Robert. *Perversion*. New York: Pantheon Books, 1975.
- Wyatt, Sir Thomas. "Description of the contrarious passions in a lover", J.

Hebel (ed.), *Tudor Poetry and Prose*. New York: Appleton-Century-Crofts, ss. 13–14.

Yarom, Nitza. *Body, Blood and Sexuality*. New York, San Francisco, Bern et al.: Peter Lang, 1992.

“Histeri ile ilgili her deneme, onun meşhur özelliklerini anmak zorunda. Histeri dendiğinde, bedenlerinin cinsel istekleri altında bunalmış, cinsel düşüncelerini bastıran, konversiyonlarına kayıtsız, ötekiyle had safhada özdeşleşen, kendini teatral tarzda ifade eden, kendini varoluşuna adayacağı yerde onu gündüz düşlerinde hayal eden, çocuksu bir masumiyeti erişkin dünyeviliğine yeğleyen insanlar akla gelir. Telkinden mustariptirler; ya ötekinden kolayca etkilenir, ya da düşüncelerini kendilerine refakat eden diğer histeriklere aktarırlar. Her ne kadar karakter bozuklukları âleminde ikamet eden başkaları da yukarıdaki özelliklerden bir veya birkaçını paylaşırsa da bunların tümü yalnızca histerikte tek ve dinamik bir biçim altında bir araya gelir.

Kendime biçtiğim vazife, bütün bu özellikleri histerik biçimin kalıbına dökcek bir teori temin etmek.”

Sigmund Freud'dan hareket eden, Melanie Klein ve Donald Winnicott ekollerine uğrayan, Fransız psikanalitik düşüncesinden Jacques Lacan'ı da ihmal etmeyen bu eserinde Bollas, histeri hususunda uzun süredir var olan fikirlere yeni bakış açıları getirerek psikanaliz ve psikoterapiyle ilgilenen öğrenciler ve profesyonellerin yanı sıra Batı kültüründe kişiliğin oluşumuyla ilgilenen sıradan okurlar için de aydınlatıcı bir metin sunuyor.

